REBREANU

Ion

162

BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI

LIVIU REBREANU

Ion

Vol. II

GLASUL IUBIRII

1963

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Capitolul VII

VASILE

1

— Cînd măriți o fată e parcă ți-ar arde casa ! oftă Herdelea încheind socotelile nunții. Acu numai să fie cuminte și fericită !...

Casa părea pustie fără Laura. Toți vorbeau mereu de ea, ghiceau pe unde o fi ajuns și ce-o fi făcînd, iar dăscălița și Ghighi lăcrimau cînd dădeau peste vreun lucrușor rămas de la dînsa.

Viața însă își reluă chiar de-a doua zi mersul ei obișnuit, nepăsătoare nici de dureri și nici de bucurii. O scrisoare recomandată de la avocatul Lendvay vesti data licitației de care avea groază doamna Herdelea, oricît îi explica Titu că e o simplă formalitate. Învățătorul îngrijorat în taină ca și nevastă-sa și doritor de compătimire și încurajări care să-i risipească temerile, căută și găsi un prilej să povestească și lui Belciug toată încurcătura. Deși stăruia între dînșii tăceala, amîndoi se prefăceau că nu știu nimic, iar Herdelea trăgea nădejdea acum să-l înduioșeze și să netezească drumul spre o împăcare adevărată, din ce în ce mai înfricoșat să nu-i facă vreo poznă cu locul casei. Belciug se mira,

îl compătimi cu o pilpiire stranie în ochi și pe urmă îi spuse că va veni și dînsul la licitație să-i dea o mînă de ajutor, dacă va fi nevoie. Învățătorul era mulțumit că l-a îmblînzit și astfel îl va înduplecа mai lesne de-acuma să facă actul de donațiune a locului, cum îi făgăduise cînd s-a apucat să-și clădească încrezător casa. Totuși nu îndrăzni să se spovedească nevestei sale care rămînea neclintită în antipatia ei față de „pămătufui" viclean. De altfel îndată a intervenit tărăboiul cu nunta lui Ion, aruncînd iar vălul uitării vremelnice peste necazurile zilei...

În vinerea fixată, avocatul sosi de dimineață dar se opri numai o clipă, să comunice învățătorului că, avînd o afacere urgentă în Armadia, să-l aștepte înspre amiazi, la întoarcere, pentru descurcarea formalităților.

Acuma Herdelea se văzu nevoit să spună și familiei, cu multe înconjurări și menajamente, că Belciug, pentru orice eventualitate, are să vie la licitație... Dăscălița înțelese numaidecît că nu poate fi la mijloc lucru curat.

– Ai să vezi, bărbate, că pămătufui umblă după vreo potlogărie ! zise ea cătrănindu-se. Ai să vezi ! Pe cine nu suferă inima mea, să știi că-i suflet de cîine !

Învățătorul se încurcă, îndrugă protestări timide că „doar n-o fi nici el așa de hapsîn, că-i popă și ar fi rușine"... Acestea însă întăriră mai mult neîncrederea doamnei Herdelea, încît, deși făcuse planul să se ducă cu Ghighi prin sat să tocmească două femei pentru săpatul grădinii și una la rufe, se răzgîndi și rămase acasă.

– Baremi să fiu aici și eu, că tu, cît ești de papălapte, ai fi în stare să închizi ochii la toate neruşinările !

Belciug zărise trecînd trăsura avocatului, se grăbise, dar ajunse totuși prea tîrziu. Nepricepînd, intră în casă, zimbitor. Herdelea îi explică lucrurile foarte zăpăcit, trăgînd mereu cu ochiul spre dăscălița care bufnea fără să fi răspuns măcar la binețele dulcege ale preotului. Spre a ocoli o ciocnire primejdioasă, învățătorul se așeză cu Belciug în pridvor la taifas, pînă se va întoarce ungurul. Era o zi de primăvară minunată, cu miresme de flori de cîmp în aer, cu un cer ca o oglindă fermecată. Peste drum, Hristosul de tinichea stătea încremenit pe cruce, cu ochii plecați, ca și cînd ar fi simțit că durerea lui nu se potrivea cu pofta mare de viață ce respira din toți porii firii redeșteptate.

Preotul se gîndea mereu c-ar fi mai bine să plece, și cu toate acestea ședea parcă l-ar fi ținut pe scaun. Vorbeau, dar glasul amîndurora suna atît de rece, că nu se puteau privi în ochi. Ca să-l mai încălzească, Belciug aduse vorba de Laura și de familia Pintea cu care îi plăcea lui Herdelea să se fălească.

– Tu trebuie să fi cunoscut pe bătrînul Pintea mai demult, că doar ai fost învățător în Lechința odinioară ? începu preotul.

– Apoi stai, frate Ioane – zise Herdelea într-adevăr înseninat – că în lumea asta sînt mai multe Lechințe. A mea a fost un sătuleț nenorocit prin fundul văiei Diugului, iar a cuscrului e un orășel în toată forma...

În vremea aceasta doamna Herdelea și Ghighi, în salon, revoltate, ocărau și blestemau pe Belciug, așteptînd să vie Titu, care se repezise cu noaptea în cap pînă-n Armadia să ridice de la percepție un avans pe leafa învățătorului, deoarece rămăseseră fără un gologan în casă.

Avocatul însă sosi mai curînd, însoțit de un copist bătrîn, de la judecătorie, foarte plictisit că va trebui să se întoarcă pe jos în Armadia. Ungurul urcă sprinten în pridvor, începînd vorba din uliță :

– Norocul îmi iese în cale pretutindeni... Am isprăvit mai repede decît bănuiam, așa că acuma sper să fiu acasă în Bistrița la vremea prînzului. Nevastă-mea ține grozav la ora mesei și e încîntată cînd mîncăm împreună. Iată un mijloc ieftin de-a ferici o femeie !

Doamna Herdelea cu Ghighi, auzindu-l, ieșiră din salon. Lendvay foarte reverențios, le întîmpină cu complimente la care însă, fiind spuse pe unguresțe. dăscălița nu răspunse, ci se mulțumi să stringă din buze, cu o înfățișare jignită, încît Herdelea se grăbi să observe. ca să nu se supere avocatul :

– Nevastă-mea nu știe unguresțe...

– Aa ? Se poate ? Și cu toate astea ziarele dumneavoastră țipă ca din gură de șarpe că sînteți asupriți. terorizați, ungurizați... Interesant !... Ei bine, crezi dumneata că în Germania sau în Franța s-ar tolera un învățător al statului a cărui soție să nu cunoască limba oficială ? Nu ți-o spun ca o imputare, căci pentru mine politica nu există. Răspundeam însă unui coleg romîn care adineaori, în Armadia, se plîngea că de pe-acum

au început presiunile și samavolniciile față de sărmanii romini în vederea alegerii de deputat... Haha !... Foarte curios !...

Vorbea foarte repede, rotindu-și ochii ca un uliu, spre a nu-și neglija între timp afacerile. Lui Belciug i se păru că avocatul vrea să-l lovească și pe dînsul, și răspunse romînește, umflîndu-și gușa :

– Altele sînt împrejurările în Germania și aiurea, domnule avocat !... Noi aici sîntem o națiune băștinașă, despuiată de drepturi și împovărată numai de datorii...

– Cine-i domnul ? întrebă Lendvay mirat și atins că i s-a răspuns romînește. Ce zice ? Ce zice ? adăogă apoi, deși înțelesese foarte bine.

Herdelea, înfricoșat să nu se învenineze lucrurile pe spinarea lui, căută și izbuti să schimbe vorba și conduse pe Lendvay în odaia întîi, unde erau două paturi lîngă perete, o masă de sufragerie, o canapea de lemn, toate vechi și hodorogite.

– Aci n-avem nimic de seamă, nu-i așa ? zise avocatul trecînd, fără să se oprească, într-o odăiță îngustă și lunguiață, cu o fereastră spre uliță și un geam spre grădină. Va să zică să începem aici !... Începem, stimate domn ! strigă către copistul care se așeză ursuz la biroul lui Herdelea și scoase dintr-o geantă roasă niște hîrtii.

Din mobila împricinată, aici se afla o masă lăcuită, cu picioarele strunjite, acoperită cu o față tricoloră, lucrată de însăși doamna Herdelea pe cînd era fată, și un pat frumos, perechea celui din salon în care dormiseră fetele.

Pînă să-şi aranjeze copistul hîrtiile, avocatul se uită bănuitor la Belciug care zîmbea blajin şi speriat puţin de privirile duşmănoase ale dăscăliţei din odaia dintîi.

– Amator, amator? întrebă deodată Lendvay, ironic.

– Şi prieten! murmură preotul.

– Desigur, prieten care cumpără ce poate de la prietenii în nevoie! făcu avocatul, dispreţuitor, şi apoi, întorcîndu-se spre copist: Ei, merge?

– Gata. Va să zică avem... mormăi funcţionarul întrebător.

– Masa şi patul, sfîrşi Herdelea puţin răguşit şi cu ochii la Lendvay ca şi cînd i-ar aştepta aprobarea.

– Una masă de nuc, douăzeci şi trei coroane! citi copistul din hîrţoagele lui, cu glas mai tăspicat.

– Douăzeci şi patru! zise avocatul, făcîndu-i semn să scrie.

Belciug însă se apropie de masă, ridică faţa, o pipăi şi apoi rosti candid:

– Douăzeci şi şase!

Toate privirile îl izbiră ca nişte săgeţi, iar doamna Herdelea în cealaltă odaie, bolborosi ceva, roşindu-se. Lendvay, după o clipă de şovăire, strigă:

– Treizeci!

– Treizeci şi două! zise preotul cu ochii lipiţi pe masă.

– Depuneţi banii imediat, nu-i aşa? bufni acuma avocatul întărîtat.

– Da, da, firește, făcu Belciug scoţînd portofelul din reverenda boţită.

– Acuncí eu renunț ! spuse Lendvay strîngînd din umeri, cu o privire nedumerită spre Herdelea care, uluit și spăimîntat, avea fața strîmbată de un surîs amar.

Preotul stătu pînă la capăt, ca o amenințare, pipăind și ciocănind toate mobilele, dar fără să se mai amestece. Cînd se sfîrși, avocatul puse pe Herdelea să iscălească polițele și plăti copistului diurna cuvenită.

– Cel puțin de-aci înainte să fii exact cu ratele, domnule Herdelea ! zise strîngîndu-i mîna. E păcat de cheltuieli, deși partea leului o bag eu în buzunar... Ei, la revedere ! Bună ziua, doamnă, și-mi pare rău că nu știu romînește ! rise apoi către învățătoarea care, înțepînd cu o privire furioasă pe Belciug, răspunse :

– Mai bine să nu știi romînește și să fii om de treabă !

– Ce zice, ce zice ? întrebă avocatul pe Herdelea ieșind însă fără să mai aștepte tălmăcirea.

În pridvor preotul se despărți de învățător zicîndu-i încet :

– Apoi mîine o să viu să-mi iau masa, Zaharie...

– S-o iai ?... S-o iai... da, da, bîlbîi Herdelea.

– Văd că doamna-i supărată foc, dar n-am nici eu încotro, că tocmai îmi lipsea o masă ca asta ! Ei, servus, Zaharie !

Ieșind în uliță, ochii lui întîlniră chipul lui Hristos pe cruce, care acuma se zvîrcolea plîngător. Belciug se închină și trecu cu pași măsurați, cu privirea în jos ca totdeauna și cu o mulțumire adîncă în suflet că în sfîrșit a putut da o lecție bună și meritată Herdelenilor...

De-abia acuma se revoltă învățătorul, dar totuși fără a mai spune în casă că Belciug vrea să ridice într-adevăr masa. De altfel credea că popa umblă doar să-l sperie, fiindcă nu se poate să meargă așa de departe cu nerușinarea.

A doua zi însă, pe cînd el era la școală, iar Titu încă în pat, bătu la ușă Belciug. Doamna Herdelea deschise și văzu la spatele preotului un țigan bătrîn, bărbos, cu pălăria în mînă.

– Pentru masă ! murmură Belciug arătînd spre țigan.

— Bine... bine... poftim ! bolborosi dăscălița perplexă.

Începu să golească sertarul mesei, aproape fără să-și dea seama ce face. Numai mîinile îi tremurau, încolo parcă îi fulgerase toată judecata... Cînd însă dădu să pună la loc sertarul, gol, își reveni brusc și, ca trezită din vis, întrebă pe Belciug :

– Ce vrei să faci dumneata cu masa ?

Preotul stătea răzimat de ușcior, zîmbind nevinovat.

– Apoi așa m-am înțeles cu Zaharia, zise dînsul domol.

Doamna Herdelea șovăi. Se făcu o tăcere scurtă. Belciug ridică privirea, văzu pe dăscălița apropiindu-se cu ochii strălucitori, și îndată își pierdu zîmbetul.

– Cum s-ar zice, vii să-mi furi lucrușoarele din casă ? strigă deodată doamna Herdelea. Să ieși afară de-aici, hoțule, c-altfel îți sucesc gîtul ! Afară, ticălosule !... Nu ți-e rușine obrazului să-ți fie ! Așa-s popii, porcule ?... Ieși... ieși !... Afară !...

Dăscălița răcnea ca scoasă din minți, căutînd cu ochii ceva ca să spargă capul omului care vrea să-i fure mobila. Belciug, spăimîntat, ieși afară fără să spună o vorbă. Atunci femeia zări mătura și se repezi cu ea în pridvor unde țiganul stătea nedumerit. Fiindcă preotul nu-i era la îndemînă, croi pe țigan, țipînd :

– Marș !... Afară de-aici, tîlharilor !...

Țiganul o zbughi pe poartă, în vreme ce doamna Herdelea striga într-una, amenințînd cu mătura pe preotul ce pășea foarte grăbit :

– Mutule !... Am să te învăț eu omenie dacă n-ai învățat la tatăl tău ! Pămătufule ! Pămătufule !

Zenobia, peste drum, auzind gălăgia ieși în prag și întrebă :

– Da ce-i, doamnă ? Ce-i cu domnul părinte ?

– Să se bage dracu-n pielea lui de hoț ! zise dăscălița cu ochii roșii de mînie, dar totuși mai răcorită.

2

Două săptămîni, după nuntă, mulțumirea stăpîni trufașă în sufletul lui Ion. Se simțea omul cel mai fericit din lume. În fiecare seară ținea sfat cu Glanetașu, cu Zenobia și cu Ana. Ce să cumpere din banii strînși la nuntă ? Un juncan ? Ar fi bine, căci, împreună cu vițelul înțărcat adus în zestre de Ana, peste doi-trei ani ar face o pereche de boi... Ion însă ar fi vrut mult să cumpere perechea calului, dacă s-ar ajunge banii... În aceeași vreme i-ar mai fi plăcut să păstreze și ceva gologani la

chimir ca să aibă la îndemînă de s-ar ivi cumva pămînt bun de vînzare, să-şi mărească mai mult moşia şi gospodăria... Sfaturile acestea îl înălţau şi-l încîntau, mai ales că toţi băteau în struna lui şi-l linguşeau ca pe un stăpîn.

De altfel şi faţă de săteni căuta să-şi arate greutatea pe care i-o dădea simţămîntul bogăţiei. Pe uliţă umbla cu paşii mai rari şi cu genunchii îndoiţi. Vorbea mai apăsat cu oamenii şi veşnic numai de pămînt şi de avere. I se părea că chiar casele şi grădinile îl priveau acum altfel, mai supuse şi mai zîmbitoare.

Toată firea se îmbrăcase în haine de sărbătoare parcă înadins pentru a prăznui biruinţa lui. O primăvară frumoasă ca totdeauna se statorcea pe hotare. Copacii înmuguriţi, verdeaţa ce răsărea zi cu zi mai vie, ca un vestmînt fermecat coborît să acopere goliciunea neagră şi gălbuie a pămîntului bătrîn, pădurile care se încoronau cu frunzişuri noi, mirosul aspru, îmbătător şi înviorător de glie, plutind mereu în văzduh ca respiraţia sănătoasă a unui uriaş deşteptat dintr-un somn greu – toate împrăştiau voioiciune în suflete, tinereţe nouă şi nouă poftă de viaţă. Dimineaţa plugurile scîrţîiau trecînd pe uliţă, urcînd coastele năclăite şi apoi brăzdau ziua întreagă ogoarele bătute de rugina iernii. Pe-alocuri vitele se căzneau să pască întîiele firicele de iarbă şi, mîncîndu-le, le curgeau balele de plăcere...

Ion ieşea deseori în hotar să-şi desfete sufletul în priveliştea pămînturilor lui. I se umflau nările sorbind aburii primăverii şi privea brazdele lucitoare cu dragoste pătimaşă, mormăind mîndru de mulţumire :

– Acum avem și noi pămînt, slavă domnului, numai sănătos să fiu să-l muncesc !

Nu se grăbea însă cu aratul și semănatul de primăvară... Își făcuse socoteala că nu va putea lucra singur atîtea locuri, ci va trebui să tocmească ajutoare, iar oamenii sînt mai ieftini pe la sfîrșitul muncilor. Fiindcă mai avea răgaz o săptămînă, două, se gîndi să isprăvească mai întîi cu socrul său, să facă hîrtiile de întabulare pe numele lui, cum se învoiseră... Îi spuse și Anei că sîmbătă seara vor merge împreună la Vasile Baciu ca să ia înțelegere pentru duminecă. Femeia aproba mai dinainte tot ce zicea el. Nu pricepea dînsa planurile lui și nici nu căuta să le pricepă. Era mulțumită că poate trăi lîngă omul iubit și numai nălucirea îmbrățișării cu Florica, la nuntă, o rodea în fundul inimii, fără însă a îndrăzni să-și mărturisească temerea.

Văzînd-o plecată și supusă, Ion se mira cum poate fi așa și-i era parcă mai urîtă ca înainte. Noaptea, în pat, simțea o răceală alături de ea, iar șoaptele ei drăgostoase îl supărau ca și respirația ei obosită de femeie însărcinată. O răbda totuși și nici n-o bruftuluia, dîndu-și seama că numai printr-insa s-a ridicat din sărăcie. În inimă îi răsărea însă deseori Florica, înnebunindu-i sîngele...

Joi se duseră cu toții la bilci în Armadia să cumpere juncanul, iar vineri horobăi pe-acasă, mai mult ca să piardă vremea.

Vasile Baciu îi primi nepăsător, știind bine de ce vine Ion. Îl lăsă să vorbească și numai cînd Ion pomeni de întabulare, sări fript, se înfurie, scuipă și apoi strigă :

– Cum, ginere, apoi tu vrei înadins să mă iași pe mine pe drumuri ?

– Pe care drumuri, socrule ? Nu ne-am tocmit așa ? întrebă Ion cu ochii cît pumnul, simțind deodată ca o izbitură drept în frunte.

– Ne-am tocmit, vezi bine, dacă mi-ai pus mîna-n beregată. Dar tu nu te gîndești că nu-i drept ? Apoi dacă ți-oi da cu ție și pămînturile și casele amîndouă, mie ce-mi mai rămîne și din ce să trăiesc. Ori ai poftă să mă vezi intrînd slugă la bătrînețe ?

– Ba să stai la noi fără muncă și caznă, să-ți mai odihnești ciolanele, că te-ai trudit destul, bîlbîi ginerele înăbușit. C-așa ne-a și fost vorba...

– Adică să-ți fiu eu slugă ție ? Ai ? răcni iar Baciu sculîndu-se cu o privire vicleană și batjocoritoare.

– De ce slugă ?

– Măi Ioane, eu știu una și bună, că ce-i în mînă nu-i minciună ! făcu Vasile Baciu apăsat. Nu zic că nu-ți dau. Îți dau, după moartea mea. Atunci o să faceți voi ce știți. Că nici în groapă nu mi-oi duce averea și nici altora n-oi lăsa-o... Cît trăiesc însă nu scriu nimic pe numele vostru ! Așa !...

– Nimic, nimic ? șopti Ion spăimîntat.

– Nimic, băiete. Ori tu n-auzi bine ?... Dar, ca să nu zici că-mi hrănești tu fata ori că ți-am dat-o goală pușcă, măcar că nu ți-am dat-o eu, ci ai luat-o cu viclesug, te las să-ți alegi cinci locuri care-ți plac, și să bagi plugul în ele chiar mîine dacă vrei. Luați-le, munciți-le, sînt ale voastre. De scris însă nu le scriu. Lasă să rămînă pe numele meu, că nu cer de mîncare. Eu unul n-am să

vă scot din folosința lor, cum te-ai făli tu că ai să mă scoți pe mine... Alege-le ! Cinci !... Am trei holde cu grîu de toamnă. Poți să le alegi semănate gata. Nu mă supăr. Ori altele... Cum îți place ție... Cinci ! Să nu zică nimeni că fata lui Vasile Baciu s-a măritat ca o țigancă...

– Dacă ți-i așa vorba, socrule, bine... Să vedem ce-or mai zice și alții ! răspunse acum Ion mai liniștit și cu amenințare în glas.

– Să vedem, cum nu... Dar să vedem ce-ar zice oamenii de mine, dacă mi-aș lăsa eu bătrînețele pe mîna ta !... Ș-apoi cine mă poate sili să-ți dau, dacă nu vreau, ori să mă scoată din averea mea ?... Hehe, Ionică ! Credeai c-ai să mă învîrtești tu pe mine ! Nu te-ai găsit, copile, hehe !

– Bine, socrule, bine !... Noroc bun ! zise Ion strîngînd din umeri prostit.

– Noroc, noroc, ginere !... Și rămînem așa : cinci, auzi ? strigă Baciu batjocoritor. Mi-a venit și mie rîndul, că tu m-ai frecat destul...

Ion ieși, urmat de Ana, care nu rostise nici o vorbă și pe care nici n-o luaseră în seamă potrivnicii. Bărbatul pășea greu, tăcut, încît femeia nu îndrăznea să se apropie.

3

Roza Lang lăsase o dîră de tristețe în sufletul lui Titu. Încerca s-o ascundă sau s o înăbușe, dar simțea că totuși se întinde mereu, stăruitor, ca apa în pămîntul

nisipos. Nu se dumirea cum a putut o iubire atît de furtunoasă să sfîrșească atît de neașteptat și de urît. „Aventura" aceasta, cum îi zicea dînsul cu mîndria tînărului care începe să aibă un trecut, parcă-i rupsese un văl de pe ochi. Un crîmpei de realitate crudă pătrundea în inima lui plină de închipuiri trandafirii. Îl cuprinse încetul cu încetul un dezgust de viață, ca și cînd nu i-ar mai putea suporta povara. Lumea i se părea lipsită de farmec. În minte îi încolțea din ce în ce mai des întrebarea : „Ce sînt eu ?... De ce trăiesc ?"

Și drept răspuns i se ivea în față o pînză nemărginită, înțesată de semne de întrebare ce nu găseau în sufletul lui decît un gol chinuitor.

Își dădea seama că trebuie să aibă o țintă hotărîtă în viață și se îngrozea neputînd descoperi nici un sprijin în jurul lui. Se uita în urmă și nu vedea nimic, iar înaintea lui se înfățișa același nimic rece și înfiorător. „Așa să mi se depene oare toată viața ?... Atunci ce rost mai am în lume ?" își zicea deznădăjduit, seara mai ales, în patul din salon, unde se mutase el de cînd s-a măritat Laura, fiindcă Ghighi se temea să doarmă singură.

Toate zilele hoinărea prin Jidovița și prin Armadia, crezînd să-și alunge din suflet neliniștea. Dar întrebările îl însoțeau pretutindeni, tot mai nesăturate. În fața lor i se păreau copilării și versurile lui, și pozele de poet, și iubirea lui ucisă de gelozie, și înflăcărarea lui națională... Peste acestea se ridicau mereu zbuciumările : „Unde merg ? Unde vreau s-ajung și de unde vin ?"

Ca să poată răspunde se gîndi să citească, să învețe și să afle din cărți ce nu găsea singur. „În mintea mea e un haos... Numai haosul aruncă la suprafață întrebări dureroase..."

Cîteva săptămîni se cufundă în cărți. Tatăl său avea, din vremurile de demult, o bibliotecă foarte mică, în care se rătăciseră cîteva volume de știință, de teologie, de pedagogie. Titu se repezi la ele, cu atît mai multă lăcomie cu cît pînă acuma le ocolise. Mai adună și de prin Armadia, de pe la prieteni, ce se nemeri... Le sorbi grăbit, ca și cînd ar fi căutat leacul unei boli necunoscute, dar simți curînd că haosul în loc să se limpezească, creștea mai mare. În mijlocul frămîntărilor singura rază de mîngîiere îi era credința că el este cel dintîi om chinuit de asemenea gînduri.

În cele din urmă însă o oboseală stranie îl luă în stăpînire. În inimă nu-i mai rămăsese decît o nemărginită părere de rău : „De ce nu-i aici Roza, indiferent dacă ar fi s-o împart cu practicantul de la Stoessel ?"

Apoi parcă și creierii i se opriră în loc, copleșiți de o apă străvezie din care țîșneau răspunsuri ca niște flăcări mici, izbăvitoare : „Adică ce-mi pasă mie de unde vin și ce-o fi mîine ? E nerozie să te perpelești cu întrebări fără sfîrșit... Unde te duce viața, acolo trebuie să mergi, și ce-ți poruncește ea trebuie să faci ! Numai nebunii umblă să-i stăvilească mersul, s-o abată din calea ei, să se împotrivească voinței celei mari care e una și milioane de milioane, care e oarbă și totuși urmărește o țintă sigură, necunoscută de infima pricepere omenească... Voința cea mare sînt eu, precum e și vaca lui Ion sau

cîinele nostru, ori viermele ce se așază singur sub talpa mea ca să-l strivesc, sau chiar bolovanul pe care-l izbești cu piciorul, precum tot ce este și cerul, și ceea ce este dincolo de cer și de stele, și dincolo de acest dincolo, mereu pînă-n nesfîrșitul nesfîrșitului... Atunci ? Viața singură știe ce vrea, sau poate pentru că nu știe nici ea mi se pare că știe... Unde merge ea e bine, căci merge tot înainte, peste prăpăstii, peste munți, mereu înainte. Cine cade din carul vieții e pierdut... Înainte ! Înainte ! Înainte !"

Se bucură, parc-ar fi găsit piatra filozofală. Zîmbi de întristările lui zbuciumate. Acuma le înțelese obîrșia. „Atîta neliniște pentru că Roza Lang a plecat și mai ales pentru că, în lipsa mea, s-a consolat cu cine a putut !... Și din pricina asta credeam că mi-am zdruncinat rostul vieții !"

În aceeași noapte scrise o poezie care i se păru cea mai frumoasă din tot ce-a făcut pînă atunci. O dragoste nouă de viață îi împodobea sufletul. Nu se mai plictisea prin Armadia. Îl interesau și-i plăceau toate, parcă s-ar fi sculat după o boală grea.

Schimba priviri amoroase cu „gîștele" de odinioară. Vorbea iar cu entuziasm de romînii oropsiți, de planurile lui măreție... Îndeosebi spunea deseori, cu superioritate, ca o sentință fără apel :

– Dacă n-ar fi necunoscutul în lume, viața omului n-ar mai avea nici un farmec !

De altfel, în vremea aceasta, în Armadia se întîmplase un eveniment extraordinar : murise Ion Ciocan, deputatul circumscripției. Ciocan fusese mulți ani direc-

torul liceului românesc, cochetase cu ungurii. Le făcuse concesii introducînd, mai ales pe ușa din dos, limba ungurească în program, iar în schimb cîrmuirea îl răsplătise cu un mandat de deputat. Se alegea totdeauna sub firmă independentă, dar era dintre independenții care sînt cei mai vajnici sprijinitori ai tuturor guvernelor. Independența i-a mai cîștigat pe urmă catedra de literatură română la Universitatea din Budapesta și i-a păstrat reprezentanța Armadiei în parlament pînă a închis ochii.

Fusese om tăcut, ursuz și deci nu tulburase multă apă în capitală. Răutăcioșii povesteau cu mare lux de amănunte cum, în cincisprezece ani, Ciocan o singură dată a căscat gura, cînd, rămînînd deschise două uși, ar fi strigat nervos : „Ușa, domnilor, că trage îngrozitor aici !" pentru care improvizație oratorică toată Camera l-ar fi aplaudat frenetic. Prin testament întreaga avere și-a împărțit-o între liceul din Armadia și Astra din Sibiu, căci soția îi murise de cîțiva ani, iar alte rude nu avusese, afară de doi frați țărani, morți și ei mai demult.

Pe scaunul lui Ciocan se încingea o luptă crîncenă între doi candidați : Victor Grofșoru, avocat foarte căutat din Armadia, susținut de toată românimea, și bancherul Bela Beck, șvab ungurizat din Budapesta, care se auzise că vrea să cheltuiască chiar o sută de mii de coroane și, fiind guvernamental, mai avea la dispoziție, cu o discreție eficace, concursul autorităților mari și mici.

În Armadia fierberea creștea zi cu zi. La berăria Rahova discuțiile și prognosticurile nu se mai sfîrșeau,

Grofșoru desfășura o activitate strașnică, secondat firește de toți intelectualii, care-și luaseră însărcinarea de agenți electorali. Izbînda ar fi fost asigurată dacă s-ar fi putut rupe voturile evreilor din Jidovița, presupunînd că preoții și învățătorii își vor face cu toții datoria.

Titu, vindecat, se avîntă cu trup și suflet în vălmășagul luptei. De dimineață pînă seara era în Armadia, agitîndu-se, discutînd mereu, îmbujorat de entuziasm. Care nu-i fu însă mîndria și mirarea cînd, într-o zi, la berărie, Victor Grofșoru veni glonț la dînsul, cu mîna întinsă :

– Poete, dragule, vreau să-ți cer un serviciu !... Pentru lumnezeata e nimic, pentru cauza noastră e colosal !

Fiindcă berăria era plină de lume ce-l privea ca pe un erou, Titu se simți în culmea fericirii și strigă înflăcărat :

– Domnule deputat, cere-mi orice ! Pentru cauză îmi dau bucuros și viața !

– Bravo ! Uite omul ! zise candidatul, cuprinzîndu-l prietenește de mijloc. Dar ceea ce vreau nu-ți pot spune aici... Trebuie să vii pe la mine, să-mi faci onoarea și plăcerea !... Deci spune-mi repede : cînd ? Nu-ți închipuiești cît îmi sînt de împărțite toate minutele !

– Imediat... sau după-prînz... E bine ? făcu Titu, deodată grav, văzîndu-se parcă inițiat în secretele zeilor.

– Perfect ! Atunci azi după-prînz, dragă poete !

Grofșoru, ca toți care-l sprijineau, era convins că, îndată ce va ajunge el în parlamentul de pe malurile

Dunării, poporul romînesc va fi liber și scăpat de orice griji.

– Dacă mă aleg eu, vom putea respira toți, vom avea aer romînesc ! spusese dînsul din capul locului, încît fraza aceasta devenise lozinca lui electorală.

Titu se înființă exact la întîlnire și ascultă introducerea avocatului cu ochii lucitori de admirație, aruncînd numai din cînd în cînd cîte o aprobare întovărășită de „domnule deputat", care pe candidat îl măgulea.

– Ne lipsesc ovreii din Jidovița, poete ! Fără de ei sîntem pierduți ! sfîrși Grofșoru, ottind cu o figură întrebătoare și întristată brusc.

Tînărul nu vru să audă de asemenea oportunism. Succesul trebuie să fie curat romînesc, nepătat de nici un ajutor străin :

– Vom goli satele de oameni și-i vom aduce pe toți la urnă, să dovedim lumii întregi voința noastră, porunca noastră !

– Da, da, dar în satele noastre sînt puțini cu drept de vot, pe cînd ovreii sînt toți alegători ! observă avocatul care, chiar în vîrtejul visurilor naționale, nu uita realitatea.

Apoi își completă gîndul :

– Pentru a ne asigura voturile din Jidovița, e nevoie de concursul lui Herdelea care e iubit de toți ovreii. Dacă Herdelea ar vrea să facă puțină propagandă ovreiască, ar fi imposibil să nu izbutim ! Știu, știu în ce situație ginga să se află tatăl dumitale, se grăbi Grofșoru să adaoge, ca și cînd s-ar fi așteptat la vreo obiecție a lui Titu. El, ca învățător al statului, trebuie să urle ca

lupii, vorba ceea... Dar cu dibăcia lui, în mod discret... Ce zice, poete ? În mod foarte discret ?

– Pe față, domnule deputat ! strigă Titu aproape indignat. În chestia aceasta nu pot exista rezerve și compromisuri. Înainte de a fi învățător, tata e romîn !

– Da, negreșit, romîn... Cine se îndoiește ?... Dar greutăți sînt, și eu le înțeleg și le apreciez... Totuși, cu bunăvoință, s-ar putea înlătura piedicile, știi, discret, foarte discret... În asemenea împrejurări discreția are mare importanță. Guvernul contează pe ovrei și e sigur că-i are în mînă. Noi trebuie să lucrăm cu multă prudență, altfel se pot ivi noi rezistențe... Vezi, în Pripas e mai ușor. Acolo sîntem între noi, Belciug lucrează, dumneata îi vei da o mînă de ajutor la nevoie, iar tatăl dumitale n-are să ni se pună de-a curmezișul... Nu-i așa ?... Dar în Jidovița e delicat, e foarte greu, e... e...

Din Armadia pînă-n Pripas, de obicei, Titu făcea jumătate de ceas pe jos. Acuma în mai puțin de un sfert fu acasă. Alerga să spună mai curînd ce cinste mare au hotărît tatălui său fruntașii mișcării naționale.

– Tată, iată clipa cînd poți dovedi lumii întregi că ești adevărat romîn ! răcni dînsul din ușă, speriind pe toți cu fața-i aprinsă de entuziasm și de oboseală.

Herdelea, în fundul sufletului, se bucura ca un copil chiar numai închipuindu-și că Armadia ar putea trimite la Budapesta un deputat romîn, dar romîn adevărat, pe față, nu ca Ciocan – deși Ciocan îi făcuse lui pe ici pe colea mici servicii, Dumnezeu să-l ierte. Totuși

se ferea să-şi arate sentimentele, de frică să nu-l pîrască cineva... Apoi acuma, tocmai pe cînd Titu vorbea mai cu foc, îşi aduse aminte, nu putea şti de ce şi cum, de ultima vizită a subinspectorului şi de ameninţările lui ascunse.

– Eu cred că cel mai bun lucru ar fi să nu se amestece de loc, nici într-un fel, nici într-altul, rosti doamna Herdelea serioasă şi cu puţin dispreţ în glas. Dînsul e om bătrîn şi trebuie să-şi vadă de necazurile lui, iar nu de nebuniile celor buieştri. Parcă mare ispravă o să facă şi Grofşoru... Îi ştim noi cît le plăteşte pielea !... Dacă pe urmă ungurii vor prinde pizmă pe dînsul şi se va pomeni fără slujbă, crezi c-o să-i dea Grofşoru ceva ?

Titu sări revoltat de atîta egoism :

– Adică cum ! Pentru o leafă mizerabilă, ungurii au pus lacăt pe sufletul omului ?... Laşitatea asta ar însemna trădare naţională, ar însemna să-şi dea singur certificat de renegat !... Cu ungurii trăim noi aici, ori cu romînii ?... Crezi că vom mai scoate noi capul în lume, dacă nu vom face nici măcar atîta pentru cauza romînească ?

Ghighi împărtăşea din inimă părerile fratelui ei, mai cu seamă gîndindu-se că altfel poate n-ar mai avea cavaleri la baluri şi poate nici peţitori mai tîrziu.

– Ba în loc să umbli după cai verzi, mai bine ţi-ai căuta şi tu vreun post pe undeva, că eşti cît muntele şi vezi bine cîte greutăţi avem pe cap ! zise doamna Herdelea supărîndu-se.

– Apoi dumneata numai atîta știi, mamă, greutăți și iar greutăți ! mormăi tînărul oparit.

– Atîta da, că eu am minte ! se înfurie dăscălița. Practicant de notar nu-ți place să fii, învățător nu-ți place, dar la mîncare te îmbulzești ! Apoi așa-i ușor să ai fumuri ! Mai pune osul și tu, dragul mamii, că cu lenevia ai să rămîi de rîsul lumii !

Numai Herdelea tăcea. Cu cotul răzimat pe colțul mesei, cu capul în palmă, se uita în neștire la ghcata din piciorul stîng. Lumina lămpii atîrnată de grindă îi cădea drept în creștet, pe părul alb-argintiu... Îi venea mereu să oftcze și se stăpînea. Și, în vreme ce doamna Herdelea se hărțuia cu Titu, i se perinda în gînd toată viața lui alcătuită aproape numai din umilințe, speranțe veșnic spulberate, necazuri necurmate, viața întreagă care și-a bătut mereu joc de dînsul, impunîndu-i mereu compromisuri, din pricina cărora niciodată nu și-a putut asculta glasul sufletului, viața care i-a îngrămădit în inimă amărăciune otrăvitoare... Două lacrimi se zvîrcoleau în ochii lui blînzi, plecați – regretul unei vieți cheltuite într-o trudă sisifiană.

– Oh, oh ! suspină dînsul în sfîrșit, cînd se făcu o clipă tăcere în casă. Cumplită-i viața, cumplită-i, zău !

4

Vicleșugul lui Vasile Baciu căzuse atît de neașteptat pe capul lui Ion, că în seara aceea s-a culcat tăcut și a dormit ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. Duminecă

dimineața însă, ieșind din casă și aruncîndu-și ochii pe cîmp, își aduse aminte de vorbele socrului său și-l pătrunse un fior de groază, căci în minte îi răsări îndată gîndul că toată truda lui a fost zadarnică, de vreme ce a rămas tot fără pămînt... Se așeză pe prispă, cutropit deodată de mînie, de frică, de nedumerire, de deznădejde... Întîi își zise c-ar fi trebuit să-l bată măr pe Baciu, să-l învețe cinste. Pe urmă recunoscu că nici cu mînia, nici cu bătaia nu va putea face nimic în împrejurarea aceasta. Vina este numai a lui însuși, fiindcă în ultimul moment și-a pierdut mințile de bucurie și s-a cununat înainte de-a vedea hîrtiile date la cărțile funduare.

Întorcîndu-se de la biserică și găsindu-l tot pe prispă și abătut, Zenobia bănui ceva rău și, ca să-i deschidă gura întrebă :

– Dar tu ce stai așa, neprimenit, în loc să dai o raită prin sat, după lucrători, că azi-mîine numai pămîntul tău o să rămîie nearat !

– D-adică dumitale ce-ți pasă ? Că de dat, slavă domnului, mi-ai dat numai sărăcia și necazul ! țîșni Ion, ursuz.

– Apoi ce să-ți mai dăm noi, că doar socru-tău ți-a dat de ajuns, zise Zenobia cu ochi de vulpe.

– Cum să nu-mi dea. Vezi bine că mi-a dat, mormăi omul amărît. Nu vezi dumneata că m-am și gîrbovit de cît mi-a dat ?

Zenobia nu-l mai slăbi pînă nu află tot și apoi izbucni în afurisenii care se întețiră cînd Ana apăru în ogradă, speriată de gura ei. În vreme ce soacra își blestema

nora mai cu foc, în sufletul lui Ion pătrunse o fișie luminoasă : prin Ana trebuie să-și îndrepte greșeala. Deocamdată nu știa cum și în ce fel, dar simțea că numai ea poate să-l scape.

– Și urîtă, și calică !... Bine ai nimerit-o, dragul mamii ! strigă Zenobia în gura mare.

– Ho, cotoroanță, ho ! răcni Ion deodată la maică-sa. Ce te vîri ca musca-n băligar ? Potracăni știți să fiți, dar sărac m-ați lăsat, ai ?... Ea-i de vină ?... Ce-i ea de vină ?... Apoi atunci ce te răstești la dînsa ?... Piei d-aici că uite-acu vezi pe dracu !

Ana se uită la bărbatul ei cu o dragoste de cîine huiduit și ochii i se umplură de lacrimi, simțindu-se vinovată față de dînsul fiindcă în gînd l-a bănuit cu Florica. pe cînd el e atît de bun și o iubește atît de mult că bruftuluiește chiar pe mama lui pentru ea. Lacrimile îi curgeau calde, mîngîietoare, dar fața ei toată zîmbea de o fericire mare, mai ales că Ion veni la ea și-i zise blînd :

– Ia nu mai plînge, Anuță... Tu în ochii mei să te uiți și încolo să nu-ți pese de nimeni !

Seara, în pat, Ion i se jelui apoi cu de-amănuntul, îi spuse că ea ar putea să-l înduplece pe Vasile cu blîndețe să fie om cumsecade și să le dea ce-a făgăduit față de atîția martori. Femeia se simțea măgulită de încrederea lui, dar, gîndindu-se la bătăile suferite de la tatăl său, n-avea speranțe să-l poată înmuia. Cînd însă bărbatul o învață cum să-i vorbească, credința lui o cuceri și pe ea, și se jură că se va duce chiar mîine

dimineață și de bună seamă nu se va întoarce cu mîna goală.

Ana plecă într-adevăr cum se crăpă de ziuă. Încrederea îi crescu cînd, ajunsă în uliță, nevasta lui Macedon Cercetașu îi ieși în cale cu o doniță plină de apă.

Vasile Baciu tocmai înjuga boii să porncască la plug. Văzindu-și fata, o întîmpină nepăsător :

– Da ce, te-a alungat ?

– Cum să mă alunge, taică ? se miră nevasta, începînd să-i povestească ce vînt o aduce, după învățăturile lui Ion.

Baciu se holbă la ea o clipă, apoi ca un taur care vede roșu, se aruncă și-i închise gura cu o droaie de pumni, urlind :

– V-ați pus amu amîndoi să mă jefuiți și să mă lăsați cerșetor ?... Apoi stai că am eu leac de pielea ta, rapandulă, stai !

Pînă ce se învîrti dînsul să apuce biciul s-o croiască, Ana o luă la sănătoasa, fără să fi avut vreme să plîngă de durere, deși obrazul stîng i se roșise, iar din nas îi curgea un fir de sînge. De-abia cînd se apropie de casă își mai veni în fire și se întrebă : „Ce-a mai fost și asta ?... Avan de mine !...“

Ion o aștepta în ogradă, cu inima arsă de nerăbdare. O zări de departe venind cu pași iuți și ștergîndu-și mereu nasul cu mînecile cămeșii.

– M-a bătut, Ionică, nici nu m-a lăsat să-i spun nimic ! Uite cum m-a umplut de sînge ! bolborosi nevasta, parcă i-ar fi cerut s-o răzbune.

Bărbatul însă simți deodată o apăsare grozavă în ceafă. Se uită la Ana cu ochii goi și reci, ca și cînd ar fi văzut o arătare vrăjmașă. Pe pometele obrajilor pielea îi stătea să plesnească, iar pe tîmple i se umflară vinele ca niște lipitori sătule. Mintea lui speriată îi striga că toată nenorocirea i se trage numai din femeia aceasta cu buza de sus murdărită de sînge și cu privirea de-o umilință ațițătoare. Brațele și pulpele îi zvîcneau fără voie în vreme ce unghiile îi tăiau pielea groasă și aspră în podul palmelor. „Asta s-a înțeles cu tatăl ei să mă înșele!" îi fulgeră prin creieri, și gîndul îl duru atît de rău parcă l-ar fi izbit cu parul în moalele capului.

Atunci, cu o poftă neînfrînată, ridică mîna și o lovi greu peste obrazul drept, și apoi cu dosul palmei, repede, peste obrazul stîng. Durerea stoarse din pieptul femeii un țipăt atît de ascuțit că Ion auzi cum zăngănesc geamurile casei. O mai trăsni însă și peste ochii ce-l priveau cu spaimă, dar care chiar spăimîntați își păstraseră o clipire de bunătate... Ana căzu pe prispă, ametită și legănîndu-și corpul din mijloc în sus ca să-și aline suferința.

– Și tu mă zdrobești, Ionică? gemu dînsa. Nu ți-e milă nici ție de mine?

Ion scuipă spre ea, răcorit, și intră în casă, căci de peste drum venea într-un suflet nevasta lui Macedon, pe cînd în pridvor la Herdelea parcă ieșise cineva să vadă ce se întîmplă?

Ana suspina și, suspinînd, pîntecele mare i se zbătea ca o mustrare. Năframa îi alunecase din cap, părul i

se încîlcise și pieptul i se frîngea de plîns. În inimă închipuirile ei de fericire se topeau într-un noian de amărăciune din care răsărea numai întrebarea îngrozită : „Doamne, ce ți-am greșit de mă pedepsești așa de rău ?"

Nevasta lui Macedon Cercetașu se așează lîngă ea, îi îndreptă basmaua pe cap, o mîngîie pe obrajii udați de lacrimi și-i zise cu milă, căutînd s-o ostoiască :

– Taci, draga lelii ! Taci și rabdă, că femeia trebuie să sufere dac-așa a lăsat-o Dumnezeu... Taci mulcom, taci !

Glasul ei era atît de blînd că sufletul Anei se încălzi puțin. Apoi își ascunse fața în poala femeii și plînse mai ușurată, murmurînd însă într-una, ca și în seara nunții :

– Norocul meu, norocul meu !

5

Pînă să convingă pe tatăl său, Titu n-a vrut să stea cu mîinile în sîn și a pornit din casă-n casă, îndemnînd pe țăranii alegători sau nealegători, să meargă cu toții la o întrunire în Armadia, unde Victor Grofșoru avea să-și lămurească programul. Fiindcă alegerea de deputat se apropia, prin sat umblau acuma mai des patrule de jandarmi spre a preîntîmpina turburările și agitațiile împotriva statului. Titu nu se sinchisea de dînșii. Dorea chiar un conflict sau poate o arestare, închipuindu-și că astfel va dovedi lumii întregi barbaria stăpînirii ungurești și va contribui mai eficace la izbînda candi-

datului romîn. Vorbea țăranilor de jugul unguresc, de datoria națională, de limba strămoșească, se izbea însă mereu de aceleași răspunsuri :

– Bine, domnișorule, așa o fi... Dar n-avem pămînt și dările-s multe și grele...

Întîi se supără de atîta nepricepere. Pe urmă totuși le dădu dreptate. „Adevărat, pe ei îi strivesc sarcinile vieții și eu le bat capul cu fraze ! Nici măcar speranțe nu le aduc !... Apoi, firește, dacă eu însumi nu știu bine ce vrem !"

El bănuia ce vrea, dar dorințele lui nu se potriveau cu ale bătrînilor. El cu cîțiva studenți și profesori mai tineri visau unirea grabnică a tuturor romînilor. Nu se gîndeau dacă se poate ori nu se poate. Ei se uitau fermecați spre Rominia, așteptînd de-acolo mîntuirea. În fața lor însă stăteau mai toți fruntașii recunoscuți, între care însuși Grofșoru, care spuneau că acestea sînt idei primejdioase, că prin asemenea vorbe goale, bune numai pentru discuții de berărie, se poate compromite toată lupta.

– Mijloacele noastre trebuie să fie legale ! îi spuse Grofșoru. Numai prin legalitate se obțin lucruri trainice ! Politica serioasă nu se poate întemeia pe aventuri, ci pe realitate !... Ce ascunde viitorul, nu se știe... În suflet putem nutri orice speranțe, dar visurile nu trebuiesc amestecate în lupta politică !

Titu se zăpăci și fu cuprins de o șovăire din care de-abia cu sforțări se putu smulge. Se coborî iar între țărani și, cu toată opreliștea bătrînilor, le vorbi de „frații noștri", de „stăpînirea romînească" ce va veni

în curînd. Și tresări de bucurie cînd Ștefan Hotnog, bogătaș din sat, în loc de tînguirile obișnuite, răspunse acuma în numele tuturor, ridicîndu-și chimirul pe burtă :

– Să te audă Dumnezeu, domnișorule !

„Oportunismul și lașitatea ucid avînturile ! se gîndi Titu mulțumit. Cu jumătăți de idealuri nu poți lupta și nici nu poți fi înțeles de nimeni !"

Strădaniile lui Titu au rămas totuși zadarnice, deoarece întrunirea, îndată ce s-a anunțat oficial, a fost oprită de către prefectul județului în urma raportului solgăbirăului Chițu care se temea de tulburări.

Tocmai cînd Titu venea pleoștit, cu vestea aceasta din Armadia, bătrînul Herdelea a primit citație de la tribunal în procesul ce-l pornise judecătorul pentru ultragiu. Deși, între timp, ungurul se mutase din Armadia într-un orășel din Ungaria, fiindcă – cum spusese dînsul la plecare – nu se putea aclimatiza în atmosfera nepatriotică de-aici, sarcina lui Herdelea se agravase, căci acuzația judecătorului s-a părut atît de întemeiată procurorului, încît și-a însușit-o din oficiu și deci procesul trebuia să continue negreșit, chiar dacă partea civilă s-ar fi retras.

Herdelea strigă pe Ion, care de asemenea primise citație, vrînd să se sfătuiască împreună cum să abată nenorocirea ce-i amenința de-aproape. Ion însă, în bobota necazurilor lui cu socru-său, căuta mereu să se plîngă ce a pățit și cum a fost înșelat, iar de procesul care îl durea pe învățător, parcă nici nu-i păsa.

– Aveți să vedeți că bocsnicul ăsta are să mă bage în temniță și să ne nenorocească pe toți ! zise învăță-

torul pe urmă, doborît de ingrijorare. Țineți minte ce v-am spus eu azi ! Ion e fatalitatea noastră... El se ciorovăiește cu Vasile Baciu pentru niște zdrențe de pămînt și nici nu vrea să știe în ce pozna m-a înfundat !

Titu, văzînd spaima bătrînului și ca să mai schimbe vorba, găsi înțelept să povestească pe un ton de glumă, cum azi, întîlnindu-se în Armadia cu Belciug, i-a spus că e foarte supărat și că nu va lăsa fără răspuns insultele doamnei Herdelea, pentru care va trebui să dea seama în fața justiției... Efectul povestirii lui însă fu tocmai contrar celui așteptat de dînsul, stîrnind o ceartă care nu se isprăvi pînă noaptea tîrziu.

– Apoi da, că atîta-mi mai lipsea, să umblu acuma pe la judecăți și pentru dumneaei, că n-am eu destule necazuri, zise învățătorul amărît. Mai bine-l lăsai dracului și tu, în loc să-mi mai aprinzi paie-n cap și cu el !

Doamna Herdelea se înfurie imediat, făcu pe soțul ei mămăligă nesărată, pentru că ar fi în stare să se lase călcat în picioare de toate nătăfletele din lume, și declară categoric că ea preferă să plătească orice amendă și chiar să stea la pușcărie, decît să rabde mojiciile „pămătufului".

Ziua următoare aduse însă o nădejde bună, sub chipul unei scrisori de la subinspectorul Horvat, care-l invita colegial pe Herdelea să-și pună în cumpănă toată influența pentru alegerea desăvîrșitului patriot ce este candidatul de deputat Beck. „Am toată încrederea în patriotismul dumitale încercat și să fii sigur că oboseala dumitale va fi apreciată cum se cuvine", sfîrșea sub-

inspectorul. Mai ales sfîrșitul i se părea învățătorului plin de mari făgăduințe.

– Uite ce om de treabă bietul subinspector ! strigă dînsul înviorat. Ei, degeaba, să nu judeci niciodată pe nimeni după aparențe !... Iată bărbatul care-mi place și mie !... Bravo ! Bravo !

Îndată își însemnă pe toți alegătorii din Pripas, în număr de unsprezece, și chibzui îndelung pe cei care ar vota cum îi va sfătui dînsul. Apoi își frecă mîinile cu încredere :

– Vezi, Dumnezeu îți trimite ajutorul cînd nici te aștepți !

Titu, aflînd seara planurile tatălui său, sări pînă în tavan de indignare și strigă de nenumărate ori „trădare" și „rușine". Dar Herdelea rămase neclintit.

– Pentru mofturi n-am să-mi las eu bătrînețele pe drumuri... Ai văzut tu ce-mi scrie subinspectorul ?... Citește bine ! Poftim ! zise aruncîndu-i mîndru scrisoarea.

Tînărul nu vru să citească nimic și făcu jurămîntul că va lupta din răsputeri împotriva acestei trădări nemaiauzite. Herdelea se întristă că feciorul lui se gîndește mai mult la străinii de la care nu va avea niciodată nimic, decît la dînsul, a cărui soartă atîrnă de bunăvoința celor mari și puternici.

– Nu-ți închipui tu că Horvat, dacă-i vom împlini dorința, poate să-mi fie de mult folos ? N-ai văzut citația de ieri și nu știi că mă paște afurisitul de judecător ? O vorbă a subinspectorului cîntărește greu la tribunal. Cînd va spune subinspectorul prezidentului că

uite-așa și așa, Herdelea e omul meu, adică al nostru, crezi că prezidentul are să mai crîcnească ? Așa se lucrează în lume, băiete... Înțelegi, ori nu înțelegi ?

– Nu vreau să înțeleg nimic ! răspunse Titu cu atît mai îndîrjit cu cît socotelile acestea i se păreau și lui cuminți.

– Atunci să-ți fie rușine obrazului, că ești cal bătrîn și ai putea înțelege atîta lucru ! strigă Herdelea adînc mîhnit. Rușine să-ți fie, măgarule !

6

În seara zilei cînd Ion bătuse întîia oară pe Ana, pică în casă, de-abia tîrîndu-se, Dumitru Moarcăș, o rudă îndepărtată de-a Zenobiei, cerînd adăpost pînă s-o îndura Dumnezeu să-l stringă din lume. Zenobia, aflîndu-se în toane bune, pentru că feciorul și-a mustruluit nevasta, îl primi fără a se burzului, mulțumindu-se doar să-l descoase puțin :

– Da ce-ai pățit, bade Dumitre ? De ce nu stai la Paraschiva, că-i bine acolo ?

– Parcă de bine fuge omul, murmură Moarcăș, mototolindu-se pe vatră.

Era un moșneag trecut de șaizeci, pipernicit și prăpădit de să-l sufli de pe picioare. Nu mai avea nici un dinte în gură și vorbea greu, scuipînd în toate părțile. În tinerețe a fost bărbat frumos și cu stare și se băteau fetele după dînsul, dar în loc să se însoare și să se potolească, i-a plăcut să zboare ca albina din floare-n

floare, încît mulți oameni și-au ciomăgit muierile din pricina lui, căci de el nu îndrăzneau să se lege, fiind voinic și iute ca un lup. Cărăușia i-a fost mai dragă decît pămîntul și tot cărăușia i-a mîncat capul. Într-o noapte, venind de la Dej, o ceată de țigani lăieși au tăbărît pe dînsul, l-au stîlcit și i-au furat caii. A zăcut vreo doi ani și a rămas beteag de picioare. Boala i-a înghițit averea. Rămas numai cu căsuța și grădina, s-a aciuit pe lîngă Paraschiva, care era văduvă tînără și rîvnea mai mult la casa lui, crezînd că nu mai are de trăit cine știe cît. Dumitru însă se încăpățîna să nu moară și o duse douăzeci și doi de ani așa, prăpădit cum a scăpat, încît Paraschiva a avut vreme să se obișnuiască cu slăbiciunile lui. S-au înțeles ei totuși destul de bine pînă acum cîteva luni cînd Dumitru s-a apucat și a vîndut lui Avrum casa și grădina fără știrea Paraschivei. Degeaba i-a dat o sută de zloți de argint, femeia nu s-a mulțumit. Ea era convinsă că a luat mai mult și a ascuns banii undeva sau la cineva. Și cum Dumitru nu mai putea să aibă zile multe, Paraschiva se înfuria că banii vor ajunge pe mîna altora, iar ea, care l-a îngrijit atîția ani, se va alege cu nimica. Fiindcă nici Avrum nu voia să-i spuie lămurit cît i-a dat, Paraschiva s-a pus pe moșneag, mai întîi cu sudălmile, apoi cu bătaia, pînă ce în sfîrșit azi l-a izgonit să nici nu-l mai vadă.

Bătrînul povesti ce-a pățit cu Paraschiva, dar fără s-o ocărască, ba chiar cu o mare părere de rău că a fost nevoit să plece de la ea și să moară poate prin case străine.

– Apoi lasă c-ai trăit destul, îi zise Zenobia drept mîngîiere.

Ion, îmbufnat cum rămăsese toată ziua după ce plesnise pe Ana, nu zise nimic, ci se uita doar uneori cu ură la noul mîncău care-i cade în spinare din senin. Credea totuşi că Dumitru se va întoarce acasă mîine-poimîine, ştiindu-se că nu poate trăi fără Paraschiva, singura femeie – se zice – pe care a iubit-o el cu adevărat şi care, de aceea, l-a şi învîrtit cum i-a plăcut. De altfel gîndurile lui erau atît de fripte de grija păminturilor, încît tot restul lumii i se părea că nu face un ban găurit. Se înfuria cînd vedea pe Ana care, pe cît îi îngăduia pintecele ţuguiat, se sprintenea pe lîngă vatră să gătească cina, şi era din ce în ce mai convins că femeia e înţeleasă cu Vasile Baciu să-l tragă pe sfoară.

Se perpeli cîteva zile fără să ştie ce să mai facă. Apoi îi veni în minte Herdelea şi se bucură ca şi cînd ar fi găsit scăparea. Chipul învăţătorului îi juca înaintea ochilor, strălucitor de speranţe. Îl căută îndată şi, nemerindu-l la şcoală, îl chemă afară. Herdelea era supărat şi-i impută că e nerecunoscător şi că, prin nepăsarea lui criminală, îi primejduieşte slujba şi cinstea. Ion ascultă nerăbdător, ca şi deunăzi cînd încercase învăţătorul să se sfătuiască cu dînsul. Ce-i păsa lui de grijile altora ? Pe el numai necazul lui cel mare îl rodea şi-l chinuia, şi, după ce îmblînzi pe Herdelea cu făgăduinţi, i se plînse ca un copil nepriceput, zicînd mereu mai rugător şi mai stăruitor :

– Învață-mă, nașule, că altminteri ori fac moarte de om și ajung la pușcărie, ori mi-oi pune singur ștreangul de grumaz !

Se uita în ochii învățătorului, sorbindu-i răspunsul, din care însă i se întipări în creieri numai atîta : „Fii liniștit, finule, că ce ți-a făgăduit trebuie să-ți dea... Duminecă tu să vii la mine cu Ana... Am să chem și pe Vasile ș-aveți să vă înțelegeți, fii liniștit !"

Zilele pînă duminecă trecură ca ceasurile. Nădejdea îi îmbrăca toate gîndurile în trandafiriu. Se simțea iar stăpînul pămînturilor și de-abia aștepta să poată ieși la lucru pe moșia lui.

Herdelea, iubitor de învoieli unde fiecare parte să-și scadă cerințele spre mulțumirea amîndurora, povățui pe Vasile Baciu să dea acuma jumătate din locuri, care să fie scrise pe numele lui Ion, iar cealaltă jumătate să i-o făgăduiască în scris pentru după moarte. Povața lui însă îi nemulțumi pe amîndoi. Toate nădejdile lui Ion se prăbușiră auzind ce spune învățătorul. Apoi dacă ar fi fost vorba să lase dînsul din drepturile lui, ce nevoie de sfaturile nașului ? Lui nu-i trebuiau sfaturi, ci pămînturile, toate pămînturile... Îl cuprinse o mînie sălbatecă împotriva lui Herdelea, care astfel vrea să-l înșele, în loc să-l ajute... Vasile, cu o lucire șireată în privire, zise tacticos că el nu-și ia vorba înapoi și dă bucuros cele cinci locuri, pe ales. În sinea lui însă era sigur și el că Herdelea s-a înțeles cu Ion să-i fure averea... Pentru că nu îndrăzneau să se certe cu învățătorul, potrivnicii schimbară între dînșii cîteva sudălmi și apoi, uitînd orice omenie, se luară de piept și înce-

pură să-şi care la pumni peste cap, cu sete, grohăind ca nişte mistreţi prinşi în capcană... Herdelea şi Titu de-abia izbutiră să-i scoată din odaie, în vreme ce dăscăliţa, nespus de indignată că nerușinaţii s-au încăierat în casa ei, îi ocăra cu înverşunare, iar Ghighi ţipa speriată. Ana încremenise pe un scaun, în dosul uşii, încît doamna Herdelea o dojeni şi pe ea bine şi apoi o dădu afară.

Vasile şi Ion se mai zgîlţîiră puţin în pridvor, se mai ghiontiră pînă-n poartă, dar în uliţă se descotoroşiră şi-şi aşezară hainele boţite, înjurîndu-se din ce în ce mai potoliţi. În clipa însă cînd să pornească spre sat, în uşa casei învăţătorului se ivi Ana, topită de ruşine şi de spaimă, ca o arătare urzitoare a tuturor relelor. O zăriră amîndoi deodată şi furia lor se înteţi iar, pumnii se ameninţară în aer şi privirile roşii se loveau ca două săbii. Ajuns în dreptul casei, Ion intră în ogradă urlînd cu o spumă subţire albă între buze, care se muta şi se lipea cînd pe cea de sus, cînd pe cea de jos :

– Să-ţi mănînci friptă odrasla, tîlhar bătrîn ce eşti !

Ana dădu să intre şi ea, dar Ion se repezi ca uliul şi răcni, răguşit, scăpărînd scîntei din ochi şi scoţînd cuţitul din şerpar :

– Fugi, fleandură, fugi de-aici că uite-acu te trimit pe lumea cealaltă !... Şi să nu te mai prind prin ograda mea că te spintec !... Hoaţă !... Hoţi şi tîlhari care umblă să mă mai şi batjocorească !

Femeia vru să ridice mîinile să-l roage, dar privirea lui o îngrozi, spunîndu-i că într-adevăr e hotărît s-o

omoare acuma. Şovăi o clipă şi apoi porni după tatăl său care făcea cîte doi-trei paşi, se oprea, se întorcea, zvîrlea ginerelui cîte-o înjurătură, iar se urnea şi iar se oprea... Cînd însă Vasile o văzu apropiindu-se, îşi îndreptă toată mînia asupra ei şi, ameninţînd-o cu amîndoi pumnii, strigă clămpănind din dinţi ca o fiară :

– Să nu vii la mine, rapandulă, că-ţi zdrobesc ciolanele !... Sărăntoc ţi-a trebuit, de sărăntoc să ai parte !... Uite-l ! Uite-l ce mîndru-i !... Amu să-ţi fie de cap ! De cap ! De cap ! De cap !

Păşi mai iute, dar răcnind într-una „de cap", ca şi cînd n-ar fi fost în stare să găsească o ocară mai grea...

Ana rămase în mijlocul drumului, nemaiştiind încotro s-o apuce. Ion tot mai înjura şi blestema în ogradă, iar Vasile Baciu, depărtîndu-se, ţipa mai tare parcă să-l audă tot satul. Vecinii ieşiseră în uliţă şi priveau, care miraţi, care rîzînd, toţi dornici să urmărească desfăşurarea poznei... Nemişcată, cu braţele moarte, cu ochii rătăcitori şi cu sufletul crîmpoţit de înfricoşare, femeia se uita împrejur, fără să mai ştie ce să facă. „Acu unde să mă duc ?" se întreba şi în minte îi răsăreau numai răspunsuri negre care o pironeau pe loc, sleindu-i voinţa şi ispitind-o să-şi curme singură toate suferinţele, fiindcă viaţa ei e zadarnică.

Tot Floarea, nevasta lui Macedon, sări iar, o luă de mînă, o duse acasă la ea, o îmbărbătă pînă seara şi o culcă după cuptor, lăcrimînd de milă :

– Vai, sărăcuţa de ea, sărăcuţa !...

În noaptea aceea îşi dădu seama întîia oară Ana de prăpastia în care-şi zvîrcoleşte ea viaţa. Şi atunci

gîndul morții i se coboî în suflet ca o scăpare fericită. Îl alintă atît de stăruitor că, în cele din urmă, se minună cît de blîndă și ademenitoare i se înfățișează, ca un liman unde nu mai sînt nici dureri și nici nădejdi... Deodată însă simți o zvîcnire în pîntece, trezind-o din aiurare. „Cum se mișcă, sărmanul !" își zise dînsa uitîndu-și toate necazurile și înțelegînd că trebuie să trăiască, fiindcă într-însa o ființă nouă bate la poarta vieții.

7

A doua zi Ion se mulcomi. Îi păru rău că s-a făcut de rîsul lumii și că s-a hărțuit cu socrul său tocmai în casa învățătorului, deși era convins că Herdelea s-a dat de partea dușmanilor lui. Trecu drumul la Macedon Cercetașu și aduse acasă pe Ana, dar fără să audă măcar povețele Floarei că să fie mai milos cu biata femeie că mîine-poimîine îi sosește ceasul și cine știe ce se poate întîmpla dacă o huiduiesc toți și n-o cruță nimeni.

Apoi fu cuprins de desperare. Simțea un gol dureros în cap, care voia neîncetat parcă să-i spargă țeasta. Numai buzele îi șoșăiau într-una :

– Nu-i bine așa... Nu-i bine... nu-i bine...

Se ducea prin Jidovița, se îmbăta și se întorcea mai posomorît.

După o săptămînă ploioasă și murdară, care-l ținuse mai mult în casă, răsări o zi aurită, caldă, strălucitoare, cum nu se mai pomenesc decît în ținuturile mun-

toase în dricul primăverii. Ieșind în ogradă, Ion se opri ca trăsnit și, fără să vrea, sorbi lacom mirosul de verdeață, sălbatec și umed, ce plutea în văzduh. Ca și cînd peste noapte tot pămîntul s-ar fi spălat cu apă fermecată, atît se înfățișa de mîndru în verdele deschis pe care stropii de rouă licăreau în toate culorile curcubeului, ca niște diamante presărate înadins de o mînă nevăzută. Priveliștea aceasta îl zgudui ca dintr-un somn greu și-i umplu deodată creierii de gînduri... Și porni, luminat, spre casa preotului Belciug, împins de o încredere mare. Numai popa poate să-i arate calea, precum tot dînsul l-a dat pe brazdă odinioară. Dar acest „odinioară" era așa de depărtat, parcă ar fi trecut ani și ani de zile, deși abia ieri se împliniseră cinci săptămîni de la nuntă.

Belciug privea din cerdac cum adapă caii vizitiul, un țăran somnoros și plin de baligă pe haine.

– Ce mai veste-poveste, Ioane ? zise dînsul văzîndu-l intrînd pe portiță, cu pălăria în mînă.

– Apoi mai mult rău decît bine, domnule părinte, răspunse Ion vrînd să zîmbească dar izbutind numai să se strîmbe și să-și arate dinții galbeni, ca un cîine care mîrîie neputincios.

– Am auzit... De, băiete, dacă uitați pe Dumnezeu, cum să nu vă pedepsească ? mormăi Belciug puțin înnourat și intrînd în casă urmat de Ion.

Dumnezeu însemna acum în Pripas biserica cea nouă și preotul simțea mîna cerului în neînțelegerile dintre ginerele și socrul care nici nu s-au gîndit măcar să dăruiască ceva pentru lăcașul domnului.

Milostivenia cerească i se arăta de altminteri preotului în toate chipurile. Buclucul lui Herdelea cu judecătorul era o pedeapsă grabnică și cuvenită pentru că a uneltit împotriva slujitorului lui Dumnezeu. Mai aștepta doar manifestarea mîniei divine față de doamna Herdelea, care l-a ocărît pe dînsul, și apoi o lovitură deosebită pentru Herdelea fiindcă chiar ieri a aflat că umblă să-i smulgă cîțiva alegători în favoarea candidatului de deputat ungur, deși știe bine că el dorește să arunce un bloc, mic dar solid, în cumpăna reprezentantului romîn. Răsplata tuturor neplăcerilor o găsea totuși mai ales în hotărîrea de a începe încă în vara aceasta lucrările noii biserici. Căzuse la învoială cu un arhitect din Bistrița, care avea gata un plan foarte frumos. Arhitectul trebuia să sosească în curînd și, cu materialul adunat, să așeze temelia. Pînă la toamnă zidurile vor fi ridicate, iar în toamna viitoare noul locaș va putea fi sfințit cu toată solemnitatea. Belciug se gîndea de pe acuma la programul sfințirii și inima lui bolnăvicioasă tremura de bucurie. Dar, deoarece tot mai lipsea puțin din suma prevăzută la cheltuielile clădirii, strădaniile lui nu erau sfîrșite. De aceea nu pierdea credința că, pînă la urmă, și Ion va deschide punga și deci se sili să-l cîștige prin bunăvoință.

– Acuma spune, Ioane, ce te doare ! murmură dînsul așezîndu-se, bătîndu-și genunchii cu palmele și privind drept în ochii lui Ion, pe care-l lăsase în picioare.

Ion se spovedi prelung, cu glas înfundat, cu ochii în pămînt, iar preotul îl ascultă cu băgare de seamă și fără să-l întrerupă. Apoi cînd isprăvi, Belciug se sculă,

se plimbă de cîteva ori de ici-colo cu paşi mari, uitîndu-se o dată cu mirare în odăiţa de culcare unde patul era încă tot nefăcut, şi în sfîrşit se opri lîngă masă, se răzimă de dungă cu palmele încrucişate la spate şi vorbi privind mereu într-un colţ al tavanului :

– Ştiu eu ce să te sfătuiesc ?... Greu... Prea greu... Numai un avocat te-ar putea lumina bine... Dar cu răul şi cu bătăile nu se împacă oamenii niciodată, asta-i de cînd lumea. Dumnezeu a lăsat judecătorilor împărţirea dreptăţii pămînteşti... Am păţit şi eu deunăzi, ştii bine, că m-a ocărît dăscăliţa ţigăneşte. Puteam să mă apuc de bătaie ?... Nimeni să nu-şi facă singur dreptate... N-am zis nimic şi nu m-am înfuriat... Dreptatea-i de la Dumnezeu... M-am plîns şi eu în Armadia la judecătorie şi, dacă-i bine şi drept să fiu hulit de pomană, hulit să rămîn... Tu însă vei face cum crezi de cuviinţă. Numai atîta să ştii : pumnul nu-i dreptate... Întreabă un avocat, roagă-l să te înveţe şi fă cum te-o îndrepta el... Eu n-am nici o putere...

Ion plecă mulţumit. Bine a zis popa : legea să hotărască... Ajuns acasă, chemă pe Ana şi-i vorbi foarte blînd :

– Tu trebuie să te duci la tatăl tău, Anuţă, că eu nu te mai pot ţinea, vezi bine şi tu, că-s sărac şi abia ne tîrîm şi noi zilele... Dumnealui are destulă avere... Amu că m-a înşelat, nu-i nimic. Dumnezeu din cer vede şi judecă. Dar eu trebuie să mă gîndesc la pielea mea. Cu miinile-n sîn n-oi sta, de bună seamă, poţi să-i spui !

Pe urmă o duse de mînă pînă la poartă și închise poarta după ea.

Ana se mai uită înapoi, dar el nu mai întoarse capul.

– Are dreptate... toți au dreptate, șopti femeia podidită de plîns. Numai eu n-am nici un rost în lume...

Capitolul VIII

COPILUL

1

Cu cît se apropia alegerea de deputat, cu atît Herdelea, tatăl și fiul, se ciorovăiau mai mult, ca și cînd toate necazurile și toate nădejdile, ba chiar însăși soarta lor ar fi atîrnat de izbinda rominului sau a ungurului. Bătrînul, care purta în suflet groaza procesului cu judecătorul, credea din ce în ce mai tare că, contribuind la alegerea candidatului guvernamental, va scăpa teafăr din ce-l amenința. Se gîndea în taină că, în preajma judecății, va ruga pe ocrotitorii săi, subinspectorul și deputatul, să pună o vorbă bună pentru dînsul acolo unde trebuie. Văzîndu-l cu asemenea sprijinitori, judecătorul va trebui să se îmblînzească, iar tribunalul să înceteze urmărirea... Și, fiindcă în cele din urmă Titu rîdea neîncrezător de speranțele lui, Herdelea zicea convins :

– Cine rîde la urmă rîde mai bine, băiete !

Dăscălița, deși nu putea suferi neamul unguresc, rămase totuși neclintită în părerea ei că, mai presus de orice, omul trebuie să aibă grijă de pielea lui. De altfel ea și cu Ghighi nu se sinchiseau atîta de mofturile ale-

gerii, cît se frămîntau că, în afară de cîteva cărți poștale ilustrate, n-aveau încă nici o scrisoare de la Laura, măcăr că acuma se împlineau aproape două luni de la nuntă. Își făceau fel de fel de închipuiri, căutau explicații care să le potolească neliniștea, dar care mai mult le întristau.

Titu se mistuia și se chinuia de însuflețire. Dorea cu atîta înverșunare izbînda lui Grofșoru, că îl durea chiar numai gîndul că ar putea cădea. Începea aproape să urască pe tatăl său, mai ales că punea veșnic înainte interesul personal.

– Dacă nu vrei să facem nici o jertfă, cum crezi c-o să triumfăm vreodată ? striga dînsul desperat, crîșnind din dinți și smulgîndu-și părul.

Egoismul acesta, de care se izbea de altminteri pretutindeni, îl hotărî să se gîndească să plece oriunde, în lume, încredințat că aiurea oamenii vor fi mai voioși să se sacrifice pe altarul unei idei. Deși striga într-una că activitatea e mama succesului, continua să petreacă zilele prin Armadia, la berăria Rahova sau la Grivița, unde, împreună cu alți tineri entuziaști, se îmbătau cu vorbe mari, visau închipuind planuri îndrăznețe și puneau la cale soarta poporului. Fiind sigur de succes, îi umflau mereu proporțiile. Îi se părea că alegerea lui Grofșoru va revoluționa nu numai țara, ci toată Europa.

Știau dinainte discursurile zdrobitoare cu care Grofșoru va ului parlamentul și vedeau limpede clipa cînd Ardealul se va ridica brusc în picioare și va cădea, ca un copil pierdut și regăsit, în brațele Romîniei, cînd cei oropsiți de atîtea veacuri își vor lua locul ce li se cu-

vine între popoare, ca niște urmași vrednici ai stăpînilor lumii...

După asemenea înaripări, intrînd seara în atmosfera îmbîcsită de realitate de acasă, Titu simțea că se prăvale din înălțimi și se zvîrcolea neputincios. „Trebuie să plec de-aici, altfel am să mă înăbuș !" își zicea după ce se certa cu tatăl său care nu voia nici să-i mai asculte argumentele.

Cu toată sila ce i-o făcea slujba de subnotar, își găsi singur un loc în Lușca și, într-o seară, aproape de alegere, în urma unei discuții mai violente, declară că are să se ducă îndată ce va afla rezultatul luptei, fiindcă s-a săturat de viața aceasta fără nici un ideal, mînjită numai de noroiul mărunțișurilor zilnice. Declarația voia să fie o răzbunare împotriva tatălui său, care însă se bucură auzindu-l și-l felicită că începe să se cumințească.

În ajunul alegerii trecură prin Pripas două companii de honvezi care aveau să dea o mînă de ajutor jandarmilor concentrați din tot județul spre a păstra ordinea.

– Uite ce susțineți dumneavoastră, cei cu prudența ! zise Titu către Herdelea arătîndu-i soldații ce de-abia-și tîrau picioarele obosite. Drept argumente ne dați baionete !

În sfîrșit ziua cea mare răsări frumoasă... Armadia fierbea ca un stup în ceasul cînd roiește. Toată lumea era stăpînită de înfrigurare. Din sus și din jos soseau mereu cete de țărani, cu preoții și cu învățătorii în frunte, unii pedeștri, plini de praf și de sudori, alții în căruțe, toți veseli și strigînd mereu „trăiască"...

De la biserica cu două turnuri, de-a curmezișul pieței, pînă la primărie, unde era biroul electoral, în dreapta și în stînga străzii se întinseră cordoane de jandarmi cu baioneta la armă, cu penele de cocoș agitate în pălării, răstindu-se la mulțimea ce se înghesuia în spatele lor, răcnind deseori „înapoi" și amenințînd cu pușile. În mijlocul pieței, lîngă crucea îngrădită cu uluci, un grup de elevi de liceu din clasele superioare, încadrați de cîțiva profesori tineri și de studenți îndrăzneți, cîntau *Deșteaptă-te, romîne !* întrerupîndu-se din cînd în cînd ca să strige în cor : „Trăiască deputatul Victor Grofșoru !" Grupul ajungea pînă la cordonul de jandarmi ; cei din față aplaudau pe alegătorii romîni și huiduiau pe ovreii și ungurii care se îndreptau spre primărie. Aici, chiar în spatele unui jandarm voinic, cu mustăți mari și sclipitoare de pomadă, stătea și Titu, roșu de entuziasm și răgușit de cît a cîntat și a răcnit. Toată piața gemea de țărani nealegători, aduși înadins să manifesteze, urlînd „trăiască" sau „rușine".

Belciug veni mai devreme, urmat de vreo douăzeci de pripășeni, dar în fața bisericii un ofițer de jandarmi trimise în dosul cordonului pe cei ce n-aveau cărți de alegători, încît preotul defilă numai cu șase inși înspre localul de vot, zîmbind amar la mulțimea care-l aplauda. Titu strigă însuflețit „bravo Belciug", iar popa îi răspunse măgulit și trist :

– Nu-i vina mea că sîntem numai atîția, știi bine !

Soarele ardea. Căldura creștea neîncetat. Oamenii, osteniți de cît au stat în picioare, asudau, se îndîrjeau,

se îmbulzeau spre cordoanele de jandarmi fără să știe de ce, iar jandarmii se strîmbau, răcneau și izbeau ici-colo cu patul puștii, înjurînd.

Pe la amiazi Grofșoru, însoțit de cîțiva prieteni, trecu pe stradă, spre biserică, să-l vadă mulțimea. Însuflețirea izbucni ca o flacără dintr-un jăratec peste care ai turnat ulei. Cînteccle, uralele, țipetele se topeau într-un zgomot năprasnic. Lumea se năpusti peste cordoane să-l vadă mai bine. „Ura ! Trăiască Victor Grofșoru !... Jos renegații !"... Jandarmii se zbăteau, învîrtind armele să stăpînească valurile de oameni. Unul, cuprins de mînie fiindcă norodul nu-l lua în seamă, împunse cu baioneta în mulțime, înțepînd pe un țăran bătrîn, care tocmai se lupta să iasă din vîltoare și care deodată începu să se vaiete.

– Rușine !... Huo !... Jos cu ei ! urlă gloata repezindu-se mai dîrză asupra cordonului.

– Înapoi !... Înapoi ! țipau jandarmii lovind cu arma în cei care se avîntau peste linia oprită.

Grofșoru, care tocmai văzuse cum a împuns jandarmul, se repezi la țăranul rănit și-l îmbrățișă furtunos, în vreme ce mulțimea vuia de entuziasm și mulți întrebau : „Ce este ? Ce s-a întîmplat ?" Apoi, revenind în mijlocul străzii, își scoase pălăria, își șterse nădușeala și începu cu glas vibrător :

– Cetățeni ! A curs sîngele nevinovat ! Teroarea...

Nu izbuti să continue, căci un ofițer de jandarmi îl opri scurt, declarîndu-i că nu e voie să atîțe lumea. Grofșoru se ciondăni un răstimp cu ofițerul protestînd

cu gesturi largi, pe cînd partizanii îl sprijineau stăruitor :

– Trăiască !... Trăiască !...

În clipele acestea sosi în piață Herdelea, urmat de cinci alegători, cu fața luminată de un zîmbet sfios, uitîndu-se puțin speriat în dreapta și stînga. Cîțiva strigară „trăiască", dar îndată un glas gros răcni : „Rușine ! Renegații !... Jos !..." și repede toți izbucniră în huiduieli, iar printre baionetele lucitoare pumni încleștați se scuturau amenințători. Herdelea, înfricoșat, simți un tremur în genunchi, dar zîmbetul nu-i dispăru de pe buze ca și cînd ar fi fost vopsit... Grupul de liceeni porni să cînte batjocoritor *Veșnica pomenire,* cu glasuri ascuțite și false de mascaradă, în timp ce alții răcneau neîncetat „rușine".

Titu, cuprins deodată de o milă mare, se piti la spatele jandarmului, uitîndu-se îngrijorat după tatăl său, îmbătrînit, prea înainte de vreme, a cărui față acuma era albă încît de-abia i se mai vedeau mustățile mici și cărunte.

– Renegatule !... Rușine !... Trădătorule !... Jos ! țipau zeci de voci în jurul lui Titu, care ridică mîinile, copleșit de emoție, parc-ar fi vrut să oprească ocările necruțătoare.

Grofșoru, care nu mai isprăvea discuția cu ofițerul, cum zări pe Herdelea, se întoarse și-l apostrofă indignat :

– Îmi pare rău, domnule Herdelea, că tocmai dumneata...

Învățătorul se opri fără să poată scoate o vorbă. Ofițerul însă interveni :

– Pardon !... Vă rog să nu terorizați pe alegători ! Aici nu se permite nici o presiune ! zise punîndu-se între Grofșoru și Herdelea și apoi adăogînd, către acesta : Înainte, înainte, domnilor !

– Protestez împotriva acestei noi încălcări de lege ! strigă Grofșoru, deschizînd o nouă ciorovăială cu ofițerul.

În fața primăriei, solgăbirăul Chițu strînse mîna lui Herdelea și-l prezintă unui domn scurt și gros, cu ochelari de aur și cu o mustață galbenă rară :

– Domnule candidat, iată unul din prietenii noștri !... Îmi dați voie ?

Candidatul dădu mîna învățătorului, zicîndu-i mașinal :

– Îmi pare foarte bine... Voi fi totdeauna la dispoziția dumitale... Totdeauna...

Herdelea, înviorat. primi cuvintele ungurului ca o ușurare și intră în biroul notarului unde, la o masă lungă, ședea un judecător de la tribunalul din Bistrița, uscat, cu nasul foarte subțire, cu niște ochi mici, răutăcioși și cu un creion în mînă. Învățătorul îl cunoștea. Alături alți doi, tot de la tribunal, scriau voturile în formulare tipărite. Odaia era plină de oameni care măsurau pe alegători cu priviri bănuitoare.

Herdelea se apropie de masă cu pălăria în mînă, cu zîmbetul pe față. Judecătorul, președintele comisiunii electorale, îl privi întrebător.

– Votez pe domnul candidat Beck ! zise învățătorul, răzimîndu-se cu mîinile de dunga mesei și uitîndu-se în ochii judecătorului parc-ar fi vrut să-l roage să-l țină minte și să-l apere cînd va veni la proces.

Cei cu formularele îi însemnară numele, iar președintele rosti, indiferent și obosit :

– Altul ?

Învățătorul se dădu puțin la o parte, să facă loc tovarășilor săi.

– Tot din Pripas, murmură dînsul către judecătorul care părea că nu-l aude, ci se scărpina după ureche cu creionul și se uita la cei ce scriau voturile.

La șase seara comisiunea declară ales pe candidatul Bela Beck, cu o majoritate de cinci voturi.

Rezultatul se răspîndi pe-afară, prin mulțimea obosită, care-l primi cu strigăte de indignare și cu cîntece naționale. Piața totuși se goli curînd. Cîrciumile însă se umplură, adăpostind pînă noaptea tîrziu comentariile aprinse, felicitările, amenințările...

Herdelea povesti acasă încîntat cum i-a strins mîna deputatul și cum i-a făgăduit sprijinul pentru orice împrejurare, cum i-a zîmbit judecătorul încreținд fruntea ca să-și întipărească în creieri numele lui.

– De-acu nu mai am nici o grijă cu procesul... De-acu pot dormi liniștit ! zise dînsul cu mîndrie. Vezi acuma ce înseamnă să știi să te porți cu oamenii ? adăogă apoi biruitor către Titu.

– Am văzut... am văzut ! șopti tînărul istovit.

Auzindu-l și văzîndu-l însă își amintea răcnetele mulțimii în piață, cînd a trecut Herdelea, paloarea lui

de-atunci și mila aceea dureroasă ce-o simțise și care i-a rămas în inimă parcă mai adîncă. Era trist și abătut, ca și cînd ar fi pierdut orice nădejde în lume. „Iată de ce atîrnă înfăptuirea ideii ! se gîndea dînsul. Cinci voturi ! Adică tocmai voturile tatii... ca să-și ușureze procesul ! Dacă nu era procesul, triumfa ideea... Și baremi procesul de-ar ieși bine !... Iată ce hotărăște soarta unui popor ; un fir de tină... Și totuși ideea nu poate muri ! Ideea e sufletul omului."

Profitînd că notarul din Lușca era în Armadia, cu alegerea, a doua zi plecă. „Dac-aș mai sta mult aici, ar trebui să mă scufund de tot în noroiul realității !" își zise Titu despărțindu-se.

2

– M-a alungat, tată... șopti Ana atît de încet că nici ea însăși nu-și auzi bine glasul, cu groaza încuibată în ochi, așteptîndu-se s-o zdrobească.

Vasile Baciu prinzea. Avu o tresărire, văzînd-o galbenă și trasă, cu burta la gură. Mai sorbi din lapte o dată, îmbucă o coajă de mălai, pe urmă se uită lung la Ana și răspunse molfăind :

– Bine... Stai aici că ai unde... Vezi că eu mă duc pînă în Zăhată, că am niște oameni la sapă... Să iei seama pe-acasă...

Vorbea atît de liniștit că femeia se zăpăci, crezînd că n-a auzit bine și nu îndrăzni să se așeze pînă nu-l văzu plecînd aievea cu carul.

Baciu știa că Ion are s-o izgonească, dar nu-i păsa. Lasă să vie fata, nu-i nimic. Acuma, că-i măritată în lege, poate ședea și acasă. Mai bine așa, decît să se plece el în fața tîlharului și să-i dea moșia. La urmă tot va trebui să vie bărbatul și s-o ia, mulțumindu-se cu ce-o căpăta, căci n-are încotro... Acum e vorba de răbdare. Cine o răbda mai lung, rămîne deasupra. Iar dînsul poate aștepta oricît, că nu-l doare...

Ana era umilită și tăcută ca un cîine. Nu crîcnea înaintea bătrînului și doar uneori îl privea rugătoare cu ochii ei scufundați în cap și veșnic roșii. Zilele i se păreau nesfîrșite în așteptarea omului pe care inima ei îl dorea cu atît mai mult că suferise greu pentru dînsul.

Ion, chiar în ziua cînd o alungase, se dusese în Armadia la Victor Grofșoru, de care știa că-i avocat straș-nic, mai tare ca mulți din Bistrița. Avocatul era foarte încurcat atunci cu alegerea de deputat și, aflînd că Ion nu-i alegător, vru să-l amîne pentru altă dată. Ion însă, încăpățînat, nu s-a lăsat pînă nu i-a povestit cu de-amănuntul toată buba. Mirosind ceva mai de preț, Grofșoru întrebă mai întîi :

— Martori ai ?

— Am, domnule avocat, cum să n-am... Am pe... se grăbi țăranul, înșirîndu-i pe toți cei ce au fost la tocmeală și care auziseră făgăduielile socrului său.

Avocatul se însărcină să-i scoată toate pămînturile, dar îi ceru înainte jumătate din onorar. După ce Ion numără banii, Grofșoru îi închise într-o casă de fier, îl sfătui să aducă înapoi pe Ana ca să nu poată spune

Vasile Baciu c-a alungat-o, dar să potrivească lucrurile astfel încît să nu bage de seamă că are nevoie de ea.

Ion își făcu cruce de mulțumire. Dacă i-a luat avocatul banii, înseamnă că trebuie să cîștige. Ana are să se întoarcă ea singură... Numai cînd trecură două săptămîni începu să intre în grijă să nu cumva să se primejduiască procesul din pricina femeii care nu vine acasă.

Cînd află Vasile Baciu că Ion l-a tras în judecată, se întunecă. Îi era frică de judecăți, deoarece nu mai avusese niciodată și văzuse la alții că procesele înghit zadarnic moșiile oamenilor. Începură îndoielile. Să nu se întîmple ceva și să piardă tot. Avocații cîte șuruburi nu învîrtesc. Te bagă în temniță cu dreptatea în mînă. La urma urmelor poate că tot mai bine ar fi să-i arunce ciinelui jumătate locurile și căsuța cea veche, să scape de-o grijă... Se uita cam chiorîș la Ana și ar fi fost bucuros să-i găsească vreo pricină s-o gonească înapoi, la tîlharul pe care și l-a ales ea și de care acuma nu mai știe cum să se scuture.

În dumineca a treia, Vasile Baciu, ca s-o poată alunga, se hotărî să se îmbete. După-amiazi circiuma era plină, ca de obicei. Avrum, negru de supărare, din pricina unei afaceri cu notarul, servea totuși rachiul mai prompt chiar decît alte dăți. Vasile n-apucă să se afume bine și se pomeni cu Toma Bulbuc lîngă dînsul, foarte vesel și mulțumit că pusese temelia casei de piatră ce o clădea pentru George pe care avea de gînd să-l însoare la iarnă. Din vorbă în vorbă Baciu se plînse cît de rău a nimerit-o cu măritișul fetei, cum stă acuma acasă la

dinsul, parcă nici n-ar avea bărbat... Toma clătină din cap și apoi întrebă binevoitor :

– De ce nu vă împăcați voi, Vasile ?... Oamenii trebuie să se învoiască...

– Da cu cine să te împaci, omule ? făcu Baciu trîntind paharul pe masă și povestind iarăși ce-a pățit cu ginerele și cum vrea să-l lase pe drumuri, cerșetor.

Atunci intră și Ion în circiumă. Venea înadins, știind că e socrul său, să încerce o apropiere, dacă s-ar putea, ca să-și ia acasă nevasta. Se așeză însă la altă masă, strigînd cu un oftat :

– Jupîne !... Măi jupîne !... Dă-mi și mie oleacă de stropșeală !

Pînă să vie Avrum cu rachiul, Toma se întoarse repede :

– Ia vino încoace, Ioane ! Vino, vino, că nu te mănîncă nimeni...

Ion trecu greoi la masa lor, rostind ca din gura altuia :

– Noroc bun, socrule...

– Ce socrule, mă ! sări Vasile, jumătate glumeț, jumătate furios. Eu să-ți zic ție „socrule", că văd că nevastă-ta-i mai mult la mine decît la tine !

– Vina mea-i ? făcu Ion, îndoindu-se de spinare ca un caraghios.

– Eu aș zice să vă împăcați ca oamenii de treabă, să nu vă mai faceți de rîsul lumii ! vorbi acuma Toma, trăgînd cu ochiul întîi unuia, pe urmă celuilalt. Că zău așa ! Ia șezi, Ioane, șezi colea !

Ion se așeză, așternind pe o bancă o batistă roșie cu flori verzi, ca să nu-și murdărească hainele. Toma puse îndată la cale tocmeala. Altă dată s-ar fi aprins, ar fi înjurat, ar fi răgușit țipînd, acuma amîndoi erau liniștiți, chibzuiți și reci ca doi negustori pățiți și înșelați. Vasile sfîrși împărțindu-i jumătate locurile și casa cealaltă, pe care poate să le scrie oricînd pe numele lor, să nu mai fie neînțelegere. Ion răspunse că mai bine să hotărască judecata, dacă nu vrea să-i dea ce s-a înțeles cînd a luat fata ; totuși Ana poate să vie acasă oricînd, căci el cu ea n-are nimic... Toma îi îndemnă să mai lase fiecare cîte ceva și-i sili să dea mîna.

– Bine, așa să fie cum ziceți, mormăi Ion cu ochii aprinși. Dar procesu-i proces... Amu, deocamdată fie după voia dumneavoastră, dar judecata să-mi dea dreptul meu deplin ! Dacă dumneata îmi dai de bunăvoie cît zici, ne-om judeca pe mai puțin !

Vaslie Baciu nu vru să audă de proces și se supără. Toma însă îl făcu să dea mîna a doua oară, zicînd blajin :

– Lasă, lasă cum zice, că-i mai tînăr și mai fără minte ! Lasă... Pînă la judecată mai trece vreme și cine știe ce-o mai aduce Dumnezeu !

Băură aldămașul împreună pînă pe înnoptat. Ion plecă acasă cu Ana de mînă. Era beat, dar nu-și arăta totuși mulțumirea. Doar în suflet se bucura c-a spart gheața.

A doua zi dimineața Vasile Baciu veni, după cum se înțeleseseră și se duseră în Jidovița, la notar, să le facă hîrtiile de întabulare.

– Da să scrii acolo, domnule notar, că procesul merge înainte ! zise Ion ca o amenințare.

Vasile Baciu încercă să răspundă, dar Ion se sculă în picioare :

– Îmi trebuie tot pămîntul, socrule, știi bine... Tot pămîntul !...

3

După plecarea lui Titu, casa Herdelea se liniști. Învățătorul se mai lăuda din cînd în cînd cu lovitura lui de la alegerea de deputat, dar doamna Herdelea și Ghighi se gîndeau tot mai mult la Laura. Ca să se mîngîie, dăscăliță, îndată ce isprăvea lucrul, se așeza în salonaș și citea rugăciuni, singură, cu glas tare, din cărticica ruptă, zdrențuită, pe care i-o dăruise odinioară, demult, unchiul ei Simion Munteanu.

Într-o seară, tocmai aproape de cină, Hector începu să latre în ogradă, portița scîrții prelung, în pridvor se auziră pași greoi și apoi un ciocănit în ușă.

– Scrisoare de la Laura ! sări Ghighi aprinsă și bătînd din palme, în vreme ce Herdelea zise gros :

– Intră !

Era într-adevăr straja Cosma Ciocănaș și aducea poșta din Jidovița : o scrisoare pentru Herdelea, vreo două pentru săteni de la feciorii ostași, apoi cîteva ziare ale lui Belciug. Învățătorul citi toate adresele, dădu scrisoarea Ghighiței și vru să oprească gazeta popii.

– Nu pot, domnule învățător, zău nu pot, bîlbîi straja rușinat. Mi-a poruncit domnul părinte să nu mai

las la dumneavoastră nici o gazetă, că altminteri mă probozește în biserică...

– Bine, Cosma, să fii sănătos ! răspunse Herdelea ricîit de curiozitate. Șezi puțin și te odihnește, că pînă atunci văd eu repede ce mai spune în ele...

De la alegerea de deputat, Belciug rupsese orice legătură cu Herdelea ; nu-și mai vorbeau, nu se salutau, erau ca doi străini. Prin Armadia mai erau mulți care îl ocărau, îndeosebi însă Victor Grofșoru, care spunea pretutindeni că numai din pricina „renegatului din Pripas" o circumscripție românească a trimis în parlament un deputat ungur.

Pînă să răsfoiască Herdelea ziarele, dăscălița încercă să citească scrisoarea de la Laura, împreună cu Ghighi care, nerăbdătoare, se silea să urmărească și ea rîndurile mărunte, cu litere ascuțite și drepte. Dar emoția lor era așa de mare, că nu putură să descifreze nimic.

– Ia dați-o-ncoace ! zise Herdelea, după ce își astîmpărase setea gazetei și expediase pe Cosma.

– Da, da, citește-o dumneata tare ! strigă Ghighi.

Învățătorul își puse ochelarii, se sculă în picioare, întinse scrisoarea lîngă lampa atîrnată de grindă și citi rar, apăsat, bătrînește, cu glasul tremurat puțin pe alocuri :

„Multiubiții și dorițiі noștri ! Nu m-aș mira să credeți că cine știe ce ni s-a întîmplat de nu v-am scris pe îndelete de cînd ne-am despărțit, în fața Rahovei și cu lacrimi în ochi. Eu însămi mă întreb cum am putut fi atît de neglijentă, căci dragostea mea pentru dumneavoastră nu s-a micșorat, deși s-a îm-

părțit. Numai punîndu-vă în situația noastră, ne veți înțelege și ne veți ierta. Sper însă că ați primit multele cărți poștale ce vi le-am trimis de pretutindeni, pe unde am umblat ? Pînă să ne încropim gospodăria noastră mică și drăguță, am tot amînat scrisul, ca să vă pot povesti din fir în păr viața nouă în care am intrat. În sfîrșit iată-mă mai slobodă.

Nimeni nu-și poate închipui cît amar îmi strîngea inima în clipa cînd am pornit la drum. Îmi sîngera sufletul și nici nu puteam plînge măcar, căci George ar fi înțeles poate greșit lacrimile mele... Totuși călătoria din Armadia pînă aici îmi va rămîne veșnic neuitată și plăcută. George a fost așa de bun că repede mi s-a risipit tristețea și mi-a cîștigat, mai mult decît iubirea, încrederea.

Am stat două zile în Bistrița, fiindcă eu m-am îmbolnăvit ușor și George n-a vrut să ne urcăm în tren pînă ce nu voi fi zdravănă de tot. Cît a fost George al meu de delicat și de nobil, nici n-am cuvinte să vă spun. (Nu v-aș scrie complimentele acestea, dacă n-aș fi sigură că el nu le va afla niciodată ; altfel ar fi în stare să-și ia nasul la purtare, dragul meu drag !) A doua seară, înviorată și gătită cu rochia cea albastră ca cerul, care George zice că-mi șade admirabil, am cinat la *Gewerbeverein*. A fost o minune. Cînta muzica militară. Era lume imensă și elegantă. Și George era așa de drăguț și vesel. Mă sfiam puțin, fiindcă mereu îmi săruta mîinile peste masă, deși pe de altă parte știam că acuma aveam dreptul să ne iubim fără zgardă, cum spune mereu George... În sfîrșit am pe-

trecut splendid și ne-a costat aproape douăzeci de coroane, căci George cheltuia nebunește, zicînd neîncetat că numai o săptămînă de miere e în viață. Mie însă îmi era frică să nu ajungem fără bani în Vireagul nostru și să rămînem de risul lumii.

Miercuri am plecat din Bistrița hotărîți să nu ne mai oprim de loc pînă-n Sătmar. Totuși în Dej iar am poposit o noapte și o zi. George era neastîmpărat și voia să-mi arate toate orașele pe unde trecem, ca să avem amintiri comune de pretutindeni. Și la Gherla am stat o zi și am vizitat Episcopia, întîlnind chiar și pe preasfințitul nostru episcop, care a glumit cu noi și ne-a binecuvîntat. Mi-a plăcut mult Clujul, oraș mare și frumos, dar mi s-a părut straniu că n-am auzit nici o vorbă românească. Am fost găzduiți la sora lui George, care-i măritată cu un avocat de seamă. Victor Grozea ; trebuie să vă aduceți aminte că ne-a vorbit de Ludovica, la logodna noastră, socrul meu. Am fost și la teatrul unguresc unde se juca nu mai țiu minte ce comedie. N-am putut însă rîde de loc, întîi că nu pricepeam mai nimic din ce sporovăiau pe scenă, și apoi mai ales pentru că era a treia seară de cînd ne oprisem la Cluj și George tocmai îmi mărturisise că drumul nostru nici nu trece pe aici și că m-a adus numai ca să mă distreze pe mine și să-mi facă plăcere. Am plîns și l-am certat că m-a înșelat astfel și cu deosebire a cheltuit atîția bani de nici nu îndrăznesc să vă spun, că v-ați spăiminta. De aceea n-am putut rîde la comedia ungurească. George însă zice că n-am

rîs fiindcă era prea proastă. La urma urmelor poate să aibă și el dreptate.

Și așa a trebuit să ne întoarcem iar pe la Dej, să mai petrecem acolo o noapte și pe urmă să o luăm la miază-noapte, spre Sătmar. Adevărat însă că nici nu ne-am mai clintit din tren pînă la Sătmar, unde ne așteptau de multișor bagajele și lăzile mele și mai multe ale lui George. În oraș doar că ne-am odihnit cîteva ceasuri și îndată am pornit la Vireag cu trăsurile ce ni le trimisese notarul căruia George îi telegrafiase din Dej că sosim.

Pe aici e numai șes și iar șes, cît vezi cu ochii, neted ca-n palmă, cu lanuri nesfîrșite de grîu. Soarele frige năprasnic, iar nourii de praf după căruțe rămîn în văzduh parcă le-ar fi lene să se mai coboare pe pămînt... O fi frumos, cui îi place. Mie însă mi-i dor mereu de dealurile noastre din Pripas, de munții noștri albaștri și măreți !

Vireagul e sat romînesc, dar numai cu numele. Oamenii spun, ce-i drept, că-s romîni, dar o spun pe ungurește, căci altă limbă nu pricep. Te și doare inima cînd îi auzi. De altfel sînt harnici, săritori. creștini buni. Nu-i de mirare că și-au uitat graiul strămoșesc bieții oameni, căci Vireagul e tocmai în marginea neamului romînesc. Dincolo nu mai găsești decît unguri și iar unguri, cu izmene largi ca poalele țărancelor noastre și cu niște tichiuțe de pălării în cap de-ți vine să rîzi. Ghighi s-ar omorî de rîs pînă s-ar obișnui cu dînșii... Notarul de aici e ungur și, firește, n-are de unde să știe romînește. Chiar și învățătorul vor-

beşte foarte stricat, deşi şcoala e confesională, susţinută din banii bisericii. George i-a făcut îndată imputări, dar dînsul s-a scuzat că aici aşa-i obiceiul, că şi răposatul preot numai ungureşte vorbea, ba ne-a mai asigurat că şi noi va trebui să ne dăm pe brazdă. Atunci George s-a legătuit că, orice s-ar întîmpla, nu se va abate de la îndatoririle naţionale şi i-a spus învăţătorului că trebuie să ne silim să readucem la matcă pe sărmanii rătăciţi ; a vorbit atît de mişcător George al meu că învăţătorul a plîns, precum am plîns şi eu... Învăţătorul e văduv, iar notarul are o nevastă bătrînă şi arţăgoasă cu care n-am să mă pot împrieteni niciodată. E mai bine, căci altfel, singură, voi putea fi mai de folos bărbatului meu în marea operă de redeşteptare a acestor romîni nenorociţi. Am început să cunosc puţin şi eu viaţa, să înţeleg cît este de apăsătoare. Ne-am aşezat frumos casa. Am cumpărat o mobilă foarte drăguţă, din Sătmar, cam ca aceea din salonaşul nostru. Sîntem mulţumiţi şi fericiţi, şi ne rugăm lui Dumnezeu să ne miluiască tot aşa pe viitor. Ne gîndim cu drag că poate la anul vom avea un băieţel. Eu cred mult că vom avea şi chiar am început să-i pregătesc scufiţele.

George a fost hirotonisit acum patru săptămîni. Cred că-i cel mai de seamă preot din toată ţara şi că slujeşte cel mai frumos dintre toţi. Nu pentru că George e al meu, ci pentru că aşa este.

Ei, dar văd că m-am pornit ca mutul şi nu mai sfîrşesc. Dacă însă nu mă opresc singură, iată că mă opreşte hîrtia care s-a săturat de mizgăliturile mele...

Acum cred că v-am povestit chiar prea mult. E rîndul dumneavoastră să-mi trimiteți o scrisoare cel puțin tot așa de lungă. Pînă atunci vă îmbrățișez de mii de ori cu dragoste mare pe toți. — Laura

P. S. Prin octombrie sperăm să ne repezim puțin prin Pripas. Atunci apoi am să aduc încoace și pe Ghighița mea scumpă pe care o sărut special cu mult dor. – Aceeași

Fiindcă draga mea Laura nu mi-a lăsat loc de scris, eu vă îmbrățișez cum pot. Iubirea ne-a făcut să ne gîndim numai la fericirea noastră ; de aceea iertați-ne. – George"

Herdelea puse scrisoarea pe masă și-și șterse ochelarii zîmbind mișcat, cu două lacrimi înflorite în colțurile ochilor. Ghighi se aruncă la scrisoare, o sărută și se învîrti prin casă plîngînd și rîzînd de bucurie, în vreme ce doamna Herdelea, lingîndu-și buzele cu vîrful limbii, rosti înduioșată :

– Dragii mamii, dragi !

4

Văzîndu-se stăpîn al atîtor locuri, Ion, în loc să se împace, mai rău se întărîta. Se simțea din ce în ce mai înșelat și se gîndea numai la pămîntul celălalt, care ar trebui să fie al lui și care e încă tot al lui Vasile Baciu. Aștepta procesul cu încăpățînare și se ducea mereu-mereu pe la Victor Grofșoru să-i dea zor, încît avocatul trebui să-l ocărască și să-l amenințe să se astîmpere.

Neputîndu-se potoli altfel, bătea deseori pe Ana. Acuma o ura. Era convins că e înțeleasă cu tatăl ei ca să-l tragă pe sfoară. Numai cînd o vedea plîngînd, se mai răcorea.

Femeia răbda, supusă și friptă. Îi trecea uneori prin creieri gîndul că Ion n-o fi iubind-o, dar îl alunga înfricoșată, ca o primejdie ucigătoare. Mai des îl dezvinovățea, ca și odinioară, zicîndu-și că grijile și necazurile îl îndîrjesc. Apoi nădăjduia o mîngîiere în copilul ce-l aștepta din zi în zi. Copilul poate să-l mai îmblînzească și pe dînsul.

Robotea ca o slujnică. Zenobia, de cînd avea noră în casă, nu catadicsea nici să mute un scaun de ici pînă colo ; în schimb însă o dăscălea toată ziua, bruftuluind-o și afurisind-o. Ana singură trebuia să ducă în spinare toată gospodăria. Ea gătea mîncarea și tot ea o căra la cîmp, unde lucrau oamenii în frunte cu Ion. Seara nu-și mai simțea șalele, iar burta o împovăra și o năbușea. În pat gîfîia atît de greu că Ion o lovea cu cotul în coaste, înjurînd-o că nu-l lasă să doarmă cu fonfăiclile și rîgîielile care o apucau și o țineau ceasuri întregi.

În dricul verii, într-o zi Ana rămase singură acasă, să facă de mîncare și s-o ducă la prînz bărbaților care, împreună cu Zenobia, secerau o holdă de grîu. În vreme ce turna rîntașul rumenit peste ciorba ce clocotea într-o oală zdravănă de tuci, femeia simți deodată niște junghiuri prin pîntece atît de dureroase, încît fruntea și tîmplele i se încununară cu sudori fierbinți. Se lăsă pe vatră, cu ochii speriați, apucîndu-se

cu amîndouă mîinile de burtă și gemînd. „Mi-o fi venit vremea", se gîndi cînd junghiul se mai mulcomi.

Gustă mîncarea, puse puțină sare... Durerile însă o încercară din nou, întîi mai slabe, pe urmă mai crîncene parcă ar fi înțepat-o cu ace. Pînă în amiezi s-a chinuit, dar ea tot nu s-a lăsat, ci a isprăvit mîncările și le-a pus într-un coș, să le poată trimite prin cineva, dacă s-ar întîmpla să-i fi hărăzit Dumnezeu să nască astăzi.

Tocmai pe la amiazi îi încetară toate junghiurile și se simți mai ușoară. Se închină, luă coșul și porni încetișor, lăsînd casa în paza bătrînului Dumitru Moarcăș, care se aciuase de-a binelea la Glanețașu, nemaiîndrăznind să se întoarcă la Paraschiva.

Holda din zestrea Anei era departe, spre Jidovița, pe lîngă drumul cel vechi. Soarele săgeta în răscrucea cerului curat ca lacrima. Zăpușcala plutea în văzduh, grea și sugrumătoare, ca o pîclă nevăzută. Cîmpul îngălbenise sub apăsarea arșiței. Doar ici-colo cîte un copac mai înverzea, cu frunzele neclintite ca un scut împotriva razelor aprinse. Femeia păși legănat, tîrîndu-și picioarele desculțe pe cărarea crescută cu buruiene.

Sosi totuși mai devreme și de aceea se îndreptă cu merindea spre un măr pădureț din marginea holdei, să așeze acolo coșul și să ia secera, să mai taie și ea doi-trei snopi. Cînd se plecă însă să rezeme coșul de trunchiul scorburos, o sfredeli un junghi atît de dureros parcă o secure i-ar fi despicat burta. Se prăvăli fără putere pe pămîntul dogorit și crăpat, strîngînd dinții de-i pîrîiau ca niște oase sfărîmate, căutînd să-și as-

cundă suferința. Dar, cu toate încordările ei, un țipăt sfîșietor, prelung și jalnic i se smulse din plămîni, urmat de gemete grele care-i uscau cerul gurii.

– Tulai ! O fi apucat-o durerile facerii ! strigă Zenobia, îndreptîndu-se de spinare, cu secera într-o mînă și în cealaltă cu un snop de spice, și uitîndu-se spre mărul pădureț. Da, da... așa-i, cum zic ! Uite-o cum se zvircolește !

– Afurisită muiere ! bombăni Ion, fără măcar să se întoarcă. Știe că-i sosește ceasul și vine să fete pe cîmp ! Bată-i Dumnezeu socotelile ei de toantă !

– Taci, Ioane, că te-o trăsni Dumnezeu din senin ca pe popa din Runc ! murmură Glanetașu cu glasul înecat de milă.

– D-apoi că zău așa, făcu bărbatul totuși mai blînd.

Zenobia alergă la Ana care se zbătea și se legăna, cu fața în sus, cu mîinile pe pîntece ca și cînd ar fi vrut să înăbușe vîlvătaia năprasnică ce o ardea. Prin umbra subțire a mărului lumina albă pîndea tremurîndu-și petele străvezii pe corpul chinuit al femeii.

– Da ce-i, Ană ?... Vai de mine, că și tu, zău... Nu puteai ședea acasă dac-ai simțit că te încearcă durerile ? zise Zenobia miloasă, îngenunchind lîngă ea și căutînd să-i aline suferința.

Ca mai toate bătrînele de la sate, Zenobia se pricepea la moșit, fără să-l fi învățat. Îi desfăcu betele, îi scoase zadiile și-i frecă ușor pîntecele de sus în jos. Gemetele Anei se ascuțeau în sîsîituri prelungi, iar buzele-i uscate șopteau în răstimpuri :

– Soacră, soacră, mor... Mor !... Moor !...

– Taci, că nu mori, maică, taci, taci... Mai rabdă şi taci că uite-acu scapi !

Bărbaţii secerau înainte. Glanetaşu tresărea la fiece ţipăt al Anei ; Ion hîrşîia mai aprig trăgînd însă mereu cu urechea şi mormăind mînios ca să-şi alunge mila ce i se furişa încetinel în inimă.

– Of, sărăcuţa, sărăcuţa ! se cutremură bătrînul auzind deodată un răcnet mai pătrunzător.

– Ei, aşa-i soarta femeii ! zise Ion, vrînd să pară liniştit, dar cu glasul înmuiat.

Clipele se stingeau anevoie, ca ceasurile de groază. Căldura parcă clocotea acuma în văzduh. Hotarul însă era amorţit sub sărutarea pătimaşă a soarelui. Primprejur nici ţipenie de om ; numai dincolo de şosea, pe lunca dinspre Sărăcuţa, furnicau răzleţi cîţiva viermuşori albi. Frunzele porumbului sfîrîiau răsucindu-se în arşiţă, iar spicele holdelor se legănau ameţite, ca şi cînd ar fi căutat să se ferească de atingerea razelor aprinse.

Gemetele Anei încetară, încît bodogăneala Zenobiei se auzea limpede :

– Rabdă, puică, rabdă şi taci... Încă olecuţă...

„Te pomeneşti că moare !" se gîndi deodată Ion. Gîndul îl spăimîntă. Vru să se scoale, să alerge la ea, dar, pînă să se hotărască, văzduhul parcă se zgudui din temelii de un urlet înfiorător, urmat îndată de nişte ţipete subţiri ca orăcăiala de broaşte speriate sau ca scîncetul unui căţel strîns în uşă.

– Copilul ! zise Ion cu inima opărită, auzind glasul necunoscut care vestea intrarea unei vieţi noi în lume.

Suspinele Anei se mulcomiră, din ce în ce mai ușurate, pe cînd țipetele cele noi se întețeau, se îndîrjeau tot mai poruncitoare.

Deodată Zenobia se apropie în goană, cu mîinile roșii de sînge, cu fața desperată, strigînd furioasă :

– Foarfece... Dați-mi un briceag, că n-am cu ce tăia buricul copilului !... Fuga, fuga !

Smulse custura Glanetașului și se întoarse grăbită sub măr, căci plînsul copilașului i se părea mai înecat și-i era frică să nu se întîmple vreo nenorocire.

Amîndoi bărbații stăteau nemișcați, în picioare, cu capetele descoperite, cu ochii spre locul unde ființa nouă își cerea dreptul la viață. Amîndoi aveau în suflet uimirea și smerenia în fața minunii care se petrece zilnic sub privirea oamenilor și pe care totuși omul n-a ajuns încă s-o înțeleagă în toată măreția ei dumnezeiască. Glanetașu se închină cucernic, iar după dînsul și Ion, simțindu-se ca și cînd s-ar fi înălțat, își făcu repede cruce de trei ori.

Peste cîteva clipe văzură pe Zenobia coborînd în vale cu copilul în palme.

– Mă duc să-l scald în părîu... Mai aveți grijă de nevastă pînă viu ! strigă ea spre bărbați cu fața îmbujorată.

– Ce-i, mamă !... Ce-i ? întrebă Ion întinzînd numai gîtul într-un gest instinctiv spre copilașul care plîngea în mîinile bătrînei, scuturînd nervos din piciorușele-i de păpușă.

– Băiețel ! Băiețel ! răspunse Zenobia dispărînd printre porumbiști, spre Gîrla Popii ce curgea aproape, la poalele coastei.

Ion păși în neștire lîngă nevastă-sa. Alături de ea o pată mare negricoasă parcă se strîmba la bărbatul năucit ; pămîntul însetat sorbise lacom sîngele. Ana se tîrîse anevoie spre trunchiul mărului și se răzima cu spatele. Era albă și udă de sudori în obraji. În colțurile gurii rămăseseră două buburuze de spumă, dar buzele crîmpoțite și învinețite se strîngeau într-un zîmbet de fericire.

– Mult am suferit, Ionică ! murmură femeia blînd.

– E băiat ! răspunse Ion zăpăcit, cu ochii holbați la fața ei istovită și totuși strălucitoare de bucurie.

– Soacra zice că seamănă cu tine ! reluă Ana mai încet, în vreme ce pe obrajii ei tremura un ochi argintiu de lumină, înfrumusețîndu-i.

În sufletul bărbatului țîșneau remușcări de-abia stăpînite. Privirea i se înăspri. Vru să înjure și vorbele i se stăviliră în gîtlejul uscat. Stătea stîngaci, cu secera în mînă, iar sudorile îi curgeau de pe tîmple pe umerii cămășii.

Zenobia reveni curînd cu copilașul mototolit în zadia ei dinapoi.

– Uite-ți odorul ! Îl vezi ce dolofan e ? zise ea descotoșmănindu-l și arătîndu-l lui Ion. Acu să vă ție Dumnezeu să-l creșteți mare !

Ion se uită lung și aproape înfricoșat la omulețul cît un pumn, foarte roșu, cu ochii închiși din pricina luminii, cu buricul negricios legat cu o ață murdară. În-

tinse brațele să-l ia, dar se opri deodată uimit, întrebind :

– Dar oare de ce-o fi avînd cap așa de lungăreț ?

– Nu-i nimic... așa-i la copiii mici ! zise Zenobia apăsînd ușor țeasta moale s-o mai rotunjească.

– Dă-mi-l încoace, soacră, să-l văd și eu ! zise Ana cu o privire lacomă, întinzînd mîinile.

– Lasă c-o să te saturi de el, n-ai grijă ! îi răspunse bătrîna așezindu-i copilul pe brațe.

Un răstimp stătură toți tăcuți, ascultînd țipetele speriate ale noului născut. Glanetașu își ștergea mereu năduşeala cu mînecile cămășii, oftînd și mormăind de emoție... Pe urmă mîncară grăbiți și se apucară iar de lucru, lăsînd pe Ana cu copilașul să se odihnească pînă diseară ca să poată merge acasă.

Ion se posomorî, fără să înțeleagă de ce. Gîndurile i se zbăteau în minte încurcate ca într-o plasă. Plînsul copilului său îl supăra și-l bucura în același timp. Simțea o mîndrie că odrasla lui răcnește așa de poruncitor, dar apoi îndată i se lămurea că de-acuma, prin ființa aceasta gingașă, e înlănțuit pentru totdeauna de Ana. Atunci se înfuria și i se înfățișa în suflet chipul Floricăi, rumen, ademenitor, care îl chema și apoi se stingea brusc, ca o speranță pierdută fără scăpare. În locul ei îi țiuia în urechi scîncetul amenințător, stăruitor, în care se amestecau mereu ostoirile Anei, molatice, drăgostoase :

– Șșșș... Taci cu mama, puiul mamii, taci, taci... Șșșș... Șșșș...

În Luşca, sat mare şi bogat, cu păşuni grase şi vite multe, Titu sosi amărît profund, întocmai ca în vremea cînd i se zdrobise în inimă Roza Lang. Se arăta el vesel în lume, dar sufletul îi era rănit, de nu mai ştia cum să-l vindece. Fu primit bine de toţi surtucarii comunei, toţi romîni şi care auziseră că-i poet.

Notarul Cîntăreanu avea locuinţa în clădirea mare şi veche a primăriei şi pregătise pentru Titu o odăiţă bună, cu intrare separată, împodobită drăguţ de însăşi domnişoara Eugenia, care-l cunoştea de pe la balurile şi seratele din Armadia. Doamna Cîntăreanu, o femeie scundă, grasă, cu obrajii negri şi cu fălcile atîrnate ca nişte pungi, îi dădu din prima zi să înţeleagă că i-ar plăcea să-l aibă ginere, dacă s-ar hotărî să facă cursul de notar ca să vie în locul bătrînului care, surd de-o ureche şi leneş, ofta mereu după pensie, mai ales că nu era în stare să înveţe ungureşte şi se temea să nu-şi piardă slujba. Eugenia, isteaţă şi cochetă, îi plăcea lui Titu, totuşi planurile notăresei i se păreau caraghioase. Îi venea să rîdă singur gîndindu-se că el poate fi privit candidat de însurătoare, el care de-abia se străduieşte să-şi deschidă o pîrtie serioasă în viaţă.

Titu se ferea însă acuma de oameni, ca să poată trăi numai cu visurile lui. Simţea o nevoie mare de singurătate, să-şi macine amărăciunea. Cîntăreanu se minună văzîndu-l atît de harnic la muncă şi lăsă bucuros în seama lui toată cancelaria. Şi Titu, de dimineaţă pînă seara, împlinea slujba pe care o ura, nemişcat de la

birou, fără a răspunde ciripirilor și tîrcoalelor domnișoarei Eugenia.

Tocmai peste o săptămînă făcu cunoștință cu învățătoarea Virginia Gherman, care venise la cancelarie într-o afacere școlară. Auzise de ea înainte de a sosi la Lușca. Se vorbea pretutindeni că e o fată foarte cuminte și devotată învățămîntului. Nimeni n-a văzut-o niciodată la vreun bal sau la vreo petrecere... Era de vreo douăzeci și cinci de ani. Se îmbrăca totdeauna simplu, dar orice haină îi ședea bine. Avea niște ochi mari visători și o gură mică cu un zîmbet fermecător.

– Cît ești de frumoasă ! îi zise Titu, cucerit îndată de drăgălășia ei și însoțind-o pînă-n uliță.

– Nu-mi plac complimentele, domnule Herdelea, mai ales cele banale ! răspunse învățătoarea, înțepată. Credeam că dumneata ești mai...

Titu îi sărută mîna respectuos, cerîndu-i parcă iertare. Dar Virginia plecă indiferentă, fără să se arate impresionată de izbucnirea lui.

Întîlnirea aceasta puse capăt mîhnirilor sufletești ale lui Titu. Se gîndi mult la Virginia Gherman, la surîsul ei dulce și totuși rece, la ochii ei lucitori și totuși potoliți. Se bucură aflînd că sînt prietene bune cu Eugenia și că vine deseori în familia notarului. Iar peste cîteva zile, cînd Eugenia îi spuse că se duce la învățătoare, Titu se oferi s-o însoțească.

Virginia Gherman avea două odăi, mobilate după gustul ei, cu multe scoarțe lucrate de mîna ei, cu multe mărunțișuri de artă adunate de ea, și cu o bibliotecă în care se mîndreau numai cărți românești, colecții de

reviste, toate legate frumos, cu inscripții și inițiale aurite. În fața casei o grădiniță de flori, îngrădită cu uluci subțiri, și sub ferestre o bancă pe care stătea seara învățătoarea visătoare.

Se împrietenira curînd. Cu cît o cunoștea mai bine, cu atît Titu se simțea mai acasă în Luşca. Virginia îi mărturisi roşind că, în orele libere, încearcă şi ea să făurească stihuri. Le citiră împreună şi Titu se scandalizâ auzind că a bătut cu ele la poarta tuturor revistelor, zadarnic. Ea însă se mîngîia şi aproape se fălea că nu e înțeleasă... Se bucură însă că cel puțin poetul îi apreciază modestele cîntece. Cînd apoi Titu, mai tîrziu, îi destăinui frămîntările visurilor lui, învățătoarea drăgălaşă dădu trist din cap, semn că aceleaşi zbuciumări sînt şi în sufletul ei.

În serile cu lună Titu se ducea glonț la Virginia Gherman şi, pe banca din grădinița adormită, îşi depănau împreună nădejdile în aşteptarea zilei cînd romînii vor fi stăpîni pe pămîntul strămoşilor, cînd toată lumea va crede ca dînşii, cînd... Vorbele îi îmbătau pe amîndoi.

„Ce ființă extraordinară ! îşi zicea Titu întorcîndu-se acasă. Dacă năzuințele noastre au pătruns pînă în sufletul femeilor alese, înfăptuirea e aproape."

Intra în casă cu paşi de lup, ca să nu deştepte pe Cîntăreanu care dormea vara cu ferestrele deschise. În odăița lui apoi continua visurile cu ochii mari, lăcrimați. Pe geamurile date la perete luna argintie îl încuraja. Se zbuciuma ca şi cînd chiar mîine ar aştepta izbîndirea finală... O zugrăvea de pe acuma şi închi-

puirea il ducea pe aripi furtunoase... Iată-l în Cluj, unde a fost o singură dată cu cîțiva ani în urmă. Pretutindeni numai grai romînesc... Și ce grai ! Parcă toată lumea vorbește „ca-n țară", mai dulce ca inginerul Vasile Popa din Vărarea, care a colindat Romînia întreagă... Firmele magazinelor, străzile, școlile, autoritățile... tot, tot e romînesc... Statuia lui Matei Corvinul zîmbește către trecători și le zice : „Așa-i c-a venit ceasul dreptății ?..." și soldații... cu căciuli... întocmai cum auzise el că sînt dorobanții... Judecătorul care a fost atît de obraznic cu Herdelea în Armadia scoate pălăria pînă la pămînt dinaintea lui. Titu vrea să fie mărinimos, să-i arate că stăpînii romîni sînt nobili și iertători... Îi întinde mîna... Dar valul îl gonește mereu înainte... Uite-l în Sibiu, în Brașov, în Oradea Mare, în Arad, în Timișoara !... Steaguri tricolore filfîie măreț pe toate palatele din basmuri... Jandarmii cu penele de cocoș s-au topit... Dar ce-i asta ? Plutonierul, șeful postului de jandarmi din Lușca, vine țanțoș spre dînsul, cu o căciulă neagră de dorobanț pe o ureche, cu cocardă tricoloră în frunte... Titu își aduce aminte cum umbla odinioară plutonierul să se împrietenească și cum s-a obrăznicit pe urmă cînd a văzut că un poet mic romîn nu se înjosește să dea mîna cu un jandarm ungur. „Unde-ți sînt penele de cocoș, cinstitule ?" îl întreabă acuma cu mîndrie. „Ce pene ? Ce cocoș ? se roșește plutonierul. Eu sînt romîn ! Nu mă cunoști ? Romîn am fost totdeauna, dar viața-i grea și slujba..." „Renegatule !" strigă Titu indignat. Atunci plutonierul se înfurie, începe să înjure pe ungurește și-i zvîrle co-

carda tricoloră în obraz. Tînărul, scandalizat, se repede orbește să-i pună mîna în gît... Piciorul însă îi alunecă și cade grămadă... „Ce-i cu mine ? Aiurez ?" se întrebă Titu scuturîndu-se deodată și sărind în picioare.

Luna rîdea pe fereastra deschisă. Pe uliță glasuri aspre se apropiau trufașe. Titu pășește la geam. Razele îi albesc fața. Două siluete negre trec bocănind. Baionetele străfulgeră în lumină, penele de cocoș se clatină trufașe, cu sclipiri de argint.

– Oooh... patrula de jandarmi ! bîlbîie Titu îndurerat, parcă i-ar fi rupt o bucată din inimă, și adaogă trîntind fereastra : Visuri... visuri...

Totuși aceleași visuri îl cuprindeau îndată iar în mrejele lor, și dînsul nu li se mai putea împotrivi. Ele îl adormeau, ele îl deșteptau și-l dezmierdau apoi toată ziua, îndreptîndu-i pașii mereu spre Virginia Gherman, singura ființă care îi înțelegea deplin năzuințele și așteptările...

„Poate c-o iubesc ?" se gîndi dînsul într-o zi, cînd îl chinuia mai tare dorința de-a o vedea.

Întîi se spăimîntă, parcă s-ar fi prins singur asupra unei fapte rele. Dar apoi se liniști. Iubirea are totdeauna un scop egoist. De aceea, la sfîrșit, îți lasă un gol în suflet. Își reamintea pe Roza. De-abia acuma își dă seama bine cît de falși au fost amîndoi. Rîvneau îmbrățișări, numai îmbrățișări. Toate vorbele umflate, căutate, numai acolo țînteau... Pe cînd Virginia parcă nici n-ar fi femeie frumoasă. De-ar fi urîtă, sentimentele lui n-ar fi mai puțin vii. Asta este prietenia. Adevărata prietenie, întemeiată pe o comunitate de idea-

luri... Ca un doctor, care observă o boală asupra lui însuși, Titu își compara bătăile inimii de astăzi cu ceea ce a simțit cînd a fost îndrăgostit de Roza Lang sau de Lucreția Dragu. Și conchidea mîndru că nici nu poate fi vorba de o iubire ca toate iubirile, ci de un sentiment mult superior, zicîndu-și încîntat : „Nu există pe lume nimic mai prețios ca prietenia adevărată între un bărbat și o femeie !"

Astfel cînd într-o bună zi Eugenia, mîncată de o gelozie ascunsă, îl învinui c-a venit în Luşca numai pentru că iubește pe Virginia Gherman, Titu răspunse cu superioritate :

– O, nu... nu e iubire, domnișoară ! E mai mult decît iubire... E prietenie izvorîtă din aceleași năzuințe altruiste !

Și se supără că Eugenia zîmbi mîhnită și necrezătoare.

6

În ziua de Sfîntul Petru au botezat copilul și l-au numit Petre. Și au făcut veselie mare de s-a îmbătat pînă și Dumitru Moarcăș.

Pe urmă însă toate au reintrat în făgașul lor. Nici o săptămînă n-apucă să treacă și Ion găsi pricină să-și snopească iar nevasta.

Fericirea ce umplu sufletul Anei, durerile nașterii, se stinse repede ca aburii în vînt. Acum trebui să-și dea seama în sfîrșit că Ion o urăște și deodată se miră cum n-a înțeles-o pînă azi ? Dacă nici copilașul nu l-a îmbunat, ce să mai nădăjduiască ? Se uită în urmă și se

spăimîntă cît a fost de oarbă. De ce s-a agățat de el, cînd el numai zestrea i-o cerea ? A înșelat-o de cum s-a apropiat de ea. I-a simțit slăbiciunea și a urmărit-o ca un lup hain. Își aduse aminte cît îi vorbea de dulce la horă cînd umbla să-i sucească mintea... Prefăcătorie a fost dulceața, precum prefăcătorie a fost pînă și îmbrățișarea lui cea dintîi, în culcușul ei de pe cuptor, pînă ce a lăsat-o însărcinată... pînă ce i-a mîncat norocul și toată viața... Acuma degeaba s-ar mai căi. Acuma e prea tîrziu...

Simțămîntul că ea e de prisos în lume începea s-o urmărească pretutindeni. De mult o bătea capul c-ar fi fost mai bine să nu fie, dar speranța copilului îi oprise pînă azi pornirile, îndemnînd-o să rabde. Mai căuta azi mîngîiere în dragostea de mamă, dar n-o găsea deplină nici aici. Cînd se întreba de ce mai trăiește, valuri-valuri de gînduri negre o copleșeau, din care numai gîngăvelile blînde ale copilașului ce se adăpa la pieptul ei o mai smulgeau cîte un răstimp. În curînd însă și drăgălășiile lui i se părură un îndemn plin de durere, făcînd-o să-și zică desperată : „Baremi de ne-ar strînge Dumnezeu pe amîndoi deodată !"

Totuși necunoscutul morții o îngrozea fără să-și dea seama. Priveliștea satului, cu hotarul încărcat de rod, cu pădurile tainice, cu căsuțele împrăștiate ca niște jucării printre pomii grădinilor, parcă-i spuneau că toate chinurile vieții sînt de o mie de ori mai ușor de îndurat ca taina înfricoșătoare a beznei în care te aruncă durerea morții. Voința ei șovăia în fața porții de aramă zăvorîtă cu mistere, care a înghițit atîtea milioane de

vieți, fără ca omul să fi izbutit a arunca dincolo măcar o privire fugară.

Vremea însă trecea nepăsătoare peste frămîntările ei. Vara se sfîrșea și lucrul cîmpului se îmbulzea. Cu leagănul în spinare șuia zilnic dealurile, cărînd de mîncare muncitorilor, răsplătită mereu numai cu ocări și bătăi.

Apoi duminecа întîi din septembrie, dis-de-dimineață, Ana, după ce mulse vaca și tocmai cînd strecura laptele în oalele de prins, auzi din tindă unde era, glasul lui Macedon Cercetașu, sugrumat de spaimă :

– Domnule învățător, fă bine și osenește puțin, că s-a spînzurat Avrum !

– Nu mai spune ! răsună răspunsul învățătorului care se spăla în cerdac, cum avea obiceiul.

– S-a spînzurat, s-a spînzurat ! repetă Macedon parcă mai speriat.

Femeia se cutremură, simțind un fior ciudat în spinare, încît îi răci inima. Ion plecase adineaori în sat... Deodată, suflecată și neprimenită cum se găsea, porni fugind spre cîrciumă, ca și cînd ar fi vorba de ceva unde ea nu putea să lipsească în ruptul capului. În poarta ogrăzii lui Avrum văzu de departe un cîrd de oameni care se îmbulzeau, dădeau din mîini și întindeau gîturile. Ajunse gîfîind și căută să-și facă loc prin mulțime, să vadă mortul. Se izbi însă de Ion care o întîmpină mînios :

– Da tu ce-ți mai bagi nasul ? N-ai de lucru acasă ? Ia să te cărăbănești de-aci, toanta dracului !

Ana nici nu-l luă în seamă. Se prelinse ca o șopîrlă prin vălmășagul de lume și se pomeni îndată în ogradă.

Poarta șurii era deschisă larg. O căruță de-un cal, cu roțile pline de noroi uscat, încremenise lîngă un perete cu oiștile ridicate drept în sus. De cellalt perete era răzimată o scară, cu picioarele întinse pînă la inima căruței, iar cu vîrful îngropat adînc în fînul nou și foarte mirositor care atîrna din gura podețului și se înălța pînă în căpriori. În lațul făcut dintr-un căpăstru vechi, legat de al șaptelea fuștel, atîrna Avrum, cu obrajii roșii-sfeclă, cu barba galbenă zbîrlită, cu părul ciufulit și lipit pe fruntea și tîmplele lucitoare de sudori, întors cu fața spre ogradă, privind parcă necăjit, cu ochii ieșiți din orbite, spre oamenii ce se grămădeau în poartă să-l vadă, neîndrăznind să se apropie. Gura i se strîmbase în colțul drept, iar limba, crîmpoțită între dinți, era vîrstată cu dungulițe alburii.

– Încă nu-i mort !... Unde-i Rifca ?... Săriți de-i tăiați șireangul ! răcni Trifon Tătaru frîngîndu-și mîinile, dar fără să se miște.

– Ia taci, omule, că-i rece ! răsunară cîteva glasuri ostoitoare.

Într-un semicerc de vreo cinci pași, locul în jurul lui Avrum rămăsese gol. Pe jos, sfărîmituri de fîn și de paie, găinați de gîște și pălăria spînzuratului, cu fundul în afară, arătînd căptușeala lucioasă și soioasă.

Ana tremura între oiștile căruței și nu-și putea lua ochii de la Avrum. Nu mai văzuse niciodată om mort, atît de aproape. Nu simțea nici groază, nici milă, ci doar o dorință aprigă de a citi pe fața lui taina care o împedica pe dînsa. Se mira cum i-a rămas neclintită pe ceafă tichiuța de catifea neagră, și mai ales că picioa-

rele îi atîrnau de pămînt, cu genunchii îndoiți, iar cu mîna stîngă se ținea de scară, și numai dreapta se întindea cu degetele răsfirate, parcă umblînd să se agațe de ceva.

– Faceți loc ! Hai, dați-vă la o parte ! izbucniră deodată mai multe glasuri, pe cînd o mînă grea făcu vînt Anei aproape s-o trîntească în brațele spînzuratului.

– Da cum de nu i-a tăiat nimeni funia ? Că doar nu-i ciine, ce Dumnezeu ! strigă Herdelea, zbătîndu-se printre oameni, cu fața palidă.

Învățătorul se duse drept la scară, pipăi pieptul lui Avrum și îndată strigă poruncitor :

– E cald !... Iute !... Taie tu, Trifoane !... Țineți-l bine să nu se prăvălească !

Cîțiva țărani, încurajați, se repeziră împrejurul lui Herdelea și, peste un minut, Ana văzu capătul căpăstrului bălăbănindu-se ușor ca o limbă de ceasornic.

Femeia nu mai pricepea ce se întîmplă, căci mortul nu se mai zărea dintre oameni. De-abia într-un tîrziu deslușì, uimită, că doi flăcăi, îndemnați de Herdelea, mișcau picioarele și brațele spînzuratului, parc-ar fi vrut să-l învieze. Și ea se gîndi cu tristețe : „Ce s-or mai fi necăjind degeaba ? Dac-a murit, baremi să se odihnească omul !"

Țăranii glumeau și rîdeau de încercările învățătorului care, după un răstimp, zise supărat :

– Parcă nici nu sînteți creștini, măi oameni ! L-ați lăsat să moară în fața voastră, în loc să-i fi tăiat în-

dată funia !... S-a prăpădit numai de groaza morții, că doar picioarele-i ajungeau la pămînt... Bietul Avrum !

– Apoi cînd ți-e scris să mori, mori si din senin, c-așa a lăsat Dumnezeu ! strigă primarul Florea Tancu, uitîndu-se semeț la ceilalți, ca și cînd ar fi fost sigur că pe el Dumnezeu nu-l va lăsa să moară niciodată.

Toată lumea se înghesui acuma în jurul învățătorului, care trebuie să știe de ce s-a spînzurat Avrum. Mortul rămase uitat sub scară, cu fața în sus, cu picioarele spre poartă, cu un genunchi ridicat și cu cămașa descheiată la piept, privind cu ochii reci spre podul șurii, nepăsător de-acuma de toate. George Bulbuc, mai curios ca toți, îmbulzindu-se mereu, călcă pe gheata noroioasă a spînzuratului, se sperie, își făcu cruce și, zicîndu-și că-i semn rău, ieși în uliță.

În sfîrșit Herdelea trebui să povestească pe îndelete ce știa. Notarul Stoessel încurcase pe Avrum să cumpere împreună Pădurea Domnească din hotarul Jidovițci. Afacerea părea bună, deoarece notarul spunea că a găsit un mușteriu căruia să-i revîndă îndată contractul cu un cîștig mare, încît ei n-au să scoată nici un ban din pungă, ci doar să iscălească și să ia diferența. După ce au iscălit însă, Stoessel a început să o lase mai domol. Mușteriul cu cîștigul se evaporase. În schimb data cînd ei trebuiau să depună prețul pădurii se apropia. Cu cine vorbea Avrum, îi spunea ritos că afacerea e nenorocită, că toată pădurea nu face nici a cincea parte din cît au cumpărat-o... Astfel ovreiul vedea îngrozit că va fi nevoit să-și vîndă tot și să rămînă în sapă de lemn spre a putea plăti. De vreo două săptămîni era

într-un hal de desperare nemaipomenit. Ieri, sîmbătă, a fost la sinagogă în Jidovița, unde toți bătrînii i-au spus că Stoessel l-a ruinat înadins. Avrum s-a dus la notar, a început să răcnească, încît la urmă Stoessel l-a dat afară în pumni, strigîndu-i : „Du-te și te spînzură dacă ești prost !" A venit din Jidovița înverzit. Herdelea a vorbit cu dînsul, căci tocmai avea să-i plătească contul pe luna august. L-a mîngîiat, i-a spus să aibă încredere... Zadarnic. Avrum o ținea lanț că, decît să-și piardă pămînturile și averea pentru care a muncit cu atîta trudă și decît să ajungă iar gol cum a fost cînd a venit în Pripas, mai bine se spînzură. Herdelea, firește, nu credea că vorbește serios și-l îndemna să aibă răbdare, că nu se știe ce poate aduce ziua de mîine. „Am să mă spînzur ! Am să mă spînzur !" răspundea însă Avrum necontenit... Și s-a ținut de cuvînt...

– Cînd îți vine ceasul te duci la moarte cum te-ai duce la nuntă ! murmură straja Cosma Ciocănaș, închinîndu-se cucernic.

Ana asculta înfrigurată povestirea învățătorului, dar mai ales vorbele strajei o zguduiră. Se uită deodată la mortul părăsit și în minte îi răsări ca o lumină gîndul : „Ce iute moare omul cînd îi sosește ceasul !"

7

Cu două săptămîni înainte de sorocul procesului de la tribunal, Herdelea munci o noapte întreagă să facă două scrisori frumoase, una subinspectorului Horvat, iar alta deputatului Bela Beck, istorisindu-le pacostea

cu judecătorul și rugîndu-i să pună o vorbă bună unde cred dînșii că trebuește, făgăduind în același timp că-și va împlini și pe viitor, cu un devotament îndoit, datoriile patriotice.

Era foarte liniștit și sigur că scapă. Aștepta răspunsurile răbdător, fără grijă. Pentru orice eventualitate tocmise și avocat, firește ungur, ca să facă impresie mai bună, pe Lendvay, cel cu sechestrul și licitația. Peste o săptămînă, în locul răspunsurilor nădăjduite, primi o înștiințare de la avocat că s-a interesat de-aproape, afacerea pare destul de gravă și ar fi bine să pună pe cineva să îmblînzească pe președintele tribunalului.

– Mare pișicher ungurul ! zîmbi Herdelea citind scrisoarea lui Lendvay și înțelegîndu-i îndoielile. Umblă să mă mulgă de bani cît o putea mai bine. Hehe, avocatul tot avocat... Șapte piei ți-ar jupui...

Siguranța îi era de oțel. Cînd nu-i veni nici un răspuns de la protectorii lui pînă în ajunul procesului, își zise mulțumit că trebuie să fi vorbit amîndoi cu președintele, altfel desigur l-ar fi prevenit să-și caute de necazuri cum va ști.

Se înțelese cu Ion să meargă împreună la Bistrița, cu căruța lui de un cal ce-a căpătat-o în zestre. Seara îl dăscăli iarăși ce să spună la tribunal, ca să iasă toate bine. Ion nu se prea sinchisea de grija învățătorului. Pe el îl durea procesul cu socrul său, care întîrzia însă mereu. Totuși asculta sfaturile lui Herdelea și se jura din cînd în cînd că are să stea el în temniță în locul dumnealui, ceea ce pe învățător îl supăra, căci i se părea o prevestire rea. Hotărîră ca Ion să declare cum că în

genunchi a rugat pe Herdelea să-i scrie jalba și că Herdelea l-a refuzat de cinci ori. Atunci Ion s-a apucat și a făcut-o el singur, cu mîna lui, și s-a dus apoi din nou la domnul învățător să i-o scrie numai pe ungurește, căci el nu știe, dar Herdelea nici așa n-a vrut. În sfîrșit, fiindcă nu putea să îndure în ruptul capului nedreptatea de a fi pedepsit fără de vină, într-o seară a venit la Herdelea cu o sticlă de rachiu tare ca spirtul și au închinat și au băut pînă ce învățătorul s-a amețit bine, atunci apoi iar a scos jalba și a căzut în genunchi și l-a rugat cu lacrimi în ochi să i-o facă pe ungurește. Astfel Herdelea, amăgit de băutură și fără să-și dea seama, i-a tradus plîngerea către domnul ministru, neavînd însă nici atîta vină cît e negru sub unghie.

– Că doar chiar așa este, Ioane, nu ? zise Herdelea, la sfîrșit, cu o privire blîndă și rugătoare.

– Așa-i, așa-i ! aprobă Ion, dînd din cap. Ce-i drept, e drept. M-ar bate și Dumnezeu să zic altmintrelea...

Porniră în miez de noapte ca să soscască din vreme la Bistrița. Calul lui Ion alerga binișor, deși era istovit de munca cîmpului. Cînd răsări soarele, urcau tocmai dealul Dumitrei, la pas. Ion mergea pe jos, pe lîngă căruță, povestind cu Herdelea despre necazurile lui cu Vasile Baciu și cu Ana, liniștiți, parcă ar fi și uitat de tribunal... Deodată o brișcă sprintenă îi ajunse din urmă suind panta în trap buiestru de-i sfîriiau roțile. Era preotul Belciug, citat ca martor în procesul învățătorului. Ion își scoase pălăria, respectuos, dar preotul se uită în altă parte, îmbondorit pînă peste cap într-o blană

de vulpe. Brișca dispăru curînd la cotitura cea mare din vîrful dealului.

– Rău om ! murmură Herdelea acuma, simțind deodată că încrederea și siguranța i se clatină puțin în suflet.

Ion nu răspunse. Amîndoi tăcură apoi multă vreme. Calul se opintea, iuțea pașii cîte o postată bună, pe urmă se oprea singur să răsufle, pornind iarăși singur înainte. Țăranul, pe marginea șoselei, mergea cu pași mărunți, învîrtind biciul deasupra capului și îndemna calul din cînd în cînd cu cîte un „hi, cinoș, hi", dar fără să se mai uite la învățătorul care, cu un zîmbet înghețat pe buze, clipea des din ochi, cuprins de o nedumerire apăsătoare. Parcă un nour de întristare s-ar fi coborît peste dînșii, amuțindu-i și uluindu-i.

Din vîrful dealului se deschidea o priveliște măreață. Valea Bistriței, ocrotită sub o pînză fină de ceață argintie, se deștepta din somn în mîngîierile calde ale soarelui tomnatec. Jos în față, răzimat pe o spinare de pădure cu frunze verzi și ruginii, orașul bătrîn părea plăpînd ca o jucărie de copil, iar turnul bisericii sătești un paznic uriaș și ursuz, îmbrăcat în straie străvechi, cenușii, mîncate de vreme.

– Uite Bistrița ! zise Herdelea înviorat, întinzînd brațul.

– Bun pămînt... Și bine muncit ! adăogă Ion rotindu-și privirea peste cuprinsul văii bogate care părea o grădină imensă fermecată.

În răcoarea dimineții nemărginirea firii se înfățișa mai copleșitoare și pătrundea adînc în sufletul învă-

ţătorului. În faţa lumii mari ce se întindea în ochii lui, se simţi atît de mic că-l cuprinse o neliniște dureroasă. Ce înseamnă el, cu temerile şi speranţele lui, cu toată viaţa lui, în vîrtejul ameţitor al vieţii celei mari ? Nici cît un fir de nisip pe care întîmplarea îl aruncă de ici-colo. „Dumnezeu are grijă şi de păsările cerului şi de nisipul mării, se gîndi dînsul vrînd să-şi mîngîie tulburarea şi căutînd din ochi, în noianul de case din vale, clădirea tribunalului. Acolo se hotărăşte soarta viermilor !" oftă apoi găsindu-l tocmai între biserica românească şi cea săsească.

– Uite, finule, uite colo-i tribunalul ! Îl vezi ? strigă arătînd cu degetul o casă greoaie, cu două etaje şi cu ferestre mici ca niște ochi vicleni.

Şi de-acuma, cu cît se apropiau de oraş, cu atît încrederea i se topea. Sufletul îi tremura şi totuşi pe buze îi flutura un zîmbet umil, înflorit parcă de mustăţile-i albe, retezate. În colţul ochilor îi licărea cîte-un bob de lacrimi, care se clătinau, dar nu se rostogoleau pe obrajii încrustaţi cu multe cute mărunte şi subţiri ca niște desenuri măiestrite... Gîndurile îi alergau prin creieri, neobosite, mereu mai grăbite. Se mira cum a putut crede că va scăpa teafăr din asemenea bucluc ? Şi, cu toate acestea, nu-şi făcea imputări şi nu-i părea rău că a nădăjduit. Ce-ar fi omul dacă nu l-ar ajuta nădejdea în viaţă ?

– Mi se pare, Ioane, că o păţim urît de tot astăzi ! zise Herdelea cînd trecură vama de la intrarea oraşului, cu un glas glumeţ, dar care aştepta o mîngîiere.

– Acu, ce-o vrea Dumnezeu ! rîse Ion gros și nepăsător.

Pe coridoarele întunecoase și întortocheate ale tribunalului valuri de oameni forfoteau, grăbiți, vorbind tare sau șoptind tainic, plîngînd și rîzînd, îngrijorat fiecare de durerea lui și nesimțitor de suferința celorlalți... Egoismul omenesc nicăiri nu se răsfață mai sfidător ca în fața dreptății. Țărani, orășeni, bătrîni, tineri, femei și chiar copii alergau, se opreau, se certau, se rugau... Și toate glasurile se adunau într-un zgomot monoton, apăsător, întrerupt în răstimpuri de cîte un țipăt ascuțit de clopoțel care chema pricinașii în sălile de judecată... În mijlocul lumii frămîntate numai avocații, cu gențile umflate de acte, pășeau siguri, mîndri, ca niște bondari într-un mușuroi de furnici speriate.

Herdelea se opri ametit în vălmășagul de oameni, înfricoșat că-i fuge pămîntul de sub picioare. Din norocire dădu curînd cu ochii de avocatul Lendvay care, zărindu-l, se apropie strigînd :

– A, bine că sosișî !... Bună ziua !... Ești al șaselea... Scăpăm repede... Curaj ! Cred că ieșim bine !... Ai pus pe cineva să vorbească cu prezidentul ?

Speranța profesională din vorbele avocatului îl umplu deodată de o nouă încredere. Îndată se simți iar om de seamă, de a cărui soartă atîrnă mersul lumii. De aci încolo parcă nu mai vedea pe nimeni pe coridor, ca și ceilalți. Vorbea tare cu Ion, ridea și se supăra că nu-i vine rîndul mai degrabă.

În sala de ședințe se întări și mai mult văzînd la dreapta președintelui tocmai pe magistratul care fusese la alegerea de deputat din Armadia. Trecu mai în față și nu se ostoi pînă ce nu-și încrucișă privirea cu judecătorul care, descoperindu-l, avu parcă un zîmbet în ochi. Însuși președintele, deși nu-l cunoștea, se uită la dînsul de cîteva ori și privirea lui parcă-i spuse : „Fii liniștit ! E bine ! N-ai frică !"

În tot timpul procesului nu-și mai pierdu stăpînirea nici o clipă. Vorbi ungurește mai bine ca oricînd, explicînd amănunțit cît e de nevinovat și adăogînd mereu că el e bun patriot. Judecătorul reclamant nefiind de față, Herdelea era sigur că n-a venit înadins, ca să nu-l apese. Procurorul părea înverșunat, dar Herdelea, chiar în asprimea lui, simțea multă bunăvoință. Belciug a fost mărinimos, declarînd sus și tare că nu știe nimic de plîngerea împricinată. „Se vede cît de colo că ocrotitorii mei și-au făcut datoria cu vîrf și îndesat, săracii!" își zise Herdelea în vreme ce Lendvay perora cu foc și cu gesturi largi.

De altfel toată afacerea n-a ținut mai mult de o jumătate de ceas. Pe urmă președintele s-a sfătuit puțin cu magistratul din dreapta, s-a sculat în picioare și, în numele regelui, a anunțat că Ion Pop-Glanetașu este condamnat la o lună închisoare și o sută coroane amendă, iar Zaharia Herdelea, învățător în Pripas, la opt zile închisoare și cincizeci coroane amendă. Herdelea a ascultat zîmbind mereu și numai după ce și-a auzit osînda s-a uitat împrejur parc-ar fi vrut să întrebe pe toți : ce-i asta ?

– Facem apel, nu-i așa ? îi șopti avocatul.

– Negreșit... apel... firește, bilbii Herdelea cu aceeași nedumerire pe față.

În coridor însă, în mijlocul mulțimii zgomotoase, îl prididi deodată o slăbiciune grea. Trebui să se așeze pe o bancă, lîngă o femeie bătrînă care plîngea cu sughițuri. I se părea că toată lumea se clatină și-i era frică să nu se prăbușească tribunalul peste dînsul. Auzea însă foarte lămurit plînsetul femeii și, pe cînd se întreba de ce-o fi plîngînd, auzi și glasul lui Ion, care se ținea după dînsul ca un cîine, dar nu putea înțelege ce spune.

– Nu-i nimic... apel... desigur... ce nedreptate ! răspunse totuși lui Ion, fără să-și dea seama ce zice și fără să-și audă vocea.

Apoi se sculă anevoie, cutremurîndu-se și agățîndu-se de umărul țăranului.

– Am isprăvit, Ioane... Hai să mergem ! murmură dînsul răgușit.

Atunci se pomeni iar cu avocatul Lendvay, care-i vorbi repede, prefăcîndu-se supărat și vrînd să-l încurajeze :

– Nu fi de loc neliniștit, domnule Herdelea ! De loc ! Fii sigur că la apel rămîi numai cu amenda. Bine c-a fost cum a fost. Îmi era frică de mai mult. Președintele ăsta e un ticălos fără suflet... Trebuie să te aștepți însă că sentința, deși neexecutorie, să fie comunicată autorității dumitale superioare, adică inspectorului. Asta înseamnă că vei fi suspendat din slujbă. Dar, firește, provizoriu. Pînă la judecarea apelului...

Așa că să n-ai nici o grijă, o să fie bine, căci numai sfîrșitul contează totdeauna... De, ce să faci ? Greutățile pentru oameni sînt...

– Da, da... nimic... fără grijă... Suspendat ! bolborosi Herdelea tîrîndu-și picioarele de plumb spre ieșire.

În stradă surîdea trist soarele de toamnă. După gălăgia din coridoarele tribunalului, ulița părea tăcută și pustie, iar trăsurile rare parcă duceau morți, numai morți.

– Haidem acasă, Ioane !... Suspendat ! Vezi ? Suspendat ! zise dînsul simțind deodată pe obraji două șiroaie fierbinți, usturătoare. Lacrimile i se prelingeau prin mustața căruntă. Un strop îi picură pe buzele uscate, înmuindu-le ca un balsam sărat.

Ion se uită încurcat la Herdelea. Voia să-i vorbească și nu știa ce. Se scărpina în cap, înjura, bodogănea neputincios.

– Suspendat... Suspendat... mormăia mereu învățătorul și cuvîntul acesta răsuna atît de jalnic că Ion, deși nu-l înțelegea, încleștă pumnii și amenință furios clădirea greoaie cu două etaje și cu ferestre mici ca niște ochi vicleni.

Capitolul IX

SĂRUTAREA

1

– Nu le-ar ajuta Dumnezeu și Maica Precista ! Bată-i mînia și urgia cerului, cum te-au batjocorit ei pe tine ! blestemă doamna Herdelea cînd află osînda.

– Vai de mine, ce-o să zică lumea că tata va ședea în temniță ca și Laurent din Bîrgău ! Cum să mai scot eu capul în lume, doamne ! se văicta Ghighi, sigură că la serata din octombrie vor ocoli-o toți dansatorii.

Învățătorul încercase dintru întîi să se arate nepăsător și să se fălească chiar că are să învețe el pe domnii de la tribunal cum se împarte dreptatea... Dar sub zîmbetele lui silite, în privirea lui tristă, ca și în toată înfățișarea lui umilită și îndurerată, se vedea o înfricoșare atît de stăpînitoare că însăși doamna Herdelea, cît era de procletă la supărare, îl cruță instinctiv, vărsîndu-și focul numai asupra celor ce au judecat așa de ticălos în Bistrița.

– Te pomenești că mă mai suspendă și din slujbă ! gemu Herdelea, dar abia a treia zi. Asta ar pune capac tuturor mîrșăviilor !

– O s-ajungem pe drumuri, văd eu bine că acolo o s-ajungem, din pricina unui țărănoi mișel căruia i-ai făcut numai bine ! izbucni mai revoltată dăscălița, împărțindu-și de-acuma afuriseniile între Ion și ungurii de la tribunal.

Vestea condamnării lui Herdelea s-a răspîndit ca păcatul prin Armadia și de-acolo mai departe prin toate satele dimprejur. Mulți îl compătimeau, dar mai mulți spuneau în gura mare :

– Iată cum bate Dumnezeu pe renegați !... V-aduceți aminte cum a umblat contra lui Grofșoru, la alegere ? Acum uite răsplata ungurilor ! Să-i fie de învățătură !

Cînd îl văzură însă prin Armadia, adus puțin de spinare, cu părul mai alb, cu ochi blînzi și sfioși, căutînd un locșor unde să muncească dacă s-ar întîmpla să fie suspendat, chiar și Grofșoru îi strînse mîna iertător și întrebîndu-l ce mai face Titu.

Herdelea nu mai nădăjduia acum nimic bun. Era sigur că va fi suspendat și că nici de închisoare nu va scăpa. Se obișnui cu gîndul acesta, cum se obișnuiește omul cu orice durere în viață. Numai ceea ce va urma după acestea îl îngrozea și-l gonea pe drumuri neîncetat întru dibuirea unui adăpost de vreme rea. În așteptarea suspendării și venind mereu acasă cu mîna goală, cu sufletul amărît de umilințe, căuta să fie vesel și încrezător ; povestea cu amănunte cît de bine l-a primit cutare și cutare, care i-a oferit tot sprijinul, și cît e de sigur că toată nenorocirea aceasta e spre binele lui. Ceasuri întregi se sfătuia cu dăscălița

cum ar fi mai potrivit să facă : să se mute în Armadia, să intre la cutare avocat sau în cutare birou, ori să rămînă pe loc pînă i se va ridica suspendarea, ceea ce nu poate dăinui mai mult de două, maximum trei săptămîni sau, în cazul cel mai rău, o lună de zile. Dar pe cînd doamna Herdelea se însufleţea cu încredere, inima lui se zbătea ca o bucată de carne vie pe tocător, gîndindu-se cum a bătut pînă acuma zadarnic la toate uşile.

Într-una din zilele acestea sosi pe neaşteptate Laura, singură, căci Pintea nu putea lipsi nici un ceas din Vireag, fiind tocmai vremea începerii anului şcolar pe care voia să-l inaugureze cu mare pompă românească.

– M-am repezit pentru o săptămînă... Îmi era dor de toţi ! zise Laura după ce schimbă cuvenitele îmbrăţişări şi lacrimi cu fiecare în parte.

Din primele ei cuvinte însă simţiră toţi că Laura nu mai este cea de odinioară. Mai era ea bună, blîndă la vorbă, dar fără a mai fi pasionată de micile nevoi şi preocupări care cimentează şi învederează unirea familiei. Ştirea despre rezultatul procesului n-a mişcat-o atît de mult cît se temeau ei. Înainte ar fi jelit şi s-ar fi chinuit săptămîni în şir ; acuma clipi doar din gene de cîteva ori.

– Greu va fi dacă te va suspenda, tată... Eu ţi-am spus, adă-ţi aminte, de multe ori, să nu te tot amesteci în treburile altora şi să-ţi vezi mai bine de necazurile dumitale... Acuma, ce-o să se aleagă de casa asta, bunul Dumnezeu ştie ! zise ea cu un glas atît de

rece încît Herdelea se simți mai rușinat ca în fața unui străin și nici nu-i mai răspunse.

De altfel ea începu îndată să vorbească de George, lăudindu-l pînă în cer, de greutățile lor, de planurile și speranțele lor... Cînd își aduse iar aminte că-i în Pripas, la părinții ei, căută pricină lui Herdelea pentru că n-a votat pe Grofșoru, spunînd că și George a aflat și e supărat că socrul său e un renegat. Ba mai tîrziu, aprinzîndu-se mai rău de indignare, găsi că bine i-au făcut ungurii de l-au osîndit și c-așa trebuie să pățească toți renegații.

Herdelea avu o clipă de mînie, dar și-o stăpîni repede. Așa-s copiii cînd cresc mari și se înstrăinează. Parcă el n-a fost așa ? S-a dus la înmormîntarea tatălui său, dar nu s-a deranjat niciodată să-l vadă cît a zăcut, șapte săptămîni. Și doar era numai colea, al patrulea sat. Pe maică-sa, de cîte ori vine pe aici, o cinstește cu rachiu dulce. Încolo parcă nici n-ar fi. Grijile și dragostea le păstrează cu zgîrcenie pentru căminul lui. Atunci ce să se mire că pe Laura n-o mai dor durerile lui ?... Asta-i viața. E tristă. Cine să-i schimbe rostul ? Viața trece peste cei bătrîni, peste cei slabi. Viața e a celor tineri și puternici. Egoismul e temelia victii.

Laura era însărcinată și se lăuda că are sarcină grea. Strîmba mereu din nas, se văita că-i vine rău și cerea povețe doamnei Herdelea cum să se pregătească pentru naștere... Ghighi se sfia în fața ei și-și potolea anevoie avînturile zburdalnice.

– Mult te-ai schimbat, îi zise cu o foarte ușoară imputare în glas.

– Da, simt și eu, răspunse Laura cu mîndrie neascunsă. N-aș mai putea trăi acuma cum am trăit înainte. Mă și mir cum am putut trăi aici, fără a cunoaște pe George atîta vreme !

– Și cînd te gîndești că nici nu-l iubeai și că tata și mama aproape te băteau să nu-l respingi !

– Fiindcă aveam gărgăuni în cap și-n inimă...

– Dar Aurel ? întrebă Ghighi deodată.

– Copilării de care rîdem deseori cu George, zîmbi Laura. O, mult m-am schimbat, bine spuneai tu. Fata nici nu trăiește pînă se mărită. De aceea trebuiesc stîrpite fumurile din mintea fetelor... Altceva e viața ! adăogă ea cu o însuflețire subită, cu mîinile încrucișate pe pîntecele ce i se rotunjea ușor sub halatul de lînă, roșu și cu broderii negre. Și copilul ! murmură apoi. Copilul ! Parcă de-abia acuma am și eu o țintă în lume !

Se duse o singură dată în Armadia să vadă familia Filipoiu, nașii ei. Pe urmă, de-a treia zi, începu să se plictisească și să-i fie dor de George. A cincea zi se cărăbăni, luînd și pe Ghighi, ca să fie alături de ea cînd va sosi ceasul. Ghighi umplu de plîns trei batiste la plecare. Laura însă nici nu lăcrimă.

Bătrînii răsuflară ușurați cînd au văzut-o dusă.

– Nu mai e a noastră, am pierdut-o ! zise Herdelea rămas singur cu baba lui.

– Așa-s copii cei răi și nesimțitori, mormăi dăscălița, strivind între gene două lacrimi de amar.

În vatră sîsîiau lemnele verzi puse ca să țină focul. De afară, pe geamurile ude, străbătea lumina cenușie, ploioasă, aducînd în casă priveliștea cîmpului zgribulit și pleșuvit, a satului oploșit sub pavăza bolboțitilor de fum albăstrui. Ceasornicul, agățat în perete sub portretul împăratului, țăcănea aspru, aproape amenințător. Herdelea, pe canapeaua veche, se uita gînditor pe fereastră, cu pipa stinsă în colțul gurii. Dăscălița, lîngă cuptor, pe un scaun cu spetează înaltă, cu brațele strînse pe piept, asculta dusă vîjîitul vîntului de toamnă. Și amîndoi parcă auzeau cum trece vremea peste ei, fără a se putea împotrivi, cutremurîndu-se doar uneori ca și cînd ar fi frig în odaie.

– Urîtă vreme! șopti într-un tîrziu învățătorul domol, înfricoșat parcă să nu deștepte sau să nu tulbure zgomotul surd și neîndurat al unei mașini ce nu se oprește niciodată.

Glasul lui însă păru doamnei Herdelea atît de dulce încît zîmbi. Locul negru al unui dinte pierdut acum doi ani o înfrumusețea în ochii învățătorului care-i răspunse tot cu un surîs blînd, resemnat. Și zîmbetele lor, unite, înveseliră îndată casa răspîndind prin toate colțurile o căldură înviorătoare. Se pomeniră vorbind de lucruri vechi, uitate, din tinerețea lor. Prezentul, cu nevoile și deșertăciunile lui, se topi ca un vis urît în vraja amintirilor... Herdelea se apropie de vatră, își dogorî mîinile la foc, mîngîie obrajii zbîrciți ai femeii lui, o sărută ușor pe frunte și zise oftînd :

– Ei, băbucă, băbucă, tot noi bătrînii...

Un ciocănit aspru în ușă făcu pe Herdelea să sară fript, ca un îndrăgostit surprins de mama iubitei... În odaia plină de căldura trecutului intră, ca o vijelie care strivește tot în cale, Ion Glanctașu cu vestea c-a primit sentința.

2

Ion cerea mereu învățătorului să-l îndrepte cum să facă să ia asupra lui cele opt zile de închisoare. El era împăcat și nu-i păsa de condamnare. Se bucura chiar c-a scăpat de o grijă și se va putea ține numai de necazul lui cu Vasile Baciu. Fiindcă se fixase ziua înfățișării lor la judecată, Ion începea să aibă visuri urîte : ba că s-a bătut cu socrul său și a rămas dedesubt, ba că Grofșoru l-a părăsit și a trecut de partea lui Vasile, ba că Ana a cerut despărțenia și s-a mutat la tatăl ei, cu copil cu tot, lăsîndu-l pe el cu buzele umflate... Mai ales cel cu Ana i se înfipse în cap ca un șurub. Iar cînd Herdelea îi spuse c-ar fi rău dacă Ana s-ar despărți de dînsul, își schimbă purtarea față de ea, trecînd deodată de la bătăi la mîngîieri și răsfățuri, încît și vecinii se întrebară : ce-o mai fi plănuind feciorul Glanctașului ?

Pe Ana însă dragostea lui n-o mai putea încălzi. Între dînșii parcă se ridicase un zid de piatră așa de înalt că nici o mînă omenească nu l-ar mai fi putut dărîma. Acuma era pătrunsă pînă în măduva oaselor că ea nu e decît o unealtă în mîinile bărbatului

în care-şi pusese toată iubirea şi chiar viaţa. Conştiinţa aceasta o făcea nepăsătoare. Trăia, dar fără nici o nădejde, privind viaţa ca o povară. Muncea din greu, neîncetat, ca o maşină stricată care se învîrteşte singură, duduie şi se mistuie pînă ce într-o clipă neaşteptată se sfărîmă zgomotos.

Era sfîrşitul toamnei, cu lapoviţe friguroase, cu fulguiri de zăpadă din ce în ce mai dese. Zenobia pierdea vremea prin sat, pe la femei, bîrfindu-şi nora ori pe alţi oameni de treabă. Glanetaşu îşi petrecea veacul pe la cîrciumă, mai cu seamă de cînd a murit Avrum, căci ovreica îi dădea rachiu pe datorie. Ion, din pricina harţei lui cu Vasile Baciu, mai mult se găsea pe drumuri decît acasă. Astfel Ana rămînea mereu singură, cu copilaşul care era rău, şi cu Dumitru Moarcăş, care-i mai dădea cîte o mînă de ajutor şi se plîngea că Paraschiva nu-l cheamă acasă şi că va pieri printre străini. Cu Dumitru se învoiau. Nu schimbau nici trei vorbe toată ziua. Bătrînul era ursuz, boscorodea singur, vrăjmăşea găinile şi le hîrîia de zeci de ori din tindă în ogradă. Iubea însă pătimaş copilul şi-l legăna şi-l giugiulea ca o doică. Ba de cîteva ori cît p-aci să se bată cu Ana ca să-l lase să-l înfeşe dinsul. De altfel, de cînd se adăpostise în casa Glanetaşului, slăbise mai tare, tuşea şi mocnea ca un tăciune gata să se stingă.

Într-o zi însă Dumitru prinse atîta chef de taifas, că Ana nu mai ştia cum să se cotoroşească de el.

– Ce-i, vîjule, de-ţi umblă gura ca o moară stricată ? îi zise nevasta în cele din urmă, scăldînd co-

pilaşul. Ia seama că nu-i a binc. Ţi-o fi venit ceasul morţii...

– Mi-o fi venit, de ce nu ? rînji bătrînul la picioarele albiei, gîdilînd cu degetul tălpile copilului care gîgîia mulţumit, cu ochii închişi, în apa căldicică. Las' să-mi vie că am trăit destul...

– Ia mai lasă-n pace copilul, moşule, şi dă-te la o parte că tot te stropesc !

Dumitru se aşcză pe laviţă, tăcu şi apoi se porni să-i povestească din fir în păr păţania lui cu ţiganii, pe care-i plăcea mult s-o povestească oricui îl asculta. Ana nu-l lua în seamă, dar aceasta pe el nu-l împiedica să-i mai spuie şi alte întîmplări din viaţa lui, rîzînd copilăreşte, parcă istorisind s-ar fi reîntors aievea în tinereţea-i veselă şi fără griji.

După-amiazi, cu toate împotrivirile Anei care se necăjea că o încurcă în casă de nu-şi poate vedea de treburi, îi trăsni prin cap să se radă. Atîrnă o oglinjoară, pătată de muşte încă de azi-vară, de bumbul cercevelei de la fereastră, luă apă caldă într-un blid, îl puse binişor pe laviţă ; agăţă curcaua de la cioareci în ţiţîna geamului şi petrecu prelung briciul ruginit, încercîndu-l în cîteva rînduri pe nişte fire de păr smulse de după ureche. Pe urmă, cu săpunul ce-l întrebuinţa Ana la scalda copilului, îşi mîngîie uşor barba şi începu să se frece aprig prin părul aspru şi rar ca ţepuşele... Şi toată vremea gura îi torăia verzi şi uscate cu atîta voioşie că mai tîrziu şi Ana se înseninâ şi, dînd ţiţă copilului, întoarsă cu spatele spre el, se întinse la vorbă.

– Acu ce te mai razi și dumneata, că doar ești bătrîn și nu mai umbli după fete, îl întrerupse femeia cu milă.

– Eu nu mai umblu, dar după mine umblă una... una cu o coasă mai ascuțită ca briciul ăsta... Umblă și umblă, și numai un semn așteaptă ca să facă hîrș! și să mă ducă drept în fața lui Dumnezeu, să mă judece cum și ce am dres în lumea pămintească, mormăi Dumitru puțin ciudat, ca un dascăl care citește la prohod.

– Și nu ți-e frică de moarte, moșule? întrebă Ana întorcînd fața spre el.

– De ce să-mi fie frică, fata moșului?... Omul trăiește ca să moară. Și cum trăiește așa moare. Dacă trăiește rău, moartea-i bună și blîndă ca o sărutare de fată mare. Dacă trăiește bine, ehehe, atunci și moartea-i rea și coasa nu taie și te chinuiește și te sucește mai dihai ca-n pîntecele iadului...

– Avai, cum vorbești! făcu nevasta așezîndu-se pe marginea patului și legănînd copilul adormit.

Seninătatea cu care vorbea Dumitru despre moarte o nedumerea. Sătul trebuie să fie de viață cine e atît de pregătit de moarte. Pe ea gîndul morții și azi o mai spăimînta și-i amintea pe Avrum, în șură, cu fața-n sus, părăsit și chinuit chiar după ce a trecut în lumea cealaltă.

– Te doare rău cînd mori? întrebă ea iarăși, cu ochii mari.

Dumitru își clăbucea meteu barba. Acum se opri și se uită lung la Ana.

– Nu știu, răspunse apoi ridicînd din umeri. Poate că nu doare...

– Dar cînd te naști, de ce suferi ?

– Cînd te naști ?... Da cine știe dacă suferi ? Apoi așa nu știe nici omul cînd moare. Numai Dumnezeu știe ! murmură bătrînul sculîndu-se în picioare și începînd să-și radă falca stîngă încetinel, căci îi tremura tare mîna.

Ana rămase gînditoare, cu mîinile în poală. I se păreau atît de stranii și totuși atît de adevărate vorbele moșului, încît îi era rușine că pînă azi de-abia l-a luat în seamă. În odaie nu se mai auzea decît hîrjîitul briciului și sîsîitul focului în vatră... În tindă porni deodată să cotcodăcească o găină minioasă. Ana tresări, se gîndi că are să se trezească copilul, apoi c-ar trebui să vadă cîte ouă s-au adunat în cuibar, pe urmă c-ar fi bine să meargă să dea drumul găinii, căci ușa tinzii e închisă... Dar nu se mișcă din loc. Cu ochii pironiți în spatele moșneagului, asculta scîrțîitul briciului și-i plăcea zgomotul acesta așa de mult că îndată nu mai auzi nici găina, nici vîntul care zgîlțîia ferestrele, nici picurii de ploaie care pliceau în geamuri.

Dumitru se întinse brusc din șale și se întoarse spre ea cu fața jumătate rasă, jumătate umflată de clăbuci albi.

– Anuță, Anuță... mor ! bîlbîi dînsul lăsîndu-se pe laviță, cu briciul deschis ca o furcă în degetele dreptei și cu un surîs blînd în privire.

Femeia sări năucă în picioare, fără să înțeleagă bine.

– Luminare... șopti mai încet moșneagul.

Gura îi rămase deschisă, neputîndu-și sfîrși gîndul. Ana îi văzu toți dinții de deasupra și gingiile goale dedesubt, strînse parcă într-un rîs nepăsător.

– Moșule... vai de mine ! bolborosi nevasta zăpăcită și fulgerîndu-i prin minte : „Zice că moare și parcă rîde !..."

Apoi deodată fugi afară, în ogradă, în ploaia bătută de vînt, lăsînd ușile deschise larg și frîngîndu-și mîinile se porni să țipe desperată :

– Tulai !... Săriți !... Tulai !... Moare !... Tulai !...

Găina zbucni afară din tindă, cotcodăcind speriată. și se repezi tocmai în vîrful gunoiului din dosul casei... Floarea lui Macedon Cercetașu, de peste drum. auzi țipetele Anei și veni îndată crezînd că iar a bătut-o Ion.

– Moare... moare badea Dumitru ! strigă Ana mai potolită puțin la apropierea unui suflet omenesc.

Găsiră pe Dumitru rece, rostogolit jos de pe laviță. Mîna dreaptă cu briciul o ținea în sus, parcă în clipa clipa cînd a căzut s-a ferit să nu se taie. În ochii holbați, cu lumina înghețată, rămăscse înscrisă o dorință mare. iar pe buzele întredeschise parcă mai flutura șoapta „luminare".

Floarea se cutremură, se închină și zise :

– Aprinde fuga o luminare !... Doamne ferește ! A murit ca un păgîn, fără luminare !

Pînă aprinse Ana o lumînărică de ceară, cealaltă se căzni să-l ridice pe laviță. Nu izbuti.

– E greu ca bolovanul, doamne iartă-mă ! murmură ea făcîndu-şi iar cruce.

Peste cîteva clipe sosi şi soacra primarului, din vecini. Îi luară briciul din mîna înţepenită şi apoi, toate trei, îl aşezară pe laviţă, cu luminarea aprinsă la căpătîi. Macedon Cercetaşu, picînd mai tîrziu, se grăbi să radă obrazul pe care mortul nu mai apucase să şi-l radă singur.

Pe urmă încetul cu încetul casa se umplu de femei şi bărbaţi. Tocmai cînd se sfătuiau cu toţii cum să-l scalde şi să-l îmbrace, năvăli şi Paraschiva, o femeie c-o faţă ce parcă mereu rîdea, deşi veşnic era mîniosă şi trîntea şi răbufnea ca un voinic.

– Va să zică-i adevărat c-a murit, ai ? zise ea înghesuindu-se printre oameni. Nu degeaba i-am spus eu c-o să-l trăsnească Dumnezeu, nu, nu ! Uite-l că s-a prăpădit ca cerşetorii, de încurcă lumea şi după moarte !... Dar oare cum o să-l duc eu de-aici, păcatele mele !

În faţa mortului începu să bocească foarte jalnic, fără lacrămi, ca să arate lumii durerea ei mare. Boci astfel cîteva minute, frecîndu-şi ochii cu pumnii pînă-i roşi, şi strîmbîndu-se ca o maimuţă indignată. Apoi, deodată, se opri, oftă cu poftă şi zise în gura mare :

– Vai de mine ce-am mai plîns !... Uf ! M-a apucat şi durerea de inimă !

Şi pe urmă îndată păşi lîngă mort şi-l căută prin buzunarele pieptarului de oaie. Găsi băşica de tutun de care atîrna scobitoarea pentru lulcaua ce se ascundea în cellalt buzunar. Ridică pieptarul şi deschise

chimirul, dar nu-și putu vîrî mîna. Îl deschcie încet, puse șerparul pe masă și, scormonindu-l bine, dădu peste un bilet de cinci zloți, învelit într-o hîrtie boțită. Răsturnă chimirul, îl întoarse pe dos și, nemaidescoperind nimic, sări țipînd :

– Uitați-vă, oameni buni, cum și-a bătut joc de mine care l-am strîns de pe drumuri și l-am spălat și l-am îngrijit ca pe-un om de omenie !... Uitați-vă ! Cinci zloți !... A vîndut jidovului bunătatea de căsuță. a băut bănișorii și eu am rămas cu cinci zloți pentru toată truda mea cea mare !

– Taci, lele Paraschivă, că-i păcat...

Paraschiva se aprinse și mai avan și, zărind pe Ana, se năpusti la ea :

– Să tac, ai ?... Să tac, că vouă ce vă pasă dacă i-ați luat ce-a fost mai bun !... Nu vă satură Dumnezeu de rîvniți și la sărăcia altora, dare-ar Dumnezeu să vă îngropați cu ce i-ați luat !

Ana roși și nu putu răspunde, îndîrjind mai rău pe Paraschiva, care răcni :

– Mi-ați furat bănișorii, tîlharilor ! Mi-ați mîncat sudoarea bătrîneții, nu v-ajute Maica Domnului și...

Intră Ion, venind din Armadia, necăjit, căci Grofșoru îl gonise și-i spusese să nu mai calce pe la dînsul pînă-n ziua procesului ; pe drum aflase c-a murit Dumitru și se supărase mai tare gîndindu-se că va trebui să cheltuiască cu înmormîntarea. Paraschiva deschise gura să-l ocărască și pe dînsul...

– Ieși afară, becisnică ! mîrîi Ion scurt, apucînd-o de spate și repezind-o tocmai în ușă.

Paraschiva se opri și în tindă, și-n ogradă, și-n uliță, și se răcori afurisindu-i în toate chipurile, dar în sfîrșit se cărăbăni, înnodînd bancnota în colțul năframei și punînd-o bine în sin, mulțumită totuși c-a putut salva măcar atîta și că i-a înjurat cum li se cuvine.

Ion înnegri de necaz aflînd că Paraschiva a găsit cinci zloți în chimirul mortului și era mai să plesnească pe Ana c-a lăsat-o să-i șterpelească. Dar Ana nu se sinchisea de amenințările lui. În urechile ei răsunau vorbele moșneagului și-n ochi păstra numai înfățișarea lui senină și mulțumită din clipa morții...

3

Iarna veni brusc ca o furtună. Tot pămîntul se albi într-o singură noapte. Pe urmă dădu un ger cumplit de pîrîiau gardurile înghețînd, iar focul în vetre trosnea și scuipa scîntei. Zăpada cădea mereu, cînd în fulgi grei, leneși, care întunecau văzduhul, cînd în bobițe mărunte, aspre, viltorite de viscole năprasnice.

Într-o zi, cînd ningea mai vrăjmaș, pe la prînzul cel mic, Vasile Baciu, îmbrăcat cu cojocul alb de oaie, cu căciula albă de miel înfundată pînă pe ochi, ieși din casă, hotărît să sfîrșească cu Ion. În viața lui, deși era om aproape de cincizeci de ani, n-a umblat pe la judecăți ; ș-acuma poimîine are înfățișare cu ginere-său. S-a ținut, s-a împotrivit, că doar-doar

îl va înmuia. Cu cît se apropia însă sorocul, cu atît frica-i se încuiba în inimă. S-ajungă el la bătrînețe să-l mănînce procesele și avocații ! I se părea o rușine nesuferită. Numai derbedeii bat drumurile judecătoriilor. Mai bine să-și dea și sufletul din oase decît să mai meargă așa înainte.

Se opri la poarta Glanetașului și, oftînd o dată greu, strigă :

– Măi Ioane !... Ioancece !... Acasă ești ?

Nu-i răspunse nimeni. De subt acoperișul de paie care gemea de povara zăpezii de două palme, de sub streșinile tivite cu țurțuri sclipitori de gheață și prin crăpăturile ușii închise răbufnea un fum vînăt ce se împrăștia îndată în șuierele viscolului. Trecu un răstimp bun. Apoi în ușa tinzii se ivi Ion, în capul gol, întrebînd :

– Cine-i ?

– Eu, eu, făcu repede Vasile. Ia hai cu mine, Ioane, pînă-n Jidovița ! adăogă pe urmă, după o scurtă șovăire, cu un glas parcă vorbele îl înecau.

Ion stătu cîteva clipe nedumerit.

– Da ce-i cu Jidovița ? grăi dînsul, privindu-l bănuitor.

– Vii ori nu vii ? se răsti atunci Baciu peltic din pricina mustăților înghețate. Că n-am vreme acum să mă sfădesc cu tine...

– Bine, socrule, stai că viu ! răspunse Ion dispărînd un minut, în vreme ce bătrînul se înțepeni în mijlocul drumului, răzimat în bățul ce nici nu se vedea de sub cojoc.

– Hai că-s gata! murmură ginerele revenind cu sumanul între umeri.

– Hai!

Se măsurară o clipă cu priviri dușmănoase. Apoi porniră vajnic ca doi oameni care se duc într-o bătălie pe viață și pe moarte. Ninsoarea aspră îi plesnea peste obraji, îi înțepa în ochi, iar vîntul le șîșîia în urechi, amenințător. Mergeau alături, cu pași întinși, pîndindu-se cu coada ochiului parcă s-ar fi temut unul de altul. Zăpada scrîșnea sub opincile lor. Hotarul întreg era alb ca un giulgiu curat; numai ici-colo cîte-un pom păduret, înnegrit de frig își frînge trupul cerînd ajutor... Cișmeaua Mortului se făcuse o încolăcitură de gheață peste care o vinișoară verzuie de apă se prelingea totuși înfruntînd gerul. Pădurea Domnească, gîtuită de omăt, cu copacii desfrunziți, goi și subțiri, plîngea și gemea, implorînd parcă mila celor doi bărbați ce mergeau suflînd greu, tăcuți, cu fețele năpădite de promoroacă.

Ion ghicise că socrul său caută o învoială și se gîndea mereu să nu-l biruie cu vreun nou viclesug. Ar fi vrut să-l descoase, dar îngrijorarea nu-i dădea răgaz să găsească cuvintele potrivite... Apoi Vasile Baciu tăcea și uneori mormăia ca un urs scormonit din somn. Acum îi părea rău că s-a pornit să-și dea averea de bunăvoie și, apropiindu-se de Jidovița, îl bătea gîndul tot mai stăruitor să se întoarcă acasă și să lase să hotărască judecata. Vîntul sufla din față și-l zgîlțiia parcă înadins și-l îndemna să-și ia seama pînă mai e vreme.

Sosiră la ultima cotitură de drum. Se iveau coperișurile încărcate de zăpadă și mai ales casa cea dintîi pe mîna dreaptă, înaltă, cu ferestre mari, cu pereții galbeni. Era casa notarului și cancelaria comunală. Vasile Baciu simți o strîngere cruntă în inimă și se opri brusc. Din hornul înalt, subțire, se ridica un nour de fum gros și negricios pe care nici viscolul nu-l putea împrăștia, ci trebuia să-l învîrtească mai întîi și apoi să-l trîntească, uluit, pe coasta de mesteacăni ce pornea prezis chiar din spatele casei. Vasile suflă pe nări, se uită furiș după Ion care-l întrecuse cu vreo doi pași, fără să bage de seamă că s-a oprit, și apoi porni iar înainte bombănind furios.

Cînd să intre în Jidovița, ginerele întrebă cu glas foarte răgușit :

– Da unde ne ducem, socrule ?

Vasile Baciu mai făcu cîțiva pași, fără a-i răspunde, și pe urmă cîrni în curtea cancelariei, urmat de Ion. Urcară scările de piatră scuturîndu-și opincile. În coridorul larg vîntul adunase un noian de omăt. La ușa cu geam Vasile se opri. Vru să ridice mîna să apese clanța și parcă mîna-i era moartă ori clanța aprinsă. Își scoase căciula și o bătu de genunchi. Se liniști și deschise totuși.

Intrară în biroul practicantului, care servea și drept cancelarie pentru țărani ; în odaia notarului nu se primeau decît domnii și fruntașii satelor ce țineau de circumscripție.

Rămaseră amîndoi lîngă ușă, scuturîndu-se într-una de zăpadă. În birou era numai practicantul

Hornstein, încovoiat peste un registru în care scria cu o gravitate solemnă și cu obișnuita-i tremurare din cap, și straja din Sărăcuța, lîngă soba de teracotă, încălzindu-se cînd în spate cînd în față.

– Trebuia să vă scuturați afară, nu să umpleți cancelaria de omăt! mormăi practicantul într-un tîrziu, strîmbînd mîndru din nas și fără a ridica ochii din registru.

Vasile Baciu vru să vorbească, dar nu știa cum să înceapă, încurcat mai rău de dojana funcționarului. Tăceau toți. Se auzea scîrțîitul chinuit al peniței practicantului și biziitul unei muște mari, trezită din somnu-i de iarnă, care zbura speriată de pe un perete pe altul, negăsindu-și locul.

– Ce poftiți? vorbi Hornstein după o pauză lungă, mîngîind cu tamponul și privind cu admirație ceea ce scrisese. Pe urmă întoarse pagina cu băgare de seamă și o netezi cu palma. Capul îi tremura mereu, buza de jos, mai groasă și scoasă în afară, se subție o clipă, mușcată de niște dinți foarte albi, în vreme ce, după ureche, tocul amenința întocmai ca o suliță gata să străpungă. Iute, iute, că eu n-am vreme să aștept pînă diseară! Trebuia să vă socotiți de afară ce vreți, îi grăbi practicantul, luînd tocul de la ureche și potrivindu-l între degete.

– Domnul notar nu-i acasă? întrebă Vasile cu o licărire de nădejde că poate lipsește notarul și astfel nu va mai da nimic.

– Domnul notar are de lucru... Puteți să-mi spuneți și mie ce vreți, zise Hornstein, jignit că țăranii

mai întreabă de notar, deși îl văd aci pe dînsul care cunoaște lucrările de birou tot așa de bine ca și Stoessel.

Se făcu iar tăcere. Vasile Baciu se muta de pe un picior pe cellalt, muncit de gîndul să iasă afară, să lase toate baltă, întîmplă-se ce s-o întîmpla. Totuși zise pe urmă :

– Am face un contract, domnișorule... așa... un contract...

– Bine. Stai jos ! pufni practicantul supărat. Du-te, măi strajă, cheamă pe domnul ! Spune-i că-i un contract ! Auzi ?

Se așezară pe o bancă, unul lîngă altul. Și amîndoi se uitau gînditori la Hornstein, a cărui peniță scîrțîia parcă mai aspru, pe cînd musca bîzîia acuma mulțumită, lipită pe soba caldă, ca o pată de cerneală pe o coală ministerială.

– Ce contract vrei, Vasile ? zise notarul intrînd repede, cu pălăria moale pe ceafă, frecîndu-și mîinile și trecînd drept la sobă, să se încălzească. Iar vrei să mai dai ceva ginerelui ? adăogă apoi cu un zîmbet, văzînd și pe Ion.

Stoessel era un bărbat de vreo treizeci și cinci de ani, cu ochii mici, negri și vioi, care se învîrteau șireți în orbite, cu nasul gros și cu urechi mari. Avea totdeauna o vorbă bună sau o glumă pe buze și de aceea țăranii îl iubeau, măcar că era ovrei.

Vasile și Ion se sculară în picioare. Zîmbetul notarului alungase parcă deodată toată mohoreala din

inima lui Vasile. Vorbi deschis, cu fața înseninată, ca și cînd ar fi fost vorba de un bilet de vite :

– Apoi ce să facem, domnule notar ? Trebuie să ne învoim, c-așa-s vremurile... Ce să mai cheltuim cu judecăți, cu drumuri...

– Da, da, prea bine, aprobă Stoessel scoțînd pălăria și așezîndu-se pe un scaun în fața practicantului care scria netulburat.

– Amu eu am îmbătrînit și cine știe cîte zile m-a mai ține Dumnezeu... Am muncit destul și m-am trudit. Amu-i rîndul tineretului... Noi am isprăvit cu lumea... Nu zic bine ?

– Bine, bine !

– Așa că m-am gîndit să le mai dau și ce mi-a rămas, să știu cel puțin că am dat tot și nu mai am nici o grijă, sfîrși Vasile cu un surîs trist, privind drept în ochii notarului.

– Am înțeles... Și cîte locuri sînt ?

– Apoi opt ar mai fi, domnule notar ! interveni brusc Ion. E porumbiștea cea mare din Lunci, apoi patru delnicioare cu ovăz în Zăhată și apoi trei holde de primăvară în hotarul Săscuții... Dar mai e și casa, și...

– Iacă, dînsul le știe mai bine ca mine, zise bătrînul cu același zîmbet trist, dar cu glasul mai aspru.

– Dar tu din ce-o să trăiești ? întrebă notarul scobindu-se în dinți cu unghia lungă și îngrijită de la degetul cel mic.

– Oi trăi și eu cum a vrea Dumnezeu, murmură Vasile coborînd ochii în pămînt.

– Asta-i ceva problematic... Oprește-ți și tu baremi folosința pînă la moarte... Ce-i în mînă nu-i minciună ! zise Stoessel acuma serios.

– Apoi doar nici noi nu sîntem păgîni, domnule notar, sări Ion, dar, întîlnind ochii batjocoritori ai notarului, se opri scurt parcă i-ar fi retezat glasul c-un fir de ață.

– Tot, tot... să se isprăvească ! zise iar Vasile înăbușit.

Stoessel ceru practicantului formularele trebuincioase, puse pe Ion să iscălească pentru el și pentru Ana, iar Vasile, neștiind carte, apăsă cu degetul pe cruce.

– De bunăvoie, Vasile ? mai întrebă notarul însemnînd într-un carnet.

– De bunăvoie, vezi bine că de bunăvoie ! zise Baciu înfuriat deodată și de-abia stăpînindu-se.

– Așa... Peste cîteva zile e gata, încheie Stoessel frecîndu-și mîinile. Apoi, bătînd pe Vasile pe umăr, adăogă glumeț : Și uite-așa, ai venit aci om bogat și acuma pleci cerșetor ! Haha...

Amîndoi țăranii se întunecară. Gluma notarului îi izbi drept în inimă. Ieșiră și se abătură la cîrciuma Zimălei. Mai ales Vasile simțea o sete usturătoare care-i răscolea sîngele... Cîrciuma era goală, căci afară viforița fierbea mai mînioasă. Băură un răstimp tăcuți. Ion apoi, văzîndu-l tot nepotolit, începu să-i spuie să n-aibă nici o grijă că vor trăi împreună ca în rai. Vasile ascultă multă vreme, iscodindu-l însă neîncetat. În ochii ginerelui biruința strălucea

atît de aţiţătoare că, în curînd, Vasile o simţi pătrunzîndu-i în creieri şi clătinîndu-i temelnile.

– Tîlharule, tîlharule, m-ai lăsat pe drumuri ! izbucni deodată Vasile Baciu, otrăvit de furie, şi-şi înfipse mîinile în gîtul ginerelui.

Ion, liniştit, parcă ar fi aşteptat de mult atacul, se smulse din strînsoarea bătrînului, şi-apoi îi trînti numai un pumn în piept, dar atît de zdravăn că îl doborî de pe scaun.

– Mi-ai furat pămîntul, hoţule ! M-ai omorît, hoţule ! urlă Vasile furios şi neputincios, tăvălindu-se pe podelele murdare.

Înfierbîntat de mulţumire, Ion plăti şi plecă acasă prin viscol, nepăsător. Bătrînul însă se aşeză la băutură, amărît de moarte, povesti Zimălei ce a păţit cu tîlharul şi sfîrşi jalnic :

– Am rămas cerşetor...

4

Fiindcă suspendarea întîrzia, în sufletul lui Herdelea se furişă încetul cu încetul iar o rază de încredere. Optimismul omului nu e în stare să-l stîrpească nici o cruzime a vieţii. Se gîndea că desigur subinspectorul Horvat, primind înştiinţarea tribunalului, şi-a adus aminte de serviciile patriotice ale lui şi a pus la dosar chestia suspendării pînă la pronunţarea apelului care îl va spăla de orice vină.

Cu atît mai mare îi fu mirarea şi durerea cînd pe la sfîrşitul lui noiembrie i se aduse înştiinţarea

oficială că, în urma deciziunii tribunalului, este suspendat din serviciu pe timp nelimitat și că domnul Nicolae Zăgreanu îl va înlocui cu începere de la întîi decembrie.

– Ei, nu-i nimic... Parcă nu mă așteptam ? zise Herdelea îngălbenit și tremurînd. Eram doar sigur... Mă mir c-a întîrziat atîta...

Dăscălița plînse amarnic. Ea avea presimțirea că au să moară de foame acum la bătrînețe. Se mîngîia numai că nu sînt acasă copiii, care desigur s-ar topi de rușine. Herdelea, ca s-o liniștească, minți că chiar mîine, dacă vrea, poate să ia o slujbă la un avocat sau oriunde. Apoi se răcori ocărînd pe Zăgreanu, parcă numai el ar fi pricina nenorocirii lor. Îl cunoștea. Era băiatul unui țăran cărăuș din Armadia, absolvent al școlii normale de stat din Deva. Îl lăuda toată lumea, căci avusese bursă de la stat și ieșise totdeauna întîiul în clasă. Se zicea că-l protejează mult subinspectorul, căruia i-a fost recomandat special de către directorul școlii normale și care i-a făgăduit să-l propună ministerului în cel dintîi loc vacant, deoarece tînărul nu voia să se înstrăineze din județul lui. Îl cunoșteau și fetele. Încercase chiar să facă curte Ghighiței și-i trimisese de la Deva cîteva ilustrate.

A doua zi Herdelea se repezi în Armadia să caute neapărat o slujbă. Seara se întoarse acasă vesel, cu un teanc de hîrtii la subțioară. Îi dăduse Stoessel să-i facă niște contracte rămase în urmă.

– Vezi, babă, că nu ne lasă Dumnezeu ? strigă învățătorul însufleţit. Foarte de treabă notarul... El singur mi-a oferit cînd a văzut c-am fost suspendat... Şi-apoi să mai zică lumea că ovreii nu-s oameni de inimă ! Dintr-atîţia romîni gînditu-s-a vreunul la mine ?

La întîi decembrie, dimineaţa, Zăgreanu bătu la uşă. Venise să-şi ia şcoala în primire. Doamna Herdelea îl măsură cu o privire atît de dojenitoare că tînărul se încurcă, îşi ceru mii de scuze că el nu-i de vină şi-i pare foarte rău, dar... Era de-abia de douăzeci şi doi de ani, subţirel, cu obrajii de fată, puţin palizi, cu ochii albaştri sfioşi şi cu o frunte deschisă, cuminte... Nu-l pofti nimeni să şadă. Tocmai fiindcă părea simpatic, dăscălita îl urî mai mult, zicîndu-şi că, după ce a scos pe Herdelea din pîine, acuma se mai şi preface... Herdelea, ca un coleg mai bătrîn, încercă să glumească cu dînsul, deşi în suflet era zdrobit. Numai de clipa cînd va trebui să se despartă de şcoală i-a fost frică. Şi iată c-a sosit şi clipa aceea.

Porniră împreună spre şcoală. De ce se apropiau, de aceea Herdelea părea mai vesel şi de aceea inima lui gemea mai sfîşiată. Spunea rîzînd cît se bucura că mai scapă puţin de povara şcolii, după ce şi-a tocit plămînii treizeci şi atîţia de ani cu atîtea sute de copii nebunateci, şi în gînd îşi zicea că nici o meserie nu-i mai frumoasă pe pămînt ca aceea de-a deştepta mintea tinerelor vlăstare omeneşti.

Cînd intrară în școală, gălăgia zburdalnică amuți și copiii săriră în picioare. Herdelea îi cuprinse pe toți șaizeci într-o privire duioasă, parcă toți ar fi fost trup din trupul lui. Apoi, într-o tăcere întreruptă doar de cîte-o șoaptă speriată sau de vreun ris înfundat, Herdelea predete tînărului cheia dulapului cu biblioteca și arhiva școlii. Și în vreme ce Zăgreanu răsfoi prin condici, bătrînul, cu inima strînsă, își mai aruncă ochii la copiii nedumeriți, la pereții împodobiți cu tabele colorate, la băncile murdare și crestate de mîinile strengarilor care au trecut prin ele, la mașina de socotit, pînă și la ulcica albastră de băut apă, așezată pe cofița cu capac în dosul tablei de scris... Își petrecu mîna prin părul-i argintiu. Trebui să facă sforțări să nu-l podidească lacrimile... Pe urmă își luă pălăria și dădu mîna cu Zăgreanu care strigă sever, pe ungurește :

– Sculați !

Mergînd spre ușă nu mai avu puterea să se uite la copii. Zăgreanu îl însoți în capul gol pînă afară... Herdelea rămase singur în curtea școlii. Auzi zgomotul șederii elevilor. În uliță se opri iar, cu ochii la harabaia cea lungă și albă pe care a crezut-o a lui și în care a lăsat mai mult de cincisprezece ani din viața lui... Glasul ascuțit, poruncitor al noului învățător răsuna acuma într-însa, ștergînd urmele străduințelor lui... Nu se mai putut stăpîni. Lacrimile îi ardeau obrajii.

Cîteva zile parcă avu o piatră pe suflet. Mai cu seamă dimineața, cînd clopotul chema copiii la școală, îl cuprindea un dor chinuitor. Stătea în fereastră, cu

privirea spre locul unde era școala, și i se părea că aude sosind copiii veseli, gălăgioși, și-i vede bătîndu-se cu cocoloși de zăpadă, cu obrajii îmbujorați... Apoi deodată se cutremura. Pe uliță trecea grăbit Zăgreanu, cu pălăria pe ochi, venind din Armadia, de-acasă, cu un pachețel în mînă, merindea pentru dejun. Tînărul învățător se uita foarte atent la casa bătrînilor, să-i salute respectuos dacă ar zări pe cineva. Herdelea însă se retrăgea repede înapoi din fereastră, se plimba prin odaie abătut și posomorît.

Începu să bată iar drumurile Armadiei, fără multă speranță, în căutarea unei slujbe, numai ca să liniștească pe doamna Herdelea care nu înceta cu presimțirile ei sinistre. Cînd se zbătea mai greu, veni Ion, în după-amiaza zilei în care fusese cu Vasile în Jidovița.

– De-amu pot sta la gherlă ș-un an, necum o lună ! zise dînsul atît de vesel cum nu se mai pomenise de aproape doi ani de zile.

Voia să oprească procesul cu socrul său și îndeosebi să nu mai plătească nimic lui Grofșoru. Herdelea îl lămuri că trebuie să meargă la judecătorie să declare că s-au împăcat. Pentru atîta lucru n-are nevoie de avocat. De altfel Grofșoru poate să-i ierte ceva din preț, dar să se ducă negreșit să-l roage și să-i spună să nu se mai obosească la înfățișare.

– Știi ce, nașule ? Hai și dumneata cu mine, baremi să facem isprava întreagă ! strigă Ion mai bucuros.

Herdelea se uită lung la țăranul care l-a tîrît în atîtea bucluri. Propunerea îl minuna. Adică să meargă la Grofșoru, tocmai el care l-a vrăjmășit în alegeri, el

care ar putea zice că l-a trîntit, din pricina căruia azi nu e deputat ! Iacă, la asta nu s-a gîndit nici o clipă. Îl saluta pe Grofșoru, ca și înainte, și Grofșoru îi răspundea, dar atît. Adevărat că i-a dat mîna o dată, după nenorocirea lui de la tribunal ; aceasta însă n-a schimbat întru nimic legăturile dintre dînșii. În Armadia sînt patru avocați ; la trei a umblat și a cerut un locșor de scriitor, firește zadarnic ; la al patrulea nici n-a îndrăznit să viseze, căci era Grofșoru... Și cu toate acestea, Ion are dreptate, de ce nu s-ar duce ? Cu parul n-are să-i dea în cap.

– Dacă-mi plătești cinci zloți, merg, finule, cum să nu merg, răspunse Herdelea hotărît.

– Plătesc, nașule, că mai voios îți dau dumitale cinci, decît să-i dau lui de pomană cincizeci ! făcu Ion bătînd palma.

Victor Grofșoru era om deștept și șiret ca toți politicianii între care rivnea să ajungă. Văzînd pe Herdelea în sala de așteptare, stătu două clipe pe gînduri și apoi merse spre el cu mîna întinsă :

– A, adversarul meu !... Ei, bine-ai venit !... Degeaba, tot al meu esti dumneata, oricît m-ai combătut odinioară !... Dar ce-are a face politica ! S-o dăm încolo... Ia spune-mi mai bine ce vînt te-aduce ? Adică, vino-n birou ! Te rog !... Să stăm de vorbă două minute...

Îl luă de braț și-l duse în cabinetul său, mobilat luxos ca să facă impresie clienților. Îl așeză într-un fotoliu englezesc, îi oferi o țigară... Herdelea era atît de zăpăcit că puse țigara cu focul în gură.

– Te ascult ! zise Grofșoru zîmbind mulțumit de încurcătura învățătorului. Spune-mi tot ce te doare și te asigur că am să fac tot ce se poate.

Grofșoru, țintind să-și sporească din vreme simpatiile în vederea viitoarelor alegeri, era într-adevăr hotărît să mulțumească pe Herdelea cînd i se va prilejui. Astfel cîștiga un partizan și în același timp se ridica în ochii întregului ținut... Cum să nu se alcagă deputat acela care întinde o mînă de ajutor chiar și adversarului de ieri ?

Deși uluit, Herdelea se gîndi deodată că, deoarece Grofșoru se arată atît de binevoitor, ar fi mai bine să-și dezvăluie necazurile lui și să dea dracului pe Ion. Dar nu îndrăzni și spuse avocatului c-a venit pentru finul său. Grofșoru, spre a-i dovedi bunele sentimente, declară îndată că renunță la jumătate din onorariul cuvenit, adăogînd însă de mai multe ori, foarte prietenește : „Numai în hatîrul dumitale, numai pentru că mi-o ceri dumneata".

Herdelea bilbîi mulțumit și se sculă. Iar se gîndi să vorbească și de necazul lui și iar i se înăbuși în gît rugăciunea. Stătea umil și abătut, nevrînd să plece pînă nu va încerca și totuși nesimțind nici un fel de curaj în inimă. Atunci Grofșoru îi zise deodată :

– Am auzit ce pătimești cu ungurii dumitale... Foarte trist... foarte, foarte trist... Nu-ți închipui cît te compătimesc...

Învățătorul se uită înspăimîntat la dînsul, parc-ar fi vrut să-i ceară iertare.

– Trebuia să vii la mine cu procesul ! Eu te scăpam... Rău ai făcut că m-ai ocolit...

Grofșoru tăcu, așteptînd să-l roage, ca astfel să aibă prilejul de-a fi mărinimos. Herdelea înțelegea bine, se căznea și totuși nu putea scoate nici o vorbă.

– Ai s-o duce greu fără leafă, reluă Grofșoru după o pauză. O, îmi închipuiesc... foarte greu...

Iar mai așteptă și, neprimind nici un răspuns, urmă brusc :

– Eu din parte-mi sînt gata să te ajut... N-am nimic împotriva dumitale, căci eu nu-s răzbunător... Ș-apoi, mai ales, sîntem romîni, așa-i ?... Dacă vrei îți pot oferi un loc de scriitor în cancelaria mea... Știu că ești priceput în lucrările de birou... De la Anul nou, de pildă, cu plăcere... În privința salariului cred că o să ne învoim... Știu că ai greutăți și...

– Domnule Grofșoru... eu... nu... acuma... Iartă-mă ! Iartă-mă ! murmură deodată Herdelea cu ochii plini de lacrimi. Iartă-mă !... Nu-s vrednic...

Se clătină pe picioare. Fața-i era înseninată de bucurie. Nu îndrăznea însă să clipească din ochi de frică să nu-i curgă lacrimile pe obraji.

Grofșoru simți toată emoția acestui suflet muncit și bun, și fu cuprins de compătimire adevărată. Îi apucă mîna dreaptă și i-o strînse călduros cu amîndouă mîinile. Apoi îl bătu frățește pe umăr, șoptindu-i înduioșat :

– Curaj !... Curaj !... Romînul nu piere !

Pînă-n Pripas, Herdelea alergă mai mult decît merse, ca s-ajungă mai repede, să spună „babei" lui vestea cea

bună. Și pe drum vorbi lui Ion numai despre Grofșoru cu atîta însuflețire parc-ar fi vorbit despre Dumnezeu.

– Nu există în toată Europa alt om ca Grofșoru, auzi tu, Ioane ? îi striga după fiecare replică.

Doamna Herdelea îl puse să-i povestească de cinci ori din fir în păr, tot, tot : ce i-a vorbit, cum i-a făgăduit, cum era îmbrăcat... Apoi plînse cu hohot de bucurie și numaidecît zise o rugăciune specială, pe care și-o mai amintea din copilărie, pentru oamenii binefăcători, implorînd fierbinte pe atotputernicul să-i hărăzească lui Grofșoru sănătate, noroc și îndeplinirea tuturor dorințelor.

– Și tocmai pe omul ăsta l-am combătut eu la alegere, de dragul unor unguri blestemați !... Îmi vine să mă izbesc cu capul de toți pereții ! se văieta învățătorul, ros de remușcări.

– Mare prost ai fost, bărbate, așa este ! zise dăscălița ștergîndu-și gura cu dosul mîinii. N-ai vrut tu să mă asculți pe mine... Dar Dumnezeu a auzit rugăciunile mele și nu ne-a lăsat...

5

Viața i se părea un vis lui Titu în Lușca de cînd se apropiase de Virginia Gherman. Cu nimeni nu se înțelesese încă atît de bine, nici cu prietenii din Armadia, nici chiar cu surorile lui, cum se înțelegea cu învățătoarea aceasta deșteaptă și încîntătoare. Fata notarului Cîntăreanu îl plictisea fiindcă era geloasă,, dovedind

astfel că nu e în stare să aprecieze o legătură ideală dintre două suflete cinstite.

Pe la începutul toamnei, într-un amurg, alergînd însufleţit la Virginia, Titu găsi în casă pe plutonierul de jandarmi. Rămase uimit. Ce caută plutonierul ungur la o romîncă atît de mîndră ? Şeful postului de jandarmi încercase din prima zi să se împrietenească cu dînsul, dar el se ferise ca de foc. Prietenia cu un jandarm ungur i se părea cea mai mare ruşine... Ş-acuma iată-l la Virginia Gherman, la tovarăşa lui de visuri, la fiinţa care-i împărtăşeşte năzuinţele !... Învăţătoarea roşi şi zise ungureşte :

– Nu vă cunoaşteţi ?

– Ba foarte bine, răspunse ungurul întinzînd mîna lui Titu.

Plutonierul însă mai stătu doar cîteva minute şi apoi plecă, sărutînd degetele, foarte reverenţios, Virginiei Gherman.

Titu, care nici nu deschisese gura, izbucni îndată ce se închise uşa :

– Dumneata... primeşti în casă pe călăul nostru ?

– E un om cumsecade... De ce exagerezi ? Fiindcă-i ungur ? răspunse învăţătoarea atinsă.

– Dumneata... vorbeşti aşa ?

– Fugi că eşti ridicol ! se indignă Virginia. Visurile noastre sînt una, iar oamenii sînt alta. Cunoaşte toată lumea sentimentele mele, dar asta nu înseamnă să nu văd realitatea...

Titu făcu o încercare timidă de a-i lămuri că neputrivirea dintre sentimentele şi faptele omului e o crimă

față de ideal, dar trebui să se dea bătut repede. Învățătoarea cădea din ce în ce mai jos în sufletul lui. „O decepție mai mult ! își zise dînsul întorcîndu-se acasă ca un soldat învins într-o bătălie hotărîtoare. Se pare că viața toată e un șir lung de neîntrerupte deziluzii, o luptă crîncenă între vis și realitate !"

Domnișoara Eugenia, văzîndu-l indispus și aflînd pricina, îi spuse rîzînd ironic :

– Dumneata ești atît de îndrăgostit de Virginia că trebuie să fii singurul om în sat care nu știe că plutonierul îi face curte, și încă dinaintea dumitale...

Toată noaptea o petrecu pe gînduri, cu ochii deschiși, căutînd să-și lămurească sufletul. Își zicea îngrozit că, dacă ar iubi-o, dacă ar fi adevărat ce crede fata notarului și ce cred poate și alții, atunci s-ar fi lăfăit atîtea luni într-o minciună respingătoare, murdărindu-și pînă și visurile lui... Atunci poate că nici visurile lui însuși nu sînt sincere, sau nu sînt mai sincere ca ale învățătoarei care le potrivește prea lesne cu prietenia ungurului ?... Durerea ce o simțea i se părea izvorîtă din gelozie, ca și odinioară cînd, din pricina Rozei Lang, a crezut că s-a dărîmat lumea... Și totuși, cum s-o fi iubit dacă niciodată n-a dorit aievea nici măcar s-o îmbrățișeze ?... Ori poate tocmai aici e greșeala ? El îi vorbea de năzuințele neamului, pe cînd ea rîvnea iubire... Da, da !... Și deodată văzu cît a fost de nepriceput. El n-a iubit-o, dar ea l-a iubit. Și, fiindcă el umbla prin stele, ea s-a întîlnit cu ungurul pe pămînt.

Se potoli chiar de a doua zi. Se întîlni cu Virginia Gherman și roși ca un vinovat. Ar fi vrut să-i spună o

vorbă drăgălașă, dar nu izbuti, ca și cînd ar fi rupt firul ce-i lega împreună. Era o străină pentru dînsul și nici baremi nu-i părea rău. „Uite dovada că n-am iubit-o și n-am fost mincinos față de mine însumi !" se gîndi dînsul mulțumit.

Apoi vîrtejul vieții îl smulse brusc și pe el din lumea închipuirilor și-l zvîrli în mijlocul realității. Într-o dimineață, intrînd în cancelarie, o găsi plină de țărani furioși care înconjurau pe vreo zece sași din Păuniș și-i înjurau din răsputeri... În uliță o cireadă de boi grași parcă așteptau un verdict... În cîteva cuvinte primarul îi povesti ce s-a întîmplat. Lușcanii sînt în conflict cu sașii din Păuniș din pricina imașului. De cincizeci de ani se judecă și tot n-au ajuns la o hotărîre definitivă. Astă-primăvară păunișenii au dobîndit o sentință în favoarea lor, dar lușcanii au atacat-o că ei au folosința imașului din moși-strămoși... Acuma sașii au intrat cu boii în imașul buclucaș, c-ar fi al lor. Lușcanii au adus în sat toată cireada și vor să amendeze pe sași pentru că au pătruns pe moșia lor... Titu, întrebat, spuse că dreptatea e de partea romînilor și astfel sașii, după o ciorovăială înverșunată de două ceasuri, plecară bodogănind și amenințînd, însoțiți de huiduielile lușcanilor care se băteau cu pumnii în piept că nu vor da drumul boilor... Peste vreun sfert de oră însă păunișenii reveniră împreună cu plutonierul de jandarmi. Și se încinse o nouă discuție de alte două ceasuri, căci ungurul dădea dreptate sașilor. În cele din urmă, Titu, supărat că tocmai plutonierul îl combate, îi zise înțepat :

– Nu înțeleg ce te amesteci dumneata ? Dumneata n-ai dreptul să judeci în asemenea pricini !

– Cum, cum ? sări jandarmul înfuriat.

– N-ai dreptul și nu e de competința dumitale ! repetă Titu rece.

– Sînt dator să păstrez ordinea, domnule ! strigă plutonierul. Iar dumneata ești dator să respecți ordinea, altfel voi face rapoartele de cuviință ca să fii pus la locul dumitale !

În curînd sașii plecară cu boii, ceea ce în Lușca stîrni o fierbere mare. Și, peste cîteva zile, primăria primi știrea că cineva a împușcat un bou săsesc pe imașul cu pricina. În aceeași noapte plutonierul făcu sumedenie de percheziții prin casele oamenilor mai gălăgioși, căutînd arme. Fiindcă nu găsi, se înfurie, bătu crunt pe doi-trei țărani, la întîmplare, și în sfîrșit arestă pe Vasile Lupu. am voinic și îndrăzneț, care stătea în capul satului dinspre Păuniș și care, pe vremea cînd s-a petrecut pozna, nu fusese acasă. După interogatoriile și bătăile obișnuite, il trimise sub escortă la parchetul din Bistrița... Pe urmă începu goana după dovezi. Într-o odaie goală de la cancelarie defilau pe rînd bănuiții. Titu îi vedea intrînd, auzea răcnetele plutonierului, apoi zgomot de lovituri grele, gemete înfundate... A treia zi, tînărul nu se mai putu stăpîni, năvăli înăuntru :

– Ceea ce faci dumneata e revoltător ! De ce schingiuiești oamenii ?

– Ce te privește ? se strîmbă plutonierul sfidător.

– Nu pot suferi nedreptatea! strigă Titu. N-am văzut de cînd sînt atîta brutalitate fără rost...

– Da?... Acuma înțeleg fierberea sătenilor! făcu jandarmul luminat. Acuma știu de unde pornește ațîțarea... Foarte bine. Am luat notă. Dar aici sînt în exercițiul funcțiunii și te poftesc să părăsești odaia imediat!

Peste o săptămînă veni în Lușca un locotenent de jandarmi, chemat de raportul plutonierului că în comună a izbucnit o răzvrătire care amenință să ia proporții. Ofițerul sosi la opt dimineața, iar la nouă Titu se pomeni cu un jandarm care-l poftea îndată la cazarmă.

– Dumneata ești agitatorul? îl întîmpină locotenentul.

Titu auzea întîia oară imputarea pentru care au suferit atîția oameni în Transilvania. Se simți deodată mîndru și puternic. De cînd tot viscază el să facă o jertfă pentru ideea ce-l stăpînește? Acuma e momentul... Zîmbi batjocoritor și nu răspunse.

– Te poftesc să răspunzi! se roși ofițerul sărind în picioare. Ce înseamnă indolența aceasta?

– Care indolență? întrebă Titu calm.

– Ești obligat să răspunzi la întrebările ce ți le pun, altminteri...

– Altminteri? repetă tînărul cu același surîs nepăsător.

– Te voi da în judecată, ai înțeles? Te voi băga în pușcărie!... Nu permit să zîmbești cînd îți vorbesc

cu și să mă ici peste picior ! Nu permit ! urlă locotenentul asudînd de mînie.

– Domnule ofițer, văd că ai fost rău informat ! zise Titu mereu liniștit. Altfel ai ști că nu sînt surd, ci, dimpotrivă, aud prea bine.

Furia locotenentului se îndoi. Căscă gura să înjure, făcu doi pași spre Titu, se opri, se întoarse și bătu cu pumnul în masă... Apoi se așeză brusc pe scaun și, cu un glas năbușit, zise :

– Domnule... Te rog... ia loc !

– Mulțumesc ! răspunse Titu serios, șezînd pe sofaua din fața biroului.

– Da... da... adică... murmură locotenentul fără să-l privească. În raportul acesta dumneata ești desemnat ca instigatorul tulburărilor de-aici... Te rog să spui ce ai de spus !

– Cu plăcere, domnule locotenent ! vorbi Titu blînd și respectuos, răspunzînd astfel schimbării de ton a ofițerului care tot mai mormăia, cu nasul în hîrtiile de pe masă. Dar, înainte de-a spune ceva, dă-mi voie să întreb despre ce tulburări e vorba ?

– Tulburările din comuna Lușca... Ori nu sîntem aici în Lușca ?

– Eu nu știu să fi fost vreo tulburare aici, domnule locotenent, deși, prin modesta-mi slujbă, știu tot ce se întîmplă în sat.

– Raportul e precis, domnule...

– Raportul da, desigur. De ce nu vrei să vezi însă dacă raportul e și adevărat ?

– Crezi că e mincinos ?

– Nu știu, domnule locotenent, căci nu-l cunosc. Dar tulburări în Luşca ?... Tulburare ar fi ceva asemănător cu revolta, nesupunerea, dezordinea... Cînd jandarmii bat şi torturează zeci de oameni de toate vîrstele, dintr-un simplu exces de zel sau dintr-o tristă pornire de-a descoperi cu orice preţ dovezi, complici sau agitatori – înseamnă aceasta tulburare ?

Locotenentul, potolit, îl privea acuma cu ochii mari. Îi zise deodată aproape amical :

– Vorbeşti foarte bine ungureşte ?

– Da, cînd nu pot vorbi romineşte, răspunse Titu plecînd capul.

Ofiţerul îl mai privi cîteva clipe, apoi se ridică, se plimbă de două ori în odaie şi se aşeză lîngă Titu pe sofa, întrebînd cu glas domol :

– De ce eşti dumneata indignat, domnule ? Ce nemulţumire ai ?

– Mă doare nedreptatea ! zise Titu adînc, din rădăcinile inimii.

Locotenentul zîmbi şi-l bătu pe umăr.

– Domnule, domnule, tînăr eşti şi nefrămîntat în viaţă. Te încîntă vorbele ca şi cînd ar fi realităţi. Dar bine, vorbele sînt numai vorbe. Vorbele tocmai ascund faţa realităţii. E copilărie să clădeşti ceva pe vorbe... Nedreptate, dreptate !... Nu vezi dumneata că astea-s numai vorbe, fără nici un cuprins pozitiv ?... Şi pentru asemenea lucruri goale mă sileşti pe mine să mîzgălesc coli întregi de procese-verbale, rapoarte, prostii... Îţi spun prietenește ce-mi pare rău ! Mai ales că vorbeşti aşa de frumos ungureşte... Cînd eşti inteligent şi vor-

bești bine ungurește, ce nevoie să te amesteci în daravere care nu te privesc? Jandarmii au fost sălbateci, au maltratat cîțiva țărani – admis. Cred ce spui dumneata, deși rapoartele de colo m-ar obliga să nu te cred... Ei bine, ce-ți pasă dumitale de nimicurile astea? De ce nu-ți întrebuințezi deșteptăciunea pentru lucruri folositoare?... Dar așa sînteți dumneavoastră, degeaba. Și pe urmă țipați, vă plîngeți de nedreptate, de jug, de asuprire... Crezi dumneata că dreptatea e bună la ceva? Nu observi dumneata că dreptatea trebuie să fie totdeauna a celui ce o împarte, altfel s-ar duce dracului orice stăpînire, orice ordine... N-am eu dreptate, spune?

– Ai, de vreme ce reprezinți stăpînirea, zîmbi trist Titu.

La despărțire locotenentul îi strînse mîna spre mirarea plutonierului care-și făcuse pregătirile să-l găzduiască la arest cel puțin o noapte.

Trecu o săptămînă și satul își reluă înfățișarea obișnuită parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Oamenii bătuți salutau mai cu respect pe plutonierul care pășea țanțoș pe uliță, ca un cocoș biruitor.

„Cine știe? Poate că într-adevăr are dreptate locotenentul", își zicea umilit Titu, văzîndu-l și simțind că se duce la Virginia Gherman.

Un țăran bătrîn, dintre cei snopiți de jandarmi, cu mustața albă pleoștită și cu niște ochi căprui cuminți, venind într-o zi la cancelarie și povestind cît a pătimit, sfîrși totuși cu o clipire dîrză:

– Ei, domnișorule, ne-au zdrobit ei, ne-au chinuit, au dat dreptate sașilor, dar imașul tot al nostru a rămas și azi nu mai calcă picior de păunișan pe pămîntul nostru !

Lui Titu îi veni deodată să-l îmbrățișeze. Încăpățînarea ce-o simțea în glasul țăranului parcă-l înălța și-n același timp îi adîncea picioarele în pămînt ca niște rădăcini pe care nici o putere nu le poate nimici. „Aici e nădejdea ! se gîndi Titu. Nici eu, nici Virginia, nici Grofșoru, nici unul n-avem rădăcini adevărate și nu sîntem în stare să ne îndîrjim și să suferim. Pe noi vînturile ne aruncă de ici-colo. De aceea tot ce facem e păpușerie. Numai ei știu să se jertfească pentru pămînt, căci numai ei simt că pămîntul e temelia..."

Din clipa aceea însă se simți fără rost și străin în Lușca. Ce mai caută el printre luptătorii aceștia tăcuți, neobosiți ? Aici nu e loc pentru visători. Nici aici, nici în Pripas, nicăiri în toată împrejurimea. În bătălie e nevoie numai de oameni oțeliți. Ceilalți sînt amenințați să trăiască din compromisuri, să-și rupă încetul cu încetul cîte-o bucățică din suflet ca să se potrivească nevoilor zilnice... Și deodată dorința de a pleca în Țară îi răsări poruncitoare. Acolo e locul lui... Teama de necunoscut, care-i strînsese inima pînă acum cînd se gîndea să treacă dincolo de Carpați, îi dispăruse.

– Am să plec în Romînia, domnișoară, spuse în aceeași zi Eugeniei. Curînd, foarte curînd o să plec... Doar să-mi string ceva bănișori de drum...

De aci încolo trăi numai cu speranța aceasta, mîngîind-o și împodobind-o zi cu zi. Își făcu socoteli de

ciți bani îi trebuie și nu mai cheltui nimic, punîndu-și la o parte toată lefșoara ce o primea de la Cîntăreanu. Astfel se apropie Crăciunul... Numărîndu-și economiile văzu însă că nici în trei ani nu va putea aduna aici suma trebuincioasă. Atunci, aflînd că în Măgura a fost ales notar Alexe Căldăraru, un prieten al lui din liceu, îi scrise cîteva rînduri. Răspunsul veni prompt : condiții incomparabil mai bune ca în Lușca. Înainte însă de-a trece în Măgura, îl lovi dorul să se ducă pe acasă. Nenorocirile tatălui său le cunoștea și simțea nevoia să le împărtășească măcar cu vorba. În ziua plecării din Lușca domnișoara Eugenia îi spuse că Virginia Gherman s-a logodit cu plutonierul de jandarmi. Titu se duse totuși la dînsa să-și ia tămas bun. Și, felicitînd-o cu glas banal, se gîndi : „Cine știe ? Dacă n-aș pleca, poate că m-aș însura în cele din urmă și eu cu o unguroaică..."

6

Titu sosi acasă tocmai cînd bătrînii îi simțeau lipsa ca să le dea o soluție într-o chestie pe care o dezbăteau de mult fără a putea cădea la învoială. Herdelea avea să înceapă slujba la Grofșoru la întîi ianuarie. Dar cum să meargă dînsul din Pripas pînă în Armadia, în fiecare zi, fie ger, fie ninsoare, fie vreme bună, să stea acolo pînă după-amiazi tîrziu și să se întoarcă iar acasă ? Negreșit, Zăgreanu așa făcea, dar Zăgreanu e un băiețandru de douăzeci și doi de ani, pe cînd Herdelea a

bătut cincizeci și alergătura aceasta l-ar dobori în cîteva luni, de tot. Să se mute singur în Armadia și să lase pe dăscăliță singură în Pripas, ar însemna cheltuială dublă. Dacă s-ar muta cu totul în Armadia, cum ar rămîne casa aici? „Pămătufu!" poate că numai atîta așteaptă, ca să pună mîna pe ea, fiindcă Herdelea s-a încrezut în cuvîntul și prietenia lui, și a clădit-o pe loc străin.

– Ce mare chibzuială! zise Titu îndată. Nu mai sta pe gînduri de loc, ci du-te chiar astăzi la Belciug, arată-i împrejurările și cere-i să facă hîrtiile trebuincioase! Nu-mi închipuiesc să fie atît de hain să te refuze, tocmai acum cînd ești la aman...

Herdelea se codi puțin, că nu mai vorbesc împreună de atîta vreme, că n-are să facă nici o ispravă, că mai bine ar merge Titu pe care-l iubește ponihosul... Dăscălița însă tăbări cu gura asupra lui și trebui să-și ia inima în dinți să porncască.

Belciug trăia acuma într-o bucurie continuă. Temelia noii biserici o pusese astă-primăvară, precum nădăjduise. În cursul verii s-au ridicat pereții și turnul, iar pînă să dea ploile de toamnă s-a pus și coperișul de tinichea lucitoare. Visul vieții lui se împlinea văzînd cu ochii. Era o izbîndă mare, datorită numai străduințelor lui neobosite. Mulțumirea nemărginită parcă-l înzdrăvenise și trupește: mai făcuse puțină carne, obrajii i se mai colorașeră... De Herdeleni însă nu mai voia să audă. Îi șterse din suflet, ca și cînd nu iar fi cunoscut niciodată. Doar trecînd pe dinaintea casei i se

reaprindea ura, amintindu-și cum l-au jignit. Mai aștepta procesul pentru insultă, care să pedepsească și pe dăscăliță, căci pe Herdelea mîna lui Dumnezeu l-a ajuns cum nu se poate mai rău.

Se miră și se înfurie cînd îi bătu învățătorul la ușă, dar îl primi totuși cu zîmbetu-i obișnuit, zicîndu-i cucernic :

— Ce-i, Zaharie ? Ai mai venit pe la mine ?

— Bine, Ioane, bine, tot bine, răspunse Herdelea rușinat.

Vorbiră întîi de noul învățător pe care Belciug îl lăudă mult, deși nu-i plăcea fiindcă nu era atît de cuviincios cum s-ar fi căzut să fie un tinerel fără nici un merit deosebit, afară că a învățat ceva carte. Cînd Herdelea pomeni de casă, popa tăcu, puse ochii în pămînt și-și mîncă unghiile cîteva minute.

— De ce te pripești, Zaharie ? zise pe urmă tot blînd. Mai e vreme... Parcă fugim noi din Pripas ?

— Nu-i lucru mare și pe mine mă scapi de o grijă...

— Dacă ar atîrna numai de voința mea, n-aș șovăi, Zaharie, vezi tu bine... Dar locul e al bisericii, știi. Pot eu să împart averea bisericii ?

— Tu să vrei, Ioane, că biserica...

— Mai îngăduie, Zaharie, mai ai răbdare !... Ce-ți pasă ție, dacă eu nu zic nimic și închid ochii ? făcu Belciug cu o privire în care Herdelea citea o amenințare ascunsă. Nu mă pot obliga... mi-e peste putință, frate Zaharie !

Se despărțiră tot zîmbind, dar cu mai multă ură în suflet. Preotul își zicea că mai bine dăruiește locul

oricărui țăran, decît să rămînă în stăpînirea familiei dușmanilor lui ticăloși. Herdelea ar fi fost în stare să-i dea cu parul în cap omului care umblă să-i fure rodul muncii lui de ani de zile.

Bobotează risipi orice nădejde de apropiere. Familia Herdelea aștepta să vie Belciug cu crucea și cu Iordanul, după datina creștinească. Preotul, începînd din celălalt capăt al satului, ajunse după-amiazi în Ulița Mare. Îl văzură intrînd la primarul Florea Tancu, apoi la Glanețașu, apoi ocolind casa învățătorului și trecînd la Macedon Cercetașu, apoi îndreptîndu-se iar...

– Uite că nu vine la noi, murmură doamna Herdelea speriată întîi.

O indignare fără margini se încinse în casa învățătorului.

– Asta-i nemaipomenit ! se cruci Titu. Un preot cumsecade nici n-ar visa asemenea murdării !

– Acuma însă nu-l mai iert ! se legătui Herdelea furios. Nu-l iert nici mort ! Chiar azi am să-l reclam la episcopie... În toiul verii are să vie cu crucea, afurisitul !... De minunea lumii am să-l fac !

Învățătorul se așeză îndată să scrie plîngerea. Ochelarii îi tremurau pe nas de mînie. Doamna Herdelea și Titu ocărau cu înverșunare.

– Lăsați-l pe mîna mea ! strigă Herdelea de la masa de scris. Ne-a făcut el pocinogul, dar și eu am să-l joc să mă pomenească... Și să poftească să se atingă de casă, că-i arăt eu lui cine-s eu ! Să poftească

mortăciunea ! Închid, pun lacăte și sigilii, și să îndrăznească să intre în lipsa noastră, să îndrăznească. Porcul și cîinele de pămătuf !

7

„Uite viața ! se gîndi Titu văzînd necazurile ce se grămădeau pe capul tatălui său, gata să-l strivească. Groaznică-i viața și neîndurătoare !"

Parcă de-abia azi înțelegea aievea chinurile și zbuciumările mărunte care, amestecate, înșirate și neașteptate, alcătuiesc totdeauna rostul părinților lui în lume. Încrederea lor, veșnic nouă și nezdruncinată, i se părea eroică și totuși îl umplea de milă. Lupta aceasta umilă și spinoasă, necontenită și fără nici o țintă, cu aceleași poticniri și aceleași speranțe, îl spăimînta. Se gîndea ce-ar fi dacă într-o bună zi, tatăl său ar vedea deodată limpede, ar pătrunde zădărnicia sforțărilor lui istovitoare ?

Se despărți îndurerat, sărutîndu-le mîna cu evlavie ca unor păstori neprihăniți. Iar ei erau mulțumiți că feciorul pornește serios pe calea vieții.

Plecă spre Măgura cu căruța lui Ion, o căruță nouă, cu doi cai buni, primiți de curînd de la socrul său. Pe drum, Ion îi povesti cu mare mîndrie cum a biruit pe Vasile Baciu.

– Dacă nu m-ai fi învățat dumneata, domnișorule, rămîneam mai rău ca un țigan ! sfîrși țăranul întorcînd capul spre Titu cu o privire recunoscătoare.

– Adică cum te-am învățat eu ? făcu tînărul, uimit.

– Vai de mine, mi se pare că dumneata ai uitat de tot ? zise Ion. Nu ții minte cînd mi-a spus, ehe, acu-s doi ani aproape, că trebuie să silesc pe badea Vasile să-mi dea pe Ana ?

Titu tresări. Niciodată nu se gîndise că o vorbă aruncată la întîmplare poate stîrni o întorsătură în viața unui om. Purtarea lui Ion față de Ana și Vasile Baciu i se păruse urîtă și neînțelcasă.

– Dar socrul tău ?... Îl lăsași sărac ? întrebă dînsul, simțindu-se complicele tuturor nesăbuințelor lui.

– Tot pămîntul e al meu, domnișorule ! rînji Ion cu mulțumire pătimașă. Cît pămînt !... Numai să-mi dea Dumnezeu sănătate să-l stăpînesc, că-i al meu !

Patima din glasul lui înfioră pe Titu. Îndîrjirea, egoismul și cruzimea cu care omul acesta a urmărit o țintă, fără să se uite în dreapta sau în stînga, îl înfricoșau, dar îl și mișcau. Se gîndi la șovăirile lui din vremea aceasta, la zigzagurile neputincioase, la alergările lui după țeluri de-abia întrezărite, și se simți mic în fața țăranului care a mers drept înainte, trecînd nepăsător peste toate piedicile, luptînd neobosit, împins de o patimă mare. El se frămîntă cu dorințe nelămurite, făurește planuri peste puterile lui, trăiește cu visuri fermecate, și alături de dînsul viața înaintează vijelios. Un simțămînt de slăbiciune îi strînse inima.

– Numai o pasiune puternică, unică, nezdruncinată dă prețul adevărat vieții ! murmură dînsul întristat și dîndu-și seama că el n-a fost în stare să urmărească fără preget o singură țintă.

Vremea se dezmorțea. Iarna, istovită ca o babă răutăcioasă, se zgîrcea mereu, simțind apropierea primăverii din ce în ce mai dezmierdătoare. Haina de zăpadă se zdrențuia dezvelind trupul negru al cîmpurilor.

Ion de-abia așteptase zilele acestea. Acuma, stăpîn al tuturor pămînturilor, tînjea să le vadă și să le mîngîie ca pe niște ibovnice credincioase. Ascunse sub troienele de omăt, degeaba le cercetase. Dragostea lui avea nevoie de inima moșiei. Dorea să simtă lutul sub picioare, să i se agațe de opinci, să-i soarbă mirosul, să-și umple ochii de culoarea lui îmbătătoare.

Ieși singur cu mîna goală, în straie de sărbătoare, într-o luni. Sui drept în Lunci, unde era porumbiștea cea mai mare și mai bună, pe spinarea dealului... Cu cît se apropia, cu atît vedea mai bine cum s-a dezbrăcat de zăpadă locul ca o fată frumoasă care și-ar fi lepădat cămașa arătîndu-și corpul gol, ispititor.

Sufletul îi era pătruns de fericire. Parcă nu mai tînjea nimic și nici nu mai era nimic în lume afară de fericirea lui. Pămîntul se închina în fața lui, tot pămîntul... Și tot era a lui, numai al lui acuma...

Se opri în mijlocul delniței. Lutul negru, lipicios, îi țintuia picioarele, îngreuindu-le, atrăgîndu-l ca brațele unei iubite pătimașe. Îi rîdeau ochii, iar fața toată îi era scăldată într-o sudoare caldă de patimă. Îl cuprinse o poftă sălbatecă să îmbrățișeze huma, să o crimpotească în sărutări. Întinse mîinile spre brazdele drepte,

zgrunțuroase și umede. Mirosul acru, proaspăt și roditor îi aprindea sîngele.

Se aplecă, luă în mîini un bulgăre și-l sfărîmă între degete cu o plăcere înfricoșată. Mîinile îi rămaseră unse cu lutul cleios ca niște mănuși de doliu. Sorbi mirosul, frecîndu-și palmele.

Apoi încet, cucernic, fără să-și dea seama, se lăsă în genunchi, își coborî fruntea și-și lipi buzele cu voluptate de pămîntul ud. Și-n sărutarea aceasta grăbită simți un fior rece, amețitor...

Se ridică deodată rușinat și se uită împrejur să nu-l fi văzut cineva. Fața însă îi zîmbea de o plăcere nesfîrșită.

Își încrucișă brațele pe piept și-și linse buzele simțind neîncetat atingerea rece și dulceața amară a pămîntului. Satul, în vale, departe, părea un cuib de păsări ascuns în văgăună de frica uliului.

Se vedea acum mare și puternic ca un uriaș din basme care a biruit, în lupte grele, o ceată de balauri îngrozitori.

Își înfipse mai bine picioarele în pămînt, ca și cînd ar fi vrut să potolească cele din urmă zvîrcoliri ale unui dușman doborît. Și pămîntul parcă se clătina, se închina în fața lui...

Capitolul X

ȘTREANGUL

1

Herdelea găsi o locuință bună și ieftină în Armadia, cu cerdac și cu grădiniță, în casa lui Ghiță Pop, scriitorul de la judecătorie, și astfel îndată după Bobotează se mutară cu tot calabalîcul, seara „ca să nu mai vadă străinii toate boarfele", cum zicea dăscălița. Căsuța lor din Pripas rămase goală și părăsită ca un sărman cadavru necunoscut.

Pînă se obișnuiră puțin, se visau mereu în Pripas și se întristau deșteptîndu-se într-o odaie străină. Li-erau mai dragi țăranii din Pripas care se abăteau pe la dînșii cînd veneau prin Armadia. Îi întrebau nesățioși de noutățile de acasă și ascultau cu pasiune : că feciorul cel mare al lui Trifon Tătaru, care s-a întors astă-toamnă din cătănie, umblă să se însoare, că George al lui Toma Bulbuc s-a și logodit cu Florica vădanei lui Maxim Oprea, că copilul lui Ștefan Ilina și-a scrîntit piciorul pe lunecușul de la poartă, că dascălul cel nou pune pe copii să vorbească numai ungurește și-i snopește rău dacă-i aude românește, așa că bieții de ei stau ca mieii prin ograda școalei și nu pot vorbi...

Chiar și doamna Herdelea, cărcia nu-i plăcea să se coboare între prostime, acuma îi primea cu inima deschisă ca pe niște neamuri scumpe, rîdea cu ei, îi poftea să șadă pe scaunele cele bune, nu se uita că-i murdăresc scoarțele cu opincile lor năclăite de noroaie, se plîngea și ocăra Armadia și pe cei ce au silit-o să-și părăsească ca odihna și liniștea din Pripas.

Herdelea avea cam mult de lucru, dar muncea bucuros căci, în afară de leafă, Grofșoru îi trecea și unele venituri mai mici, încît nu se pomenea zi să nu sosească strălucitor de la birou, să arunce pe masă banii cîștigați, strigînd cu mîndrie :

– Na, băbucă !... Ești mulțumită ?

Mulțumirea lor cea mare era însă Grofșoru. Herdelea nu mai contenea cu remușcările că s-a purtat atît de rău cu cel mai bun om din lume. De altfel și Grofșoru îl îndrăgi, aievea, mai ales convingîndu-se că e un muncitor priceput și harnic. Uneori însă, mai în glumă, mai în serios, tot îi zicea „renegatule", ca o imputare pentru trecut.

– Lasă, domnule avocat, că mai sînt alegeri ! Nu mori dumneata pînă nu te facem deputat ! răspundea Herdelea cu căință și făgăduință.

Grofșoru atunci zîmbea măgulit, căci într-adevăr aștepta mult alegerile viitoare. Era suflet milos. Nenorocirea învățătorului, după ce îl cunoscu mai bine, îl mișcă adînc. Începu să povestească tuturor pățania lui, înflorită, împodobită, naționalizată. Herdelea deveni curînd „martirul", „inimosul apărător al țăranilor",

„victima răzbunării ungurești". Mulți îl opreau pe stradă, îi strîngeau mîna puternic și-i șopteau :

– Am auzit, mi-a spus Grofșoru ce-ai tras... Of, ciinii, ciinii !

Se bucura el, dar totuși clătina trist din cap, căci toate acestea nu-l împiedicau de a fi suspendat din învățămînt, de a fi nevoit să-și lase în voia soartei căsuța lui, de a munci din greu pentru o bucățică de pîine și de a-și vedea primejduită liniștea bătrînețelor.

Cînd sosi noul termen de judecată cu Belciug, Herdelea vru să ia iarăși un certificat medical precum că pîrîta doamna Herdelea e bolnavă și nu se poate prezenta. Grofșoru însă, căruia îi povestise și nerușinarea de la Bobotează, îl sfătui dimpotrivă, strigînd :

– Lasă-l să ne judecăm, să ți-l scutur de să te ție minte !

Și, într-adevăr, Grofșoru îl suci și-l învîrti pînă ce Belciug făcu fețe-fețe, înghițind în sec, iar în cele din urmă declară singur că-și retrage plîngerea. Apoi cînd avocatul arătă pe reclamant ca o fire răzbunătoare care, în ciuda obligațiilor sale preoțești, nu s-a dus cu sfînta cruce în casa unor buni creștini, pentru care faptă de altfel va trebui să dea socoteală autorităților bisericești competente, doamna Herdelea se aprinse atît de mult că nu se stăpîni să nu murmure chiar în fața judecății :

– Pămătuful !

Grofșoru îndemnă apoi pe Herdelea să n-aibă grijă nici în privința sentinței de la tribunal. Se însărcinează el să-l scoată ca lamura. Suspendarea e un moft. Ba e și o onoare să fii suspendat pentru îndeplinirea unei

obligații naționale, cum este apărarea țăranului oropsit. A avut noroc judecătorul că s-a transferat, altminter. o pățea urît de tot pînă la sfîrșit, căci prea a fost ticălos și voise s-o ia razna, ungurește. Și fiindcă Herdelea, ca omul pățit, se îndoia și nu credea, Grofșoru se înfuria, se jura și striga că „să-i taie mustățile dacă n-are să-l facă achitat de orice pedeapsă". Însemnătatea acestei promisiuni lua proporții știindu-se în toată Armadia că Grofșoru ținea la mustăți mai mult decît la lumina ochilor, că în fiecare zi venea acasă la dînsul bărbierul să i le spele, să i le ungă cu pomăduri, și să i le frizeze și să le răsucească.

La vreo lună după ce stabiliră în Armadia, sosi și Ghighi din Vireag, de la Laura care născuse o fetiță. Ghighi se înduioșă puțin c-a rămas pustie căsuța din Pripas, dar apoi se împăcă repede. Aici își vedea zilnic prietenele de sindrofie, se ducea pe la ele, veneau ele pe la ea ; de asemenea tinerii Armadiei o puteau vedea mai des, o înconjurau, o complimentau, îi mai dădeau cîte-o serenadă... La serata dansantă de la sfîrșitul lui februarie se duse împreună cu bătrînii și petrecu admirabil. Zăgreanu îi dădu tîrcoale toată vremea și, măcar că la început ea a fost rece cu dînsul, ca unul care e vinovat în nenorocirea familiei, în cele din urmă se convinse că e băiat cult, așezat, drăguț și cavaler, ceea ce recunoscu și doamna Herdelea.

De cînd sosi Ghighi începu de altfel și Zăgreanu să vină mai deseori pe la Herdelea să-i ceară sfaturi și îndrumări în chestiuni de școală și, firește, la sfîrșit,

nu uita să mai stea de vorbă și cu domnișoara, devenind foarte melancolic și suspinînd în răstimpuri.

De altfel Ghighi, cît stătuse la sora ei, se schimbase, se făcuse adevărată fată mare, deși încă n-avea douăzeci de ani. Crescuse, se împlinise, pierduse copilăria și-și păstrase veselia comunicativă. Ochii ei albaștri însă luceau mai puternic și parcă ascundeau dorințe nelămurite... Povestea bătrînilor cu mare însuflețire viața fericită și armonioasă ce o duce Laura cu Pintea. În patru luni și jumătate nu i-a auzit niciodată certîndu-se, nici barem neînvoindu-se. George e delicat, iar Laura nu-i iese din vorbă și a ajuns să-i ghicească și gîndurile. Fetița le-a botezat-o protopopul din Baia Mare ; i-au zis Maria, după numele doamnei Herdelea. La vară au să vie negreșit prin Armadia, ca pe urmă să meargă cu toții la băi la Singeorz, unde e vorba să sosească și rudele din Romînia.

2

Mîndru și mulțumit ca orice învingător, Ion simțea totuși un gol ciudat în suflet. Se gîndea și plănuia cum să-și muncească moșia și în aceeași vreme inima îi umbla parcă aiurea, cercetînd, adulmecînd neliniștită... Apoi cînd prinse de veste că se mărită Florica vădanei lui Maxim cu George Bulbuc, îl zgudui un fior de durere. „Cum se mărită și de ce ?" își zise furios ca și cînd cineva i-ar fi furat cea mai bună și mai mare delniță de pămînt.

În vălmășagul goanei după moșie nu se mai sinchisise de nimeni și de nimic în lume. I se păruse că nici nu se poate întîmpla altceva și că tot satul trebuie să stea în loc, să ia parte sau cel puțin să privească la lupta lui cumplită. Acum se mira și se mînia văzînd că oamenii și-au căutat de nevoile lor precum și n căutat el de-ale lui, că lumea și-a urmat mersul ei parcă el nici n-ar fi fost.

Se cutremură ca deșteptat dintr-un vis. Își aduse aminte cît i-a fost de dragă odinioară Florica și nu pricepea de ce vrea dînsa să se mărite cu altul, cînd el e aici și o iubește ca și atunci? Își reamintea cum i-a spus, în noaptea nunții, că tot ea i-e dragă ș-apoi totuși nici nu s-a mai gîndit pe urmă la ea, ca și cînd ar fi înghițit-o pămîntul... Păreri de rău îi rodeau inima. Îi trecea prin creieri să alerge la Florica, să-i spună că tot dragă i-a rămas și să-i poruncească să nu se mărite... Dar se dezmeticea rușinat. Om însurat, cu copil, l-ar huidui lumea și l-ar alunga Florica... Ei, dacă n-ar fi Ana...

Druștile și colăcarii veniră să-l cheme la nuntă și el făgădui bucuros că va merge de bună seamă.

Însurătoarea feciorului lui Toma cu o fată săracă lipită stîrnise de altminteri vîlvă în Pripas. Mai ales tocmai calicii îl ocărau că ia o calică și spuneau în gura mare că George are să pape repede averea bătrînului. Toma auzea zvonurile și răspundea neîntrebat:

– Eu nu mă bag, nu mă amestec... Parcă eu am să trăiesc cu ea? Eu i-am spus totdeauna: Dragul tatii, fă ce vrei și ce-ți cere inima. Că noi la avere nu ne

uităm, c-avem, slavă domnului, și nu sîntem muritoti de foame... Dacă-i place lui fata și i-e dragă, să fie sănătoși. Că decît să trăiești cu o ciumă-n casă, mai bine să te arunci în Someș cu capul în jos...

George nu-și încăpea în piele de mîndrie. Avea mulțumirea, ce-l măgulea grozav, că a cucerit pe Florica și însurătoarea i se părea încoronarea unei biruințl nemaipomenite.

De cînd se cununase Ion Glanctașu cu Ana, el rămăsese fruntea flăcăilor, ceea ce-l răsplătise puțin pentru înfrîngerea ce o suferise atunci. Deși ar fi fost timpul să se însoare și dînsul, nu se putea hotărî. Tatăl său îl zorea, iar el amîna mereu, ca să se bucure în tihnă de plăcerea de-a fi călăuză tineretului în bine și-n rău, la petreceri și la bătăi. De altfel spunea cu fală că nici o fată din sat nu-i destul de vrednică de dînsul. Fără să-și dea seama, vorbea chiar adevărat. Căci ca să-i placă vreuna, trebuia întîi să vadă că place și altuia, și că luînd-o pricinuiește necaz cuiva.

Toamna trecută însă George primise o lovitură în mîndria lui de cap al tinerimii. Atunci se întorsese de la oaste Nicolae Tătaru, feciorul lui Trifon, voinic, aspru la înfățișare și blînd la inimă. Era băiat cu învățătură : umblase trei ani la liceul din Armadia și nu continuase fiindcă repetase de două ori clasa a doua. Din școală rămase totuși cu dragostea de carte și, cînd a crescut mai mare, s-a abonat la *Foaia poporului*, săptămînală, din care citea dumineca, pe prispă, părinților și vecinilor dornici de a afla ce se petrece prin lume. În armată a înaintat sergent și se fălea că i-ar

fi propus însuși căpitanul să se reangajeze. Venise mai dezgheţat din cătănie, vorbind mai răspicat, parc-ar fi comandat mereu, umblînd ca bradul şi avînd veşnic pe limbă cîte-un *also* [1] şi cîte un *marş* sau *ruic* [2], prin care uimea pe flăcăii şi chiar pe bărbaţii din sat. Macedon Cercetaşu îl îmbrăţişa în fiecare dumineacă la circiumă şi se plîngea că feciorul lui a fugit de trei ori de la oştire, de-l face de rîsul lumii. Cu toate acestea Nicolae era aşezat, potolit şi se gîndea să se însoare cît mai curînd, deoarece cei de vîrsta lui aveau şi copii. Dar, pentru că avea vreo şase fraţi mai mici ca dînsul, căuta o fată cu zestre, la care să se poată muta, ca să-şi uşureze părinţii. Pînă să găsească ce dorea, se ţinea de Florica vădanei lui Maxim, cu care-ţi era mai mare dragul să te arăţi la horă, fiind frumoasă şi deşteaptă, deşi ca degetul de golaşă.

George simţi curînd că i se întunecă steaua din pricina lui Nicolae. Şi atunci, ca să-i dea o lovitură zdravănă, văzîndu-l că umblă cu Florica şi zvonindu-se chiar c-ar fi vorba s-o ia de nevastă, se hotărî repede, o peţi şi făcu îndată tocmeala, vesel că i-a suflat-o.

Florica se topea de fericire. Nu nădăjduise ea niciodată norocul să o ia feciorul unui „bocotan" ca Toma Bulbuc. Cum împlinise douăzeci de ani şi, afară de nişte boarfe zestre n-aducea, s-ar fi agăţat bucuroasă de oricine, numai să se vadă la casa ei.

Nunta se făcu în casa cea nouă a lui George, zidită anume pentru dînsul. Trei popi slujiră la biserică, iar

[1] *Also* (germ.) — deci, în consecinţă.
[2] *Ruhig* (germ.) — liniştit.

Toma nu s-a lăsat pînă nu i-a oprit pe toți și la ospăț, izbutind chiar să îmbete leucă pe cel din Sărăcuța, cu bere, căci cumpărase înadins trei butoaie pentru fețele spălate. Naș mare a fost Stoessel care, ca notar, deși ovrei, i se păruse tot ce se poate mai distins. Stoessel a venit cu brișca lui cea nouă, galbenă, împreună cu notăreasa și cu toți copiii, și a stat toată noaptea, iar în talgerul miresei a zvîrlit o hîrtie de o sută coroane, nu ca popa din Sărăcuța care a pus un biet zlot de argint și încă văitîndu-se că biserica lui e cea mai săracă de pe valea Someșului.

George era foarte vesel și mîndru, și se uita din cînd în cînd la Nicolae Tătaru să-l surprindă cît e de supărat. Rotindu-și însă privirea la oaspeții preacinstiți, întîlni deodată ochii lui Ion Glanetașu, înfipți ca niște lipitori în Florica. Ochii aceștia dîrji, aprinși și tulburi îl înspăimîntară și parcă îi spuseră că dintr-înșii pornește primejdia. Încercă să se bucure că Ion îi rîvnește pe Florica și vru să simtă o răzbunare pentru cele ce a trebuit să înghită odinioară din pricina lui. Dar nu izbuti să-și împrăștie teama nici dînd de dușcă un pahar de rachiu. Numai întorcîndu-se la Florica se mai liniști puțin, căci ea ședea cu ochii plecați și plînși, cum se cuvine unei mirese, și doar pe buzele subțiate și roșii îi juca un zîmbet de plăcere. Se gîndi să nu se mai sinchisească de Ion, și totuși îndată se pomeni iar pîndindu-l. Și Ion nu-și lua ochii de la mireasă, ca și cînd i s-ar fi lipit de ea într-o sărutare atît de pătimașă că nici o putere din lume să nu-i mai poată despărți... Alături de el, George descoperi într-un tîrziu pe Ana,

gălbejită și uscată la obraji, șezînd ca pe ghimpi și surîzînd rușinată. Ea, întîlnind privirea mireiui, spuse ceva la ureche lui Ion care, fără a întoarce capul, mîrîi arătîndu-și dinții, ca un dulău gata să muște. Zîmbetul pe fața femeii se șterse o clipă, pentru a reveni însă îndată mai înghețat.

Ana simțise de la începutul ospățului că Ion pofterște pe Florica. Odinioară s-ar fi prăpădit de durere ; acuma numai o rușine crîncenă îi ardea sufletul, că toți oaspeții o văd batjocorită... Și, încetul cu încetul, rușinea se schimbă într-o greață năbușitoare. I se părea că toată lumea, cu tot ce e într-însa, se scufundă în niște ape tulburi, atît de murdare încît scîrba singură pluterște deasupra ei ca o iazmă otrăvitoare. Închidea ochii și totuși vedea neîncetat apa spre care o împingea o mînă grea, ca spre un liman care spală urmele și părerile de rău.

În zori, mergînd acasă, cu picioarele de plumb, cu cizmele nouă plîngînd pe zăpada înăsprită de ger, un frig înfricoșător îi înghețа inima. Ion pășea rar, suflînd pe nări ca un taur lacom, cu capul în vînt pe care căciula stătea țanțoșă ca o creastă neagră de cocoș. Mergea parcă pe ea nici n-ar cunoaște-o, fără să-i arunce o privire... Amărăciunea o sugruma. Se pomeni zicîndu-i tare, fără voia ei, încît se minună singură, auzindu-și glasul :

– Am să mă omor, Ioane !

Bărbatul nu se uită la ea. Se înfurie însă deodată, ca și cînd l-ar fi trezit dintr-un vis dulce.

– Da omoară-te dracului că poate așa am să scap de tine ! mormăi apoi nepăsător, scoțînd pe gură și pe nas fuioare albe de aburi, ca un balaur întărîtat.

Ana se cutremură. Se opri o clipă să răsufle. Pămîntul se învirtea și se legăna ca zguduit brusc din temelii. Și parcă apa tulbure, grețoasă de adineaori se întindea peste tot, amenințînd s-o smulgă și pe ea, s-o arunce în vîrtejul fără fund. Întinse mîinile căutînd un reazim care s-o apere de cutropire. Vru să strige ajutor și buzele ei șoptiră desperate :

– Am să mă omor...

Dar nici nu-și mai recunoscu glasul.

3

„Aș fi putut cîștiga și mi-ar fi venit ușor s-o pedepsesc chiar cu temniță... Dar cum să-mi pun eu mintea c-o muiere ? Ajunge c-am speriat-o bine de tot, să se învețe minte", își zise preotul Belciug după procesul lui cu doamna Herdelea, observînd că nu e furios, deși a ieșit înfrînt.

De altfel, de cînd s-au mutat Herdelenii în Armadia, mînia lui împotriva lor parcă scăzuse, făcînd loc unei lîncezeli pe care nu putea s-o înțelcagă. Pînă atunci toate nenorocirile învățătorului i se păruseră pe nemeritate și se simțise mîndru c-a contribuit și dînsul la stîrnirea lor, adăogînd, ca o culme egală cu excomunicarea, refuzul lui de-a intra cu sfînta cruce în casa unde s-au urzit ticăloșiile împotriva slujitorului domnului. Acuma însă începea să-și dea seama că neînțe-

legerile dintre ei au pornit din deșertăciuni mărunte, aproape copilărești, și-și zicea că pedeapsa a fost poate prea mare pentru greșelile săvîrșite. „Poate c-am fost prea aspru, dar lecția o meritau", se mîngîia dînsul în nopțile lungi de iarnă, cînd se zvîrcolea fără somn în așternut.

Își amintea serile plăcute de-acum cîțiva ani. Herdelea venea și jucau durac sau ședeau de vorbă pînă tîrziu, ca niște frați. Alteori se ducea el la Herdelea și jucau loton cu toată familia, pînă după miezul nopții, pe nuci, sorbind cu poftă numeroase ceaiuri cu mult rom. Cînd s-a întors din Cluj, după operația de rinichi, fiind slăbit și avînd mare nevoie de mîncare mai bună, doamna Herdelea îi trimitea în fiecare zi pe Ghighi, care era mititică, cu supă de găină și cîte alte bunătăți...

Amintirile bune i le întunecau însă, nu uneltirile de mai tîrziu ale Herdelenilor, ci învățătorul cel nou pe care Belciug a ajuns foarte repede să-l numească în sinea lui „băiatul viclean și renegat al unui țăran de treabă"... Preotul vorbise numai de vreo cîteva ori cu Zăgreanu, dar îl și catalogase. Tinerelul zîmbise, parcă ar fi vrut să-l ia de sus... Cu Herdelea făcuse Belciug o înțelegere să-și adune într-o singură după-amiazi toate orele de religie, iar cînd n-avea vreme, să lase pe cîte-un băiat mai mărișor să citească din Catechism și să păzească liniștea în clasă. În cea dintîi miercuri după prînz, venind la școală, Belciug găsi la masă pe Zăgreanu, cu ceasornicul dinainte, întîmpinîndu-l cu „ai întîrziat binișor, domnule părinte". Ba mai stătu în spinarea lui toată vremea, ascultînd cum face lecția,

ca un controlor. Preotul se supără, înverzi, asudă, se gîndi mereu să-l ia de guler și să-l scoată afară, dar se stăpîni și doar la plecare nu-i dădu mîna. Peste cîteva săptămîni, avînd o întrevedere cu arhitectul noii biserici, Belciug uită de ora de religie. Spre seară se pomeni acasă cu Zăgreanu care-l rugă politicos să nu mai lipsească... Cînd mai află apoi că veneticul vrea cu orice preț să silească copiii să vorbească numai ungurește și că pune la gloabă grea pe părinții care nu-și pot trimite odraslele la școală, preotul începu să regrete pe Herdelea.

Totuși Zăgreanu și Herdelea nu-l preocupau decît în unele ceasuri de plictiseală, căci altminteri trăia niște vremuri fericite. În Ulița Mare, pe locul cel mai frumos din sat, aproape de casa lui, zidurile noii biserici așteptau doar primăvara ca să reînceapă lucrul, să se înfăptuiască deplin visul lui. Pînă atunci avea dese întîlniri, sfaturi și chiar certuri cu arhitectul, un om încăpățînat, cu o barbă lungă, stufoasă, care voia să știe mai bine ca dînsul cum să împodobească iconostasul și interiorul sfîntului lăcaș.

Ca o minune cerească, tocmai în clipele de greu zbucium, venise la dînsul o deputație de țărani din Săscuța să cumpere bisericuța veche, s-o mute la ei. Belciug se cutremură de mîndrie, căci astfel dobîndea mai mult decît îi trebuia spre a acoperi toate cheltuielile clădirii cele noi.

– Mult m-am străduit și Dumnezeu nu m-a lăsat ! murmură el închinîndu-se cucernic. O, dacă toți ar face ca mine, dacă fiecare ar face măcar atîta, cum

s-ar înălța neamul nostru în lume și în fața atotputernicului !

Belciug era romîn înflăcărat, dar fără paradă și nevrînd măriri. „Îmi fac datoria în cuibul meu", își zicea cu o modestie bisericească în care dormea poate și o părere de rău. Sentimentele însă și le păstra mai mult în suflet, ferindu-se să aibă ciocniri cu stăpînirea. Numai la petreceri își dădea drumul uneori, deși a doua zi se căia că n-a pus lacăt gurii, cum scrie de altfel și în cărțile sfinte.

Pînă a început clădirea bisericii, avusese obicciul să spună că, după ce o va vedea sfințită, va muri bucuros. Acuma își mai deschidea un termen : să-i dea Dumnezeu zile să poată vedea și dînsul Romînia, „mama visurilor noastre", pe urmă va muri împăcat. În așteptarea morții însă se cîntărea de cîte ori umbla prin Armadia și, cînd se plîngea că n-are să mai trăiască mult, se supăra dacă îi băteai în strună. În schimb se insenina cînd i se spunea că e rezistent și că are să îngroape tot satul pînă să-i vie lui rîndul. Atunci își mîngîia barba zbîrlită și ofta cu ochii spre cer :

– Speranțe deșarte, vai, prea deșarte ! Viitorul e în mîna lui Dumnezeu... Noi să vedem prezentul !

Prezentul lui erau socotelile bisericii cu arhitectul, grijile gospodăriei, slujba bisericească, Zăgreanu, Herdelea, sătenii...

Se necăji cînd își dădu seama că prea a început să se gîndească la Herdelea și să întrezărească chiar putința de împăcare, dacă ar avea norocul să se mai reîntoarcă în Pripas.

„Atîta mi-ar lipsi acuma! se mînie căutînd să-şi împrăştie gîndurile acestea. Asta-mi lipseşte, vezi dumneata... Parcă de împăcări îmi arde azi..."

4

Numai dorinţa de-a strînge banii de drum îl înviora pe Titu în Măgura. De aceea muncea din răsputeri, silindu-se să-şi grăbească plecarea...

De altminteri nici n-ar fi putut face altceva în satul acesta aruncat pe o vale strîmtă, în creierii munţilor, cu casele răzleţite pe coaste. Cu Căldăraru a văzut repede că n-ar fi chip să lege nici un fel de înţelegere sufletească. Au fost ei tovarăşi de bancă în liceul din Armadia, dar de atunci nu s-au prea văzut pînă acum cînd Căldăraru era notar, însurat, înstărit, iar Titu un visător, cu capul plin şi cu buzunarele goale... Apoi Căldăraru se schimbase de nerecunoscut. Mititel, voia să pară grav şi serios, ca să-l respecte ţăranii. Întrebuinţa sumedenie de pomezi ca să-i crească mustăţile şi era nenorocit că, fiind spîn, de-abia avea ici-colo cîte-o ţepuşă. Îşi scotea burta în afară şi pentru că din fire rămînea cam supt, îşi făcea vesta şi pantalonii largi în brîu ca să pară mai gros şi pîntecos. Ochii mici, vii, negri, i se învîrteau în orbite ca la veveriţă. Vorbea tare şi apăsat şi se ferea ca de foc să rîdă în faţa oamenilor. Era însurat de curînd cu fata subprimarului din sat, ţăran bogat care pusese umărul pentru alegerea lui Căldăraru, deşi rivalii lui, mai bătrîni, fuseseră susţinuţi de însuşi solgăbirăul Chiţu. Toată

familia socrului său îl privea ca pe un fenomen rar și îl lăuda pretutindeni, speriindu-se mai ales că „e numai de douăzeci și șase de ani și e notar", parcă mai tîrziu ar fi fost menit să ajungă cel puțin fișpan [1].

Titu îi spuse din prima zi că vrea să plece în Romînia și că a venit aci numai să-și adune cheltuiala de călătorie. Căldăraru ținu îndată să-l povățuiască să nu facă prostia de a pleca nicăiri, ci să stea la dînsul, să cîștige o practică bună, apoi să-și dea examenele ce-i mai lipseau și să se înscrie la cursul de notari de pe lîngă universitate. Îi preamări apoi profesiunea de notar comunal, neuitînd a se da drept pildă pe sine însuși, care a ajuns așa de bine prin muncă și stăruință. Titu se simți micșorat că prietenul său vrea să-i pozeze în ocrotitor, dar nu-i făcu imputare, ci își înteți doar hotărîrea de-a pleca mai repede.

În sufletul lui zbuciumările se liniștiră sub privegherea speranței. Din clipa cînd dorința vagă de-a trece dincolo s-a transformat în pasiune, viața i s-a ușurat, ascunzîndu-și parcă toate mărunțișurile urîte. Visurile care pînă ieri clocoteau într-însul, căutînd să izbucnească neapărat și să schimbe realitatea, să cucerească pe toți și să-i facă să tresalte la fel, acuma stăteau sfioase în colțul cel mai cald al inimii lui, ca astîmpărate de un farmec atotputernic. Acolo le mîngîia în clipele de reculegere, le răsfăța și le ferea cu grijă de ochii lumii neînțelegătoare. Și astfel năzuințele i se păreau mai prețioase și mai dragi, ca o comoară nestimată.

---

[1] *Fișpan* — primar.

O dată Căldăraru, văzîndu-l retras și ursuz, vru să-l descoase. Titu îi tăspunse verde :

– Ce să pricepi tu ? Ce ideal să nutrești tu ? Te-ai însurat, ești notar, ce-ți mai lipsește ? Copii ? Ai să faci, că doar nu-i așa mare lucru... Pe urmă ? Idealul tău, dragă, e să fii apreciat de domnul solgăbirău. De aceea nu scapi nici o sîmbătă fără să-i trimiți daruri, de-aceea te iscălești „Kaldarar", de-aceea pui pe nevastă-ta să învețe ungurește și ai fi în stare să înveți ungurește și pe bietul tată-tău...

– Te rog, te rog, se umflă notarul. Eu îs om cumsecade...

– De ce te superi ?... Apoi parcă eu ce-ți spun ? Tocmai pentru că ești prea cumsecade, faci ce faci. Și poate că bine faci... Dar dacă eu nu sînt în stare să fiu ca tine și ca miile de alții ca tine ? Nu sînt, dragul meu, și nu pot... Și vezi, de aceea n-am ce căuta nici aici, nici în alt județ, nicăiri în țara asta, ci trebuie să-mi iau lumea în cap.

După aceasta și altele, Căldăraru se căi că s-a încurcat cu un zăpăcit care nu știe să-l stimeze. I-ar fi căutat vreo vină și s-ar fi cotorosit de dînsul, dar Titu muncea cît șapte și-i ducea în spinare toată cancelaria, încît n-ar fi fost ușor să-l înlocuiască.

Spre primăvară Titu primi o scrisoare de la Laura care-l umplu de bucurie. Îi spunea în scrisoare că la vară vor veni la Singeorz negreșit și rudele din Romînia ale lui George. Se simți acuma atît de aproape de fericire încît îi venea să întindă mîna s-o strîngă în brațe.

5

De la nunta lui George Bulbuc, în ființa Anei se statornici o silă grea pentru tot ce o înconjura. Zilele i se păreau nesfîrșite și tulburi, asemenea apei care o ispitise atunci și al cărei miros înăbușitor îi rămăsese în nări ca o ispită. Simțea mereu că-i lipsește ceva și rîvnea din ce în ce mai mult o liniște mare. Se oprea deseori pierdută, cu brațele moarte, cu ochii aiurea, fără să vadă și fără să audă. Zenobia, cînd o surprindea așa, o ocăra că doarme în picioare și că pute locul de lene pe unde trece.

Nici o bucurie nu mai găsea în lume. Copilul începea a gînguri și semăna atît de bine cu Ion încît ea, care se îngrozea de bărbatul ei, îi ocolea privirea de frică să nu vadă într-însa ochii din noaptea ospățului, cei ce-au pătruns ca niște săgeți aprinse în carnea celeilalte femei. Apoi și Petrișor era rău, plîngea mult pînă învinețea, iar cînd îi dădea țîța în gură, mușca sfîrcul cu gingiile parc-ar fi vrut să se răzbune că maică-sa n-a sărit mai curînd. Mîngîindu-l și hrănindu-l, Ana își zicea de multe ori : „Numai Ion e pricina..."

Își simțea inima seacă și goală ca o pungă zvîrlită într-o margine de drum de un trecător nepăsător. Încetul cu încetul și mintea i se stinse, parcă toate cutiuțele s-ar fi deșertat spre a lăsa locul slobod numai pentru două chipuri tot mai deslușite, care i se plimbau de ici-colo, greoaie, apăsătoare și dureroase, silindu-i sufletul să se împace cu ele și chiar să le îndrăgească :

Avrum și Dumitru. Și amîndoi se arătau veșnic așa cum îi văzuse ultima oară : ovreiul cu ștreangul de gît, cu părul umed de sudoare, cu genunchii îndoiți sub scara din șură, iar moșneagul cu briciul deschis ca un compas și ridicat sus ca să nu se taie, și cu o falcă albă de spumă de săpun. Chipurile acestea o spăimîntau și îi stîrneau o întrebare pe care n-o putea îmbrăca în cuvinte și nici măcar n-o putea lămuri bine. Vedea doar limpede că oamenii, care au trăit și au suferit ca și dînsa, au păstrat în ochii reci atîta liniște și împăcare încît îi era parcă necaz că nu poate dobîndi și ea nepăsarea lor alinată.

Cînd se desprimăvără, Ana își făcu obiceiul de-a se duce în fiecare zi pe la tatăl ei, pe-acasă. Nu-și dădea seama de ce se duce și nici n-o întreba nimeni. Ion era bucuros că nu-i mai zbiară copilul în creieri și că nu mai e nevoie s-o vadă veșnic bosumflată ca o prevestire de rău... Vasile Baciu rareori schimba cîte-o vorbă cu dînsa ; o afurisea însă că din pricina ei a trebuit să ajungă averea lui pe mîinile unui tîlhar care azi-mîine poate să-l scoată și din casă.

De la Glanețașu pînă la tatăl ei, o postată bunișoară, Ana, cu copilul în brațe, mergea ca o nălucă, fără să se uite în dreapta ori în stînga, trecînd pe lîngă oameni fără să dea binețe și bolborosind cine știe ce... Cei ce o întîlneau își făceau cruce ; prin sat se șoptea că s-a smintit la minte sărmana femeie, iar unii mai miloși ocărau pe Ion și pe Vasile c-au bătut-o pînă au năucit-o de tot... Ea intra în casă, se învîrtea puțin, ca și cînd ar fi căutat ceva pierdut demult, apoi se așeza pe o

laviță, își alăpta copilul, mută, cu ochii în gol, pe urmă deodată se scula și pleca precum venise.

O dată însă, mergînd spre casa părintească, un glas bilbiit și hodorogit o trezit din aiureală :

– Ana !... Ana !... Stai... vino-ncoa !...

Femeia se opri speriată. Savista-Oloaga, în poarta ogrăzii lui Trifon Tătaru, îi făcea semne desperate cu mîna. Ziua era caldă, alintată de soare. Noroiul pe uliță se zbicise. Ramurile pomilor, spălate de rugina iernii, își înverzeau mugurii.

Ana se miră văzînd pe Savista.

– Aici ești ? o întrebă.

– Aici... Venit dinadins pentru tine... Să-ți spun, clefăi oloaga rînjind, dar cu privirea mînioasă și dînd din mîini parc-ar fi vrut să se ridice în picioarele ei subțiri și corcite.

Nevasta știa că Florica, de cînd s-a măritat, luase pe Savista la dînsa. Ba auzise cum George s-ar fi lăudat către oameni că oloaga are să-i poarte noroc în casă, asta drept răspuns celor ce, voind să-și bată joc, spuneau că Florica n-are zestre, afară dacă n-o strînge pe Savista ca să-i cerșească pomana trecătorilor. „De ce s-o fi întors oloaga înapoi la Trifon Tătaru ?" se gîndi Ana apropiindu-se.

Savista îi spuse ceva căscînd gura cît o șură, gîfîind și silindu-se în același timp să-și mulcomească glasul să n-o audă cumva cineva, deși nu se zărea țipenie de om primprejur și numai în șanțul de peste drum scormonea grohăind un mascur legat de-un picior cu sfoară de un par din gard. Ana asculta și nu pricepea nimic.

– Mai rar, Savistă, murmură ca rugătoare.

Oloaga rosti rar două vorbe, dar apoi urmă mai repede și mai bîlbîit. Din ce în ce însă îi lucea mai aprig privirea și în colțurile gurii îi clăbuceau spume gălbui.

– Nu vie Ion... Poznă mare... Florica nu... George omoară, urlă dînsa foarte iute, amenințînd cu pumnii și învîrtind în orbite ochii aproape albi de holbați.

Apoi deodată Ana plecă, lăsînd pe Savista cu gura plină, zvîrcolindu-se în lămuriri aprinse. În urechile Anei pătrunsese „Ion, Florica, George" din care înțelese de ajuns. Oloaga însă se înfurie mai rău văzînd-o că se depărtează, și răcni după ea scuturînd pumnii :

– Și pe tine omoară, tîrfă... Tu lași pe Ion...

Făcu o sforțare mare să se repeadă în urma Anei, dar picioarele betege îi rămaseră țintuite pe loc și doar cu fața se plecă pînă-n pămînt, țipînd mai gros :

– Ion vrea Florica... George omoară... Toți, toți, toți !...

Ana nu mai auzea decît : Ion, Florica, George... Și merse ca altădată, drept înainte, pînă la casa în care a copilărit. Tatăl ei nu era acasă. Luă cheia de sub grindă, unde știa că o ascundea, deschise ușa și se așeză pe laviță. Copilul se scîncea. Îl legănă puțin în brațe, apoi îi acoperi gura cu țîța.

Își simțea capul greu ca plumbul. În neștire strîngea la piept copilul care țocăia lacom. Se uita mirată prin casă parc-ar fi văzut-o întîia sau ultima oară. Nimic nu era schimbat. Patul, masa, lavițele, scaunul, dulapul cu vase, donița de apă, lampa spînzurată în tavan... Toate ca totdeauna. Numai cuptorul părea mai negru, cu

gura-i mare, fără fund... Privind cuptorul, o săgetă îi trecu prin minte și deodată parcă s-ar fi întors înapoi pe o cale spinoasă... Parcă e întunerec beznă... Lespedea rece îi gidilă talpa cum se suie pe cuptor și inima-i bate să-i spargă coastele... Se urcă încet să nu-i fișiie cămașa, să nu deștepte pe tatăl ei care sforăie beat în pat... În culcuș e cald... O mînă bîjbîie, îi atinge glezna ușor și ea știe că e mîna lui Ion, căruia îi pîrîie oasele suind și lungindu-se lîngă ea... Și inima-i bate mereu... Cum îi bate...

Apoi deodată se cutremură și, dezmeticindu-se, își aduce aminte, fără să-și dea seama de ce, că îndată după nuntă, Ion s-a împrietenit ca un frate de cruce cu George, că merge deseori pe la dînșii, că veșnic se sfătuiesc împreună, la circiumă beau împreună, umblă și prin Jidovița împreună... De unde știe ea toate acestea ? Habar n-are, dar știe sigur... i-a spus cineva... Chiar Ion a spus-o acasă Zenobici, lăudîndu-se și lăudînd pe George...

Și atunci i se păru că gura cuptorului se cască mai mare și se apropie de ea. Copilașul scăpase sfîrcul sînului și scîncea... Ana se sculă brusc, încuie ușa, puse cheia bine. Din spate simțea amenințarea gurii uriașe, flămînde, încît nu mai îndrăzni să se uite înapoi.

Savista era tot unde o lăsase. Trecînd prin fața ei, o văzu cum scuipă și o auzi cum răcnește mai avan :

– Omoară George toți... Rușine... Hu... Huo !...

Ana însă se grăbea ca și cînd ar aștepta-o cineva acasă. Opincile ei plescăiau pe ulița uscată și soarele o frigea în spinare.

Cînd intră în ogradă, portița scîrții atît de jalnic că-i zgîrie inima. Ion cioplea o oiște, cu mînecile suflecate, hîcăind de cîte ori izbea cu toporul ; se opri o clipă, se uită după ea și lucirea ochilor i se potoli văzînd-o, parcă s-ar fi întrerupt din vedenia celeilalte. Ana însă trecu pe lîngă el fără a întoarce capul. Ușa tinzii era deschisă, neagră : pe pragul de sus se prelingea o perdea de fum albastru. În casă, pe pat, se odihnea Glanetașu, cu fața-n tavan, cu gura căscată, horcăind. La vatră, Zenobia sufla în foc cu ochii roșii umflați ; zărindu-și nora, o luă îndată la ocări, dar neîncetînd de-a scormoni tăciunii și de-a sufla :

– Ai început să forfotești toată ziulica prin sat, tu nevastă... fuuuu... ffff... fff... și colea-s toate baltă... ff... Parc-ai fi din țigani, nu din oameni de omenie... Văd că nu mai ai... fffuuffff... nici un pic de rușine... fff... nici obraz...

Femeia auzea vorbele și nu le pricepea rostul. Toate i se păreau ca prin vis. Stătu puțin în mijlocul casei. Copilașul gîngurea. Pe urmă, ca și cînd și-ar fi adus aminte, așeză copilul cu băgare de seamă la picioarele Glanetașului, îl îmbondori bine în cîrpe și-l închină de trei ori... Făcînd aceasta parcă iar uită ce vruse și iar rămase pierdută, cu ochii întrebători... Apoi tresări și ieși brusc în tindă, unde cotrobăi prin toate ungherele, foarte amărîtă că nu găsea ce căuta. Porni în ogradă și-n prag o lovi drept în față lumina vie a soarelui primăvăratec, silind-o să clipească aiurită din ochi. Cu obrajii galbeni, supți, cu nasul subțiat, cu barba ascuțită, părea însăși desperarea. Îi venea să-și frîngă mîinile și nu

putea... Un gînd nou îi răsări în creieri și fugi drept în grajd...

Acolo, pînă să se obișnuiască cu întunerecul, bîjbîi puțin. Apoi văzu pe Joiana, vaca ei de zestre, cu spinarea osoasă și cu șoldurile largi, ieșite afară ca două lopeți, parcă veșnic ar fi fost flămîndă, și cu ugerul atîrnîndu-i pînă aproape de pămînt. Joiana se uită la ea cu ochii mari, liniștiți și melancolici, ca și cînd ar fi întrebat-o : ce vrea ? Ana îi mîngîie șoldul, dar Joiana, nemulțumită, întoarse capul și-și vîrî botul în rămășițele de ogrinji, suflînd puternic pe nări spre a împrăștia praful din fundul ieslelor... Alături rumega Dumana lui Ion, iar mai departe, tot pe mîna dreaptă, doi cai slăbuți nechezau cu nădejde. În stînga erau boii, culcați, somnoroși.

Ana însă întîrzia mereu. Se oprea, uitînd ce căuta, și pornea iar doi pași, reamintindu-și. Ajunse la coteț unde ținuse vițelul pe care Ion l-a vîndut ca să plătească avocatului. Pe un stîlp, într-un cui de lemn, atîrna streangul nou-nouț, cu care lega vițelul cînd îl alegea la muls. Luîndu-l și întinzîndu-l în mîini, zîmbi cuprinsă de bucurie mare. Pe urmă se uită împrejur. Tavanul era foarte jos, aproape să-l atingi cu degetele, și se odihnea pe grinzi groase, necioplite. Trecu capătul streangului pe după cea dintîi dinspre ușă, lîngă Joiana, și îl legă cu un nod întreit. Lărgi bine latul din celălalt capăt și-i dădu drumul, privind cum se leagănă de ici-colo, din ce în ce mai ușor. Privind așa îi apăru în minte din senin Avrum și se miră că spînzuratul n-o mai spăimînta, ci parcă zîmbea straniu ca o chemare.

– O, doamne ferește, că și cu... murmură Ana întorcîndu-se și făcînd un pas, hotărită să iasă din întunecrecul năbușitor.

Printr-o crăpătură a ușii pătrundea o dungă de raze galbene în care jucau și se întrecceau mii de firișoare în toate culorile. De-afară auzi izbiturile de topor ale lui Ion și un ciripit zgomotos și certăreț de vrăbii multe. Vru să mai facă un pas și deodată văzu limpede în dunga de lumină pe Dumitru cu briciul în mînă, tremurînd ca și cînd i-ar face semn... Speriată, se uită înapoi. Ștreangul nu se mai mișca ; stătea drept, întins parcă de-o greutate mare. Cînd se gîndi de ce-o fi întins, desluși în laț capul lui Avrum, cu un rînjet care o înfurie.

Încet, tacticos, își scoase năframa și o puse pe parul ce despărțea pe Joiana de Dumana. Se duse apoi furioasă sub ștreangul care-i venea pînă la ochi. Se întinse în vîrful picioarelor, prinse lațul cu amîndouă mîinile și-și vîrî capul. Se căzni mult să-și potrivească funia pe gîtul gol, ținînd cu o mînă ștreangul și cu ccalaltă lațul. Picioarele o dureau de cît stătuse încordată ; simțea că e aproape să amorțească... Închise ochii și încercă să nu se mai țină cu mîinile de funie. De altfel nici nu mai putea de picioare ; i se zgîrceau genunchii. Lațul se strîngea din ce în ce mai tare. N-o durea, dar i se părea că tot nu l-a potrivit bine și-i era necaz că s-a pripit. Simți o gîdilitură încît trebui să caște gura și ochii. Deodată îi trecu prin minte că acuma are să moară, se îngrozi și vru să se întindă să atingă pămîntul, să fugă de moarte. Dar degeaba mișca picioarele, căci

nu găsea nici un sprijin. Atunci se spăimîntă și o cuprinse o înecăciune arzătoare. Limba i se umflă, îi umplu gura, încît trebui s-o scoată afară... Apoi un fior o furnică prin tot corpul. Simți o plăcere grozavă, amețitoare, ca și cînd un ibovnic mult așteptat ar fi îmbrățișat-o cu o sălbătăcie ucigătoare... Încercă să țipe, dar nu izbuti decît să horcăie de două ori înăbușit... Se moleși, lăsîndu-se să atîrne în voie. Ca o fulgerare îi mai trecu prin creieri noaptea, cuptorul, durerea, plăcerea... Pe urmă toate se încîlciră... Ochii holbați nu mai vedeau nimic. Doar limba creștea mereu, sfidătoare și batjocoritoare, ca o răzbunare pentru tăcerea la care a fost osîndită toată viața...

Joiana, nemaisimțind nici o mișcare, întoarse capul și se uită nedumerită. Dădu din coadă și atinse cu moțul de păr poalele Anei. Și fiindcă Ana rămase țeapănă, Joiana își înfundă limba verzuie, apăsat, întîi într-o nară, apoi în cealaltă și porni să rumege domol, plictisită..

De-abia într-un tîrziu se auzi glasul mînios al Zenobiei .

– Ană !... Măi Ană !... Vai, mînca-te-ar relele, puturoasă și netrebnică ! Că toată ziulica bate ulițele și copilul mi-l lasă pe cap să urle și să mă asurzească... Ană !... Fire-ai a dracului cu cine mi te-a făcut noră ! Vedea-te-aș moartă să te văd, nerușinată și...

– Mi se pare c-am văzut-o intrînd în grajd, mormăi Ion fără să se oprească din cioplit. Ia vezi c-o fi adormit acolo !

Zenobia se repezi și deschise larg ușa grajdului. Lumina năvăli veselă înăuntru... În aceeași clipă însă femeia sări la o parte îngrozită și țipînd ca din gură de șarpe :

– Tulai !... Ajutor !... Săriți !... Ionică !... S-a spînzurat Ana !... Vai de mine și de mine, tulai !... S-a spînzurat !...

Capitolul XI

BLESTEMUL

1

Cînd văzu Ion pe Ana moartă, simți parcă o lovitură de ciocan în moalele capului. Stătu în fața spînzuratei, uluit, strîngîndu-și gura cu palma, și o durere necurmată îl apăsa pe creieri, ca un bolovan. Acuma își aduse aminte amenințarea ei din noaptea nunții lui George cu Florica. Mila stranie, alcătuită din groază și mirare, ce te cuprinde instinctiv în fața morții, îl zgudui o clipă. Dar pe urmă, obișnuindu-se puțin cu fața schimonosită cumplit a femeii, îl munci întrebarea cum a putut el trăi aproape un an în același pat cu ea și sfîrși zicîndu-și că bine a făcut că s-a omorît... După un răstimp însă se răsti la Zenobia, aproape fără să-și dea seama :

– Unde-i copilul, mamă ?... Vezi de copil !... Ia du-te la copil !...

Grija de copil îi umplu toată mintea și nici nu-l mai părăsi.

Vasile Baciu veni spre seară, găsind pe Ana așezată pe masă, scăldată, îmbrăcată, cu mîinile încrucișate. Se uită lung la ea, înghiți un nod ce i se urcase în piept și apoi schimbă cîteva vorbe cu Ion, dar fără să se pri-

vească în ochi. Zenobia însă îi povesti amănunțit cum a venit Ana din sat, cum a pus copilul pe pat, cum a ieșit afară, cum nici n-ar fi dat peste dînsa dacă nu plîngea copilașul...

La prohod se adună mai tot satul, încît oamenii umpleau și ulița. Praporii fluturau alene în adierea de primăvară care ducea departe mirosul de tămîie și aducea în schimb valuri de miros dulce de flori de măr. Cîte-o femeie izbucnea în plîns din cînd în cînd, iar preotul Belciug mormăia pe nas cîntecele de înmormîntare și scutura mereu cădelnița. Ion îngenunchea deoparte, Vasile de cealaltă parte a coșciugului, amîndoi cu capetele goale, plecate, ca niște vinovați. Zenobia în genunchi ținea copilul în brațe, legănîndu-l ca să nu se scîncească, și se uita împrejur parcă s-ar fi mîndrit cu frumusețea de îngropăciune. Glanetașu, zdrobit, cu obrajii în palme, plîngea cu sughițuri, bolborosind dureros :

– Draga tatii... Draga tatii...

Ion asculta ca prin vis cîntecele popii și răspunsurile dascălului. Gîndurile lui rătăceau în zigzaguri stranii, sărind de la Ana la copil, apoi la Vasile Baciu, iar la moarta din sicriul de brad învălit cu zăbranicul aspru, și pe urmă deodată la Florica, revenind la copilul din brațele Zenobiei. Și de cîte ori îi venea în minte copilul avea o tresărire de spaimă neînțeleasă.

Pe cînd preotul citea o rugăciune lungă, își aduse aminte că, înainte de-a scoate din casă coșciugul, au sosit aci George cu Florica, cu fețele triste, și i-au spus că așa a vrut Dumnezeu, dar omul să fie tare, că toate trec pe lumea asta... Privirea nevestii îl pironise în-

tr-una, posomorîtă și doritoare și plină de imputări, dar totuși parcă răsfrîngînd asupra lui o dragoste mare, de-abia stăpînită. Lui i-a fost frică să nu bage de seamă George și a plecat ochii... Iar acuma simțea privirea aceea în creieri, i se plimba în închipuire tot mai stăpînitoare. copleșindu-i inima de o amărăciune din care totuși încolțește repede o nădejde nouă.

Pe la sfîrșitul prohodului, ridicînd ochii, întîlni peste coșciug privirea lui Vasile Baciu, care-l sfredelea cine știe de cînd. Ion îngălbeni, încercă să plece iar capul și nu mai putu. Privirea socrului său era ca a unui șarpe uriaș ce-și ametește prada înainte de a o înghiți. În ochii lui însă Ion citi mai ales o întrebare, întîi întunecoasă, ș-apoi îndată limpede ca lumina zilei : „Unde-s pămînturile ?... În pămînt se duc toate pămînturile..."

Atunci deodată își dădu seama de ce se gîndește el atîta la copil. Adică prin moartea Anei ar pierde tot și degeaba s-ar fi luptat, dacă n-ar fi copilul... Adică numai în sufletul copilului ține averea lui, numai cît ține sufletul copilului ține și moșia... Vru să se uite spre Zenobia cu copilul, dar privirea lui Vasile nu-i dădea drumul și începu să-l frigă și să-l sfîșie, căci într-însa se vedea pe sine însuși ca într-o oglindă : galben, speriat, tremurînd de frica amenințării... Iar socrul său parcă avea fața unsă cu un zîmbet batjocoritor de biruință.

Pînă s-a coborît în groapă sicriul Anei, ochii lui Vasile Baciu l-au urmărit neîndurători, izgonindu-i din suflet privirea Floricăi, făcîndu-l să uite tot, chiar prohodul însuși, afară de copilul de care atîrna parcă toată soarta lui.

Întorcîndu-se de la cimitir, smulse copilul de la Zenobia, ca cuprins de teamă să nu i-l răpească cineva. Îl strînse la piept, acoperindu-l cu brațele-i osoase. Petrișor se scîncea, iar el îl ogoia ca o doică iscusită, gîndindu-se mereu că duce în brațe tot pămîntul cîștigat cu stăruințî și zbuciumări atît de îndelungate. Oamenii care pînă acuma îl ocărau și spuneau că din pricina lui s-a spînzurat Ana, văzîndu-l cu copilul se înduioșară și-și ziseră că nu poate fi vinovat el de moartea femeii.

– Ia seama, ginere, să nu cadă bolnav nepoțelul ! mormăi în urechea lui un glas răutăcios, cînd cotiră în Ulița Mare.

Ion se cutremură și ascunse copilul sub suman, parc-ar fi căutat să-l apere de privirea lui Vasile Baciu.

Apoi, după pomeni, se sfătui multă vreme cu maică-sa ce să facă cu copilul și cum să-l îngrijească. Și se mai liniști cînd Zenobia îl încredință că băiețelul e destul de mărișor, că tot era să-l înțarce azi-mîine că mănîncă de toate, că are să crească cît muntele, numai zile să aibă de la Dumnezeu, și că nici n-o să bage de seamă pînă s-o pomeni cu el mare și bun de trimis cu vitele la imaș.

– Ia seama, mamă ! zise Ion totuși, răgușit. Ia bine seama, că mi se pare că Petrișor e cam plăpînd.

– Vai de mine, omule, dar nu-l vezi cîtu-i de roșcovan și de voinic ?

– Bine, bine... Dar dacă se îmbolnăvește și moare, doamne ferește, apoi să știi că n-ai trai cu mine !... Copilașul ăsta-i viața mea, mamă !

– Proclet mai ești, Ionică, și sălhui, zău așa ! protestă bătrîna.

– Eu atîta-ți spun, ca să nu zici că nu ți-am spus... Ca ochii din cap să mi-l îngrijești și să mi-l ocrotești !

– Da ce-i cu tine, măi băicte ? Parcă cobești a rău, doamne iartă-mă ! se închină Zenobia gîndindu-se că mult mai trebuie să-și fi iubit nevasta Ion, măcar că nu s-a arătat, dacă se prăpădește așa cu firea din pricina plodului ei.

2

– Rominul, cînd e bun din fire, e ca prietenul meu Herdelea ! striga Grofșoru cu atît mai des cu cît termenul apelului se apropia și Herdelea devenea tot mai mohorît și mai neîncrezător.

Sorocul era hotărît pentru mijlocul lui aprilie, la curtea de apel din Tîrgul-Mureșului. Herdelea număra zilele ca școlarii la venirea vacanțelor, dar el, de ce scădeau, de aceea se întrista mai mult, muncit de presimțirea că i-e scris lui să fie înfierat și să-și piardă pensia pentru care a muncit ca robul peste treizeci de ani. Și azi nici măcar nădejde adevărată nu mai putea nutri, cu toate asigurările zgomotoase ale lui Grofșoru, căci și nădejdea l-a înșelat atît de crîncen rîndul trecut.

Grofșoru îi făgăduia în fiecare zi și se jura că se va duce la curte și nici nu se va întoarce fără achitare deplină. În sfîrșit, ca să-i dea o dovadă desăvîrșită de cît îl iubește și-l stimează, cu vreo trei săptămîni înainte de termenul procesului, bău bruderșaft cu dînsul la berăria Rahova, de față fiind toată domnimea din Armadia, pupîndu-l și pe urmă strigîndu-i triumfător :

– Acuma mi-ești frate, bețivule, și dacă mai îndrăznești să te îndoiești și să te mai arăți cu mutra asta plingătoare apoi să știi că ești de poznă cu mine !

Toți aplaudară gestul, iar cei ce încă nu se tutuiau cu Herdelea, urmară pilda avocatului, începînd cu directorul liceului și sfîrșind cu contopistul de la notarul public.

În ziua aceea Herdelea s-a simțit într-adevăr fericit, s-a îmbătat zdravăn, încît dăscălița a trebuit să-i puie prosoape unde la cap și să-l ocărască toată noaptea... Dar a doua zi tristețea i-a revenit aceeași, ca o umbră ce nu te părăsește decît pînă cînd stai în întunerec. Se gîndea mult la Ion și la jalba lui. Iacă, Ion și-a văzut de ale lui s-a și îmbogățit... Pentru Ion jalba a fost un accident ușor, din care scapi teafăr și mai bucuros de viață. Ce-i pasă lui că va ședea la răcoare o lună de zile ? Poate e și mulțumit că astfel are prilejul să-și odihnească puțin ciolanele... Pe cînd pentru dînsul jalba a fost lovitura grea care i-a schimbat brusc linia vieții. Un lucru de nimic cum hotărăște soarta omului, cum îi răvășește tot mersul vieții ! Piatra mică răstoarnă carul mare... Un fir de nisip care s-a mișcat din loc și a prăvălit stînca întreagă... Și parcă totdeauna lucrurile mărunte și neînsemnate pricinuiesc prăbușirile grele, ca și cînd omul, mîndru și încrezător în puterile lui, ar fi o jucărie și poate mai puțin în mîna unei tainice și înfricoșătoare ființe stăpînitoare...

Tocmai cu cîteva zile înainte de împlinirea soartei, Herdelea se pomeni iar cu Ion care venea cu vestea morții Anei și cu rugămintea să-i facă ceva să-și poată

ispăși osinda în închisoarea judecătorici din Armadia, ca să nu se mai depărteze pe la Bistrița...

– Să-ți fac, Ioane, cum să nu-ți fac! zise învățătorul amărît, rozindu-și unghiile ca să-și stăpînească pornirea. Că ți-am mai făcut și altădată, și vezi bine pe unde am ajuns. vezi, pe drumuri. om bătrîn... Dar să-ți fac, firește...

Ion se uită drept în ochii lui, cu o emoție sinceră în toată înfățișarea, ca și cînd cuvintele lui Herdelea i-ar fi atins în suflet o coardă care n-a vibrat de mult.

– Sînt ticălos, nașule, rosti apoi dînsul molcom Sîntem răi și proști, vai de păcatele noastre... M-a bătut Dumnezeu, mai rău nu se poate. Ți-am greșit, văd bine... Dar Dumnezeu ajută pe omul bun... Dumnezeu are să te mîngîie pentru greșeala mea...

– Mă mir cum m-am luat cu după nătîngiile tale, Ioane? Trebuia să te dau pe ușă afară, nu să mă potrivesc ție, murmură învățătorul, înduioșat și cu ochii umezi

– Așa-i omul cînd îi ia Dumnezeu mintea, făcu Ion cu alt glas, mai aspru, în care se simțea părerea de rău că s-a lăsat o clipă învins de slăbiciune pentru grijile altora. Dar dumneata să-mi faci acuma o jalbă frumoasă, cum zic, că-ți plătesc, nașule...

Herdelea îi făcu petiția cuvenită. Vorbele schimbate cu omul care i-a pricinuit toată nenorocirea de azi îi sădiră în inimă un bob de încredere. Își zicea „pe omul bun îl ajută Dumnezeu", și găsea parcă mîngîiere. Avea însă și remușcări că, în nerozia și zădărnicia lui, de multe ori și-a bătut joc de cele sfinte. Și de-aci încolo.

seara, întins în pat, după ce stingea lampa, cu fața-n sus și cu mîinile împreunate pe piept, se ruga în gînd fierbinte să-i ierte Dumnezeu rătăcirile și să-l scape și acuma, ca totdeauna, din impasul în care l-a aruncat propria-i vină.

Grofșoru avea să plece singur la Tîrgu-Mureșului, la judecarea apelului. Herdelea trebuia să rămînă la cancelarie, acasă, căci nu era obligat să se prezinte și ar fi cheltuit bani mulți zadarnic... Deși, plecînd din Armadia la amiazi, seara ajungea la țintă, s-au făcut mari pregătiri de drum. Doamna Grofșoru, o femeie drăguță, grăsună, gospodină, umplu un cufăraș numai cu merinde, ca să aibă omul în tren ce să mănînce. Doamna Herdelea, cu care se împrietenise bine, i-a fost de mult ajutor. Chiar ideea merindei de la dăscălița pornise și fusese găsită minunată... La plecare erau de față amîndouă familiile, în care intrau cei cinci copii ai avocatului. Se vărsară lacrimi abundente, numai Grofșoru se ținu tare și porunci lui Herdelea să fie absolut liniștit și să aibă încredere în el și în Dumnezeu.

Nevasta avocatului, dăscălița și Ghighi hotărîseră în taină să ajunceze toată ziua procesului... Seara, familia Herdelea stătu pînă tîrziu, lăudînd pe Grofșorenii care-s niște oameni cum nu s-au văzut mai de inimă, și drămăluind fel de fel de nădejdi. Cînd se culcară, în întunerec se auzi limpede șoșăitul buzelor tuturor trei rugîndu-se din inimă să binecuvinteze atotputernicul ziua de mîine și s-o întoarcă spre binele celor năpăstuiți... Chiar în aceeași vreme murmura și doamna Grofșoru un *Tatăl nostru* pentru bietul creștin, după ce pusese pe toți cinci

copiii în genunchi să zică o rugăciune anume pentru „moș Herdelea".

Fără să știe de planul femeilor, învățătorul își propusese și el să ajune în ziua cea mai grea din viața lui. Se trezi în zorii zorilor și nu mai putu adormi de grijă și de emoție. Ca să-i treacă vremea, vru să-și aprindă lulcaua, dar își aduse aminte la timp că nu te poți spurca cu tămîia dracului cînd jertfești o zi lui Dumnezeu. Se perpeli în pat, frămîntat numai de presimțiri rele. Plecă mai curînd la cancelarie și nici acolo nu găsi liniște. La prînz nici nu se duse acasă, spre supărarea doamnei Herdelea care îl aștepta cu masa ca de obicei.

În sfîrșit, pe seară veni o telegramă. Herdelea, singur în birou, o rupse și o citi tare încît îl auzi și factorul : „Achitat – Ura". Bătrînul oftă o dată din fundul sufletului, ca și cînd i s-ar fi ridicat brusc o piatră de moară, și apoi îndată se porni pe un plîns cu hohote ; poștașul, care aștepta un mic bacșiș, o șterse repede în vîrful picioarelor. După ce se răcori cu lacrimile, Herdelea trecu la doamna Grofșoru, locuința avocatului fiind în aceeași casă. Doamna Grofșoru, încercînd să rîdă, se pomeni de asemenea plîngînd de bucurie. Mai vru să-și laude puțin bărbatul, pe care-l iubea mult, deși era cam strengar, dar Herdelea nu avea răbdare. Simțea nevoia să comunice tuturor cunoscuților și necunoscuților vestea minunată. La berărie prietenii îl felicitară și-l îmbrățișară, îndemnîndu-l apoi să stropească cu o băutură zdravănă asemenea izbîndă strălucită, încît îi trebui o sforțare titanică să refuze, voind să-și respecte deplin ajunarea... Sosi acasă pe înnoptat, obosit

mort de bucurie. Doamna Herdelea îl primi bosumflată că n-a venit la masă, dar cînd văzu telegrama, începu să se bocească dimpreună cu Ghighi de răsuna casa, parc-ar fi murit cine știe ce rudă scumpă. Cu mare greu izbuti învățătorul să le ostoiască, spre nenorocirea lui, căci dăscălița îl luă la zor : de ce n-a poftit la prînz și a făcut să se strice atîtea bucate degeaba ? Nici chiar cînd îi mărturisi c-a ajuns, doamna Herdelea nu se împăcă de tot, ci doar în sufletul ei se simți mulțumită că și „păgînul" s-a întors la Dumnezeu.

Se culcară acuma devreme. În casă stăpînea o fericire mare. Și totuși Herdelea parcă niciodată n-a avut noapte mai albă. Îi era foame și mai ales îl chinuia meteahna tutunului. Se învîrti ceasuri peste ceasuri în patul fierbinte, cu genele mai grele ca plumbul... și nu era chip să adoarmă. De-abia spre ziuă îl birui somnul binefăcător și atît de adînc că dimineața trebui să-l scuture de două ori dăscălița pînă să-l deștepte, ca să nu întîrzie tocmai acuma cînd avocatul nu-i acasă și toată cancelaria e în seama lui.

La amiazi făcură cu toții o plimbare pînă-n Jidovița să aștepte pe Grofșoru... Copiii auziră cei dintîi clopoțeii cailor. Trăsura se opri și avocatul sări jos strălucitor. Înainte de a-și săruta nevasta, se repezi la Herdelea și, îmbrățișîndu-l furtunos, îi zise :

– Ai văzut, renegatule, ce poate face un romîn ?... Apoi de-acuma să mai poftești să nu crezi cînd îți făgăduiesc eu ceva !

Un copist pirpiriu luă din mîna lui Ion hîrtia prin care tribunalul îi îngăduia să-şi facă pedcapsa de o lună la închisoarea judecătorici din Armadia, o suci, o învîrti, căută prin dosare, se uită la dînsul clătinînd din cap dojenitor, apoi scrise ceva într-un registru prăfuit, îi dădu un bilet galben şi-l trimise : „în fundul gangului, unde vezi o tăbliţă neagră cu chei multe".

Din gang Ion se pomeni deodată în curtea închisorii. O recunoscu numaidecît, nu degeaba a văzut-o doar aşa de bine odinioară, cînd a avut pozna cu Simion Lungu. Stringerea de inimă de atunci îi îngălbeni faţa şi acuma. Curtea strîmbă era pustie. Pardoseala de piatră, tocită, răsfrîngea lucirea soarelui. Ferestrele cu zăbrele încrucişate scînteiau în bătaia razelor calde. Într-un geam, un cap tuns, cu barba înnegrită de ţepi nerase de mult, stătea nemişcat, parcă ochii, singuri vii, s-ar fi îmbătat sorbind lumina zilei. Ion se cutremură uşor şi-şi făcu cruce, ridicînd apoi privirea spre cerul albastru pe care ici-colo albea cîte un nouraş încremenit în văzduhul limpede.

Bătu la uşa cu chei multe şi dinăuntru auzi un glas aspru, gros, mînios. Intră încet, strecorîndu-se parcă să nu facă zgomot. În odăiţa luminoasă văzu pe paznicul de odinioară, care-l întîmpină cu un dispreţ fulgerător, în vreme ce altul, şezînd la o mescioară, întinse mîna după biletul galben, ca unul ce ştia că aici nimeni nu vine fără asemenea hîrtie.

– *Numero* cinci ! mormăi cel ce îi ceruse biletul, pe romînește, ca să înțelcagă și Ion despre ce e vorba.

Paznicul celălalt îi luă briceagul, chimirul și traista cu merinde ce i-o pregătise maică-sa, zborșindu-se :

– Aici nu mănîncă nimeni extra, bre !

Ion vru să-și apere mai ales merindea, gîndindu-se c-ar fi păcat să se strice ori să-i mănînce paznicii atîtea bunătăți, dar o teamă ciudată îl strîngea de beregată și nu putu scoate nici un cuvînt. Urmă ca un miel pe paznicul ursuz care-l vîrî într-o celulă strîmtă și-i porunci să păstreze curățenia și să nu facă gălăgie. Apoi rămase singur între patru ziduri goale și auzi cheia întorcîndu-se în broască de două ori, cu un scîrțîit strepezitor Stătu cîteva clipe uluit, uitîndu-se împrejur. Inima îi bătea ca și cînd nu și-ar fi găsit locul. Apoi începu să umble de colo pînă colo tot mai repede, ca o fiară prinsă în cușcă, cu ochii însă mereu la fereastra prin care nu vedea decît o palmă de cer foarte depărtat.

După un răstimp însă se potoli brusc și rușinat de atîta tulburare. „Ei, parcă nu știam eu c-așa trebuie să fie !... Amu ce-o vrea Dumnezeu !" își zise dînsul oprindu-se în mijlocul celulei.

Își împături cu băgare de seamă sumanul, îl potrivi pe dușumea în colțul de lîngă ușă și se lungi jos. Se simțea trudit ca și cînd ar fi tras la jug. Închise ochii și adormi buștean.

Pe la amiazi se deșteptă la răcnetele paznicului care-l zgîndărea în coastă cu vîrful cizmei.

– Sus, he ! Sus, cîine ! Aici nu se doarme, bre ! Aici se lucrează !

Fu trimis, împreună cu alți trei osîndiți, să taie lemne acasă la domnul judecător.

De-a doua zi se obișnui. Era mulțumit. O ducea bine : mîncare avea, somn destul, muncă mai mult pentru față... Totuși i se făcea dor de-acasă și îndeosebi începu să-l cuprindă grija de copil. Toată noaptea se visa în Pripas, dar niciodată acasă cu copilul. ci totdeauna la George, primprejurul Floricăi. Îi era necaz și abia aștepta ziua de joi, cînd trebuia să vie Zenobia cu veşti și cu mîncare.

– Ce face băiatul ? o întrebă dînsul răstit și bănuitor.

– Face bine că-i sănătos – răspunse mamă-sa, veșnic neîmpăcată că se prăpădește atîta cu firea din pricina stîrpiturii celeia, iar azi adinc supărată, fiindcă paznicul n-o lăsase să se apropie de Ion cu merindea.

Cît era treaz, toată ziua numai la Petrișor se gîndea. Aici avea atîta vreme să-și depene închipuirile încît parcă-și storcea creierii. Dar cu cît se zbuciuma mai mult, cu atîta nășteau mai grele întrebări la care nici nu îndrăznea să răspundă. Deseori auzea limpede glasul socrului său de la înmormîntarea Anei, iar privirea lui o avea mereu ca un spin. „Cît sînt eu aici, poate să mi-l omoare, ca să-mi ia pămînturile !“ îi trăsni deodată prin minte ca o lovitură de cuțit.

De atunci zidurile îl înăbușiră și zilele trecură mai anevoie. Îi venea să se repeadă la zăbrelele groase din ferestre, să le smulgă și să alerge acasă la copil, să-l apere.

Noaptea însă visurile îl purtau numai pe la Florica. Se vedea cu săptămîni în urmă, înainte de moartea Anei, ducîndu-se pe la George, vorbind de moşie, de muncă, plănuind lucruri de care dînsul nici nu se sinchisea. Se ducea mereu, deşi ura pe George ca pe un tîlhar care i-a răpit cea mai scumpă comoară. Se ducea fiindcă numai aşa putea sta aproape de comoara lui. Nu schimba o vorbă cu ea, nici măcar o privire, şi totuşi se simţea fericit şi vesel. Nu ştia ce vrea, nici nu se întreba nimic. Se mulţumea s-o ştie aproape şi nădăjduia. De cînd s-a stins Ana, s-a dus mai rar, dar cu mai multă nădejde ascunsă în inimă... Şi acuma, că nu poate merge şi nici nu vrea să se gîndească la ea, tot ea îi stăpîneşte visurile...

Cînd se trezea din somn, Ion simţea totdeauna o mîngîiere peste care însă lumina zilei arunca iarăşi pînza grijilor de copil.

În două săptămîni gîndurile şi visurile îl slăbiră ca un ogar. Faţa i se îngălbeni, fruntea i se zbîrci de gînduri. Numai în ochi îi ardea parcă mai multă patimă şi hotărîre.

4

Peste vreo zece zile Herdelea primi telegrafic ordinul de la inspectorul din Bistriţa să-şi reia imediat serviciul la şcoala din Pripas. Totodată era încunoştinţat că s-au trimis cuvenitele adrese la percepţia din Armadia să-i plătească leafa ce i-a fost reţinută pe timpul suspendării.

– Dumnezeu te bate și tot Dumnezeu te mîngîie, zise învățătorul atît de copleșit de fericire că bău două sticle de bere la Rahova și mai aduse și acasă un litru de vin pe care să-l fiarbă baba cu zahăr și scorțișoară spre a sărbători în familie cum se cuvine ziua aceasta nu mai puțin mare ca ziua cînd a scăpat de amenințarea osîndei.

Doamna Herdelea se supără nițel, cum era obiceiul ei, îl ocări că-i beției, dar apoi totuși fierse și puse vinul pentru după cină, făcîndu-l așa de bun că Herdelea vru să silească pe Ghighi să bea baremi un păhărel, ceea ce ea firește refuză cu înverșunare, deoarece nu se cade unei fete să-și pîngărească gurița.

Îmbătați de bucurie și, în ce privește pe Herdelea, de vin, după masă ținură un lung consiliu de familie. Suma de bani ce le pica pleașcă, se înțeleseră repede, cu toate roșelile domnișoarei Ghighi, s-o întrebuințeze pentru trusoul ei de mireasă de care nimeni nu știe cînd poate fi nevoie. Pe urmă veni iar pe tapet chestia dezbătută odinioară în împrejurări triste : să se mute oare înapoi în Pripas sau să rămîie cu casa aici și numai Herdelea să meargă dimineața și să se întoarcă seara, ca și Zăgreanu ? Doamna Herdelea, care avea slăbiciunea căsuței, susținu un răstimp că trebuie să se mute, argumentînd îndeosebi cu teama ca nu cumva „pămătuful" de Belciug, de necaz că au ieșit triumfători din toate încercările, să le facă tocmai acuma pocinogul cu locul. Herdelea, deși de acord în principiu, se gîndea că ar fi bine să poată vedea și de școală, dar să-și păstreze și leafa de la Grofșoru, învoindu-se cu dînsul să-i lucreze după-amiazi sau seara. Ar fi păcat să scape din mînă o leafă

și alte venituri frumoase, căci n-ar strica să se gîndească și la zestrea Ghighiței. Fata cu zestre e de două ori mai căutată. Laura a trecut ca și cățelul prin apă, fiindcă a nemerit un băiat cum rar se găsesc. Dar unde se poate ști norocul Ghighiței ?

Fata se supără și, firește, se jură că nu se va mărita niciodată... Atîta fu de ajuns ca să se înăsprească tonul sfatului. Doamna Herdelea sări numaidecît s-o învinovățească vehement că și ea umblă cu fumuri ca Laura, dînd drept pildă faptul că nu ia în seamă îndeajuns pe Zăgreanu, care-i un băiat eminent și pare a o iubi, ci se ține de alte mofturi, parcă ea ar fi cea fată de solgăbirău. Ghighi protestă, lăcrimă, își astupă urechile să nu-i audă cum îi pomenea de Laura care „vezi ce bine e așezată dacă ne-a ascultat pe noi".

– Dar venit-a să mă ceară ? strigă Ghighi în cele din urmă, desperată. Ori ați vrea să-l pețesc eu pe dumnealui, fire-ar al dracului !

Ideea c-ar putea peți ea pe Zăgreanu i se păru atît de caraghioasă, că-i trecu dintr-o dată supărarea și pufni de ris, ceea ce făcu și pe doamna Herdelea să zîmbească.

Astfel consiliul se sfîrși în veselie, deși fără a fi luat vreo hotărîre. Deocamdată rămase ca învățătorul să se ducă singur în Pripas, ca și Zăgreanu. Pe urmă va vorbi cu Grofșoru și pe urmă se va vedea ce-i de făcut.

Singură Ghighi se culcă mai tulburată. Ea încă nu se gîndise serios la Zăgreanu. Îi era simpatic, adevărat, dar să se mărite cu el ? Adormi zicîndu-și : „Ciudați mai sînt și bătrînii ! Ei numaidecît la măritiș se gîndesc..."

În noaptea aceea visă pe Zăgreanu și rîse prin somn așa de tare că doamna Herdelea se deșteptă și se închină.

Herdelea, pentru reluarea școalei în primire, se răsese și se dichisise ca un peițor. Porni mai de dimineață, agale, ducîndu-și în mînă legăturica cu merindea pentru amiazi. Însăși vremea parcă voia să sărbătorească întoarcerea lui triumfală. O zi minunată de mai, cu soare blajin, mîngîitor. Șoseaua spre Pripas era albă, lăptoasă, în umbra Pădurii Domnești care-și fremăta domol și fermecător cîntecu-i de dimineață, luîndu-se la întrecere cu mierlele ce zburătăceau prin holdele și porumbiștile fragede... Cu cît se apropia de sat, cu atîta inima și emoția îi creșteau învățătorului. Întîlnea țărani care mergeau la lucru, care-i zîmbeau și cărora le răspundea zîmbind. Sub Ripile Dracului se întîlni cu Toma Bulbuc, se opri și-i povesti cum nu l-a lăsat Dumnezeu. Toma clătină din cap și se bucură din ochi, zicîndu-i :

– Să ni te ție Dumnezeu, domnule învățător, căci ești de-al nostru și ne știm mai bine necazurile !...

Se mai opri cu Trifon Tătaru, cu primarul Florea Tancu, cu straja Cosma Ciocănaș, povestindu-le tuturor izbinda cu aceeași mîndrie naivă. Cînd intră în sat, se uită la ceas. A sosit prea devreme. „Am venit binișor de tot, se gîndi dînsul cu o fericire nemărginită pe față. Lasă, nu face nimic ! Că tot vreau să văd ce face și căsuța noastră, săraca... Bine că luai cheile !"

Casa cu cele două ferestre mici dinspre hotar parcă-l privea cu drag.

– Ei, sărăcuța ! Cum a stat ca pustie atîta amar de vreme ! murmură Herdelea înduioșat. Ehe, mai mult de cinci luni... Nu-i glumă !

În ogradă buruienele crescuseră în voie. Grădina, neîngrijită, se sălbătăcea. Sub streșini se împînzise droaie de păianjeni, iar tencuiala pe pereți începuse să plesnească pe ici-colea. Cheia se învîrti greu în broască. Dinăuntru îl izbi în față un aer greu, zăpușit. Odăile goale răsunau trist de zgomotul pașilor învățătorului care se opri în fiecare, cercetînd și suspinînd. „Ar fi trebuit s-o mai aerisim, s-o mai îngrijim, dar cînd e omul necăjit, nu se mai gîndește la nimic", își zise Herdelea ieșind în cerdac și răsfățîndu-și ochii în priveliștea satului înveșmîntat în floare și verdeață.

Bătrînul Glanetașu, din ograda lui, îi zise respectuos „bună dimineața", ridicînd tacticos pălăria, ca și altădată. Zenobia, ieșind cu nepoțelul care urla din răsputeri, începu să blagoslovească pe domnul învățător, că bine l-a adus Dumnezeu, că vai rău a fost fără om învățat în sat, că popa-i tot cu biserica lui... Herdelea le povesti și lor cum a primit porunca prin telegraf să vie îndată la școală fiindcă nimeni nu știe ca dînsul să învețe pe copii ce trebuie Macedon Cercetașu și apoi alți vecini se apropiară pe rînd, ascultînd glasul lui cu gura căscată de mirare și mulțumire, căci toți se plîngeau de învățătorul cel tînăr c-ar fi luat-o prea razna.

– Ei, dar Ion pe unde-i, Alexandre ? întrebă Herdelea pe Glanetașu.

– Apoi dumneata nu știi ? se amestecă Zenobia, dînd la o parte pe bărbatul ei. Că doar dumneata i-ai făcut rugarea să-l lase să șadă în Armadia...

– O să-i ajute Dumnezeu și lui, zise Glanetașu, ca să nu rămîie de rușine că i-a astupat muierea gura.

– Așa-i, Alexandre. Temnițele-s pentru oameni, răspunse învățătorul dînd din cap. Numai sănătos să fie și ca mîine-i aici !

Acuma sosi și Zăgreanu din Armadia, țănțoșel, învîrtind în dreapta umbrela de ploaie de care nu se despărțea niciodată, urmînd astfel de aproape tradiția dăscălească de-a nu pleca de acasă fără umbrelă cum nu pleacă soldatul fără baionetă. Tînărul salută zîmbind pe Herdelea și vru să treacă înainte spre școală.

– Așteaptă-mă, *colega,* să mergem împreună, c-avem același drum ! îl opri Herdelea jovial.

– Cu plăcere, domnule *colega !* răspunse Zăgreanu politicos.

– Tot trebuie să-mi dai în primire școala, adăogă Herdelea coborînd în uliță, în vreme ce țăranii ascultau tăcuți convorbirea domnilor.

– Da ? zise tînărul roșindu-se deodată pînă-n vîrful urechilor. Nu știam nimic... Eu n-am fost... înștiințat...

Bilbiia, foarte încurcat. Și mai ales se rușina în fața țăranilor care acum zîmbeau batjocoritor.

– Ieri mi-a venit ordinul... Telegrafic... Dacă te vedeam prin Armadia, te preveneam ! zise Herdelea scoțînd telegrama și arătîndu-i-o cu cruzimea biruitorului. Uite, *colega !* E iscălit chiar de inspectorul cel nou...

– Da... da... desigur... mergem... Predau... cum nu... murmură Zăgreanu neputîndu-şi veni în fire de emoţie... Mă mir însă că pe mine nu m-a înştiinţat... Ce are a face. Probabil c-o să-mi vie pe cale oficială... Nu-i nimic, mă rog...

– Negreşit, firește, trebuie să-ţi vie, aprobă bătrînul cu superioritate.

La şcoală, copiii avură bucurie în ochi văzînd că intră Herdelea care-i şi trimise în curte să se joace pînă ce ia dînsul în primire averea statului. Pe urmă, după ce plecă Zăgreanu, începu lecţiile cu atîta pasiune şi emoţie, ca şi cînd ar fi fost pentru întîia oară în faţa unei clase. Deschise uşa, să intre aerul proaspăt, înviorător al primăverii. Şi copiii nepricepuţi ascultau şi răspundeau uşuraţi, parcă în locul tatălui vitreg s-ar fi reîntors tatăl lor cel bun şi adevărat.

În pauza de la amiazi Herdelea, vrînd să-l vadă întreg satul, porni pe Ulița din dos, schimbînd cîte-o vorbă la fiecare ogradă, şi ieşi în capătul dinspre Sărăcuţa. Belciug era în cerdacul casei sale, cu hainele pătate de var şi de tencuială, căci adineaori venise şi el de la biserica nouă unde zidarii lucrau de zor.

– Noroc, Ioane ! Voinic, sănătos ? îi strigă Herdelea cu glas cald, prietenesc.

– Mulţumesc lui Dumnezeu, Zaharie ! Mă mai tîrăsc şi eu cum pot, răspunse preotul zîmbind şi apropiindu-se de portiţă.

– Ştii că mi-am luat iar şcoala în seamă, zise învăţătorul cu o mîndrie pe care nici nu încerca s-o ascundă.

– Bine că te-ai întors, Zaharie, slavă domnului ! Că Zăgreanu era o primejdie pentru toți ! murmură Belciug serios și sincer.

Își strînseră mîna, dar nu-și mai ziseră nimic. Herdelea își urmă calea spre casă, unde voia să-și mănînce merindea, iar Belciug se uită după el o clipă, gînditor.

5

Cînd îi dădură drumul din închisoare, Ion parc-ar fi scăpat din pușcă. Îi bătea inima, strînsă-n clește de presimțirile rele. „Baremi de n-ar fi copilul", se gîndea mereu, alergînd pe șoseaua dintre Jidovița și Pripas.

Intrînd pe poartă însă auzi limpede plînsul răgușit și slăbit al copilului. „Uite... uite... Așa mă bate Dumnezeu din senin !"

Petrișor, culcat pe spate, de-a curmezișul patului, gemea cu ochii închiși lăcrimați. În răstimpuri ridica mînușițele, le apropia și le tremura parcă s-ar fi căznit să-și smulgă o durere mare... Zenobia, la vatră, alegea cărbuni aprinși, tocmai vrînd să-i descînte de deochi ; Glanctașu însă, mai întristat, ședea pe marginea patului, șoșăind :

– Taci cu moșul, taci, taci, taci !

Ion își aruncă tot calabalîcul pe laviță și păși lîngă pat.

– S-a dus, degeaba, s-a isprăvit ! zise dînsul uitîndu-se o clipă în fața suptă și bolnavă a copilului.

– Amu lasă că n-a mai fi nimic... Pesemne l-a deochiat cineva, că oameni răi sînt destui ! răspunse Zenobia, de la vatră, suflînd în jăratec.

Glasul ei liniștit schimbă deodată groaza lui Ion într-o furie năprasnică. I se păru că maică-sa înadins vrea să-i ucidă copilul. Se întoarse la ea ca un nebun, îi puse mîna în păr și începu să-i care la pumni cu sete, răcnind :

– Îmi omori copilul, ai ?... Într-adins... mi l-ai... omorît !...

De spaimă, dintru-ntîi Zenobia nici nu se gîndi să se vaite, ci se făcu ghem, hiclind sub lovituri. Trebui să sară Glanetașu, s-o scape din mîinile feciorului, luînd astfel și dînsul cîteva ghionturi în învălmășeală.

– Tulai, că m-a omorît tîlharul ! zbieră acuma Zenobia zbughind-o afară în ogradă, cu părul vîlvoi. Tulai, oameni !... Tulai !...

Își potrivi năframa pe cap și apoi se întoarse iar în casă, blestemînd vajnic pe Ion care, răcorit, se așezase la masă, cu ochii la copil, fără să audă altceva, afară de plînsul neputincios ce-l sfîșia ca niște împunsături de pumnal.

Zenobia, căutînd totuși să-l îmbuneze, urmă pregătirile de descîntec în care de altfel era mare meșteră. Aduse de la fîntînă o cofiță de apă, luă o ulcică plină și o așeză pe vatră. Apoi cu cleștele în mîna stîngă apucă un cărbune și-l slobozi în apa neîncepută, făcînd îndată, cu un cuțit ce-l avea în dreapta semnul crucii în ulcică, murmurînd „nouă". Puse alt cărbune, făcu altă cruce și numără „opt". Și așa mereu pînă ajunse cu numărătoa-

rea la unu. Jarul sfîrîia ascuțit și bătrîna șopti trăgînd cu ochiul spre Ion :

– Avai de mine că rău l-a mai deochiat cineva, plesni-i-ar ochii să-i plesnească !

În picioare și bătrînd mereu cruci în apă cu cuțitul, rosti pe urmă, domol, trăgănat, abia înțeles :

– Preasfîntă Maică Precistă, de-i deochiat Petrișor cu unu, dedeochi cu doi ; de-i deochiat cu doi, dedeochi cu trei ; de-i deochiat cu trei, dedeochi cu patru ; de-i deochiat cu patru, dedeochi cu cinci ; de-i deochiat cu cinci, dedeochi cu șase ; de-i deochiat cu șase, dedeochi cu șapte ; de-i deochiat cu șapte, dedeochi cu opt ; de-i deochiat cu opt, dedeochi cu nouă, cu mîinile mele cu-amîndouă ! Petrișor să saie, să răsaie, ca aurul strecurat, ca argintul luminat !... Și de-i deochiat de ochii căprii, și de-i deochiat de ochii negrii, și de-i deochiat de ochii mierii – descîntecul din gura mea, leacul de la Dumnezeu !...

Picură cu virful cuțitului cîțiva stropi de apă descîntată în gura deschisă a copilului, apoi își muie degetele în ulcică și-i făcu trei cruci pe frunte, trei pe bărbie, trei pe piept și cîtetrei în fiecare talpă... Și îndată Petrișor încetă de-a mai plînge. Gemu însă greu, cu ochii mari, speriați parcă de o vedenie urîtă.

– Toți cărbunii au picat la fund, mormăi Zenobia vărsînd dintr-o dată apa din ulcică pe țițina ușii. A fost deochiat băiețașul dare-ar Dumnezeu să fie sub pămînt de trei stînjeni ochii care nu lasă-n pace suflete nevinovate !

Ion rămase nemișcat pe laviță cu cotul pe masă și nici nu se atinse de mîncarea ce i-o puse dinainte mamă-sa. Capul îi fierbea de gînduri negre... Într-un tîrziu, aruncîndu-și ochii pe fereastră, văzu trecînd pe Herdelea. Sări în picioare parcă l-ar fi opărit.

„Dumnezeu mi l-a trimis !" își zise dînsul repezindu-se în ogradă, cu capul gol, ca un zănatec.

Herdelea îl zări și se opri bucuros, întrebînd :

– Cînd ai scăpat, Ioane ?... Bine că ți-a ajutat Dumnezeu... Iaca, și eu mă întorsei la slujbă... Tocmai de la școală viu, c-am dat drumul copiilor de prînz...

– Îmi moare băiețelul, domnule învățător, gemu Ion în loc de orice răspuns. Mi se prăpădește, nașule... Și dacă moare, ce s-alege de mine ? Ce să mă fac ?

– Ce să moară ?... Așa se îmbolnăvesc copiii...

– Moare, moare, nașule, simt că moare, stărui țăranul cu atîta convingere că Herdelea își pierdu zîmbetul de pe buze.

– Atunci cheamă doctorul, finule !

– Degeaba-i, nașule... Ce să facă doftorul dacă-i mîna lui Dumnezeu la mijloc ? oftă Ion uitîndu-se drept în ochii învățătorului cu o privire stinsă de spaimă. Asta-i pedepsa mea, nașule... Asta-i... Nu ți-am spus eu deunăzi ?

– Rău, făcu Herdelea ginditor. Dacă-i așa, e rău...

– Ș-amu eu rămîn iar pe drumuri, nașule, așa-i ?... Toate pămînturile se întorc înapoi de unde au venit, așa-i ? întrebă țăranul atîrnîndu-și ochii pe buzele învățătorului în așteptarea unei dezmințiri mîntuitoare.

– De... Bine nu-i, nici vorbă, zise Herdelea încet, șoväind. Dar nici tocmai așa de rău nu-i, cum te temi tu... Că doar ești tatăl copilului și în caz de moarte, doamne ferește, tu ești, tata e moștenitorul... Cel puțin așa cred eu...

– Dar socrul ? Vasile Baciu ? se holbă Ion necrezător

– Apoi de... și el ar putea zice multe... Că ce a dat, pentru fata lui a dat... Dac-a murit fata și ar muri și copilul, te pomenești c-o să ceară să-i înapoiezi averea... De, știu eu ?... Dar mai bine să căutați să vă înțelegeți, că vezi bine cum umblă judecățile, numai cu ponoase.

Ion rămase totuși mulțumit. Dacă-i vorba de învoială. apoi înseamnă că nu-i poate lua nimeni nimic fără luptă.

În casă Petrișor plîngea iar, mai dureros. Dar lui Ion nu i se părea așa de sfîșietor plînsul ca adineori.

A doua zi veni Vasile Baciu, care auzise că copilul trage să moară. Ion îi pîndi toate mișcările. Vasile Baciu era liniștit ; îl mîngîie puțin și sfătui pe Zenobia să pună pe pîntecele umflat al bolnavului tărîțe căldicele muiate în lapte dulce de la o vacă cu întîiul vițel. Numai la plecare spuse lui Ion :

– Nu trebuia să-l înțărcați așa de micuț... Amu dacă moare, ce te faci ?

Avea în privire ceva iscoditor. Ion însă răspunse nepăsător :

– Ce să fac, socrule ? O să-l îngropăm... Dacă nu i-a dat Dumnezeu zile, putem noi să-i dăm ?

Vasile Baciu tuși puțin, parc-ar fi vrut să zică ceva și s-ar fi răzgîndit.

– Apoi pace bună ! murmură dînsul scurt, ieşind.

Ion începu de-acum să se gîndească la înmormîntare, socotind cît va trebui să cheltuiască şi hotărînd să-l aşeze lîngă Ana, că-i loc mai frumos şi mai larg.

Apoi Petrişor se topi ceas cu ceas. A patra zi nu mai avu plins, ci doar un horcăit aspru, ca şi cînd tragi cu ferestrăul într-un lemn prea tare... Atunci Ion aduse din Armadia pe doctorul Filipoiu. Cînd sosi însă cu doctorul, găsi copilul rece. Văzîndu-i burta umflată şi vînătă ca o tobă, Filipoiu strînse din umeri :

– L-aţi otrăvit cu cine ştie ce bazaconii de mîncări... Dacă m-aţi fi chemat pînă a nu se umfla, poate că-l scăpam...

După înmormîntare Vasile Baciu, întunecat şi posomorît, veni îndată la Ion care îl aştepta :

– Amu ginere, să ne înţelegem omeneşte, zise dînsul fără mult înconjur. Ana a murit, copilul a murit... Dumnezeu să-i ierte, că-n mîna lui ni-i soarta şi viaţa... Zestre ţi-am dat destulă, Ioane. Şi cîtă nu ţi-am dat, mi-ai luat-o tu cu puterea, c-aşa ai vrut. Ai văzut că n-am zis nimic şi ţi-am dat tot. Că doar copilului meu îi dădeam... Nu grăiesc bine, Ioane ?

Ion tăcu, cu ochii în altă parte. Vasile Baciu urmă, tot liniştit :

– Bine... Dar acuma, dacă a murit şi Ana şi copilul, cuvine-se ca ce-a fost al lor să se întoarcă înapoi la mine. Aşa-i legea şi omenia... De aceea am venit, să n-avem pe urmă sfadă şi ocară...

– Da de ce să se întoarcă la dumneata ce-i al meu, socrule ? zise Ion rece. Ce-i al meu, de ce să nu rămînă tot al meu ?

– Ce-i al tău, al tău să rămîie. Mie să-mi întorci numai ce-i al meu... Să-mi întorci pămîntul...

– Nu-ți mai strica gura degeaba, socrule, zău așa, că doar ești om bătrîn ! rîse deodată Ion, întrerupîndu-l.

Pe Vasile Baciu rîsul îl înfurie. Se stăpîni însă și răspunse cu glasul mereu potolit, dar puțin mai gros :

– Eu am vrut să mă învoiesc cu tine, ca cu un om de omenie. Dar nu... Văd că ești tot cum te-am știut. Hoț ai fost, hoț ai rămas. Nu degeaba nu-i nici o săptămînă de cînd ai scăpat din temniță...

– Așa-i, socrule, așa-i iar cum zici dumneata, rîse Ion răutăcios. Mai bine să-mi zici dumneata mie că-s hoț, decît să-ți zic eu dumitale. Mai bine !

– Nu-i nimic, se sculă Vasile. Dacă tu nu vrei să înțelegi de vorbă bună, ai să înțelegi de rău... N-am umblat cu judecăți de cînd sînt, dar amu nu te mai iert de-aș ști de bine că-mi vînd și cămașa de pe mine !

Ion rîse mereu, însoțindu-l pînă-n ogradă. Dar cînd rămase singur, simți că îndîrjirea stăpînită a bătrînului i-a cam clătinat încrederea...

6

Herdelea raportă din vreme inspectorului, după cum se cerea, că examenul de sfîrșitul anului se va ține în Pripas în a doua duminecă din iunie... Deși felicitase într-o scrisoare respectuoasă pe Horvat cu prilejul înain-

tării lui ca inspector, Herdelea avea totuși o frică de examenul de-acuma, cum n-a avut niciodată. Prinsese de veste că noul inspector se duce să supravegheze examenele la școlile unde i se părea că nu s-au făcut destule progrese în limba statului, și astfel era sigur că are să vie și la Pripas. Își aducea aminte de inspecția de-acum un an, de avertismentul de-atunci, și-și zicea îngrijorat :

– Scurtă-i fericirea în viața omului...

Cît fusese suspendat dînsul, Zăgreanu, avînd altă metodă, mai mult încurcase copiii. În mai puțin de două luni, deci, ar fi trebuit să macine materia pentru un an. Își pusese el tot sufletul să vîre în mințile tinere cît mai multe cuvinte ungurești. Venea la școală de cînd se făcea ziuă și stătea pînă înseră, numai să iasă bine, să poată mulțumi pe domnul inspector... Ba mai tremura și pentru Belciug care, învîrtindu-se toată vremea cu biserica cea nouă, nu dădea de loc pe la lecțiile de religie.

– Ia seama, frate Ioane, că vine inspectorul la examen și o să pățim urît ! îi spunea Herdelea glumeț, dar muncit în suflet de griji.

– Parcă nu mai pot cu de inspectorul vostru... Dac-ai vedea tu ce trag cu zidarii de la biserică nic nu m-ai mai pomeni de inspector, zău, Zaharie !

Nu se iubeau, dar nici nu se mai dușmăneau. Nu se căutau, dar nici nu se mai ocoleau și, cînd se întîlneau, schimbau cîte-o vorbă, două despre treburile oficiale, ferindu-se totuși de-a lungi conversația și mai ales de-a aduce pe tapet ceva din daraverele lor trecute.

Sîmbătă, în ajunul examenului, Herdelea ieși cu toți copiii la pădure, aduse verdeață și flori, și împodobi

școala cu ghirlande. Sosi acasă în Armadia tîrziu după-amiazi, frînt de oboseală, de-abia tîrîndu-și picioarele. Tocmai se plîngea dăscăliței cît a muncit, cînd în față casei se opri o trăsură și Ghighi năvăli în odaie, speriată :

– Tată, tată !... Inspectorul !

Herdelea își uită deodată orice oboseală și se repezi afară.

– O, bată-l Dumnezeu, că nu te mai lasă nici să răsufli ! mormăi doamna Herdelea.

Peste două-trei minute însă învățătorul intra în casă cu inspectorul.

– Te-am căutat în Pripas... Nu știam că nu stai acolo... Eu, spun drept, nu-mi pot închipui o școală bună condusă de un învățător din altă comună... Dar în sfîrșit, o să vedem mîine...

Herdelea mormăi ceva neînțeles. Cînd era mișcat și încurcat, vorbea foarte prost ungurește. Trase un scaun inspectorului, ștergîndu-l cu batista ca să nu fie cumva murdar.

– Mulțumesc, zise Horvat, acrit de schimonoselile limbii oficiale în gura unui învățător al statului. Mulțumesc !... Voiam numai să te anunț că am venit înadins pentru examenul dumitale... Știu de rîndul trecut că n-ai prea strălucit și vreau să văd cît progres ai făcut... Acuma însă aș vrea să găsesc pe aici un hotel sau așa ceva pentru noaptea asta...

– Avem două, domnule inspector, dar mai bine e la berăria Rahova... Curat și ieftin ! se grăbi Herdelea

să-l lămurească în nădejdea să scape mai curînd de dînsul.

Dăscăliţa rămase netulburată pe canapea, lîngă fereastră, cîrpind nişte pantaloni de-ai bărbatului, ca să nu-şi mai strice hainele cele bune la cancelaria lui Grofşoru, unde avea de gînd să-şi reia serviciul mai temeinic îndată după examen. Ghighi, nedezbărată de spaimă, stătea cu buzele uitate într-un zîmbet timid şi nu-şi putea lua ochii de la inspectorul care, în orice casă de învăţător, e privit ca un idol înfricoşător.

– Familia dumitale ? întrebă Horvat.

– Da, da, zise Herdelea frecîndu-şi mîinile cu respect. Mai aveam o fată, care e însă măritată, cu ajutorul lui Dumnezeu... Şi un fecior... de asemenea nu-i acasă...

– Cu gospodăria, doamnă, nu-i aşa ? se adresă inspectorul dăscăliţei cu o galanterie impunătoare. Foarte frumos ! Gospodăria e cea mai frumoasă podoabă a femeii !

– Eu nu vorbesc ungureşte, zise doamna Herdelea, fără măcar să ridice nasul din lucru, cu o linişte care pe bărbatul ei îl îngrozi.

– Cum ?... Nu-nţeleg ! se miră inspectorul.

– Pricep eu ce ziceţi, dar nu vreau să vorbesc ungureşte ! Nu-mi place mie să mă strîmb trăncănind într-o limbă străină, cînd nici n-am nevoie ! sfîrşi dăscăliţa cu o superioritate zdrobitoare şi strîngînd din buze. parcă numai gîndul c-ar putea vorbi ungureşte îi strepezeşte dinţii.

Inspectorul Horvat nu înţelesese tot ce cuvîntase doamna Herdelea. Vedea însă că femeia aceasta, soţia

unui învățător al statului, nu știe ungurește. Și era adînc indignat. Se mai întoarse spre Ghighi cu un zîmbet desperat :

– Poate că nici domnișoara nu vorbește ?

– Niciodată... nu... n-am vorbit ! răspunse Ghighi speriată c-o ia și pe ea la zor și schimonosind cuvintele ungurești atît de îngrozitor, că inspectorul se cutremură de durere.

– A... da, da... Dumneavoastră desigur nu vorbiți ungurește în familie ? întrebă Horvat pe Herdelea.

– Nu... adică... ar fi greu... Femeile n-au de unde să... Mă rog... Băiatul însă vorbește mai abitir ca un ungur... Da... A uimit toată Armadia cum știe de bine, murmură învățătorul sfîrșind cu un suspin.

Inspectorul plecă stăvilindu-și în gît revolta. După ce se sui în trăsură însă, spuse foarte grav lui Herdelea :

– Asta-i nemaiauzit, domnule ! Dacă nu poți fi înțeles cu limba noastră nici în casa unui învățător, care trebuie să fie un propovăduitor sincer, atunci cum să progreseze învățămîntul ungar ? Cum, domnule ?... Ce-am văzut la dumneata m-a uimit și m-a întristat... În orice caz m-ai făcut să fiu foarte curios de examenul de mîine...

Doamna Herdelea și Ghighi avură ce ocărî toată seara pe socoteala inspectorului ; învățătorul însă tăcu, nu-și prea găsi culcuș în pat, iar a doua zi, mergînd în Pripas, se închină și bolborosi toate rugăciunile cîte și le aduse aminte.

Cînd bătu ora opt, inspectorul intră în clasă, înaintea lui Belciug, care veni de-abia pe la nouă, cu urmele

de zid pe haine. Examenul fu o tortură pentru învățător și elevi. Horvat se amesteca într-una, încurca întrebările și, de îndată ce un copil greșea, încrunta din sprîncene și se uita triumfător la Herdelea. Ba de cîteva ori zise tare :

– Cum să știe, dacă nu cunosc limba !... Nici unul nu vorbește cumsecade ungurește ! Toți se bîlbîie, se strîmbă... Scandal !...

Herdelea începu să se scuze că copiii nu pot ști perfect limba de vreme ce n-o vorbesc acasă și că, de altfel, rezultatele nu sînt cum ar putea fi din pricină că el a fost înlocuit luni de zile cu un tînăr care venise cu obiceiuri noi. Dar, fiindcă inspectorul nici nu voia să-l asculte, se resemnă mai în urmă, își recăpătă sîngele rece și nu se mai sinchisi de dînsul, examinînd parc-ar fi singur cu școlarii, gîndindu-se doar mereu :

– Acu fie ce-o vrea Dumnezeu din cer ! Acolo-i toată nădejdea !

La sfîrșit veni rîndul preotului, cu religia. Copiii, înviorați, răspundeau limpede și cu glas tare, ca și cînd de-abia și-ar fi stăpînit bucuria că li-e îngăduit să rostească vorba pe care o pricep.

– Aș dori să-mi spună un elev pe ungurește *Tatăl nostru !* zise Horvat, la sfîrșit, nemulțumit că nu mai auzea limba statului.

Belciug, parcă n-ar fi înțeles bine, întrebă mirat :

– Poftim ?

– Zic c-aș dori s-aud *Tatăl nostru,* în ungurește conform planului de învățămînt ! repetă inspectorul deodată mai sever.

– Asta nu se poate! răspunse preotul, hotărît și scurt, îmbujorîndu-se de mîndrie.

– Cum nu se poate? zise inspectorul jignit de tonul răspunsului.

– Nu se poate, vorbi Belciug cu o franchețe care-l înălța, pentru că elevii nu știu rugăciunile pe ungurește, pentru că eu i-am învățat în limba lor maternă, pentru că nici eu nu le știu pe ungurește, căci nici pe mine nu m-a învățat nimeni să le zic pe ungurește, cum n-am învățat nici eu pe nimeni!

– Mă surprinde și culoarea, și înțelesul cuvintelor dumitale, părinte! zise inspectorul Horvat grav. Legea prevede că în școlile statului religia să se predea paralel în limba maternă a elevilor și în limba oficială ungară. Va să zică cer minimul posibil cînd mă mulțumesc cu *Tatăl nostru*. Mă rog, te-am convins?

– Domnule inspector, eu unul prefer să nu mai predau religia în școala aceasta decît să-mi pîngăresc conștiința și să zăpăcesc sentimentele credincioșilor mei! Orice să-mi cerești, domnule, dar asta nu! Măcar credința să ne rămînă neatinsă! Măcar atîta drept s-avem și noi în țara asta, în care ne-am născut și s-au născut părinții noștri și părinții părinților noștri!

– Observ însă că limbajul dumitale nu se prea deosebește de cel al agitatorilor care stîrnesc zizanie între națiunea ungară unitară și ungurii de buze romîne? rosti inspectorul aspru, încheindu-și haina ca să-și sporească autoritatea. Țin să te previn, părinte, că statul nu dă ajutoare celor ce lucrează împotriva intereselor patriotice!

– Dacă respectul credinței mele strămoșești și împlinirea cinstită a datoriei mele de preot înseamnă agitație, domnule inspector, primesc bucuros orice urmări ! Dar de la ceea ce cred că este datoria mea, nu mă voi abate, în nici un caz ! declară Belciug atît de energic că Herdelea se făcu mititel de admirație și de frică.

– Bine... Foarte bine... Iau notă... Probabil că din pricina aceasta nu progresează școala de-aici de loc... Foarte probabil !... Prea bine !... Voi lua măsurile de cuviință, negreșit, murmură inspectorul înghițindu-și mînia ca să nu dea spectacol în fața școlarilor ; apoi întorcîndu-se brusc la Herdelea, urmă : Dumneata trebuie să fii cam obosit, nu ? Se vede că ești obosit !... Cîți ani de serviciu ai ?

– Treizeci și doi, bîlbîi învățătorul spăimîntat.

– Da ? Treizeci și... A, e destul ! Te sfătuiesc să ceri îndată să te scoatem la pensie !... Te sfătuiesc mult !... Vei avea o pensie frumoasă și te vei putea odihni, căci ai mare nevoie de odihnă... Va să zică să-mi trimiți petiția ! Din partea mea vei avea tot concursul să fie rezolvată cît mai grabnic !

Belciug rămase cu Herdelea în curtea școalei după plecarea inspectorului, amîndoi descoperiți, în soarele vesel și fierbinte. Din clasă glasurile copiilor, dezghețate de frica prin care au trecut, veneau molcom și topite într-un zumzet de albine harnice. Stăteau tăcuți, gînditori și tulburați. Apoi deodată privirile lor se întîlniră și fiecare citi în fața celuilalt aceeași zbuciumare.

– E greu de tot, Ioane ! S-au pus pe capul nostru să ne doboare ! zise Herdelea trist și nehotărît.

– Nici pe Dumnezeu nu ni-l cruță, păginii !... Vor să ne ucidă sufletul, nu le ajunge că ne-au încătușat limba ! murmură Belciug cu o îndîrjire adîncă și stăpînită.

Tăcură iar. Primejdia parcă-i împrejmuia tot mai strîns, acoperindu-i și înduioșîndu-i. Ochii lor se îndulciră privindu-se. Și în același timp inimile lor se umpleau de iubirea care înfrățește pe ostași în fața dușmanului.

– Și noi sîntem vinovați, Zaharie ! zise preotul cu glas care iartă și cere iertare.

– Greșeala iertare așteaptă, adăogă învățătorul.

Își strînseră mîinile ca și cînd ar fi făcut un legămînt.

7

Peste vreo două săptămîni, după examen, Ghighi stînd în grădinița din fața casei, văzu o trăsură prăfoasă apropiindu-se, care i se păru cunoscută. Dar numai cînd se opri, începu să țipe de bucurie copilărească :

– Laura !... Pintea !... Mamă, a venit Laura !...

Alergă la trăsură, se sărută de nenumărate ori cu Laura, rîzînd, plîngînd și ciripind neîncetat :

– Nici nu ne-ați telegrafiat că sosiți...

– Am vrut să vă facem surpriză...

– Te-ai mai îngrășat, Laura scumpă... Și ce bine-ți șade așa !

– Tu te-ai făcut iar mai frumoasă...

– Ei, destul, destul ! strigă Pintea glumeț. Mai treci de mă sărută și pe mine !

Herdelea ieși fără haină, cum era, și îmbrățișă întîi pe George, în vreme ce, în urma lui, dăscălița cu lacrimi în ochi și cu rîsul pe buze, murmură zăpăcită de emoție :

– O, dragii de ei... Le-o fi foame și noi n-avem nimic gata... Dacă știam, tăiam vreo doi pui... Dragii mamii dragi !...

O servitoare dolofană cobori tacticos din trăsură cu fetița Laurei în brațe. Speriată de gălăgie, copila începu să plîngă. Mamă-sa se repezi :

– Dă-o-ncoace, Ilona !

Vru să o ia, dar Ghighi sări să i-o dea ei. În brațele ei însă fetița plînse mai tare.

– Nu te cunoaște, Ghighițo, de-aceea plînge, zise Laura, mîndră. Să vezi însă pe noi cum ne cunoaște și cum rîde ! Ți-e mai mare dragul...

– Dă-mi-o mie, că eu sînt obișnuită cu copiii ! făcu doamna Herdelea, luînd pe micuța Maria de la Ghighi și ogoind-o : Taci cu mama tînă, taci, draga mămiții scumpă și dulce...

Fetița se liniști într-adevăr, spre admirația tuturor. Herdelea profită de ocazie și-i pofti în casă, comandînd militărește :

– Înainte... marș ! În casă !... Ați trăncănit destul în uliță !

În casă urmară noi lacrimi și mai ales se încinse o vorbăraie care nu se sfîrși pînă la miezul nopții. Laura povestea minunății despre Pintea, Pintea despre Laura

și amîndoi despre odorul lor ; Herdelea zugrăvi pe inspectorul care a fost ticălos la examen, dar fără a spune că i-a cerut să iasă la pensie ; dăscălița și Ghighi întreținură pe Laura cu noutățile din Armadia, între care cea mai de seamă era logodna Lucreției Dragu cu profesorul Oprea... Între timp însă doamna Herdelea găsi destulă vreme să doboare trei pui mari în onoarea dragilor musafiri și să le servească la amiazi un papricaș cum n-au pomenit ei nici la Bistrița.

După masă însă George stîrni o furtună cînd spuse că chiar mîine vor să plece cu toții mai departe, la Sîngeorz.

– Nu se poate ! Trebuie să stați și la noi baremi o săptămînă ! protestă Herdelea adăogînd apoi cald : Că doar și noi vrem să ne fălim puțin cu voi la armadienii ăștia, ce Dumnezeu !

– La întoarcere, la întoarcere ! zise Pintea neînduplecat. Acum nu-i vreme ! Ceilalți ne așteaptă în Sîngeorz de o săptămînă !

– Care ceilalți ?

Laura lămuri că „ceilalți" sînt Alexandru, fratele lui George, profesor în Rominia, la Giurgiu, care a venit împreună cu Gogu Ionescu, soțul Eugeniei...

– Și Ionel, alt frate, contabil din Cernăuți, o completă Pintea. Sîntem atîția frați și surori că numai tata știe pe dinafară întreg pomelnicul !... De altfel, aduceți-vă aminte, vi l-a înșirat odinioară pe îndelete...

– Au luat vila Mara și o să petrecem plăcut toți împreună, mai zise Laura. Numai să nu uităm să tele-

grafiem lui Titu să vie și el neapărat, deși eu i-am scris... dar ca să știe c-am sosit...

În sfîrșit se învoiră și spre seară Herdelea cu George tocmiră două trăsuri pentru a doua zi, pînă la Sîngeorz.

Călătoria fu veselă, cu opriri scurte prin toate satele, pe la cunoscuți și prieteni. Valea Someșului se strîmta mereu, șoseaua se pitula pe sub stînci și ripe tot mai piezișe, iar rîul însuși gîlgîia din ce în ce mai mînios... Ulița Băilor cotește din șoseaua cea mare în mijlocul Sîngeorzului, comună bogată și nesfîrșit de lungă. Un pîriu gureș roade necurmat drumul ce urcă ușor printre case țărănești pînă ajunge la băile așezate într-un cazan împresurat de dealuri împădurite. Vile cochete sînt risipite și ascunse printre brazi bătrîni, în jurul unui dîmb ca o tidvă uriașă în vîrful căruia chioșcul alb pare o tichiuță de clovn. La picioarele dîmbului, văzîndu-se de departe, dintr-un perete tăiat în piatră, izvorul Tămăduirii bolbocește prin guri numeroase, adunîndu-și borvizul într-un canal arămiu care-l duce în clădirea scaldelor. În fața izvorului e o terasă prundită, de unde pornesc zeci de cărări, păzite de brazi, spre vilele și căsuțele dimprejur. La o margine a terasei însă un hotel-restaurant nou, parcă stăpînește și ispitește toată lumea.

Sosiră pe la sfințitul soarelui în fața vilei Mara care albea cu ferestrele deschise. George strigă din uliță :

– Oaspeți primiți, oameni buni ?

Un căpșor frumos de femeie se ivi într-o fereastră, dar dispăru îndată cu un țipăt înăbușit :

– George... A venit George !

Într-un antreu larg, puțin întunecos, se întîlniră toate rudele și se cunoscură. Voiau să pară veseli, și totuși toți erau stînjeniți. Însuși George nu se simțea prea la largul lui cu neamurile din Romînia ; fusese aproape copil cînd văzuse ultima oară pe Alexandru, și chiar Eugenia se schimbase mult în trei ani. Ca să scape mai ușor, George căută să glumească și să adaoge la numele fiecăruia cîte-o codiță hazlie ; ba la sfîrșit se învîrti și într-un picior, strigînd :

– Ei, mai sînt rude de recomandat ? Că mi s-a urît de cînd nu mai isprăvesc !

Vorbele acestea li se părură atît de șugubețe că toți izbucniră în rîsete care mai sparseră gheața puțin. Atunci interveni Atena, soția lui Alexandru, o femeie înaltă, uscățivă, cu trăsături fine și cam reci, dar cu voce foarte caldă și simpatică :

– Bine, Georgel, se poate să uiți tocmai pe nepoții tăi ?... Veniți aci, copii !... Poftiți, moștenitorii noștri dragi !... Alecu, Ionică, Zoe !...

Toți Herdelenii se aruncară asupra copiilor, înăbușindu-i în sărutări. Mai ales dăscălița, care se simțea oprită în fața atîtor necunoscuți, găsi o adevărată salvare în copii și se retrase cu ei într-un colț ca să-i mîngîie.

Încetul cu încetul însă răceala se topi, Alexandru era un bărbat blînd, cu ochii dulci și barbișon negru, și se împrieteni curînd cu Herdelca, vorbind de școală

și de unguri. Gogu Ionescu era mai bătrîn, aproape de vîrsta lui Herdelea, dar fiindcă nevastă-sa era prea tînără, umbla spilcuit, îmbrăcat după ultima modă, se rădea în fiecare zi, și nu purta mustăți ; vorbea în fraze alese, parcă fiece cuvînt ar fi fost pentru *Monitorul oficial*, deși la Cameră nu deschisese gura niciodată, fiind mameluc guvernamental. Laura și Ghighi nu mai conteneau cu frumusețea Eugeniei care, într-adevăr, avea ochi mari foarte albaștri și mîngîietori, cu gene lungi și dese care, cînd clipeau, parcă oftau, cu o gură cît o cireașă coaptă, veșnic surîzătoare, cu obrajii catifelați care n-au nevoie de dresuri, cu talia mlădioasă, trasă prin inel, cu o rochie simplă și totuși de o eleganță ademenitoare... Firește că și Eugenia descoperea mereu noi calități Laurei și Ghighiței, cerînd din cînd în cînd și părerea soțului ei :

— *Elle est ravissante*, Gogule, *n'est-ce pas ?* [1]

Gogu aproba foarte politicos, deși el era atît de încîntat de nevastă-sa, pe care o luase fără zestre și numai pentru frumusețea ei, încît toate femeile din lume i se păreau mai mult sau mai puțin slute.

George umbla de la un grup la altul, strălucitor de mulțumire, azvîrlind cîte-o vorbă și în sfîrșit statorindu-se lîngă doamna Herdelea care se mai încălzise puțin discutînd de greutățile casnice cu Atena, ea însăși mare gospodină și mamă iubitoare.

În vălmășagul prezentărilor uitaseră pe fetița Laurei. Cu atît mai mult fu purtată din mînă în mînă, răsfă-

[1] E încîntătoare, Gogule, nu-i așa ? (fr.)

ţată şi sărutată, pînă ce micuţa găsi de cuviinţă să-şi ude scutecele tocmai în braţele Eugenici, spre marea veselie a tuturor.

– Bine că nu ţi-a pătat rochia ! strigă Ghighi.

– E semn bun pentru o nevastă tînără ! glumi Herdelea.

– A, ştii că a sosit şi Ionel, zise Alexandru către George, cînd se mai potoli zgomotul. Noi l-am găsit aici. Zice c-a venit de vreo zece zile. Dar crezi că poţi face ceva cu ursul cela ? Nici măcar nu vrea să stea cu noi. Are odaie la hotel şi toată ziua bate dealurile şi pădurile...

În sfîrşit Atena, ca gazdă, puse capăt taifasurilor :

– Acuma haideţi toţi în camerele voastre !... Şi într-o jumătate de oră să fiţi gata, că mergem să ne plimbăm nitel cu muzică, iar pe urmă vom lua masa la restaurant !... Ei, la revedere ! În curînd !

Peste citeva minute toţi se găteau şi în toate odăile se schimbau păreri despre noile cunoştinţe. Toţi erau încîntaţi, afară de Gogu, care nu putea uita rochia doamnei Herdelea, croită după moda de-acum douăzeci de ani, şi care se simţea jignit, deşi nu voia să se arate, că străinii aceştia nu-l respectă îndeajuns.

În amurgul înăsprit de mirosuri de brad şi de răşină, muzica lăutarilor răsuna alinătoare. Pe terasă şi pe cărările dimprejur furnica o lume voioasă pe care valsurile şi romanţele o fermecau. La izvorul Tămăduirii era îmbulzeală de pahare, iar prin înserarea brazilor şoaptele de dragoste se întreceau şi se stingeau în aerul ce înviora inimile... Într-o poieniţă ascunsă grupul

de neamuri dădu întîmplător peste Ionel, şezînd pe o bancă, cu ţigara în colţul gurii, nepăsător şi liniştit. Muzica şi zgomotul lumii de-abia ajungeau aici ca o adiere blîndă. Îl siliră să meargă să mănînce împreună.

– De ce nu mă lăsaţi pe mine în pace ? zise Ionel, urnindu-se anevoie. Mie nu-mi place gălăgia şi lumea...

În întunerecul înstelat restaurantul strălucea de lumină. Terasa mai toată era acuma acoperită de mese, iar în parfumul brazilor se amestecau mirosuri de mîncări şi băuturi.

– Uite Ungureanu ! strigă George tocmai cînd erau aproape de masa ce li se rezervase, oprindu-se. Ce faci pe-aici, prietene ?

Aurel văzu pe Laura în mijlocul celorlalţi, îşi scoase pălăria şi zise încurcat :

– Bună seara, stimată doamnă !

Laura răspunse dînd din cap serios, urmîndu-şi calea fără nici-o tresărire. Doar cînd se aşeză la masă se gîndi zîmbind că odinioară a putut simpatiza pe băieţoiul ăsta...

Erau pe la mijlocul cinei cînd deodată apăru Titu pe terasă. Se uită împrejur puţin jenat, apoi văzînd masa cea mare, veni drept şi salută parcă pe toţi i-ar fi cunoscut de cînd lumea.

– Am primit tîrziu telegrama şi de-abia adineaori am putut sosi !

Laura, care nu-l mai văzuse de la cununie, îl îmbrăţişă plîngînd şi murmurînd cu drag :

– Titule ! Titule !

Soții Herdelea se simțiră mai mîndri, observînd că feciorul lor a făcut impresie bună asupra noilor ncamuri.

– Aici, aici, lîngă mine, că mie-mi sînt mai dragi poeții ! strigă Alexandru dîndu-și scaunul mai la o parte.

La dreapta lui Titu ședea Eugenia, care-l privea curioasă. Titu îi sărută mîna inelată și parfumată, și așezîndu-se îi zise :

– Superbă soră are George, iar eu încîntătoare cumnățică !

– Oprește, tinere, avîntul ! rîse Alexandru. Să nu te apuci să-i faci curte că bărbatu-său e gelos ca un harap !

Gogu, de peste masă, zîmbi cu o nepăsare căutată, în vreme ce ceilalți rîseră cu poftă. Eugenia însă se roși puțin și răspunse :

– Cu toate astea îmi place să mi se facă curte !

– Aha ! aha ! strigă iar Alexandru. Care va să zică o invitație în toată forma ?... Gogule, să fii cu ochii în patru, că tînărul e primejdios !

Rîsul și buna dispoziție au domnit toată seara...

Titu fu găzduit, firește, tot în vila Mara. Se sculă însă mai de dimineață ca toți, să se poată plimba și să-și răcorească creierii înfierbîntați de emoțiile ce i le-au stîrnit oamenii din țara unde năzuia și el. Se simțea fericit și-i suna mereu în urechi mai ales graiul lor grăbit și dulce. Dîndu-și seama că Alexandru îl simpatiza, voia să cîștige și prietenia lui Gogu care, fiind deputat, îl va putea ajuta mai ales cînd va ajunge și dînsul în Romînia. Apoi Eugenia îl fermecase așa

încît o şi visase, dar acum trebuia să-şi astîmpere admiraţia, zicîndu-şi că nu-i timpul să se ţină de năluciri.

La izvor se întîlni cu Ionel Pintea care bea foarte cumpătat, dintr-o ceaşcă, borviz cu lapte în care înmuia chiflă.

– Asta-i cura mea, zise Ionel zîmbind silit.

Porniră împreună într-o pădure deasă de molifţi. Ionel nu era prea încîntat, căci petrecea mai bine singur. Titu totuşi se agăţă de dînsul, dornic să afle ce-i în Bucovina, fiind întîiul om de-acolo cu care putea vorbi. Întrebările lui stăruitoare însă pe Ion Pintea îl plictisiră, încît în cele din urmă îi spuse răspicat :

– Dumneata vrei să mă faci să vorbesc de lucruri care pe mine nu mă interesează sau cel puţin nu mă pasionează. Eu azi sînt un simplu contabil, copleşit de muncă şi care n-am nici vreme şi nici poftă să mă amestec în zîzaniile politice. Orice politică mi-e indiferentă... Prostiile astea, iartă-mă că zic aşa, le-am făcut pe cînd eram prin liceu şi nu le-am mai luat cu mine în viaţă, să mi-o împovărez... Şi pe urmă, mai cu seamă la noi în Bucovina, politica înseamnă numai ceartă, hărţuială, scandal, murdărie... mai mare ruşinea ! Sîntem puţini şi totuşi dezbinaţi în atîtea partide şi biscricuţe, încît nimeni nu se gîndeşte la interesul general, ci toţi se gîndesc numai la ambiţiile lor mărunte... A, mi-e şi scîrbă !... Eu cred că libertatea e cea mai mare nenorocire pentru poporul care nu-i copt s-o aibă. De aceea dumneavoastră aici sînteţi mai fericiţi, oricît vă plîngeţi şi vă burzuluiţi... Aşa este, domnule ! Aici ungurii, nerozi, vă sîcîie, vă persecută, vă îngenunchează

– adevărat. Asta-i norocul dumneavoastră, căci asta vă face dîrzi, solidari și puternici. În clipa cînd vi s-ar da libertatea, ați face și dumneavoastră ceea ce se face la noi. Ungurii sînt proști și vă întăresc vrînd să vă slăbească. V-ar distruge însă îndată ce s-ar dezlega lanțurile !

Titu rămase cu gura căscată, fără să mai poată răspunde.

– Ei, acuma ai aflat ? sfîrși Ionel acru. Adevărul e totdeauna dureros...

Titu murmură ceva, mai merse cîțiva pași, apoi deodată îi zise bună ziua și se despărți tulburat.

„Nu se poate... Vorbe... Astea-s aiurările unui ursuz !" se gîndi dînsul simțindu-se totuși obosit ca după o noapte nedormită.

– Încă unul care-i cu mintea plină de fumuri ! murmură Ionel singur, bucuros c-a scăpat de un tovarăș prea curios.

Titu fu posomorît toată ziua, parcă de cele ce i-a spus Ionel atîrna fericirea lui întreagă. Își amintea fiece cuvînt și-l durea ca o mare nenorocire. Laura îi șopti cînd găsi prilej :

– Ce ai, dragă Titule ? Nu fi urîcios ! E vorba de viitorul tău. George a vorbit cu Alexandru despre tine și despre dorințele tale... Ia seama să nu-i indispui pe toți !

După-prînz, stînd cu toții de vorbă într-un chioșc, la umbră, Herdelea povesti amănunțit rudelor cîte a pățit. Voind să-și pregătească mai frumos ieșirea la pensie, o întoarse pe coarda națională, arătîndu-le cum

toate i se trag din faptul că a luat apărarea unui biet țăran romîn față de samavolnicia unui magistrat ungur, apoi stăruind mai ales asupra examenului cînd inspectorul i-a cerut să nu mai lase pe copii să cricnească pe romînește, și sfîrșind melancolic :

– Dar decît să-mi unguresc sufletul la bătrînețe și să-mi vînd conștiința, mai bine s-ajung salahor muritor de foame ! Mai bine !... De aceea mă și bate capul să ies la pensie curînd-curînd...

Rudele din țară fierbeau de indignare. Chiar și Gogu se încălzi și, cînd Herdelea spuse că, de-ar fi mai tînăr, s-ar duce și el în Romînia ca Titu, numai să scape de urgia stăpînirii ungurești – se repezi însuflețit la Titu și-i strînse mîna :

– Bravo, tinere ! Vino la noi, la libertate !... De ce-ai sta și dumneata între barbarii aceștia cutropitori de conștiințe !

Titu se însenină, mai cu seamă că Gogu îi oferi îndată să tragă la dînșii în București, adăogînd :

– La noi poți sta toată ziua, să mănînci și să faci poezii cîte-ți place !

– Să vii negreșit la noi ! O să-mi faci mare plăcere ! spuse și Eugenia privindu-l cochet și convinsă că melancolia de azi a tînărului a fost din pricina ei.

Alexandru îl pofti să mai meargă și pe la dînsul, prin Giurgiu, dacă i se va urî la București.

– Să vii numai, că n-ai să rămîi pe drumuri în Romînia ! sfîrși Atena.

– Cu atîtea protecții mari, ministru trebuie să ajungi, Titule ! strigă Herdelea uitîndu-și grija lui, de mulțumire că-și vede feciorul fericit.

Într-una din zilele următoare Gogu și Alexandru, vorbind de Titu, socotiră că ar fi poate și mai nemerit să-i găsească vreun temei oarecare, ca să nu se simtă jenat stînd degeaba. Și hotărîră îndată să-l adăpostească la un ziar ; Gogu, ca deputat, are să-i facă loc baremi la jurnalul partidului.

– O, da, la o gazetă ! zise Titu strălucind de bucurie, cînd află. Așa ceva visam și eu... Tocmai așa ceva...

Perspectivele trandafirii îi șterseră din creieri răspunsul lui Ionel ce-l întunecase un răstimp. Cu privirea la ținta care lucea mai aproape, viața i se părea plină de comori.

De altfel Gogu prinse dragoste multă pentru „tînărul cu ochii aprinși de o lumină stranie și înălțătoare", cum îi zicea. Umblau mult împreună, discutînd politică națională și uneori chiar literatură românească, deși acasă Gogu se mîndrea că n-a citit în viața lui decît numai franțuzește. Alături de Titu, deputatul se simțea cuprins de înflăcărare :

– Trebuie să mai aveți răbdare, să mai luptați, să mai rezistați ! Va veni și mîntuirea ! Trebuie să vie !... Credeți că pe noi, dincolo, nu ne doare viața voastră de suferințe ?... Voi sînteți speranța noastră, precum noi trebuie să fim speranța voastră !

– De ce nu faceți măcar un gest ca să ne încurajați ? întrebă Titu pe care gîndul acesta îl frămîntase mult.

– Vă dorim în adîncul inimii noastre, dar gura trebuie să fie mută! zise deputatul romîn grav. O, politica!... Ce stupid lucru e politica în lume!

8

Ion auzi curînd că Vasile Baciu a umblat pe la un avocat din Bistrița și că l-ar fi tocmit să-i scoată toate pămînturile de la ginere-său. Se spăimîntă mai ales simțindu-se slăbit în îndîrjirea lui de cînd i-a murit și copilul. Deși vedea primejdia, gîndurile nu-i mai erau îndreptate numai asupra ei, ci hoinăreau neputincioase ba încoace, ba încolo. Își zicea că n-are să dea nici un petec de loc, și-apoi îndată iarăși că n-ar fi rău să cadă la o învoială cu Vasile, să-i astupe gura... În schimb inima îi bătea mereu mai nerăbdătoare, frămîntată de un dor înăbușit prea multă vreme care azi stătea să izbucnească. Cînd îi venea în minte Florica uita de toate, chiar și de socru-său, întocmai precum odinioară a uitat-o pe ea din pricina pămîntului.

A doua zi după ce află cum a fost Vasile Baciu la avocat, văzu pe Florica trecînd cu demîncare la oameni, sprintenă, zîmbitoare și dîndu-i binețe parcă l-ar fi chemat la dînsa:

– Ce mai faci, Ionică!... Noroc bun!

– Noroc bun! mormăi el îngrozindu-se cum i se scurg ochii după ea.

În aceeași seară, venind de la cîmp, se opri în poarta lui George să-l întrebe ce să facă cu socru-său?

Dar în vreme ce George îi spunea și-l învăța ce credea, dînsul vedea numai pe Florica, în tindă, învîrtindu-se la vatră, pregătind cina, și de-abia se stăpînea să nu se repeadă la ea, s-o cuprindă în brațe și s-o ducă de-aici, să n-o mai atingă nimeni, nici să nu i-o rîvnească.

Ziua următoare se gîndi să se ducă iar la George, dar nu mai îndrăzni de frică să nu-i vadă în ochi patima. Și, fiindcă totuși trebuia baremi s-o vadă, alergă ca un smintit pînă ce știrici la care holdă seceră Florica și-și făcu drum prin apropiere și o zări.

Se mira și se afurisea că a lăsat-o să se mărite cu altul și că n-a luat-o el, și-apoi se mîngîia singur, zicîndu-și : „Mie mi-a fost scrisă Florica, degeaba..."

Încerca să se smulgă din lanțul ce-l strîngea tot mai tare ca să-și întoarcă toate gîndurile la moșia lui amenințată de îndîrjirea lui Vasile. Dar cînd se mustra c-o să-și piardă averea pentru o muiere blestemată, cum se mustrase și altădată, acum i se adăoga în creieri, nechemată, întrebarea : ce folos de pămînturi, dacă cine știe pe lume drag nu-i al tău ? Și pe urmă gîndurile se înlănțuiau. Baremi de-ar fi trăit copilul, să știe și dînsul pentru cine muncește și se sfarmă... Dar așa, cui ar rămîne moșia lui, dacă l-ar strînge Dumnezeu într-o bună zi, căci omu-i trecător ca adierea vîntului.

Din pricina alergăturilor zadarnice rămăsese în urmă cu munca pămîntului. Toată lumea isprăvise seceratul, dar el mai avea încă două holde în picioare. Numai după o ceartă mare cu mamă-sa, se urni să trimită pe

Glanetașu cu trei lucrători la locul cel mai mare, iar delnița de lîngă drumul cel vechi s-o doboare dînsul.

Era într-o joi. De unde muncea Ion se vedea drumul pe care treceau neîncetat femei cu coșuri și dăsagi, mergînd la bîlciul săptămînal în Armadia. Mărul păduret sub care născuse anul trecut Ana, era încărcat de rod și făcea o umbră groasă, deși o porumbiște verde îl acoperea pînă-n ramuri.

Ion lucra cu o voie bună cum nu mai avusese de mult, ca și cînd ar fi presimțit o bucurie năvalnică. Se uita rareori spre drum, ca să nu-l ție de vorbă nimeni. De altfel pe la prînzul cel mic nu mai trecea pui de om... Începu să lege snopi și, cînd isprăvi și-i așeză în picioare, își aruncă ochii spre Pripas. Atunci văzu departe o femeie, venind grăbită, cu niște dăsagi pe umăr. Tresări și privi împrejur, bucuros că e singur cît e hotarul de mare.

– Florica ! murmură dînsul apoi cu ochii spre femeia care se apropia mereu.

O sorbea cu cît se apropia și i se părea din ce în ce mai frumoasă. Florica avea o năframă albă în cap, legată strengărește. Îl zări și ea, mirată și cuprinsă de o strîngere de inimă. Dar nu-și pierdu firea și, cînd ajunse în dreptul lui, îi strigă zîmbitoare :

– Am să sosesc la spartul tîrgului, Ionică !... De, omul cu multe griji anevoie iese din casă !

Ion ar fi vrut să-i răspundă și limba parcă i se înțelenise. Florica însă nu se opri. Și atunci îl apucă o frică cumplită că nici acuma, deși ar avea prilej

bun, nu e în stare să-i vorbească, să-şi deşarte sufletul... Păşi spre drumul pustiu şi izbucni aproape disperat :

– Unde fugi aşa, Florico ?... Mai stai oleacă, stai că am să-ţi spun ceva... Şi vino mai încoace că doar n-o să piară tîrgul...

Femeia parc-ar fi aşteptat chemarea. Se întoarse din cale şi veni spre dînsul, cu faţa aprinsă, dar zicînd molatec :

– Vai de mine... numai să nu mă ţii mult de vorbă, Ioane, că mă omoară George...

Iar cînd fu lîngă Ion, adăogă mai încet :

– Mă duceam să vînd nişte pere oarzăne, că ne trebuiesc bani... Şi George nu mă lasă nici să...

Ion o privea tăcut şi simţindu-se jignit că îi vorbeşte de George. Nevasta, ridicînd ochii ei albaştri întrebători şi adîncindu-i în ochii lui tulburaţi, înţelese, îşi curmă gîndul şi murmură gingaş :

– Ce vrei, Ioane ?...

Bărbatul zise, cu dinţii strînşi, înfricoşat parcă să nu-i zboare spre dînsa tot sufletul înnebunit de patimă :

– Mai odihneşte şi tu... De ce nu vrei să te odihneşti ?

Privirile lor se împleteau fermecate.

Florica şopti mai domol :

– Îs grăbită, Ionică... zău aşa... Lasă-mă... să-mi văd de drum... zău aşa...

Dar în acelaşi timp păşea alături de Ion, cu umărul lipit de umărul lui. Trecură prin porumbişte şi se opriră

sub părul pădureț unde sumanul bărbatului era așternut pe jos la umbră, ca un culcuș pregătit înadins. Se așezară privindu-se în ochii strălucitori de o fericire mult așteptată. Ion vru să-i impute că i-a pomenit de George, suflă greu pe nas și de-abia putu gîfîi :

– Ehei, Florico...

– Uf, ce cald mi-e... m-a topit căldura, zise femeia dînd mai la o parte dăsagii cu pere. Dar aici e bine că-i răcoare... zău așa... răcoare...

– Răcoare, bîlbîi Ion în neștire peste cîteva clipe.

Apoi tăcură, ascultîndu-și bătăile inimii. Apoi Ion, brusc ca o fiară, o cuprinse de subțiori și-i mușcă buzele. Apoi Florica se lăsă pe spate, moale, gemînd...

– Tot a mea trebuie să fii tu ! zise bărbatul pe urmă cînd Florica își lega năframa, gata de plecare. Să știu de bine că fac moarte de om și tot a mea ai să fii !

– Ei, Ionică, multe zice omul ! răspunse femeia fără să-l mai privească. Cînd s-a putut, n-ai vrut ; cînd vrei tu, nu se mai poate !

Ion rămase șezînd pe suman, cu ochii după Florica ce se pierdea prin porumbiște.

– Ba se poate, murmură singur, ca o încurajare. Să știu de bine că...

Își reteză deodată vorba. Frunzele mărului foșneau ca o imputare. Și imputarea îi aducea aminte de Ana. Sări în picioare parcă l-ar fi înțepat o viperă. Nu mai îndrăzni să se uite spre mărul sub care, acum un an, cealaltă i-a născut copilul. Se duse la seceră, fără a

întoarce capul, ca și cînd din spate l-ar fi amenințat o mînă nevăzută.

Florica se depărta pe drum legănîndu-se mîndră în șolduri. Inima lui Ion tresălta de noi fiori, în vreme ce buzele-i șopteau dîrz :

– Ba se poate !... Să știu de bine că fac moarte de om !

Capitolul XII

GEORGE

1

Precum flăcăii se duc pe la fete în fiecare seară, pe viscol ca și pe vreme frumoasă, frînți de munca zilei ca și după odihna de sărbători, tot astfel se ducea acum Ion pe la George, nesmintit, ca spre un frate bun, cînd să-i ceară un sfat, cînd să-i dea el o povață, găsind totdeauna o pricină care să-i îndreptățească venirea... Nu se mai sfia de George și uneori schimba cîte-o vorbă și cu Florica, în treacăt, cum se cuvine să te porți cu orice muiere în casa omului.

Iar George se simțea măgulit că vine și se mîndrea că-i caută sfaturile un bărbat deștept ca Ion care, prin minte și șiretenie, s-a înstărit de unde mai înainte era calic ca șoarecele din biserică.

Numai Savista-Oloaga, care trăia pe lîngă casa lui George, bufnea și se burzuluia din ce în ce mai năstrușnică. Fiindcă George a strîns-o de pe drumuri și glumea uneori cu dînsa și mai ales fiindcă nu uita niciodată, cînd aducea rachiu, să-i dea și ei cîte-un păhărel, Savista îl iubea cu o furie sălbatecă, atît de

caracteristică cstropiaților[1], și ar fi fost în stare să strîngă de gît pe oricine pentru dînsul. În schimbul mîncării n-avea altă îndatorire decît să steа toată ziua pe prispă și să hîșiiască găinile ca să nu intre în tindă. Ba joia, cînd era frumos, George îi mai dădea voie să se tîrască pînă-n Ulița Mare, să-și cerșească și cîte ceva gologani, să aibă și ea banii ei... Cu aceeași patimă ura însă pe Ion de cînd a simțit că umblă după Florica și că astfel vrea să înșele pe George. Se liniștise un răstimp, după ce ocărîse pe Ana, văzînd că venirile lui Ion s-au oprit brusc, și fusese chiar mîndră că ea a putut abate o primejdie ce amenința pe idolul ei. Dar acuma că Ion venea mai des ca totdeauna, îngrijorările o zbuciumau și o făceau să nu mai ațipească nici în după-amiezile cele mai dogorîtoare. De cum sosea Ion, ea se lipea pe prispă ca o broască, ciulind urechile ca să nu-i scape nici o vorbă, ochii îi luceau straniu, ca două mărgele de sticlă, urmărindu-i fiecare mișcare și privire, fără a pierde din vedere nici pe Florica în care n-avea nici o încredere, neuitînd că odinioară era să se mărite chiar cu Ion, dacă el ar fi vrut s-o ia... Se înfuria că nu putea surprinde nimic la Ion și că doar Florica se zăpăcea și se roșea puțin, încît oalele îi dădeau descori în foc, umplînd toată casa cu aburi și miros de rîntaș ars.

Plictisită de atîta pîndă zădarnică, într-o zi, fiind numai Florica acasă, avu o izbucnire de furie, urlînd și amenințînd :

[1] *Estropiat* — mutilat, schilod.

– Spun tot lui George... Tu ești rapandula... tu... tu... Ce vine Ion ? A ? Ce-i Ion ? Bărbat ?... Ptui ?.., Tffss !...

Scuipă spre Florica, se învineți de mînie neputincioasă, își smulse smocuri de păr din cap și ochii i se umplură de sînge răcnind :

– Rușine !... Rapandulă !... Omoară George !...

Femeia se sperie întîi, crezînd c-a dat boala rea peste ea, dar pe urmă, înțelegînd unde bate, o huidui. Și oloaga se potoli îndată, parcă i-ar fi turnat apă rece în cap. Îi păru rău că s-a trădat și, ca s-o dreagă, vru să arate c-a glumit și începu să rîdă cu dinții ci lungi și galbeni :

– Glumă, fă... Zău... Dă-mi ciorbă !... Foame...

O dată însă Ion pică pe la prînz, cînd George lipsea. Savista încremeni pe prispă văzîndu-l că intră în ogradă. Și cînd Ion zise nepăsător, oprindu-se lîngă poartă :

– Noroc, noroc, Savisto ! Tot voinică ?... Da George-i pe-acasă ?

– Numai Florica acasă ! răspunse ea repede, arzînd de dor să-l facă să se apropie de nevastă ca să se adeverească bănuiala ei.

Ion stătu pe gînduri cîteva clipe, ș-apoi zise mai încet, aruncîndu-și ochii fulgerător spre tindă :

– Aveam cu George o vorbă... Păcat că nu-i și el aici...

Și plecă, întristat, clătinînd din cap, uitîndu-se înapoi din uliță.

Savista fierbea de bucurie. Era sigură că Ion venise la Florica, inadins pentru că o știa singură. Și de-aci încolo cînd nu era George acasă, nu mai stătu lîngă ușa tinzii, ci tocmai în colț, ascunsă după o grămadă de coceni de porumb, așteptîndu-l să mai pice.

Peste cîteva zile Ion într-adevăr veni iar, tot pe vremea prînzului. Înainte de a deschide portița însă se uită prin ogradă. Oloaga, din ascunzătoare, vedea că pe ea o caută. Apoi Ion intră repede și dispăru în tindă. Savista se tîrî cît mai fără zgomot spre ușă. Și auzi glasul lui Ion, drăgostos, și pe al Floricăi, înfricoșat. Tremura totuși atît de grozav de bucurie că nu înțelese nimic, deși cei doi în tindă vorbeau destul de tare.

Ion ieși curînd, văzu pe Savista și păli. Dar își reveni repede și-i zise ușor :

– Am venit iar și iar n-am dat de George... N-am noroc și pace ! Rămîi sănătoasă, lele Savistă !

Oloaga nu răspunse ; în privirea ei însă filfîia atîta ură, că Ion plecă fără a mai întoarce capul. Era fericită și de-abia aștepta să vie seara, să-i spună tot lui George...

– Bade... bade !... Vino-ncoa ! îl întîmpină cînd îl zări.

George, deși ostenit rău, se duse spre ea la grămada de coceni.

– Ei ? Ce poznă-i cu găinile ? o întrebă în glumă.

Savista începu foarte încet și rar ; dar apoi, cuprinsă de emoție, spumegă încît nu mai era chip s-o pricepă nimeni.

– Ion ?... Ei, ce vrea Ion ?... A fost aici ? o întrerupse bărbatul ştergîndu-şi de pe obraji năduşeala frămîntată de praf.

– Ion... fost... Florica... fost... Tilhari... Omoară, omoară ! gemu oloaga desperată, podidind-o lacrimile şi înecîndu-se de sughiţuri.

– Bine, Savistă, bine... Lasă că ştiu... bine ! făcu George liniştit.

De-abia după cină, cînd se culcă în pat lîngă Florica, se gîndi mai bine la vorbele Savistei şi se cutremură, căci deodată îşi aminti privirea lui Ion de la nuntă, privirea care l-a înspăimîntat atunci şi pe care totuşi a uitat-o. Cum a putut-o uita oare ?

„Apoi dacă-i aşa, îl omor !... Amu nu mai iert... Îl omor !" îşi zise George hotărît, mîngîind corpul femeii care-i aţiţa sîngele.

2

Doamna Herdelea nu voise să facă ceartă în faţa oamenilor străini, în Sîngeorz, dar cum ajunseră acasă, îl luă pe Herdelea la zor :

– Nu ştiu, nebun eşti ori nu eşti în toate minţile, de vorbeai într-una că ieşi la pensie. Se vede că ţi s-a urît cu binele... Apoi de aceea ne-am căznit şi am suferit, ca acuma. după ce ai scăpat cu faţa curată, să cauţi singur sărăcia ?

Ghighi era de aceeaşi părere, anume că retragerea ar fi o umilire. Cît priveşte că inspectorul cere să înveţe pe copii numai ungureşte, dăscăliţa răspunse

prompt, potrivindu-şi părerile după împrejurări, ca totdeauna :

– Ei şi ? Te încinţi de linguşirile romînilor, parcă din vorbe frumoase ai putea mînca ? Lumea ştie că sîntem romîni, dar şovinismul nu-i a bună niciodată. Adică ce-o fi dacă o să-i înveţe ungureşte ? Lasă-i să înveţe, că-i bine azi cînd ştii o limbă străină, că vezi bine că fără ungureasc㠠nici nu te mai poţi mişca din loc... Dacă-s vremurile aşa, noi să le schimbăm ?

Herdelea însuşi se simţea nenorocit că trebuie să se despartă de şcoală, dar totuşi se ruşina să spună chiar şi acasă că inspectorul îl sileşte să iasă la pensie. Şi de altfel mai spera în sine că pînă-n cele din urmă se va mai întîmpla ceva şi nu va trebui să plece. De aceea amîna mereu şi nu făcea petiţia. Totuşi, pe de altă parte, pentru orice eventualitate, răspîndea şi prin Armadia ştirea că, faţă de persecuţiile tot mai crîncene ale ungurilor, se gîndeşte să-i dea dracului şi să se retragă. Răspunsul i-l dădu Grofşoru, la berărie, în gura mare :

– Prietene şi frate ! Mai bine să mori decît să fii călăul copiilor noştri !

Şi fraza aceasta făcu ocolul Armadiei, cîştigînd simpatii amîndurora şi chiar lui Belciug, pe care Herdelea îl lua veşnic ca martor şi care îngălbenea de indignare cînd venea vorba de inspectorul Horvat.

După asemenea încurajări, învăţătorul iar venea hotărît să-şi scrie îndată cererea de pensie. Acasă însă găsea împotrivirea dîrză a dăscăliţei care îi schimba

tot planul. Doamna Herdelea, stătuindu-se toată ziua cu Ghighi, descoperea mereu argumente mai temeinice.

– Uite pe Zăgreanu ! Știi bine, că tu mi-ai spus, cît a fost în Pripas i-a înnebunit cu ungureasca... Și cu toate astea nu-i zice nimeni nimic, ba-l laudă toată lumea și-i prezice viitor mare !... Fiindcă așa și este !

Herdelea, încercînd să profite de simpatiile lor pentru Zăgreanu, spuse că ar fi cuminte să-i cedeze lui locul din Pripas, firește dacă are intenții serioase cu Ghighi. Pe cînd fata protesta împotriva acestui plan infernal, declarînd că-i e urît Zăgreanu (în Singeorz însă mărturisise în taină Laurei că e băiat foarte drăguț, măcar că e numai învățător), doamna Herdelea zise neclintită :

– Lasă, nu te îngriji tu de el... Îi găsește lui loc inspectorul, că știi doar cît îl iubește și-l protejează...

Prin august, într-o după-amiazi, Zăgreanu veni mai mișcat ca alte dăți, deși Ghighi nu era acasă. Herdelea trecu în grădiniță cu dînsul, să stea de vorbă. Și tînărul spuse îndată că sosește tocmai de la Bistrița și de aceea e plin de praf. Nici n-a fost încă să se schimbe. A văzut pe domnul inspector... Apoi nu mai putu continua. Herdelea îl privi întrebător.

– Mi-a spus multe, reluă Zăgreanu mai încurcat, parcă negăsind cuvintele potrivite. Mi-a făgăduit... cîte-n lună și stele... Mi-a făgăduit...

– Te are drag inspectorul, zise Herdelea liniștit. E bine să fii bine cu inspectorul, foarte bine... Numai să-ți dea o școală bună, într-un sat bun...

– Apoi vezi, domnule *colega*, da, da, bîlbîi tînărul. E greu... Nu știu cînd s-o putea... Da... Domnul inspector zice că vrea să-mi dea Pripasul...

– Pripasul ? făcu Herdelea cu o săgeată în inimă.

– Da... adică... zice că dumneata n-ai să mai stai mult, că-ți trebuie odihnă, că ai servit destul... că... în sfîrșit...

Zăgreanu nu îndrăzni să-i mai spuie că inspectorul i-a poruncit să reamintească bătrînului învățător să trimită imediat cererea de pensie, altfel îl va scoate din oficiu, că în nici un caz nu va mai îngădui să înceapă tot dînsul noul an școlar.

Herdelea rămase pierdut. Înțelese ceea ce nu îndrăznise să-i mărturisească Zăgreanu și se simțea dureros rușinat.

– Adevărat, foarte adevărat, murmură apoi cu glas tremurat. Am servit destul, prea destul... N-am să mai stau... Nu, nu, fie liniștit inspectorul ! Fii și dumneata liniștit...

În aceeași seară, după ce se culcă doamna Herdelea și Ghighi, el se așeză la birou și scrise pînă tîrziu de tot. Strică multe coale de hîrtie și toate le udă cu lacrimi. Închipuirea că de-acuma părăsește pentru totdeauna școala lui, iubirea lui, îi sfîșia inima. Cînd i-a venit suspendarea, a plecat cu o scînteie de nădejde de întoarcere ; azi pleacă fără nici o nădejde. De azi încolo nu mai e învățător.

– S-a sfîrșit, s-a sfîrșit, șoptea dînsul frînt, ca femeia cînd trebuie să-și dea seama că a îmbătrînit.

Vasile Baciu fusese la trei avocați in Bistrița și toți trei îi spuseseră la fel : legea zice că copilul moștenește pe tată și tata moștenește pe copil. Asta înseamnă că să nu-și mai toceasca opincile în zadar. Cu toate acestea el amenința mereu pe Ion cu judecata, nădăjduind să-l sperie, cum s-a speriat și dînsul odinioară. Sufletul lui însă era toropit de amărăciune și se revolta împotriva legii care îngăduie ca un tîlhar să vie să-i ademenească fata, să-i smulgă moșia și pe urmă, după ce bagă în groapă femeia, să rămînă cu pămînturile și averea luate cu japca... Gîndindu-se mereu la nedreptatea lumii, ajunse la bănuiala și apoi la convingerea că Ion a omorît pe Ana, înadins ca să-i rămîie moșia și să se poată însura a doua oară. Oamenii cărora le împărtășea credința aceasta credeau sau nu credeau, dar toți pizmuiau pe Ion că s-a ales cu atîta pămînt pe urma Anei... De supărare și de necaz, Vasile Baciu se așternu mai rău pe băutură.

Nemaiștiind încotro s-o apuce, într-o dimineață se duse la popa Belciug și i se plînse. Preotul, cumpănind și chibzuind, avu o idee cucernică și zise atît :

– Bine... Am să vă chem pe amîndoi...

Și duminecа următoare Belciug cheamă pe Vasile și pe Ion, împreună cu mai mulți fruntași ai satului.

– Oamenii de omenie trebuie să se învoiască ! vorbi preotul frecîndu-și mîinile. Să căutăm și noi, cu toții dimpreună, o învoială omenească ! Așa-i bine și așa-i frumos !

Ion, liniștit, ridică glasul :

– Eu nu-s nici ciine, nici fără suflet, domnule părinte... Nu-s, martor mi-e Dumnezeu ! În casă îl las să şadă cît o trăi, măcar că-i a mea după lege şi poate mi-ar face trebuinţă. Dar îl las că-s om şi nu strîng pe nimeni de git... Trei locuri a vrut, trei le-a arat, le-a semănat, le-a cules. Puteam să i le iau că-s ale mele. Nevoie de ele n-are că bucatele în loc să le mănînce, le vinde şi le bea... Dar zic, lasă-l să aibă şi să bea, c-a muncit destul şi supărări l-au ars destule... Apoi amu vedeţi şi dumneavoastră, oameni buni, dacă-l las eu să trăiască, dumnealui nu vrea să mă lase pe mine să trăiesc !

Vasile Baciu, aprins ca omul fără dreptatea legii, sări cu răspunsul :

– Adică cu ce drept să-mi iai tu averea mea ? Cum să-ţi rămîie ţie pămînturile mele !... Că fata mi-ai omorît-o, copilul ţi l-ai omorît !... Cu ce drept ?

Vinele i se umflau pe tîmple ca nişte rîme.

Dar vremea trecea, vorbele cădeau şi învoiala nu se apropia. Atunci Belciug găsi clipa binevenită să intervie. Îşi drese glasul şi rosti grav, ca la predică :

– Oameni buni şi dreptcredincioşi, dreptatea-i veşnic cu două tăişuri, ca paloşul în mîna ostaşului viteaz... Dreptate are Ion, căci legile lumii spun că averea copilului se cuvine părintelui care l-a zămislit şi l-a crescut. Dreptate are şi Vasile, căci după moartea fetei lui şi a copilului ei, cuveni-s-ar ca moşia să se întoarcă la cel care a agonisit-o... Acuma mie, paznicul sufletesc al vostru, dragi îmi sînteţi amîndoi deopo-

trivă și dornic aș fi să dobîndiți deopotrivă fericirea pe pămînt ca și în ceruri, dimpreună cu fețele luminate cu care ne-am silit, cît am putut, să vă împăcăm cum e mai bine. Dîrzi și neînduplecați sînteți, însă ca două săbii ce nu încap într-o teacă. De aceea iată ce-am socotit cu ascultîndu-vă : stăpîniți amîndoi ce cuprindeți în ziua de azi, tu, Vasile, casa și locurile pe care ți le lasă, iar tu, Ioane, averea care ți-a hărăzit-o mila cerească. Dar iarăși socot că drept n-ar fi să ajungă moșia în mîini străine. Viața omului e ca floarea cîmpului. Azi e, mîine nu-i... Poate că azi-mîine, Ioane, ai să te însori, să ai copii, dar poate, doamne ferește, să și închizi ochii cînd ai crede că ești mai voinic... Apoi, așa, n-ar fi păcat de Dumnezeu să rămînă averea ta cui nici nu te-ai aștepta ?... Ș-atunci aș crede c-ar fi înțelept și frumos să vă legătuiți amîndoi să lăsați ce stăpîniți sfintei biserici în cazul cînd, doamne păzește, v-ați prăpădi fără moștenitori direcți, adică fără copii... Făcînd astfel, întăriți puterea domnului pe pămînt ca și domnul să vă primească sufletele în vecii vecilor !

Preotul tăcu brusc, coborînd ochii în jos, așteptînd parcă efectul cuvîntării sale asupra celor de față. Apoi cînd înțelese că toți sînt de părerea lui, se retrase în odăița de culcare, lăsîndu-i să convingă și pe cei doi pricinași. După multă vorbărie fruntașii izbutiră să-i facă să-și dea mîna... Belciug reveni atunci cu o declarație scrisă. Văzînd hîrtia, Ion mai șovăi o clipă, dar totuși iscăli, gîndindu-se că asta-i un moft fără valoare, deoarece dînsul are să se însoare curînd și să facă copii care să-l moștenească. Vasile se bucură că, dacă nu se

întoarce la dînsul, moșia baremi nu se va risipi nici printre neamurile Glanetașului.

– Așa ! zise preotul împăturind frumos actul. De pe amvon am să dau de știre satului întreg hotărirea voastră creștinească... Dumnezeu să vă binecuvinteze !

Vasile Baciu pe urmă se opri la cîrciumă, se îmbătă și se bătu cu straja Cosma Ciocănaș. Ion însă se duse la George, să-i povestească ce-a făcut. Și pe urmă se gîndi numai la viitoarea lui nevastă.

4

Titu socotea să treacă granița cu trei sute de coroane. Suma aceasta o avea, dar îi mai trebuia și ceva mărunțiș care să-i ajungă pînă la trecere. Pînă ce nu cunoscuse rudele din Rominia, se înfuriase gîndindu-se că pornește în lume cu trei sute de coroane ; acuma mergea la sigur, ca și cînd ar fi plecat din Pripas în Lușca, ori în Măgura... Mărunțișul însă îl încurca, fiindcă oricum se silea, nu sporea, și-i amenința rotunjimea celor trei sutare.

Salvarea îi veni sub forma unei idei, citind într-un ziar că Asociația pentru cultura și literatura poporului romîn va ține adunarea generală la Sibiu în luna septembrie... Deoarece, pe cînd citea, văzu pe masă *Tribuna Bistriței,* un ziar săptămînal local, se gîndi deodată : ce-ar fi să se ducă dînsul ca reprezentant al ziarului la serbările Astrei ? Ar fi mai întîi că ar face economii de cheltuieli, și al doilea că ar cunoaște dintr-o

dată, toată „inteligența" românească din Ardeal, înainte de a-l părăsi, cine știe pentru cîtă vreme... *Tribuna Bistriței* de altfel îi reprodusese poezii din *Familia,* cu osanalele cuvenite despre „distinsul poet al Văii Someșului"... Se așează îndată și scrise cîteva rînduri bine simțite directorului gazetei, un avocat fără clientelă și mare naționalist, cerîndu-i un bilet de legitimație, și banii de cheltuială trebuincioși. Răspunsul directorului sosi peste trei zile, aducîndu-i biletul de legitimație, dar și vestea tristă că ziarul de-abia-și tîrăște viața de la o săptămînă la alta și că prin urmare „distinsul poet" ar face o faptă nobilă românească reprezentîndu-l, dacă se poate, pe propria-i cheltuială... Între timp, Titu, închipuindu-și cum va fi înconjurat și răsfățat dînsul la Sibiu, ca omul care e glasul unui întreg ținut de români, se însufleți atît de mult de ideea de a reprezenta *Tribuna Bistriței,* încît nici nu se mai sinchisi că nu a primit bani și că deci socotelile lui rămîneau tot încurcate cu mărunțișul.

Cu o săptămînă înainte de plecare veni acasă spre a se pregăti în tihnă și a-și lua rămas bun de la toți cunoscuții, căci omul știe cînd pornește dar numai Dumnezeu știe cînd se întoarce. Căldăraru, la despărțire, l-a îmbrățișat și n-a uitat să-i spuie că tot mai e timp să se răzgîndească, și Titu i-a mulțumit zîmbind pentru povață.

În Armadia toată lumea știa că Titu vrea să plece în Rominia și toți se mirau de îndrăzneala lui. Cînd se află însă că va lua parte și la serbările Astrei, la care singur profesorul Spătaru a putut merge o dată,

demult, și mai ales că se ducea ca reprezentant al *Tribunei,* mulți îl invidiară și-l felicitară.

Doamna Herdelea plîngea spălîndu-i și călcîndu-i rufele, iar Ghighi îi făcea în fiecare zi geamantanul spre a-l desface a doua zi, ca să-l facă mai bine și mai frumos, să nu rîdă de el frații din Romînia. Seara, Herdelea tatăl și fiul se sfătuiau serios. Deoarece Titu, avînd încă încurcături cu recrutarea, nu putea obține pașaport pentru străinătate, Herdelea îi explică cum să-și facă rost la Sibiu de un simplu bilet de trecere ; o dată ajuns dincolo nu-i mai trebuie nici un pașaport... Între altele însă bătrînul îi mărturisi că a și expediat cererea de pensie, iar Titu îl aprobă din toată inima, ba se însărcină să comunice știrea și doamnei Herdelea ; o făcu într-adevăr cu atîta iscusință că dăscălița mulțumi lui Dumnezeu că în sfîrșit Zaharia a ascultat poveștele ei înțelepte. Drept recunoștință că l-a scăpat astfel dintr-un impas greu, Herdelea duse a doua seară pe Titu la berăria Rahova, ca să se întîlnească acolo cu toți domnii din Armadia și să-și ia adio cum se cuvine.

La berăria Rahova se improviză o adevărată serbare, cu chef și cu lacrimi. Întrebările, urările, felicitările zbîrniiau în urechile tînărului îndrăzneț. Herdelea îi ceru biletul de la gazetă, să-l arate tuturor și mai ales lui Ghiță Pop, copistul de la judecătorie, care nu voia să creadă că Titu este aievea reprezentantul *Tribunei* la adunarea Astrei. Profesorul Spătaru ținu și un discurs, culminînd în fraza că Titu trebuie să fie „verigă de unire între frații de dincoace și de dincolo de Carpați". La miezul nopții însuflețirea fu așa de mare

incît toți cîntară *Deșteaptă-te, romîne!* Solgăbirăul Chițu, fiind și el mișcat, închise ochii, nevrînd să strice buna dispoziție a societății, mai ales că Titu nu trebuia să plece cu impresii urîte despre slujbașii Ungariei... Pînă la sfîrșit se ameți bine cu toții. Herdelea, de supărare, bău atîta că Titu abia îl duse acasă, unde dăscălița îl ocărî bine în gînd, dar fără a deschide gura, spre a nu-și strica somnul.

Cu cît se apropia ziua, cu atît Titu era mai tulburat. Se simțea fericit și totuși glasul îi tremura. Niciodată casa părintească nu i se păruse mai caldă. I se strîngea inima gîndindu-se că de-acuma va trăi între oameni pe care nu i-a mai văzut, într-o lume necunoscută în care cine știe ce-l așteaptă?

Se duse pe la familiile prietene să le zică rămas bun. La Dragu găsi pe Lucreția împreună cu Oprea, azi soțul ei. Felicitîndu-l își aduse aminte de iubirea lui, versurile în care se chinuise să eternizeze ochii ei verzi. Acum iat-o așezată, cu viața croită drept, fără cotituri deosebite, ca a tuturor oamenilor cuminți... Pe cînd el se aruncă în valurile lumii, ca într-o mare fără margini...

În ajunul plecării, după-amiazi, făcu o plimbare pînă-n Pripas, să mai vadă căsuța unde a copilărit și să se despartă de Belciug, care-i „cam acru și viclean, dar tot om de treabă", cum îi spusese tatăl său, îndemnîndu-l să nu cumva să nu meargă pe la dînsul... Preotul îl sărută și-l blagoslovi cu lacrimi în ochi, făgăduindu-i că-l va cerceta negreșit la București, deoarece speră să meargă și el foarte curînd, peste un an sau doi.

îl însoți apoi să-i arate biserica cea nouă, gata, bună de sfințit. Îl plimbă prin toate colțurile, se suiră împreună în turn, la ceas, și-i zise cu multă duioșie :

– Foarte rău îmi pare că nu ești aici la sfințirea care va fi peste vreo două săptămîni ! Facem o sfințire minunată. Va veni și episcopul... O să fie o adevărată sărbătoare națională !

Titu îi promise că-i va trimite cărți poștale cu vederi din Romînia și mai ales din București, „care trebuie să fie o minunăție"...

Belciug îl mai petrecu pe urmă pînă în dreptul circiumei și-l mai îmbrățișă o dată ca un frate.

Casa lui Herdelea din Pripas era mereu goală și tristă. Titu o privi pe din afară, amintindu-și fără să vrea crîmpeie din fericirea trăită aici și neprețuită la vremea ei. Urcînd în pridvor, se pomeni cu Ion.

– Am auzit că vrei să pleci departe, domnișorule ?

– Mă duc și eu să-mi găsesc un rost în lume ! răspunse Titu serios. Anii trec și omul trebuie să facă ceva în viață, altfel nu-i vrednic să trăiască... Nu-i așa ?

– Așa-i, domnișorule, vezi bine că-i așa ! zise Ion. Apoi să te ducă Dumnezeu sănătos și să-ți dăruiască noroc pe unde-i umbla, c-ai fost tare de omenie !

– Să trăiești și tu, Ioane ! Ție de altminteri ți-a ajutat Dumnezeu și te-ai înstărit frumos... Păcat numai că n-ai avut parte de Ana și de copil...

– Apoi ce să facem ? făcu țăranul rece. Așa a vrut Dumnezeu...

– Ei, și-acuma, ce mai ai de gînd, Ioane ? Că doar n-ai să rămîi văduv toată viața, că doar ești tînăr...

– Așa-i, așa-i, vezi bine! mormăi Ion întunecîndu-se.

Titu coborîse spre dînsul și se răzimă de stîlpul porții, cu pălăria pe ceafă. În asfințit soarele se mînia și împroșca cu raze aprinse. Umbra Măgurii Cocorilor se întindea peste sat pînă la picioarele crucii de la marginea drumului, pe care Hristos stătea neclintit ca un martor mut al tuturor tainelor. Ion se uită lung la domnișorul care i se părea că se schimbase mult de cînd nu l-a mai văzut. Voia să-i ceară o învățătură, ca și odinioară, și îi era frică să nu-l ocărască.

– M-am zbătut și m-am frămîntat să ies la liman, începu iar Ion după o tăcere apăsată. Și nu mi-a dat Dumnezeu nici o bucurie...

– Dar pămîntul? întrebă Titu privindu-l cercetător.

– Pămîntul... de... pămîntul... Bun e pămîntul și drag mai ți-e cînd e al tău... Dar dacă n-ai pentru cine să-l muncești, parcă... zău așa...

– Trebuie să te însori, Ioane!

– Așa-i, chiar așa-i, domnișorule, murmură țăranul cu ochii stinși. Dar de cît să te însori cu oricine... Am pățit-o o dată, domnișorule...

Tăcu, așteptînd parcă o întrebare sau o aprobare. Cum însă Titu nu zise nimic, urmă din ce în ce mai vioi :

– Amu dumitale pot să-ți spun, că mi-ești mai bun ca un părinte și m-ai învățat numai bine... Pot... Și nu știu cum să-ți spun, domnișorule? Că dumneata pleci departe și poate nici n-ai să mai auzi de mine și de necazurile noastre... O, doamne... Mare-i lumea!... Cînd

crede omul c-a nemerit mai bine, atunci ia seama că-i tot de unde a pornit... Uite-așa-i, domnișorule! Așa mă muncesc și mă căznesc, și nu știu ce să fac, cum să fac?

– Azi, cînd ai avere, ce-ți trebuie să te mai perpelești? Nici prea hapsînd să nu fie omul, că lăcomia strică omenia. Pămînt ai destul...

– Destul nu-i niciodată, domnișorule... Dar pe cine vreau eu să iau nu se poate. Și pe alta nu pot s-o iau...

– Pe cine vrei?

– Pe Florica! zise Ion cu o lucire aspră în privire.

– Care-i măritată cu George-a-Tomii?

– Aia!

– De, Ioane, se vede că Dumnezeu ți-a dat c-o mînă moșia, și ți-a luat cu cealaltă mintea! vorbi Titu. Cît e satu de mare nu găsești tu decît pe nevasta lui George?

– Nu-mi trebuie alta, domnișorule! scrîșni Ion deodată furios și cu o hotărîre sălbatecă în ochii sticlitori.

– Hm, făcu Titu aproape înfricoșat de glasul lui... De... Nu-ți trebuie...

– Dumneata ce mă înveți să fac? urmă Ion iară mai blînd și rugător.

– Nimic... Să te astîmperi!

– Dar dacă nu pot?

– Atunci fă ce știi!

– Nu știu nimic! bîlbîi Ion zvîrcolindu-se între mînie și neputință.

– Nici eu... Dar atita totuşi pot să-ţi spun : astîmpără-te !

Pe Ion răspunsurile lui Titu îl umpleau de fiere. Destăinuia întîia oară frămîntarea lui cuiva şi, în loc de încurajare, găsea împotrivire. Îl ustura inima că nu poate scăpa de nehotărîre. Şi totuşi patima lui crescuse atît de puternică, încît simţea bine că are să-l mistuie dacă nu va nemeri calea spre potolirea ei.

– Trebuie, domnişorule, trebuie ! gemu dînsul stăpînindu-şi focul.

Titu, spăimîntat de îndîrjirea ce i-o citea în faţă, tresări. Şi repede îi dădu mîna zicîndu-i :

– Rămîi sănătos, Ionică !... Şi astîmpără-te, ascultă-mă pe mine !...

Ion mormăi ceva şi rămase în mijlocul drumului, uitîndu-se după el pînă coti la Rîpile Dracului. Apoi scuipă cu scîrbă, bîiguind :

– Lasă că ştiu eu ce-i de făcut...

Titu petrecu seara la Grofşoru, împreună cu părinţii şi soră-sa. Şi a doua zi porni cu trăsura la Monor, de unde avea să ia trenul spre Sibiu.

5

Din clipa cînd Savista i-a deschis ochii, George parcă s-ar fi trezit dintr-un somn adînc. Acuma înţelegea de ce îi tot dă Ion tîrcoale, de ce-i cere sfaturi şi-i vine mereu prin casă. Adică pentru Florica. Cu toate acestea şi de atunci încolo l-a primit. Vorbea şi rîdea cu dînsul încît toată lumea ar fi jurat că sînt prietenii

cei mai buni. Îl ura și rîvnea să-l prindă, să se răfuiască. Îi era frică și lui de răfuiala dorită și totuși o căuta. Pleca liniștit de-acasă, căci Savista era o paznică nepreţuită și-i raporta în fiecare seară fiece pas al nevestii...

Ion însuși simțise de mult vrăjmășia Savistei și deseori îi venea s-o sugrume, ca să-și deschidă drumul la Florica. Ura însă numai pe George, din ce în ce mai rău, fiindcă numai din pricina lui nu e slobodă femeia. Dacă n-ar fi luat-o el, poate că ea l-ar fi așteptat și azi n-ar mai trebui să se zbuciume și să nu știe cum să se apropie de dînsa.

Chiar în ziua cînd Titu plecă din Armadia, Ion aflînd că George nu-i acasă, înspre amiazi se repezi la Florica, nădăjduind să-i mai poată vorbi măcar o clipă între patru ochi. Savista, pe prispă, îl zări de departe și, nemaiputîndu-se tîrî la locul ei de pîndă după grămada de coceni, se răzimă îndată de perete, închise ochii, deschise gura și începu să sforăie ușor, parcă ar dormi dusă. Ion intră în ogradă, o văzu și o strigă pe nume. Oloaga însă nu răspunse. Atunci Ion se apropie și-i zise iar, mai încet, cu inima tremurînd de bucurie, vrînd s-o încerce dacă doarme aievea :

– Savistă !...

Oloaga însă sforăia nemișcată, deși vreo trei muște i se plimbau pe obrajii scofîlciți și asudați, pe gingiile alburii, pe dinții lungi și galbeni.

– Doarme, slavă domnului ! murmură Ion, trecînd în vîrful picioarelor în tindă.

Savista își ascuți urechile. N-auzi decît șoapte și apoi glasul Floricăi, îndemnîndu-l să plece.

– Savista doarme ca iepurele, ia seama.

Oloaga fierbea de mulțumire c-a găsit, fără să vrea, mijlocul de a-i prinde de-a binelea. Dar, fiindcă de-afară nu auzea bine ce vorbesc ei înlăuntru, nu mai ieși pe prispă, ci de azi înainte se ghemui într-un colț în tindă, păzind de-acolo să nu treacă găinile pragul. Moțăia toată ziua și deseori sforăia. Florica, cu grija casei, nici nu băgă de seamă că Savista și-a schimbat locul. Dar cînd a auzti-o horcăind, s-a gîndit că poate să fie bolnavă și-a întrebat-o :

– Ce te doare pe tine, Savistă, de te-ai înmuiat așa ?

Oloaga se prefăcu. Se frecă la ochi cu pumnii, parcă de-abia s-ar trezi, și blodogori mohorîtă :

– Nimic... Somn, somn...

Florica clătină din cap, dar n-o mai descusu, socotind c-o fi îmbătrînit și de aceea o apucă moleșeala mai des.

Trecură cîteva zile. Ion nu se mai arătă. Savista clocotea de nerăbdare.

Apoi vineri seara George, sfătuindu-se cu Florica, îi spuse că duminecă noaptea va pleca cu tatăl său la Pădurea Fulgerată, să aducă cîte-un car de lemne înainte de a-i năpădi căratul bucatelor de pe hotar. Și tocmai a doua zi veni iar Ion. Savista sforăia dusă în ungherul ei. Ion, care n-o zărise în ogradă, se sperie văzînd-o aici :

– Noroc, Florică... Dar ce-i cu Savista ? zise dînsul încet, cu glasul tremurat.

– Apoi așa face de-o vreme încoace... O fi bolnavă... Știe Dumnezeu... Da șezi, mai șezi la noi, Ioane !

– Mulțumesc, c-am tot șezut ! răspunse Ion uitîndu-se la Savista și apoi adăogă : Da George nu-i pe-aici ?

– Nu-i, că-i la porumb cu lucrătorii...

– Mhhm...

– Numai duminecile de-l mai prinzi pe-acasă acu, dacă ne-a îmbulzit munca... Da poate nici duminecă să nu fie... că tocmai duminecă seara vrea să plece la pădure...

Ion se cutremură, parcă l-ar fi zgîlțîit deodată o mînă năprasnică. Sîngele i se aprinse în inimă ca într-un ibric pus pe jăratec. O privi cu ochi atît de mari încît i se părea c-o vede sub mărul pădureț, în brațele lui, și-i simțea carnea fierbinte. Florica nu se uită la dînsul ca și cînd ar fi ghicit la ce se gîndește. Și Ion șopti aspru, poruncitor :

– Duminecă, după ce pleacă dînsul, să știi că vin !... Auzi tu ?

Femeia tăcu.

– Să ieși în ogradă ! Auzi ?... Negreșit să ieși, altfel...

Florica tăcea mereu.

– De-atunci n-am mai schimbat o vorbă ca oamenii... Și nu mai pot...

– Dacă află George, ne omoară ! zise Florica foarte încet, fără a-l privi.

Ion scrîșni, încît pe femeie o trecu un fior.

– Să ieși, Florică !... Să nu faci cumva să nu ieși, că...

În clipa aceea amîndoi întoarseră privirile deodată la Savista care horcăia cu gura căscată și înghițea din cînd

în cînd. O privire înfricoșați, cu o presimțire urită, care însă trecu repede ca o nălucire.

– Doarme, doarme, murmură Florica.

Savista respira greu. Sudorile îi curgeau șiroaie pe tîmple, pe obraji. Roi de muște bîziiau împrejurul ei...

6

Titu nu se mai sătura privind pămîntul Ardealului care fugea, se îndoia, rămînea în urmă, se întindea departe, se apropia iarăși... Și trenul trecea trufaș pe lîngă satele românești, pe unele spintecîndu-le chiar ca un tiran neîndurător, și doar pe-alocuri se oprea cîte-o clipă, însemnîndu-și oprirea cu vorbe aspre ungurești care zoreau sau huiduiau veșnic pe țăranii drumeți sau slujitori. Pretutindeni aceiași țărani, umili, voinici, răbdători : pe șoselele albe, alături de care silitoare, pe cîmpiile galbene, răscolite de brațele lor și udate de sudoarea lor, prin satele sărace, stoarse de vlagă. Unde era munca, erau numai ei. Pe urmă veneau gările mari, anticamerele orașelor, și țăranii nu se mai zăreau. În schimb, apăreau surtucari grăbiți, gălăgioși, nerăbdători, vorbind poruncitor numai în grai străin.

„Noi muncim ca să benchetuiască ei ! se gîndea Titu înecat de o revoltă din ce în ce mai mare. Asta-i ilustrația nedreptății și oropsirii noastre !"

În Armadia străinii de-abia se observau în mulțimea mare românească. Dar orașele acestea parcă-i luau un văl de pe ochi, ca și odinioară în Gargalău cocioabele

de pe la margini. I se păreau niște cuiburi uriașe de trîntori dușmani care înghit, veșnic nesăturați, rodul muncii milioanelor de robi dimprejur.

La Cluj schimbă trenul. De-abia izbuti să se cațăre într-un vagon ticsit de oameni, să-și așeze geamantanul pe coridor. Atîta vorbă ungurească îi înnegrea sufletul. Se simțea parcă s-ar fi oprit deodată într-o mocirlă.

„O, ce bine-i că plec... Cel puțin nu voi fi nevoit să văd și să aud mereu lucrurile acestea revoltătoare !..."

În aceeași vreme însă îi era rușine că fuge din luptă. Își zicea că cinstit ar fi să stea în vîrtejul ciocnirii, iar nu să lase pe miile celea de umili în ghearele hrăpărețe, fără apărare și fără nădejde... Dar îndată ce se uita împrejur, curajul îi pierea și înțelegea că războiul acesta nesfîrșit cere voinici vînjoși, dîrzi, neîmpăcați, care luptă fără a-și da seama și fără încetare. Țăranii din Lușca... cei ce suferă bătăi, umiliți, temniți, și nu se înmoaie...

Se înnopta. Trenul gonea uruind. Nouri de scîntei se împrăștiau în răstimpuri peste ogoarele negre, licărind în văzduh ca o ploaie de stele căzătoare... Titu, pierdut în gînduri, privea în întuneric, rezemat cu fruntea de cerceveaua ferestrei deschise. Curentul amestecat cu fum îi vîlvoia părul... În vagon oamenii se liniștiseră. Rămăsese singur în coridor cu cîteva cufere. Îl cuprinse foamea și-și aduse aminte c-ar fi trebuit să mănînce la Cluj, dar l-a zăpăcit vălmășagul de lume și de zgomot. Scoase din geamantan merindea ce i-o pusese acasă. Pe cînd se lupta cu un picior de găină friptă, conductorul, care isprăvise controlul biletelor, veni să se mai odih-

neacă puțin și, văzîndu-l mîncînd, îi zise „poftă bună" pe ungurește. Titu însă răspunse ursuz :

– Nu știu ungurește !...

Atunci conductorul se uită împrejur și, nemaifiind nimeni, murmură :

– Și io-s romîn, domnule !

Titu se înseninâ deodată. Îi oferi o bucată de friptură, zicînd într-una :

– Ești romîn... ești romîn... poftim... ești romîn !...

Și conductorul îi povesti că se cheamă Ștefan Popa, dar că și-a schimbat numele în Pap Istvan, fiindcă așa i-au cerut cînd l-au pus în serviciu, că e însurat cu o unguroaică, și are opt copii, că joacă și el cum cîntă cei mari, altfel ar rămînîe pe drumuri.

„Adică acela care vrea să iasă din robia de la țară, trebuie să-și robească sufletul la oraș, să devie la rîndul lui o primejdie pentru robii care l-au născut !" se gîndi Titu cînd rămase iar singur. Cel ce se depărtează de satul lui trebuie să cadă în mrejele lor...

Adormi pe geamantan, istovit mai mult de gînduri decît de oboseală... Îl deșteptă un junghi în spinare. Soarele tocmai strălucea întristat. Și trenul huruia mereu, mereu...

Pe peronul gării din Sibiu aștepta un grup de domni cu brățare tricolore, care se împrăștiară la ușile vagoanelor : erau organizatorii însărcinați cu primirea oaspeților din toate ținuturile românești... Titu sări jos și se cruci văzînd cîtă lume care vorbește românește coboră din trenul în care dînsul se simțise atît de străin. Și totuși în tren nu vorbiseră românește ! De ce n-o fi

vorbit nimeni în tren românește ?... Acuma toți se îmbrățișau, se chemau, încît Titu se sfia că el, în mijlocul atîtor români, nu cunoaște pe nimeni. Vru să se apropie de un organizator, cînd deodată auzi un glas tare :

– Herdelea Titu !... Herdelea !...

Se uită nedumerit și văzu pe cel care-i striga numele : un domn binefăcut, roșu la obraz, cu ochelari de aur, ras de mustăți.

– Aici ! strigă Titu puțin răgușit de mirare. Eu sînt Titu Herdelea !

Domnul se repezi la dînsul foarte prietenos, întinzîndu-i amîndouă mîinile.

– Bine că te găsii, domnule !... Nu mă cunoști... Pintea... Doctor Virgil Pintea !... Mi-a scris fratele meu că vii la Astra, dar nu mi-a scris cînd sosești. Ei bine, ca să nu te scap, de două zile pîndesc toate trenurile, țipînd ca un nebun : Titu Herdelea... În sfîrșit, bine c-ai venit !

– Aa, fratele lui George ? murmură Titu. Da, vezi, le scrisesem, dar nu m-am gîndit că o să te înștiințeze. Nu-ți închipui ce bine-mi pare că...

– Da, fratele lui George... Sîntem atîția frați că nu există colț de pămînt românesc, unde să nu fie rătăcit unul-doi. Aici, de pildă, sîntem chiar doi...

– Doi ?

– Doi, dragă. De astă-primăvară. E și Liviu, căpitanul. Militar teribil, de la statul-major. Mîine-poimîine îl vedem general... Da-i ciufut rău. Nu știu cui seamănă. Ne face neamul de rîs. Nici nu s-arată printre noi. Veșnic numai cu militarii lui, cu nasul în cărți și hărți... Am să te duc totuși să-l cunoști. Dar să-l iei cum este...

Virgil Pintea era bun de gură și vesel și vioi ca un copil. Toată lumea din Sibiu îl cunoștea și-l iubea, fiind un medic priceput și dezinteresat și un romîn inimos. Găzdui pe Titu la dînsul. Avea un apartament plăcut, într-un cartier frumos. Dădu musafirului dormitorul, rămînînd ca el să se culce în birou pe un divan.

După ce Titu se primeni, ieși împreună cu Pintea care îl prezentă, la cafenea, tuturor, ca pe un poet plin de făgăduinți și reprezentant al *Tribunei Bistriței*. Îl primiră cu obișnuita simpatie ocazională. Unii își aduseră aminte de niște versuri ale lui Titu din *Familia*. Mai ales însă Barbu Luca, un tînăr slăbuț și mititel, el însuși poet și redactor la un ziar din Sibiu, se împrieteni cu Titu și se oferi să-i fie călăuză credincioasă și nepărtinitoare.

Mai tîrziu Titu legă cunoștință și cu căpitanul Pintea, care stătea într-o odaie simplă și aproape sărăcăcioasă, pe lîngă comandamentul corpului de armată unde avea serviciu. Îl găsiră între hărți, săbii, tunici și cizme, în pijama scurtă, la birou, cu un teanc de acte în față, pe care le închise cu cheia în sertar, fiind secrete militare. Liviu Pintea era un om înalt, cu fruntea lată, cu părul rar, ochii albaștri-oțel și pielea bronzată.

– Îți aduc pe cumnatul nostru, zise Virgil, intrînd. Te previn însă că Titu e poet romîn și deci să nu-i bați capul cu idcile tale renegate, să-l sileștî să se supere!

Căpitanul zîmbi și strînse englezește mîna lui Titu, zicînd politicos :

– Dacă-i poet, înseamnă numaidecît că-i și iredentist !... De altfel să nu iei în seamă clevetirile fratelui

meu... Sînt romîn și eu, dar mai-nainte de a fi romîn, sînt ofițer și servitor al maiestății-sale împăratului. Ca atare, firește, nu pot admite năzuințele celor de teapa dumnealui, care trag mereu cu ochiul către București și spre Romînia. În mintea mea așa ceva nu se cheamă politică națională, ci trădare de țară...

Vorbea foarte liniștit, avînd în voce energia omului care, după frămîntări grele și-a stabilit o linie de conduită în viață și o apără cu o convingere rece, hotărîtă. Titu îl asculta uimit. El încă nu întîlnise pînă azi un adversar cumpătat, cu argumente sigure, care nu se speria de fraze. Se simți îndată într-o inferioritate supărătoare. Obișnuit să răspundă la contraziceri cu vorbe pe care, deși izvorau dintr-un sentiment înverșunat, nu le putea strînge într-o ordine de bătaie logică — nu îndrăzni multă vreme nici să deschidă gura. Din norocire, Virgil cunoștea prea bine ideile fratelui său și le răsturna cu ușurință, doborîndu-i și acum dovezile cele mai grele prin cîte o glumă aruncată ca o piedică grotescă între picioarele unui luptător netemut.

Stătură împreună vreun ceas. La sfîrșit și Titu se întremă și puse căpitanului întrebarea :

— Dumneata adică nu dorești unirea noastră a tuturor ?

— O, asta deocamdată e utopie !

— Ce înseamnă la dumneata „deocamdată" ?

— Ei, cîteva secole să zicem... În orice caz cît timp puterea noastră militară e vie și viguroasă, zvîrcolirile iredentiste rămîn simple visuri utopiste.

— Dar dacă ar veni un război ?

– Războiul n-ar putea realiza visurile dumneavoastră. Se știe doar că Romînia e aliata noastră. Deci...

– Alianțele însă nu sînt eterne !

– Vrei să zici că Romînia s-ar putea întoarce împotriva noastră ? zîmbi căpitanul. Greșită socoteală. Foarte greșită. Pe care Romînia nici nu va face-o niciodată, căci toate interesele ei o silesc să fie alături de noi. O silesc ! Accentuez special : o silesc !

– Dar dacă totuși n-ar fi cum crezi ? Ce-ai face atunci dumneata ?

– Curioasă întrebare ! zise Liviu devenind grav. Mi-aș face, evident, datoria. Se mai poate discuta aceasta ? Dar nici prin gînd nu mi-ar trece vreodată să șovăiesc măcar o clipă în fața unui dușman al împăratului, oricine ar fi dușmanul !

– Frații noștri...

– Aici nu încape frăție. Cînd fratele ți-e dușman și vrea să-ți răpească ție casa ta și ograda ta ca să și le mărească pe ale sale, ei bine, îi dai la cap ca și altui dușman și nici nu-ți mai pasă că ți-a fost cîndva frate !

Virgil ascultase zîmbind dialogul dintre Titu și Liviu. El făcuse de mult aceleași întrebări și primise aceleași răspunsuri, deși îi demonstrase șubrezenia temeliei lor. Dar, fiindcă știa că pe căpitan îl sîcîie și-l tulbură totdeauna asemenea discuție, Virgil era bucuros că Titu îl încolțește.

– Lasă-l, dragul meu, că n-o scoți la capăt cu dînsul ! strigă în cele din urmă medicul rizînd, deoarece vedea că Titu se posomorăște. E renegat de tot... E pierdut

pentru noi... Are să se schimbe însă cînd îl vom face general în Romînia mare.

Liviu Pintea zîmbi dispreţuitor :

– Cred c-ar fi fost mai plăcut să fi vorbit de altceva...

– Da, despre Radetzky [1] sau de cucerirea Bosniei, zise Virgil rîzînd.

– Mi-ar fi făcut multă plăcere să cunosc şi eu operele cumnatului nostru, continuă căpitanul, fără să asculte gluma fratelui său, întorcîndu-se spre Titu. Nu vorbesc romîneşte atît de bine cît aş dori, fiindcă am stat numai între străini şi n-am avut ocazie să vorbesc limba mea natală, dar citesc cu drag, cînd am răgaz, cărţi romîneşti. În general însă mă interesează romanele şi nu pot suferi poeziile...

– Atunci tocmai ai nimerit-o ! strigă medicul. Căci Titu scrie numai poezii !

– Ce are a face ? Cel mult n-am să-l citesc...

Deşi convorbirea fusese ţinută tot timpul într-un ton de intimitate prietenească, totuşi Titu ieşi plouat din locuinţa căpitanului Liviu Pintea. Argumentele ofiţerului se războiau în sufletul lui cu convingerile sale entuziaste şi-i înteţeau în creieri întrebarea înfricoşătoare : dar dac-o fi avînd căpitanul dreptate ? Din fericire Virgil nu-i dădu vreme să se zbuciume şi-i zise serios :

– Văzuşi cîte baliverne sălăşluiesc într-un spirit strîmt de militar ?... Primejdia asta ne ameninţă însă pe toţi, dacă nu ne vom apăra din răsputeri sufletele de invazia străină !

[1] I. Radetzky — general austriac (1766—1858).

Sibiul avea o înfățișare de sărbătoare. Străzile gemeau de lume românească, sosită de pretutindeni : preoți, învățători cu nelipsita umbrelă subțioară, profesori, avocați, țărani... Cu tot caracterul său german, orașul părea azi o reședință românească. În marea de români, străinii dispăruseră.

„Parcă miile de robi muncitori și harnici ar fi pus stăpînire pe cuiburile ttîntorilor !" se gîndea Titu reînsuflețit la vederea furnicarului de români.

Seara avu la hotel Traian un banchet de cunoștință. Titu ședea la masa reprezentanților presei, pe cînd Virgil Pintea, ca unul din fruntașii Astrei, trecuse aproape de bătrînul președinte. Între gazetarii gălăgioși, Titu se simțea străin. Toți se cunoșteau, își povesteau pățaniile naționale, procesele, articolele, vorbeau de tirajul ziarelor, de deputații români de la Budapesta, de guvernul unguresc, de procurori... O lume nouă își deschidea tainele în fața tînărului reprezentant al *Tribunei Bistriței.* Și lumea aceasta îl zăpăcea și-i răcea speranțele. În toate vorbele ce le auzea mișunau preocupările mărunte, personale, interesate. Nici unul nu rostea un cuvînt despre vreun ideal superior. Fiecare părea încîntat de sine însuși și îngrijorat veșnic să se ridice deasupra celorlați cu orice preț... Vecinul lui din dreapta era Barbu Luca, tînărul poet care însă acuma de-abia se sinchisea de dînsul și alerga mereu să ciocnească ba cu „ilustrul asesor consistorial", ba cu „magnificența-sa Cutare" și, de cîte ori se întorcea la locul său, șoptea în treacăt lui Titu :

– E o canalie ilustrul, dar trebuie să-i faci curte, căci altfel nu poți trăi !

Pe la sfîrșitul banchetului, după multele discursuri umflate, Titu își simți inima atît de mîncată de amărăciune, că-i venea să plîngă cu hohot.

„Pretutindeni egoismul, o, doamne!" își zicea privind cu ochii rătăciți la fețele roșite de băutură, cu rîsuri prefăcute pe buzele umede.

– Titule, Titule! îl deșteptă deodată glasul lui Virgil de la spate. Ia vino încoace!... Ce-i cu dumneata, poete? Ce ești așa de trist cînd toată lumea e veselă?

De-abia acasă își dezvălui nedumerirea, cu lacrimi în ochi, ca un copil nepriceput care a suferit jigniri grele întîia oară cînd a pășit în lumea largă. Virgil Pintea îl ascultă pe gînduri, dînd din cap înțelegător.

– Toți am trecut prin amărăciunile dumitale de acuma, zise dînsul apoi, ca un părinte blînd. Dar viața așa e, dragul meu. Viața e nimicitoarea iluziilor. Numai cel ce-și poate păstra visurile în ciuda cruzimilor vieții, numai acela nu va pierde încrederea niciodată... Firește că spectacolul nu e înălțător, dacă intri în culise să vezi sforile... Nu te uita însă la indivizi, căci indivizii sînt mărunți, sînt oameni care totdeauna își caută rosturile lor. Privește departe și atunci ai să vezi cum se va schimba panorama... Serbările astea, de pildă! Nu te uita la oameni, la discursurile lor, la conferințele și procesele-verbale în care fiecare caută să-și arate meritele reale sau închipuite... Nu! Astea sînt nimicuri... Dumneata încearcă să vezi ansamblul! Și atunci vei simți în toate manifestările acestea, bune, rele, înălțătoare sau josnice, civilizate sau sălbatece, vei simți bătaia pulsului unui popor care vrea să trăiască și care se luptă crîn-

cen ca să poată trăi... Într-o bătălie numai rezultatul are însemnătate hotărîtoare. Ce-mi pasă mie cum beau și mănîncă soldații în vremea războiului prelung ? Istoria nu va ști decît : am biruit sau am fost biruiți... Ș-apoi iarăși, lupta noastră e o defensivă activă, cum ar zice fratele meu căpitanul. Dușmanul ne atacă prin toate mijloacele moderne de cutropire, prin cultura lui, prin școala lui, prin arta lui, prin banii și prin munca lui... Noi trebuie să dăm din mîini ca baremi să nu ne înecăm. Atît. Dacă ne menținem la suprafață, am izbutit. Ținta este să nu pătrundă dușmanul în cetatea noastră. Ei, și ținta aceasta, cu toate mărunțișurile omenești care pe dumneata te întristează, e cîștigată. Asta-i mîndria noastră. Și trebuie să fie și mîndria dumitale și a oricui i-e drag aievea neamul !

Trei zile cît ținură serbările, Titu luă parte la toate ședințele, conferințele și banchetele festive, liniștit, mulțumit, răsunîndu-i în urechi cuvintele lui Virgil Pintea de cîte ori vreun amănunt încerca să-l tulbure. Însuflețirea însă nu-l mai stăpîni pînă a treia seară, la balul care încheia solemnitățile... Toate doamnele erau în costume naționale din toate ținuturile, oferind un spectacol impresionant. Și, spre miezul nopții, toate domnițele acestea frumoase ca zînele și gingașe ca florile se prinseră într-o horă imensă, fredonînd în cor, cu glasuri dulci, învăluitoare, cuvintele unui cîntec popular pe care Virgil Pintea, îmbrăcat țărănește, îl cînta din fluier în mijlocul lor... Hora aceasta i se păru lui Titu un simbol al întregii vieți ardelenești, legătura între

mulțimea cea mare, umilă și ostenită, și conducătorii ei, ieșiți tot din sînul ei și neuitîndu-și obîrșia.

– Trăiască romînii ! izbucni deodată Titu nemaiputîndu-și stăpîni emoția.

Strigătul fusese în sufletul tuturor, căci îndată toată sala se umplu de glasuri înflăcărate :

– Trăiască romînii !... Trăiască doamnele romîne !... Neamul romînesc !

Polițaiul orașului interveni discret pe lîngă bătrînul președinte al asociației să potolească entuziasmul primejdios. Glasul președintelui însă se pierdu ca o chemare neputincioasă în vîrtejul unui uragan zguduitor.

În aceeași noapte Titu vru să-și scrie articolul pentru *Tribuna Bistriței,* dar nu izbuti să lege nici două vorbe. Inima îi era atît de plină de fericire încît mereu trecea în birou la Virgil să-și împărtășească impresiile.

– Ce minunată-i viața romînească ! zicea într-una. Ce mare e neamul nostru ! Nu există în lume popor mai bun, mai harnic, mai mîndru, mai puternic... Nu poate să existe !

În culmea însuflețirii își aduse deodată aminte că mîine trebuie să plece de-aici, dincolo. Dar își zise cu hotărîre : „Nu mai plec nicăiri ! Rămîn aici !... Ar fi o trădare să plec de-aici !... Aici e nevoie de oameni ! Aici e nevoie mai mare ca oriunde !"

Adormi foarte decis să se oprească la Sibiu, să intre la vreo gazetă, în sfîrșit să se facă folositor norodului.

A doua zi se deșteptă frînt de ostenceală, pe cînd Virgil Pintea îl scutura din răsputeri :

– Sus ! Sus, leneşule !... E ora zece şi trenul n-are să te aştepte pe dumneata, stimate poete, să-ţi mistui în somn impresiile naţionale !... Haidem, să nu întîrziem de la poliţie, unde trebuie să scoatem biletul de trecerea frontierei, altfel rămîi aici...

– Cum să rămîn aici ? sări Titu, biruindu-şi deodată oboseala. Imediat sînt gata ! Numai cinci minute !... S-ar putea să mai rămîn aici, o dată ce am pornit la drum ?... Dincolo e fericirea cea adevărată... Acolo trebuie să fie !

7

George turba... Dintru-nţii îi venise să se năpustească la Florica şi s-o zdrobească. După ce a scos-o din sărăcie şi din noroi, după ce nu e în stare să-i facă baremi un copil, acuma umblă să-l şi necinstească ? Se opri însă gîndindu-se că Ion e capul tuturor relelor şi că deci cu dînsul trebuie să se răfuiască... Al Glanetaşului i-a făcut destul rău, numai rău, şi fără nici o pricină...

Toată ziua de sîmbătă îşi ascunse mînia parcă nici n-ar bănui nimica-n lume. Şi, fiindcă Ion n-a venit pe la ei, seara s-a dus la cîrciumă unde l-a şi întîlnit. Vorbiră mai prietenos ca altă dată şi George îi spuse că mîine se va duce la pădure, şi spunîndu-i îl privi atît de senin încît văzu bine bucuria din ochii lui Ion care, ca să-l descoase, întrebă :

– Da cînd vrei să porneşti, George ?

Glasul lui, tocmai pentru că voia să pară nepăsător, avea o tremurare ușoară de mulțumire pe care George o simți foarte bine. Răspunse liniștit :

— Apoi cînd o înșera mai bine, ca să mergem pe răcoare.

Duminecă după-amiazi trecu iar pe la cîrciumă și iar întîlni pe Ion, și iar aduse vorba că diseară trebuie să plece la pădure. Ion era amețit puțin de rachiu și chiuia și horea parcă toată lumea ar fi fost a lui. În ochii lui strălucea sfidătoare bucuria bucuriilor. Apoi cînd să iasă George, Ion îi ură drum bun și mai ceru o sticlă de băutură, să-și astîmpere focul.

Pe Florica însă George degeaba o iscodise. Își vedea de treburile ei prin casă, ca totdeauna, încît bărbatul se gîndi că poate ea nici nu e vinovată. Îi pregăti merinde în traistă și ea însăși agăță traista de loitră. Cînd începu să se întunece, Toma Bulbuc opri cu carul în uliță, în fața casei. George înjugase boii și-l aștepta. O slugă de-a lui Toma veni în carul feciorului, să-i mai ție de urît pe drum. Cînd își făcură cruce să pornească, sluga strigă :

— Da topor nu-ți iai, bade George ?

George tresări. Înadins nu luase, gîndindu-se c-o să-i trebuiască acasă. Sări jos din car și alergă în tindă. Savista, care se tîrîse pe prispă, nepricepînd cum poate pleca dînsul cînd ea i-a spus că are să vie Ion Glanețașu, bîigui plîngător :

— Nu duce, bade... Stai aci...

— Să nu pățești ceva, George, că te-ai întors din cale, murmură Florica.

– Vezi mai bine tu să nu se întîmple pe aici vreo poznă ! zise bărbatul tare, de frică să nu audă nevasta cum îi bate lui inima.

– N-ai nici o grijă, că doar mă cunoşti şi mă ştii ! răspunse femeia liniştită.

Carele se urniră. Întunerecul le înghiţi curînd, lăsînd în urmă numai scîrţîitul roţilor, din ce în ce mai mulcom.

Pe bolta vînătă stelele se aprindeau pe rînd ca nişte luminiţe fricoase. Peste sat se cobora o ceaţă plăpîndă, alburie, care parcă subţia bezna şi o răcorea.

George tremura în car ca şi cînd l-ar fi zgribulit frigurile. De vorbea, îi dîrdîiau dinţii. Ieşiseră din sat şi suiau pe coastă, printre ogoare tăcute pe care clăile înnegureau ca tîlharii la pîndă... Două zile plănuise dînsul ce-o să spuie tatălui său cînd va sosi clipa, şi acuma nu-i venea nimic în minte. I se părea că a plecat de-acasă de un veac şi vedea mereu pe Ion cum se furişează în ogradă, cum se aşază în pat lîngă Florica... Apoi deodată gemu :

– Parcă nu mi-e bine... Mă întorc...

O luă drept peste cîmp. Auzi cum strigă tatăl său ceva, dar nu înţelese nimic. Vru totuşi să răspundă „bine, bine", şi n-avu glas. Cînd nu mai auzi carele, începu să alerge. Se rostogoli de vreo două ori prin şanţuri, peste haturi. Îi era cald de se năbuşea. Un strop de sudoare îi căzu pe mînă şi-l învioră parcă l-ar fi atins un cărbune aprins. Cu cît se apropia, cu atît îi era mai frică să n-ajungă prea tîrziu.

Sări gardul porumbiștii din dosul casei, ieși în grădinița din față și de-aci în ogradă. Casa dormea nepăsătoare și tăcută ca o matahală moartă. Peste drum un cîine hămăi de două ori, iar în balta din vale broaștele orăcăiau urît într-o întrecere ațițătoare... Vru întîi să intre buzna, dar se răzgîndi înainte de a porni spre tindă. Poate că Ion totuși n-a venit încă, și-atunci... Bătu în ușă, ușor, cum bat flăcăii în geam, la fete. Glasul Floricăi răspunse îndată, limpede, nedormit :

– Cine-i ?

George tăcu. Glasul femeii îi zîrniia în creieri, spunîndu-i : „Vezi, nu dormea... Îl aștepta..."

Auzi pașii Floricăi, desculți, apropiindu-se încurcați de foșnetul cămășii. Ușa se crăpă hotește să nu facă zgomot.

– Tu ești ? șopti ea.

– Eu, eu, mormăi George intrînd repede.

Nevasta recunoscu glasul, se dădu la o parte ca plesnită de un bici. Dar, înainte ca George să-i fi simțit spaima, se reculese și, punînd zăvorul, întrebă îngrijorată :

– Vai de mine, George, dar ce-i de te-ai întors așa ?

– Nu prea mi-e bine... Dar lasă, că nu-i nimic... Culcă-te tu ! Pînă mîine-mi trece, zise bărbatul încet, ca și cînd i-ar fi fost teamă să nu deștepte pe cineva.

Florica vru să mai întrebe ceva, dar răspunsul lui șoptit și tremurat parcă-i puse un căluș în gură. Se urcă în pat, se învăli și căută să vadă prin întunerec ce face George. Nu vedea nimic, dar îl auzea suflînd greu

ș-apoi deodată dezbrăcîndu-se grăbit. Cînd se întinse lîngă ea, sub ceaceaf, un fior îi trecu prin spinare, căci George era un sloi de gheață.

– Ce ți-e de te cutremuri așa ? întrebă bărbatul cu un glas gros și greu ca un dangăt de clopot.

– Ce să-mi fie... M-a cuprins frigul cînd ți-am deschis...

Vremea parcă stătea în loc, precum stăteau și dînșii nemișcați, oprindu-și respirația ca să audă mai bine orice urmă de zgomot, într-o așteptare amorțită. Deafară pătrundea ca prin puf orăcăitul broaștelor, îndulcit, ca un cîntec de dragoste. Geamurile însă se stingeau în întuneric încetul cu încetul, arătînd că vremea totuși trece și că cerul se înnourează treptat-treptat. O stea verzuie, care mai clipea singuratecă, dispăru deodată, acoperită parcă de o perdea neagră, trasă de o mînă tainică.

Cine știe cîtă vreme s-a scurs astfel ?

Se gîndeau acum amîndoi, aproape în același timp : „Poate că nu mai vine..."

Și pe cînd se gîndeau, auziră deodată poarta, scîrțiind foarte ușor, apoi niște pași care se apropiau de casă, rar, cu mare băgare de seamă. Apoi cîinele de peste drum hămîind iar de două ori. Cîntecul broaștelor se curmă scurt ca și cînd arunci un bolovan în apă.

George și Florica încremeniră. Peste un minut pașii în ogradă se mai apropiară puțin. Apoi iar urmă tăcerea, apăsătoare ca o piatră de mormînt... Și-apoi tăcerea fu clătinată brusc de un fulger orbitor, în lumina căruia își văzură, amîndoi, ochii sticlitori de încordare. În

aceeași clipă însă răsună un șuierat lin ca o chemare veche... Atunci George se ridică în pat și ascultă, iar după un răstimp șopti stins :

– Mi se pare că e cineva în ogradă! ?

– Cine să fie ? zise Florica cu un glas gîtuit de spaimă.

– Mă duc să văd ! mormăi repede George sculîndu-se și trecînd cu pași hotărîți în tindă.

Cînd atinse zăvorul, îi trăsni prin creieri că nu poate ieși afară cu mîna goală. Se gîndi să ia toporul, dar își aduse aminte că toporul l-a lăsat în car. Tot atunci își mai aminti că în colțul tinzii, după ușă, trebuie să fie sapa cea nouă pe care a cumpărat-o joia trecută în Armadia și căreia numai ieri i-a pus coadă. Încet, să nu se împiedice de Savista și s-o scoale, pipăi în ungher și o găsi... Pe urmă deschise ușa și păși pe prispă cu sapa în dreapta. Vru să izbească îndată, dar nu văzu nimic de întunerec... Zise aspru și tare :

– Cine-i ?... Cine-i ?

Un vînt rece se porni deodată, deșteptat parcă de glasul omului, fișiind trist prin frunzele pomilor și trîntind poarta ogrăzii, care rămăsese crăpată. Atunci George prinse în marginea grădiniței din fața casei o mișcare nevrută, după care auzi îndată :

– Ssst... ssst... ssst...

George făcu cîțiva pași spre grădină, îndîrjit. Și întrebă iar mai apăsat :

– Cine-i ?

– Ssst !... ssst... st ! răspunse acuma mai aproape.

Cu amîndouă mîinile, George ridică sapa și izbi. Simți că fierul a pătruns în ceva moale și în gînd îi răsări întrebarea : „Unde l-oi fi lovit ?“ Dar numaidecît se auzi iarăși, mai încet și rugător :

– Ssst... ssst...

George izbi a doua oară. Sapa vîjîi în aer. Apoi un pîrîit surd, urmat de un zgomot năbușit ca și cînd se prăvale un sac plin. Mai ales zgomotul acesta înfurie mai crunt pe George. Parcă tot întunerecul s-ar fi schimbat dintr-o dată, într-o baltă de sînge închegat, care-l asmuțea. Lovi a treia oară, fără a-și mai da seama unde...

Orăcăitul broaștelor reîncepu brusc, speriat, amenințător, ca o văicăreală vîltorită în văzduh de vîntul ce sufla mereu mai mînios și mai înțepat. George tresări, ca și cînd deodată și-ar fi revenit în fire, și intră grabnic în tindă, zăvorînd bine ușa și așezînd sapa la locul ei.

În casă Florica stătea acuma ghemuită de groază, pe laviță, lîngă fereastră.

– Ce-ai făcut, omule ? murmură femeia întinzînd brațele spre dînsul, ca o apărare sau ca o rugăciune.

– L-am omorît ! răspunse scurt George.

Capitolul XIII

SFÎRŞITUL

1

Ion se prăbuşi sub lovitura a doua care-i crăpase ţeasta. Lovitura următoare n-o mai simţi, precum nu simţise durere nici la cea dintîi... Venise de-a dreptul de la circiumă, ameţit însă mai mult de fericire decît de rachiu, deşi băuse atîta de speriase pe vădana lui Avrum. Venind, fluiera vesel ca pe vremea cînd era holtei şi se ducea la fete. înainte de-a fi avut vreun gînd de însurătoare. Dar sufletul îi era aşa de plin de bucurie, că se stăpînea să nu sară să îmbrăţişeze gardurile pe lîngă care trecea şi cîinii care-l lătrau ici-colo. Strecurîndu-se în ograda Floricăi, trase o înjurătură înăbuşită fiindcă poarta scîrţîise puţin şi-i era frică să nu se trezească Savista. De altfel se hotărîse ca, dacă oloaga s-ar deştepta şi ar crîcni, s-o cotonogească fără multă vorbă. Lăsă poarta deschisă înadins ca să nu mai scîrţîie cînd va pleca. Toate le potrivise cu mare grijă, numai la George nu se gîndise deloc, parcă nici n-ar fi fost pe lume.

Cînd se deschise uşa tinzii cu zgomot, i se încuibă în minte să facă „ssst", tot din pricina Savistei. După paşi

cunoscu însă că nu e Florica. Avu o străfulgerare de gelozie : o fi îmbrățișat altul pe femeia inimii lui... Dar la George nu se gîndea. N-apucă să scrîșnească din dinți, cînd auzi glasul lui George. Iar glasul acesta îl ului atît de mult că i se moleși toată ființa de parcă nici mîna nu și-ar mai fi putut-o mișca. În creieri totuși îi rămase uitat acel „ssst" pe care simțea nevoia să-l rostească prostește, fără voia lui.

În aceeași clipă își dădu seama deodată că i-a sosit ceasul. Mintea i se lumină, deși gura-i boscorodea într-una „ssst"; tot mai domol și mai nesigur. Aștepta loviturile, îngrijorat doar cu ce o să-l trăsnească ? Auzi foarte lămurit vijiind în aer ceva, simți o izbitură ascuțită în brațul drept, dar fără durere și urmată doar de o fierbințeală ciudată, care parcă-i topea creierii, încît începu să-și amintească repede, ca într-o aiurare, cum se ducea la liceu în Armadia, cum a fugit de la școală ca să umble cu vitele pe cîmp și să țină coarnele plugului, apoi dragostea lui dintîi cu fata dascălului Simion Butunoiu, măritată acum cu unul din Săscuța, apoi dragostea lui să aibă pămînt mult, și Ana, și copilul, și Florica, și Titu cu toată familia Herdelea și cu cîntecele cele frumoase, seara în pridvor, și-i părea rău că toate au fost degeaba și că pămînturile lui au să rămîie ale nimănui... Vijii iar ca o vijelie îngrozitoare într-un pustiu fără margini, și înțelese că iar îl lovește... Apoi deodată, ca și cum sufli în luminare, se făcu întunerec deplin.

Pe urmă se trezi ca dintr-un somn greu. Habar n-avea cît stătuse în nesimțire și nici ce se întîmplase.

Numai cînd își auzi propriile-i gemete, își aduse aminte... Era ud leoarcă. Se simțea parc-ar zăcea într-o baltă murdară. „O fi sîngele meu!" se gîndi dînsul. Vru să pipăie, dar nu-și putu clinti mîna dreaptă. De-abia deschise ochii obosiți. Ploua mărunt. Picurii îi cădeau pe obraji și-l înțepau, căci carnea lui ardea. Văzduhul era cenușiu, ca și cînd se apropie zorile, dar cerul era înăbușit de nouri, și ploaia cernea mereu, măruntă, rece, unsuroasă. Dureri cumplite îi țîșneau de pretutindeni și-i clocoteau în cap amețitor. Chiar gemetele îi împlîntau cuțite în piept. Se gîndea însă numai la băltoaca în care se bălăcea, care-l scîrbea și din care voia să scape cu orice preț. „Mor ca un cîine!" îi trecu apoi deodată prin mintea aprinsă de desperare.

Și îndată începu să se tîrască din răsputeri, sprijinindu-se pe mîna stîngă, în ciuda suferințelor îngrozitoare ce-i sfîșiau trupul. Gemea cu gura încleștată și se tîra mereu, mereu. Poate un sfert de ceas să fi ținut sforțarea crîncenă care-l duse pînă sub nucul bătrîn de lîngă gardul dinspre uliță. Mai avea vreo doi pași ca să ajungă la poartă. Sub nuc însă i se întunecă iarăși tot. Doar gemetele înăbușite se mai zvîrcoleau în corpul crîmpoțit...

Apoi ploaia stătu. Din pomi și de pe streșini picura din ce în ce mai rar. Nourii se împrăștiau. Cerul albăstrea proaspăt, spălat. O vacă mugi undeva prelung, puternic, încît cîinii deșteptați din ațipeală porniră deodată în tot satul să latre speriați. Cucuriguri vioaie își răspundeau cu înverșunare. Oamenii ieșeau prin ogrăzi, frecîndu-și somnul din ochi sau întinzîn-

du-și oasele. Pe ulița cea mare începeau a urui carele pornite la cîmp.

Paraschiva răposatului Dumitru Moarcăș trecu cea dintîi pe dinaintea casei lui George, desculță, zgribulită, leopăind grăbită prin noroiul moale și rece, strîngîndu-și năframa la gît și pe gură. Un horcăit greu o opri, ca trăsnită. Se închină de spaimă, dar totuși se apropie de gard și, printre nuiele, văzu pe Ion plin de sînge. Începu să țipe parc-ar fi călcat-o tîlharii :

– Săriți !... Tuuulai !... Săriți...

Florica ieși îndată în ușă, în cămașă, nepieptănată. Așa veghease toată noaptea, pe laviță, ascultînd gemetele înfiorătoare din ogradă, așteptîndu-și parcă rîndul în fiece minut, cu ochii țintă la George care, pe urmă, se așezase pe dunga patului, sufla aspru, tresărea uneori și poate că făurea ceva în mintea lui înfierbîntată. Era albă la față ca varul stins și picioarele-i tremurau și de-abia o țineau. Văzu băltoaca de sînge lîngă grădiniță, aproape de prispă, apoi dîra roșiatică, spălăcită, ce se întindea pînă sub nuc, unde Ion zăcea ca o grămadă de carne. Lumea se învîrtea cu ea, dar n-avea putere să stoarcă nici un glas și nici o lacrimă. Rămase pe prispă, ca o stafie surprinsă de lumina zilei.

Ograda se umplu repede de oameni care se minunau, strigau, se închinau, înjurau, pe cînd printre picioarele lor copiii cu părul ciufulit se îmbulzeau curioși cercetînd sîngele ca niște copoi nestrunîți. În curînd sosi și primarul Florea Tancu, sfătos că se găsește în treabă oficială, răcni să se dea la o parte toată lumea, se uită la mort cu gravitate, fără să-și facă cruce ca ceilalți

oameni, și declară solemn că nimeni n-are voie să se apropie pînă ce nu vine notarul. Porunci apoi strajei Cosma Ciocănaș, să ia un cal din grajdul lui George și să plece în goană spre Jidovița.

Vremea trecea. Cerul se limpezi de tot și soarele începu să zbicească umezeala. Fiindcă muștele bîzîiau tot mai obraznice, primarul ceru o velință să acopere cadavrul. Florica aduse un cearceaf nou și alb ca floarea. Atunci ieși afară și George, slăbit la față, cu ochii rătăciți în fundul capului. Zărindu-l, lumea care pînă aci se intersase numai de mort, se gîndi și la ucigaș. Florea Tancu întrebă simplu :

– Tu l-ai omorît ?

Și George nu răspunse, dar plecă fruntea-n pămînt.

Glanetașu veni mai tîrziu, alergînd, împreună cu Zenobia care bocea și afurisea de răsuna tot satul.

Spre prînz în sfîrșit sosi notarul Stoessel și judecătorul cel nou din Armadia, cu medicul circumscripției și cu doi jandarmi. Paraschiva spuse judecătorului cum a auzit pe Ion horcăind, dar doctorul care se uitase la cadavru, rîse ironic zicînd :

– Palavre, muiere !... După asemenea lovitură nenorocitul n-a mai horcăit decît cel mult în fața lui Dumnezeu, cînd i-a citit sentința prin care i-a hotărît lăcașul în rai sau în iad, după cum s-a purtat aici pe pămînt !

Medicul, între două vîrste, ovrei, vorbind romînește, ca un romîn, avea slăbiciunea glumelor și calambururilor, chiar în momente neprielnice. Deoarece Paraschiva se jura pe toți sfinții din calendar c-a auzit horcăitul,

doctorul se grăbi să reconstituie crima ştiinţificeşte : mortul a fost tîrît de cineva, probabil de ucigaşul însuşi, de la prispă pînă aproape de poartă, spre a induce în eroare justiţia... Judecătorul îi întrerupse explicaţiile, adresîndu-se primarului :

– Se ştie cine l-a omorît ?

– Eu l-am omorît ! păşi George hotărît în faţa judecătorului.

– Cum l-ai omorît ?

– Cu sapa...

– Şi de ce ?

– Pentru că venise la nevastă-mea şi...

– Destul ! îl opri judecătorul, adăogînd către jandarmi : Este arestat !

Între timp doctorul îşi scoase haina, îşi sumese mînecile cămăşii, iar acuma se apucă să facă repede autopsia cadavrului. Jandarmii goliseră ograda de lume. Numai George rămăsese să privească cum taie medicul carnea moartă, şi Florica, lîngă prispă, înlemnită.

Tăind şi forfecînd, doctorul guraliv arăta rănile şi explica judecătorului care fuma ţigară după ţigară, spre a-şi alunga greaţa :

– Uite asta, domnule judecător, asta a fost cea mai grea... L-a pocnit în creştetul capului, dar osul a fost destul de rezistent că doar a plesnit... Mare minune ! Rar caz ! Sau poate lovitura n-a fost prea de tot puternică. Orişicum e o minune să dai cuiva în cap cu sapa şi ţeasta să nu se spargă. Aşa ceva numai printre ţărani se găseşte... În schimb patru coaste rupte complet... Lovitură mortală şi asta, firește... Poftim cum i-a deschis

coșul, mai-mai să-ți încapă degetele în rană... Și ce lungă... Zece... treisprezece centimetri... Ehei, sapa !... Da, e zdrobit și brațul, dar nu prea rău... Asta n-ar fi avut importanță... se vindeca... cel mult brațul rămînea cu beteșug... Desigur însă că a fost ultima lovitură, cînd ucigașul a mai pierdut din furie...

Apoi, isprăvind și spălîndu-se pe mîini, declară hotărît :

– A fost un om ca oțelul !... Putea să trăiască o sută de ani !

Judecătorul porunci jandarmilor să pornească cu George. Florica acum se dezmetici și strînse repede merinde într-o traistă pe care bărbatul o luă, întunecat, cu inima chinuită. Apoi ridică ochii întristați spre dînsa și-i întîlni ochii mari albaștri privindu-l drept, cu o imputare și o milă care nu știa dacă sînt pentru el sau pentru cellalt. Avu un început de mișcare ca și cînd ar fi vrut s-o îmbrățișeze sau baremi să-i întindă mîna... Dar se opri, rușinat să-și deschidă sufletul în fața atîtor oameni ce-i pîndeau toate gesturile. Privirea i se mohorî iar și zise poruncitor :

– Vezi, Florică, ia seama... Că eu cine știe cînd m-oi întoarce...

Femeia îi răspunse dînd din cap cu resemnare. Vegherea și emoțiile îi șterseră bujorii din obraji și-i desemnaseră cearcăne vinete sub ochi. Așa însă părea mai frumoasă, încît George, tulburat, se întoarse brusc spre poartă, urmat de jandarmii tăcuți.

Savista, care toată vremea stătuse pitulată pe prispă ca o găină speriată, izbucni într-un scîncet prelung :

– Bade George... bade, bade, badece !

George ajunse în mijlocul uliței. Întoarse capul, dar ochii lui mîngîiară pe Florica. Apoi porni cu pași rari și dispăru.

– Credința mea este că, dacă n-ar exista femeia, n-ar mai fi nevoie de justiție criminală ! zise judecătorul pe ungurește medicului și notarului, privind cu mare atenție la Florica. Femeia este începutul tuturor păcatelor !

– Și chiar sfîrșitul, adăogă doctorul rîzînd, încredințat c-a făcut un spirit.

Notarul Stoessel, ca mai mititel, se grăbi să zîmbească, spre a fi pe placul tuturor, și apoi întrebă respectuos :

– Dacă doriți, putem face actele la primărie, unde-i mai comod și mai curat...

Propunerea fu primită și se suiră cu toții în trăsura ce aștepta în uliță. Atunci primarul Florea Tancu se apropie cu pălăria în mînă și întrebă ce să facă cu mortul.

– Să-l îngropați ! strigă medicul. Ce întrebare caraghioasă... Ei, haidem ! Dă-i drumul, că mă așteaptă clienții acasă...

Mortul era acoperit cu cearceaful însîngerat. Un roi de muște zburătăcea primprejur. Zenobia năvăli acuma și începu să-l bocească hohotind, iar după ce se sătură de plîns, blestemă pe George cu tot neamul lui, pe Florica, pe doctor și mai ales pe judecătorul care n-a pus jandarmii să taie în bucățele pe ucigașul bătrînețelor ei. Blestemele i le curmă numai sosirea Glanetașului, cu

carul, în care fu ridicat cadavrul. Bătrînul, cu capul gol, o luă înainte, boii cu carul mortuar după el, ș-apoi Zenobia, înconjurată de mulțime de femei care lăcrimau înăbușit.

Florica, în mijlocul ogrăzii, se uita după car, cu ochii mari, încremeniți. Nu mai putea. Durerea o sugruma. Lacrimile i se porniră singure, șiroaie, arzîndu-i obrajii ca hîrtia.

2

În Pripas nu se pomenise omucidere de cînd se ținea minte. Acum oamenii fierbeau și se cruceau. Vestea a alergat degrabă în Jidovița, în Armadia, în toate împrejurimile. Și toată lumea compătimea și lăuda pe Ion, c-a fost așa ș-așa de bun și de harnic... Totuși nici pe George nu-l ocăra nimeni, și-i doreau să scape mai ușor din pacostea ce-a dat peste dînsul. Numai Vasile Baciu spunea pe ici, pe colo :

– Dumnezeu nu bate cu bîta... Iaca, mi-a furat pămînturile ș-acu l-a săturat Dumnezeu de pămînt !

Toma Bulbuc, tatăl lui George, sosi acasă abia seara, cu carele de lemne. A aflat pe drum nenorocirea și avea remușcări că nu s-a întors și el cînd a văzut că se întoarce feciorul. Descusu pe Florica și pe Savista, iar a doua zi, în zori, fu în Armadia. Nu i se dădu voie să vorbească cu George și nici măcar să-l vadă. Un paznic de la temniță însă îi spuse că, foarte curînd, va fi transportat la Bistrița, închisoarea tribu-

nalului, deoarece vina lui merge la curtea cu juraţi. Atunci Toma se repezi la Herdelea să-i ceară sfaturi. Familiei învăţătorului îi aduse zvonul încă de ieri o femeie din Pripas şi Ghighi plînse toată seara pe „bietul Ion", dar erau dornici de amănunte şi Toma Bulbuc trebui să le povestească mai întîi tot ce ştia. Herdelea îl sfătui apoi să ia pe Grofşoru, care-i cel mai straşnic avocat din lume. Se duseră împreună la Grofşoru căruia Toma îi făgădui toată averea lui, numai să-i scape băiatul din belea.

– Bine-ar fi să ţi-l scap cu doi-trei ani, moşule ! răspunse avocatul. În orice caz eu voi face ce-mi stă în putinţă...

Preotul Belciug văzu o milostivire cerească în întîmplarea aceasta sîngeroasă. Îi părea rău de Ion, dar în aceeaşi vreme se bucura că biserica va cîştiga prin moartea lui. Se felicita pentru norocoasa idee ce i-a fost inspirată de Dumnezeu de-a asigura pe seama sfîntului locaş o avere atît de frumoasă. Hotărî să facă o înmormîntare deosebit de solemnă omului care a lăsat de bunăvoie bisericii tot ce a stăpînit în valea plîngerilor. Dădu voie ca groapa lui Ion să fie săpată chiar în curtea noii biserici şi făgădui să-i ridice, pe socoteala sa, o piatră pe mormînt spre a eterniza creştineasca danie a celui răposat întru domnul.

La înmormîntare se strînse mai tot satul. Soţii Herdelea cu domnişoara Ghighi veniră înadins să însoţească la groapă pe Ion care, deşi le făcuse bucluc cu jalba lui, a fost om săritor şi de ispravă. De altfel pri-

lejul era bun să încerce și o învoială cu „pământul" în privința locului căsuței lor.

Belciug sluji cum știa el mai frumos și mai mișcător. Dar mai ales printr-o cuvîntare funebră înduioșă și inimile cele mai împietrite. Mulți oameni își ziceau că Ion și-a simțit moartea de cînd și-a dăruit bisericii averea. Preotul îl dădu drept pildă tuturor bunilor creștini :

— Biserica este leagănul nostru, unde ne întoarcem cînd ne-a obosit viața, unde veșnic găsim mîngîiere și înălțare, este scutul neamului nostru credincios și asuprit. Cine dăruiește bisericii, dăruiește poporului și cine dăruiește poporului, preaslăvește pe Dumnezeu. Cîtă vreme biserica noastră va fi mare și statornică, toate vijeliile și urgiile lumii le vom înfrunta cu tărie...

Nici un ochi nu rămase însă uscat atunci cînd, prin gura preotului, Ion își luă rămas bun de la părinți, de la toți prietenii și cunoscuții. Iar cînd în sfîrșit pomeni pe George care i-a curmat viața pămîntească, și-i zise „te iert, căci n-ai știut ce faci", tot norodul izbucni într-un hohot de plîns și Zenobia, năucită de jale, se izbi cu capul de dunga coșciugului, încît de-abia o potoliră cei dimprejur.

Pe urmă Ion fu coborît în pămîntul care i-a fost prea drag, și oamenii au venit pe rînd să-i arunce cîte o mînă de lut umed care răbufnea greu și trist pe scîndurile odihnei de veci.

Glanetașu făcu pomeni bogate le care familia Herdelea, mai populară, trebui să ia parte și chiar să guste din toate mîncările „de sufletul lui Ion". Preotul Belciug, bolnăvicios ca totdeauna, a venit doar spre a cinsti

amintirea „mîndrului creștin răposat", dar n-a luat în gură nici măcar o picătură de rachiu îndulcit cu secărea.

După pomeni Belciug pofti acasă la dînsul pe Herdelea, împreună cu stimata doamnă și drăgălașa domnișoară, să se mai odihnească puțin înainte de-a pleca în Armadia care, oricum, e o plimbare zdravănă pentru niște „dame delicate". Firește că familia primi invitația cu plăcere ; doar doamna Herdelea, fiindcă nu uita așa de lesne uneltirile oamenilor răi, cam strîngea din buze și răspundea cu monosilabe preotului, care-și înflorea cuvintele cu zîmbete bucuroase, parcă nici un nour n-ar fi întunecat vreodată prietenia dintre fruntașii Pripasului. Astfel îi veni ușor învățătorului să aducă vorba de locul cu pricina, iar răspunsul lui Belciug însenină deodată chiar și pe dăscăliță.

– Negreșit, frate Zaharie, zise popa frecîndu-și mîinile. Cum să nu ne iubim noi rominii unul pe altul ? Nu-i destul că ne mănîncă inspectorii afurisiți, să ne mai ciorovăim și noi pentru nimicuri ? Facem, Zaharie, cum nu ! Să știi că joia viitoare, cînd vin prin Armadia, trec pe la tine și mergem împreună să facem actele cum se cuvine între frați...

Cînd vorbeau însă mai în tihnă, se pomeniră cu Vasile Baciu, ciupit bine de la pomeni, reclamînd preotului pămînturile lui Ion, care i se cuvin lui acum după orice dreptate omenească. Belciug se supără :

– Ba să-ți fie rușine, măi omule, să mai umbli după avere, cînd văd că ai ajuns de rîsul satului cu bețiile ! Omul mai bea cîteodată, nu zic, dar nu ca porcul cum faci tu !... Folosința pămînturilor, pe care ți le-a lăsat

răposatul, fie iertat, am să ți-o las și eu, dacă-i fi om de treabă. Dar dacă n-ai să o slăbești cu cîrciuma, apoi să știi că eu te scot și din casă, Vasile ! Așa că, ori te faci om de omenie, ori de unde nu...

Vasile Baciu vru să-l întrerupă, ceea ce însă pe Belciug îl înfurie atît de rău, că îl luă de mînă și-l scoase afară :

– Hait, hait... aici mic nu-mi trebuie beți-vi nerușinați !... La cîrciumă să fii obraznic, becisnicule !

Familia Herdelea îi împărtășea indignarea.

– Asta-i cel mai ticălos din tot satul ! zise doamna Herdelea, cea mai revoltată de îndrăzneala țăranului.

3

Cîteva zile pe urmă în casa Herdelea numai de Ion și de Belciug se vorbea. Doamna Herdelea se înduioșa mai ales amintindu-și cu cîtă sfințenie o asculta bietul Ion cînd cînta ea seara în pridvor, iar învățătorul nu mai era supărat de amărăciunea ce i-a pricinuit-o cu jalba răposatul, ba chiar spuse :

– Cine știe ? Poate că ne-a fost spre bine, că de cînd ne-am mutat în Armadia parcă toate ne ies în plin !

Belciug devenise omul cel mai de treabă din lume. Dăscălița găsea că, orice s-ar zice, e un preot fără pereche, care nu umblă după blestemății, deși e încă destul de tînăr și văduv de atîția ani, și că pripășenii nici nu merită asemenea popă, căci sînt criminali care se ucid unii pe alții ca sălbatecii. Iar cînd o dată Ghighi, vorbind de dînsul, scăpă, fără să vrea, porecla „pămătuful",

care avusese atîta căutare pînă atunci, doamna Herdelea o dojeni că nu-i frumos să ocărască o fată cuminte pe un slujitor vrednic al lui Dumnezeu.

În același timp Herdelea aștepta vești de la Titu, care trebuia să fi sosit în Romînia. Citise în *Gazeta Transilvaniei,* la Grofșoru, darea de seamă despre strălucitele serbări de la Sibiu și inima-i sărise din loc de bucurie văzînd printre reprezentanții presei și pe *Titu Herdelea (Tribuna Bistriței).* Umblă cu ziarul în buzunar două zile și-l arătă tuturor prietenilor, după ce avusese grija să sublinieze cu creion roșu numele fiului său. Totuși, fiindcă nu primise încă nici o știre de la el, îi era frică să nu fi pățit ceva la trecerea granitei.

– Doar l-o feri Dumnezeu de asemenea pacoste ! zise dăscălița cînd află îngrijorarea soțului ei. Și apoi e dînsul isteț de ajuns...

– O, Titu e un băiat rar ! De-ar fi și alții ca el...! murmură Ghighi oftînd visătoare.

De altfel Ghighi, de o vreme încoace, era într-o stare sufletească ciudată. Aici îi venea să plîngă, aici să rîdă, fără nici un motiv aparent. Și deoarece mai tîrziu observă că mîhnirile ei sînt în strînsă legătură cu zilele cînd nu venea Zăgreanu să se consulte cu Herdelea asupra unor foarte însemnate și interminabile chestiuni pedagogice, fata se rușină că s-a îndrăgostit prea mult și începu să declare părinților ei tot mai deseori că nu-l poate suferi. Declarațiile acestea apoi fură punctul de plecare al unor controverse zgomotoase, mult asemănătoare celor ce au zguduit casa Herdelea în Pripas, pe timpul apariției lui George Pintea. Atîta

doar că nici învățătorul și nici mai ales doamna Herdela nu luau pe Ghighi în serios ca odinioară pe Laura... Deprecierea aceasta o enerva pe Ghighi și mai rău și o întărîta împotriva lui Zăgreanu, încît curînd spuse că mai degrabă s-ar mărita cu un măturător de stradă decît cu dînsul. Degeaba îi reamintea Herdelea norocul Laurei. Dar unde scrie că și ea are să nimerească negreșit ca soră-sa ? Cine poate să știe ce fel de caracter are Zăgreanu ? Sub masca lui de băiat model se poate prea bine să se ascundă un ipocrit, sau un bețiv, sau alt stricat. S-au mai văzut destule cazuri. Și baremi de-ar fi din vreo familie de scamă, dar tatăl lui e un simplu cărăuș...

— Nu-s eu de nasul lui ! striga Ghighi cu mîndrie. Ș-apoi stați să vedem întîi cînd va fi numit undeva și pozna asta de Zăgreanu ! Pînă atunci are să curgă apă multă pe Someș...

Singur argumentul cu numirea lui li se părea bătrînilor cumpănitor. Herdelea se mira că nu mai vine nici un răspuns la cererea lui de pensie și-i era chiar frică să nu se fi răzgîndit inspectorul. De cînd se obișnuise cu gîndul că e pensionar, era nerăbdător să-și aibă patalamaua la mînă. Începutul anului școlar bătea la ușă și, dacă nu se rezolvă repede pensionarea lui, înseamnă că iar să bată drumurile în fiecare zi pînă-n Pripas, în loc să-și vadă de slujba ce-o avea la Grofșoru și să-și încaseze în tihnă, lunar, pensioara cuvenită. Mereu întreba pe Zăgreanu ce mai știe, dar tînărul, mai îngrijorat, nu știa decît ceea ce-i făgăduise inspectorul : că locul din Pripas e al lui.

Deocamdată însă, fiindcă se apropia joia cînd Belciug avea să vie să sfîrşească cu locul casei, soţii Herdelea se sfătuiră şi se învoiră să întabuleze averea lor din Pripas pe numele Ghighiţei, pentru orice eventualitate. Nu-i ameninţa nici un sechestru sau vreo altă nenorocire, dar e bine ca fata să aibă oleacă de zestre, nu ca sărmana Laura. Ei înşişi vor trăi cu ce au, iar dacă Herdelea nu va mai putea munci la Grofşoru, nu-i nimic, se vor ajunge şi din pensioară, că lor nu le mai trebuie nici fumuri, nici măriri, ci doar cît să bage în gură şi să-şi ţie zilele bătrîne.

Preotul Belciug trase cu brişca chiar la dînşii. Era obosit de alergăturile pentru biserica cea nouă, dar totuşi bucuria îi lucea în ochi că în sfîrşit ţinta vieţii lui e înfăptuită. Povesti cu însufleţire ce pregătiri a făcut pentru sfinţirea care va avea loc duminecă, cum a invitat pe episcopul din Gherla şi cum episcopul a răspuns că va veni negreşit, cum are siguranţa că toţi preoţii din judeţ vor fi de faţă, împreună cu toată „inteligenţa" romînă din Armadia şi împrejurimi, că va fi şi o petrecere cu dans unde desigur domnişoara Ghighi va avea rolul principal şi că în sfîrşit Pripasul va deveni în ziua aceea un adevărat centru romînesc de nădejdi frumoase.

În privinţa locului care-l interesa pe Herdelea preotul venise înarmat cu tot ce trebuia spre a se putea face repede toate formele. Plecară împreună la judecătorie, pe la notarul public, pe la cărţile funduare... Pînă la amiazi isprăviră tot, ba avură vreme să treacă şi la Grofşoru care se însărcină, gratuit, să transcrie grabnic

averea răposatului Ion Glanetașu pe numele bisericii romîne din Pripas.

În aceeași seară și cu învoirea dăscăliței, Herdelea făcu o înștiințare episcopiei cum că își retrage plîngerea împotriva preotului Belciug, declarînd că eminentul părinte sufletesc al Pripasului numai dintr-o scăpare din vedere, iar nu din rea-voință, n-a venit cu crucea la Bobotează.

Chiar a doua zi sosi apoi și comunicarea inspectorului că ministerul a binevoit să-i încuviințeze trecerea la pensie, mulțumindu-i pentru serviciile aduse statului. Herdelea tremură citind adresa și se îngîmfă de mulțumirile ministrului. Firește, că, pînă seara, toată Armadia află regretele guvernului de-a fi pierdut un învățător atît de harnic ca Herdelea și toată lumea se minună de asemenea distincție rară. La berăria Grivița, unde intră să bea o bere, Herdelea întîlni pe Zăgreanu care tocmai primise și el numirea.

– Bravo, urmașule ! strigă Herdelea arătîndu-i adresa inspectorului. Și-ți doresc să capeți și dumneata, peste treizeci de ani, o hîrțoagă ca asta colea !

În cinstea acestor vești, Herdelea ciocni cîteva pahare cu Zăgreanu, sperînd în sinea lui că tînărul, avînd numirea în buzunar, va deschide vorba despre Ghighi. Zăgreanu însă se posomorî de tot, suspină foarte des și nici măcar nu se uită în ochii lui Herdelea.

– Mi se pare mie că Zăgreanu vostru e cam hoțoman ! zise Herdelea acasă, povestind mutenia tînărului.

– Ei, acuma vedeți c-am avut dreptate! strigă Ghighi, căutînd să pară triumfătoare, deși inima îi tremura ca varga.

4

Înainte de prînz, pe cînd Ghighi își potrivea rochia de bal în care voia să meargă, a doua zi, la sfințirea bisericii din Pripas, veni Zăgreanu, mai gătit ca de obicei și mai grav.

„Vrea să-mi ceară mîna", se gîndi Ghighi, speriată de rușine și neîndrăznind să sufle un cuvînt.

Zăgreanu întrebă pe doamna Herdelea dacă nu-i acasă cumva „domnul colega" și, aflînd ceea ce știa, se uită la Ghighi, roși, vru să plece îndată și în sfîrșit îi sărută mîna și-i zise :

– Domnișoară... cred că veniți la sfințire în Pripas ?

– Da... tocmai mă pregătesc să... murmură fata.

– Atunci... atunci la revedere în Pripas ! bîlbîi Zăgreanu zăpăcit, ieșind repede fără a-și lua rămas bun de la doamna Herdelea.

„Ori e viclean, ori e fricos, își zise dăscălița, clătind din cap, fără însă a se supăra cum s-ar fi supărat altădată. Baremi de-ar da Dumnezeu să fie bine..."

Îndată după masă Ghighi colindă toate prăvăliile ca să găsească niște panglicuțe fără de care rochia ei n-ar fi avut nici un farmec. Voia să fie mîine cea mai drăguță din toate fetele, mai ales că-și zicea în gînd melancolică : „Poate că e ultima mea petrecere de fată !..."

Trecînd pe la poștă, auzi o bătaie în geam. Era Bălan, care-i făcea semn să intre.

– Scrisori !... Și una chiar de la București ! zise Bălan cu zîmbetul lui blajin pe o față rotundă și umedă de sudoare. Adineaori au sosit... Tocmai mă gîndeam cum să vi le trimit mai repede, că știu cît trebuie s-o așteptați... Poftim, domnișoară, și iartă-mă că te-am oprit din drum !

– De la Titu ! strigă Ghighi, apucînd scrisorile și repezindu-se afară, zăpăcită.

Uită panglicuțele și nu se opri pînă acasă, frămîntată de bucurie, învîrtind în mîini scrisoarea de la Titu și totuși nedesfăcînd-o.

– Titu ! Scrisoare ! țipă dînsa aprinsă.

– Bravo ! Bine c-a dat Dumnezeu ! Mi s-a luat o piatră de pe suflet ! zise Herdelea, punîndu-și ochelarii ca totdeauna cînd citea ceva deosebit. Ei, ia să vedem ce spune bucureșteanul nostru !

Citi :

„Iubiții mei, sînt numai de două săptămîni în Romînia și parc-aș fi de cînd lumea. O viață nouă s-a deschis în fața mea. O fi mai bună, o fi mai rea, cine ar putea spune ? Deocamdată mă simt uluit și atît de mic că veșnic mi-e frică să nu fiu strivit de vîrtejul ce mă înconjoară. Mulțumit aievea sînt numai cînd mă întorc cu gîndul acasă, între d-voastră care-mi sînteți cei mai dragi în lumea asta mare și străină..."

– Săracul ! bolborosi dăscălița, cu gura pungă și ochii umezi.

„Ce-a fost și ce-am făcut în Sibiu, ați citit desigur

în gazete. Ar fi trebuit să scriu și eu ceva pentru *Tribuna Bistriței*, dar unde am avut răgaz de scris cînd mă frigeau grijile trecerii granitei ?"

– Ba ar fi fost bine să fi scris, c-ar fi văzut și domnii de pe-aici ! se întrerupse Herdelea, privind peste ochelari la dăscălița, ca și cînd i-ar fi cerut părerea.

– Săracul ! șopti doamna Herdelea.

„Căci ușor n-a fost de trecut în Țară, fără pașaport, și dacă nu era Virgil Pintea, nu știu zău cum aș fi ajuns la București. Nu vă puteți închipui ce om de treabă e Virgil ! Drăguț, săritor, energic – o adevărată comoară. Laura poate fi mîndră cu asemenea cumnat..."

– Mi se pare că scrisoarea cealaltă e tocmai de la Laura, zise Ghighi.

– Lasă, c-o vedem pe urmă, și tăceți acuma ! făcu Herdelea.

„Virgil a fost salvarea mea. Eu, cînd am văzut cîte greutăți și primejdii sînt de biruit, era să renunț de-a mai încerca. De altfel îndrăgisem Sibiul și mă gîndeam să mă opresc acolo. Virgil însă nici n-a vrut s-audă de una ca asta. Cum să te împotmolești la jumătatea drumului ?... Ne-am dus împreună la polițaiul orașului care a refuzat categoric. Același răspuns l-am primit și la comandantul poliției de frontieră... În sfîrșit primarul, un sas bătrîn, simpatic, prieten cu Virgil, s-a îndurat de mine, în urma spuselor lui Virgil că sînt ziarist, că aș vrea să profit de ocazie să văd Bucureștii și altele... M-am închinat cînd m-am văzut cu biletul de trecere în buzunar...

Pînă la Turnu-Roşu m-a însoţit şi Virgil Pintea. Niciodată n-am fost mai mişcat ca în jumătatea de oră cît m-am plimbat acolo, pe prundişul gării care parcă plîngea sub paşii noştri. Mă durea inima şi-n gînd îmi ziceam într-una că n-am să mai văd poate cît voi trăi pămîntul Ardealului, care mi-e atît de drag, mai drag ca orice în lume. Apoi sirena locomotivei a şuierat prelung, duios, zguduindu-mi sufletul. M-am îmbrăţişat cu Virgil şi am plîns amîndoi..."

– Săracul mamii înstrăinat ! murmură doamna Herdelea, ştergîndu-şi nasul.

„Pe urmă nici nu ştiu cum m-am pomenit în Cîineni... Romînia ! Ţara ! Doamne-ajută !... Graiul unguresc dispăruse. Pretutindeni şi toată lumea romîneşte : funcţionarii gării, vameşii, conductorul trenului, călătorii, casele... tot şi toţi... Pentru mine, obişnuit cu străinii la toate autorităţile de seamă, schimbarea aceasta a fost o minune. Auzeam şi nu credeam, şi mă simţeam atît de fericit că-mi venea să îmbrăţişez pe toţi oamenii.

Dar fericirea nu e nicăiri statornică. Am sosit în Bucureşti noaptea şi am tras la hotel. Vroiam să mă duc a doua zi la rudele care m-au poftit la Sîngeorz să viu la dînşii ca acasă. M-am dus şi n-am găsit decît nişte slugi obraznice. Boierii încă nu s-au întors de la băi. Se vede că de la Sîngeorz au mai trecut şi aiurea. A treia zi mi-am căutat o odaie mobilată, ieftină, căci hotelul mi-ar fi mîncat repede bănişorii cu care am ajuns în ţara visurilor mele. Apoi din două în două zile am trecut pe la casa deputatului şi voi mai trece. Speranţele se destramă însă mereu. Viaţa-i viaţă pretu-

tindeni, cu aceleași deșertăciuni, cu aceleași așteptări și mai ales cu aceeași față spăimîntătoare care retează scurt aripile avîntului. Visurile sînt tot atît de fără preț aici, ca și dincolo. Numai cei ce nu le au sînt mulțumiți, căci numai ei știu să stoarcă plăcerile vieții.

Se poate totuși să fie din vina mea amărăciunea care mă chinuiește. Nici un paradis nu e frumos ca acela pe care și-l zugrăvește omul în sufletul său. Raiul unuia poate să fie iadul altuia. Fericirea e clădită de închipuirea fiecăruia și fiecare și-o potrivește ca o haină. Poate că eu sînt croitor prea neîndemînatec. Și poate că, din pricina aceasta, niciodată n-o să-mi găsesc haina rîvnită... Dar, în locul nădejdilor stinse, răsar veșnic altele noi, mai ademenitoare, mai strălucitoare, deschizîndu-ți drumuri noi, năzuinți noi. Necunoscutul e singurul îndemn trainic în lume, fiindcă într-însul se ascund toate tainele ce dau preț vieții.

Și astfel, în așteptarea viitorului, mă mîngîi cu trecutul. Vălmășagul în care am căzut îmi îndreaptă gîndurile tot mai des înapoi. Pînă să-mi găsesc un locșor în lumea nouă, mi-e dor de cea veche pe care am părăsit-o. De aceea vă rog să-mi scrieți des și mult despre tot ce se petrece la noi, căci toate mărunțișurile îmi sînt mai dragi acuma ca atunci cînd trăiam în mijlocul lor. Sufletul meu rătăcește aici într-un deșert fără popasuri ca o pasăre ce și-a pierdut cuibul... Vă sărut pe toți cu multă iubire – Titu"

Cînd isprăvi Herdelea, rămase o tăcere ca într-o biserică goală. De-abia tîrziu dăscălița bîlbîi amar :

– Vai săracul băiat, cum s-a mai înstrăinat !... Of, doamne, doamne !

– Ce înstrăinat ? zise Herdelea, căutînd să-şi ascundă emoţia. Aşa-i omul cînd pică în altă ţară... Lasă că se obişnuieşte dînsul, că doar e bărbat, nu cîrpă !

Se întinseră la vorbă toţi trei, încît uitară cealaltă scrisoare. De altfel Laura nu spunea nimic nou, afară de vestea că iar e grea şi că speră, cu ajutorul lui Dumnezeu, să facă un băiat.

Doamna Herdelea vru să scrie ea însăşi lui Titu, să-l mîngîie, povestindu-i despre toţi şi toate, şi mai cu seamă cum s-a prăpădit Ion Glanetaşu, ştiind cît de mult a ţinut el odinioară la „bietul Ion". Herdelea însă o făcu să-şi amîne planul pînă după sfinţirea din Pripas, zicînd :

– Cine ştie, poate că şi de-acolo vom avea de scris ceva...

Bătrînii schimbară o privire plină de înţeles : „ceva" însemna Zăgreanu. Ghighi auzi şi nu protestă, ca de obicei, fie că nu voia să se supere după scrisoarea lui Titu, fie că avea şi ea oarecare speranţe aninate de sfinţirea bisericii lui Belciug. Ba mai tîrziu spuse enigmatic :

– Am să-i scriu şi cu, ca să ştie tot.,

5

Duminecă... Satul parc-a întinerit şi s-a primenit în aşteptarea zilei mari. E curat şi vesel, nu degeaba poruncise preotul ca fiecare om să mături uliţa în faţa

casei, să curețe ogrăzile și să împodobească porțile cu verdeață. Însuși Dumnezeu s-a milostivit să îngăduie o vreme frumoasă, vrînd parcă să răsplătească astfel strădaniile slujitorului său. Toată lumea îmbrăcase haine albe de sărbătoare. Soarele de toamnă, cumpătat și veșted, împrăștia lumină caldă și plăcută.

Belciug, frînt de oboseala pregătirilor, nu mai simțea decît o emoție grozavă, alcătuită dintr-o mulțumire fără seamăn și o nerăbdare din ce în ce mai dureroasă. Fiindcă de sîmbătă seara au început a sosi țărani de prin satele mai depărtate, de-abia a închis ochii toată noaptea. În zorii zorilor apoi a fost în picioare, a dat o raită pe la școală, unde avea să fie banchetul „inteligenței", pe la Todosia, vădana lui Maxim Oprea, unde va petrece poporul, pe la biserica nouă, să fie toate în bună ordine. Își pipăia mereu inima, parcă i-ar fi fost frică să nu înceteze deodată a mai bate tocmai cînd să culeagă roadele tuturor silințelor sale.

Acuma dispre Jidovița și dinspre Săscuța, trăsurile uruiau mereu pe Ulița Mare. Calești frumoase sau hodorogice, înălbite deopotrivă de praf, briști ușoare, docare iuți, cupeuri grele aduceau domnimea, pe cînd țăranii de pe departe sau mai cu stare veneau în căruțe acoperite cu scoarțe pestrițe, iar cei de primprejur, spălați și primeniți, în cete gălăgioase, pe jos... Cîrciuma începu să aibă căutare, cu toate opreliștele preotului care ceruse pripășenilor să nu ia nimic în gură pînă după sfînta liturghie. Rifca, văduva lui Avrum, ajutată de Aizic, avusese grijă să-și umple toate butoaiele cu rachiu, ca nu cumva să se isprăvească băutura într-o zi așa de

mare și cu atîția mușterii. Taraful lui Goghi din Bistrița sosi în trei căruțe ; în cea din urmă se înălța gorduna, falnică și prevestitoare de veselie. Belciug nu uitase să tocmească el însuși lăutari pentru popor ; Briceag, împreună cu tovarășii lui, Holbea și Găvan, închinau la cîrciumă în așteptarea începutului serbării.

Preotul Belciug fu mai fericit cînd picară Herdelenii.

– Of, bine că v-a adus Dumnezeu ! suspină dînsul zîmbind cu mîna la inimă. Cîtă emoție... Of, baremi de-ar merge strună toate !

Doamna Herdelea și Ghighi fură rugate îndată să inspecteze împodobirea bisericii și apoi mai ales pregătirile făcute la școală pentru banchetul domnimii. Mîncările erau servite de berăriile Rahova și Grivița din Armadia, dar totuși ochiul femeii e mai ager ca al celui mai iscusit restaurator din lume. Herdelea însă trebui să rămîie cu Belciug, să-i dea ajutor la primirea oaspeților.

Episcopul sosi pe la zece, într-un cupeu închis, tras de patru cai, înconjurat de o ceată de flăcăi pripășeni, călări, care îl așteptaseră la podul de peste Someș, după ordinele preotului. Cupeul era urmat de vreo șase alte trăsuri în care se găsea suita episcopului, alcătuită din înalte fețe bisericești.

Doi preoți tineri se repeziră să-i ajute să coboare din cupeu. Cînd păși episcopul pe scară, trăsura se îndoi, aproape să se răstoarne. Era bătrîn și foarte gras, dar cu o față blîndă, cu niște ochi albaștri și limpezi de copil și cu o barbă ninsă în care se amestecau părul

lung și mustățile gălbejite. Avea obrajii roșcovani și sufla greu.

– Foarte cald, murmură dînsul surîzînd silit împrejur și ridicînd degetele să binecuvinteze mulțimea descoperită.

Pe fruntea largă care se pierdea în creștetul pleșuv și lucitor, licăreau bobițe de sudori. Simți că-i vine să strănute și se acoperi repede. Avea groază de guturai și de aceea se ferea veșnic de curent și răceală.

Belciug își făcu loc cu coatele prin înghesuială, șoptind într-un mișcat „dați-mi voie, vă rog" pînă ce ajunse cu mare greutate în fața episcopului. Aici tuși ușor, ca să-și alunge emoția din gît, și apoi rosti cele cîteva cuvinte de bună venire pe care le învățase în fața oglinzii, încurcîndu-se totuși de mai multe ori, ceea ce însă parcă spori solemnitatea clipei.

– Bine... bine, gîfîi episcopul plictisit. Tare frumos... Rîvna sfinției-tale mă bucură foarte... Preotul... păstorul domnului... Da... Așa... Dar înainte de-a începe programul, aș dori să mă odihnesc puțin... Măcar zece minute... M-a prăpădit călătoria... Ș-apoi am dormit foarte prost azi-noapte în Armadia...

Protopopul din Armadia, la care dormise episcopul și care-i făcuse un pat împărătesc, păli, dar se făcu că nu aude.

Arhiereul intră în casă cu Belciug, ceru apă, se așeză într-un jilț și stătu neclintit vreun sfert de ceas, cu ochii trudiți închiși, mișcînd doar buzele din cînd în cînd fără glas. Belciug rămase lîngă dînsul, tăcut și respectuos. Afară însă lumea porni spre biserică.

Cincizeci și doi de preoți, cu episcopul în frunte, slujiră sfințirea. Veșmintele bătute cu fir umpleau biserica de strălucire. Mirosul de tămîie se urca pînă-n tavan și se cobora pînă-n sufletele care-l sorbeau lacome, îmbătate de evlavie. O taină adîncă, copleșitoare și plăcută, frămînta toate inimile și mințile.

Din clipa cînd trecu pragul bisericii, înfățișarea episcopului s-a schimbat ca prin farmec. Ochii lui măriți păreau scăldați într-o blîndețe cuceritoare și pe toată fața îi plutea un zîmbet bun, nevinovat și cucernic, ce-i tremura ușora barba argintie. Glasul obosit răsuna dulce și lin, pătrunzînd drept în suflete, îmbrățișîndu-le și înălțîndu-le în altă lume. Chiar broboana de sudoare de pe frunte părea o cununiță de diamante sau o aureolă nedespărțită.

În sfîrșit se sui în amvonul strîmt, pășind anevoie pe treptele în spirală, gîfîind foarte tare încît se auzea pînă în cor. Liniștit își roti privirea peste tot cuprinsul bisericii, mîngîind parcă icoanele noi, tavanul pictat cu stele, din care atîrna un candelabru cu zeci de lumînări albe aprinse, ca o făclie uriașă, altarul daurit, fumul alburiu de tămîie șerpuind deasupra mulțimii de oameni care se înghesuiau tăcuți, cu fețele roșii asudate, cu ochii mai ridicați spre amvon, amestecați de-a valma, domni în haine negre, țărani cu cămașa ca zăpada, femei în catrințe pestrițe... Apoi, ca un moșneag obosit de anii vieții și întrezărind fericirea cea mare, vorbi rar, domol, fără înfloriturі și fără gesturi, despre Dumnezeu, despre oameni, despre romîni, despre școală și credință, despre Belciug, despre toate, nemeșteșugit, încheind cu

o blagoslovenie simplă, ca o revărsare a unui duh viu. O tăcere lacomă îi înghiţea cuvintele, picurîndu-le în inimile oamenilor ca un balsam atotputernic...

Doamna Herdelea, care la început nu-l putuse suferi, părîndu-i-se prea gras şi lumesc, din care pricină nici nu se îmbulzise să-i sărute mîna, deşi se zice că asemenea sărutare poartă noroc toată viaţa – acuma, şezînd în strană, avînd la stînga pe Ghighi şi la dreapta pe doamna Filipoiu, se îmblînzi şi simţi din ce în ce mai multă simpatie pentru omul bătrîn atît de schimbat la faţă, parcă ar fi văzut pe Dumnezeu. Cînd se isprăvi predica, şopti pocăită doamnei Filipoiu :

– Uite-aşa îmi închipuiesc că trebuie să fi fost şi apostolii ! Oameni cu slăbiciuni în faţa oamenilor, şi sfinţi cuprinşi de duhul sfînt în faţa lui Dumnezeu...

– Da, da, făcu doamna Filipoiu, întorcîndu-se speriată, fără a fi auzit şoapta, căci, în vremea cît vorbise episcopul, ea se gîndise cu tristeţe la Elvira ei care n-a avut încă nici un peţitor.

Îndată după săvîrşirea slujbei, episcopul ceru să i se aducă repede cupeul, să plece, dornic să ajungă negreşit acasă diseară, la pătuceanul lui în care să-şi odihnească oboselile drumului. Belciug de-abia l-a putut îndupleca să guste ceva la iuţeală şi să închine un pahar de vin pentru viitorul parohiei din Pripas. Împreună cu episcopul plecară fireşte şi feţele simandicoase, venite numai ca să arate că nu lipsesc de la ceremoniile naţionale şi religioase.

Ceilalţi oaspeţi însă răsuflară scăpînd de prezenţa stînjenitoare a vlădicii. În cîteva minute toată domnia

se găsi la banchet, întîmpinată cu *Deșteaptă-te, romîne !* de către iscusitul Goghi. Mesele erau întinse în școala golită de bănci și înfrumusețată cu verdeață. Grofșoru ținu întîiul toast pentru „vrednicul preot Belciug", avînd grija să accentueze la urmă că „datoria acestui colț romînesc este să trimită în viitor deputat romîn în Camera de pe malul Dunării". Și de-aci încolo toasturile urmară lanț două ceasuri, încît tinerii de ambele sexe, doritori de dans, începură să murmure. Belciug primea felicitările, mulțumea tuturor, dădea ordine chelnerilor, neobosit ca și cînd fericirea care-i înflorise obrajii i-ar fi îndoit și puterile.

Ghighi băuse o jumătate de pahar de vin roșu, ciocnind mereu cu Zăgreanu care se făcuse ca racul, îi angajase toate dansurile, își dădea ochii peste cap, negăsind vorbele care să-i îmbrace gîndurile, își desfășura planurile de viitor ce prevedeau negreșit și îndeosebi o nevastă drăguță, cuminte, cultă... „întocmai ca dumneata, stimată domnișoară".

– Dansul ! Dansul ! se auzi în sfîrșit tot mai des printre cavalerii nerăbdători, răsplătiți cu priviri recunoscătoare de către domnișoarele sfioase, în bună parte odrasle de preoți, ahtiate după dans deoarece vara aceasta n-a fost nici o petrecere de seamă în împrejurimi.

În sfîrșit Zăgreanu începu niște tratative misterioase cu Goghi, pe care le încheie cu o strîngere de mînă, neuitînd să aibă în palmă o hîrtie de zece coroane. Rezultatul fu o someșană zvăpăiată care stîrni un ropot de aplauze tinerești. Într-o clipire cîțiva țărani scoaseră

afară atîtea mese încît jumătate școala se prefăcu în sală de dans. Zăgreanu, fericit, alergă la Ghighi, care roși de mîndrie că are cinstea de-a deschide balul, pe cînd prietenele ei din Armadia ședeau îngrijorate. Doamna Herdelea, ținînd carnetul de dans și evantaiul Ghighiței, își luă cuvenitul loc pe un scaun lîngă perete, între doamna Filipoiu și doamna Grofșoru, dezbătînd greutățile vieții. Vorbind însă nu scăpa din ochi de loc pe Ghighi, care dansa ca o zînă, se mlădia, zîmbitoare, primea multe complimente și ciripea cu Zăgreanu, ocolindu-i privirile rugătoare.

În cealaltă jumătate de școală domnii continuau banchetul și toasturile. Popa din Vărarea se chercheli curînd, ca și doctorul Filipoiu și profesorul Maiereanu. În cele din urmă, cu toată împotrivirea lui Spătaru, ținu un mic discurs și solgăbirăul Chițu, subliniind în treacăt liberalismul stăpînirii care îngăduie bucuroasă propășirea tuturor popoarelor credincioase patriei. Silvicultorul Madarasy dobîndi sărutarea vajnicului Spătaru pentru un înflăcărat „trăiască romînii". Herdelea, întîlnind printre preoți mulți prieteni din copilărie pe care nu-i văzuse de ani de zile, bău cu fiecare cîte un păhărel și povesti tuturor cum după treizeci și doi de ani de zile de slujbă, avînd nevoie de odihna binemeritată a primit mulțumiri de la însuși ministrul școalelor. În același timp însă lăuda către toți pe Belciug care-i „un popă fără pereche și un om cum nu se poate mai de treabă". Belciug de asemenea împuia urechile tuturor slăvind pe Herdelea, „prieten neprețuit și romîn vrednic de stima obștească".

Aproape de sfințitul soarelui, preotul propuse lui Herdelea să meargă puțin în mijlocul țăranilor, zicînd :

– E datoria noastră, Zaharie, să purtăm de grijă poporului !

– Așa-i, Ioane, așa-i... Prea bine... Dar să-mi iau și baba ! răspunse Herdelea clipind din ochi foarte jovial.

Doamna Herdelea nu putea să lase singură pe Ghighi. Atunci își aduse aminte și Zăgreanu că, fiind învățătorul comunei, are obligația să meargă și dînsul, mai ales că fără domnișoara Ghighi nu face două parale toată petrecerea. Ghighi era de asemenea bucuroasă să plece, fiindcă Zăgreanu devenise iar melancolic, se încăpățîna să vorbească tot mai stăruitor de ochii ei și chiar începînd de cîteva ori să-i declare : „Domnișoară, te...", fără însă a îndrăzni să sfîrșească: „...iubesc !" Mai găsindu-se și alți doritori de a vedea petrecerea poporului, se adună repede un grup vesel care porni spre casa Todosiei lui Maxim Oprea.

Ograda gemea de oameni... Bătrînii, cu primarul Florea Tancu în frunte, stăteau în poarta deschisă și, privind cum joacă tineretul, vorbeau despre biserică, despre cules și despre dările grele. Toma Bulbuc, mohorît, ofta des și de-abia arunca uneori cîte-un cuvînt, căci gîndurile lui erau mereu la George, care acuma ședea în temnița din Bistrița, așteptînd judecata curții cu juranți. Mai la o parte, stingherit, bătrînul Glanetașu trăgea cu urechea, mai umilit ca odinioară ; moartea lui Ion îl încărunțise de tot și-i sădise în ochii blînzi o tristețe statornică.

Straja Cosma Ciocănaș fusese însărcinat de Belciug cu împărțirea celor trei vedre de rachiu gratuit, prevăzute în programul pentru sărbătoarea sfințirii noii biserici. Își îndeplinea slujba cu atîta nepărtinire că bruftului pe unii flăcăi care voiseră să ia două porții, iar cu Macedon Cercetașu ajunsese chiar la o ușoară și trecătoare păruială.

– Tot omul are dreptul la o litră de băutură ! Așa-i porunca ! Cine nu se satură, să mai cumpere și de la cîrciumă ! striga Ciocănaș, sfătos, din cînd în cînd, în gura tinzii, unde trona cu o pîlnie într-o mînă și în cealaltă cu o măsură de tinichea, împrumutate de la văduva lui Avrum.

Lîngă prispă s-a strîns un pîlc de bărbați împrejurul lui Simion Butunoiu, care povestea minciuni din bătrîni, tușind și strănutînd zgomotos. Macedon Cercetașu, trăsnit rău, umbla de ici-colo, comandînd nemțește și dînd din mîini spre marea veselie a copiilor care îl salutau milităreşte.

Lăutarii cîntau învîrtita cu foc. Flăcăii tropăiau țanțoș, iar fetele se răsuceau ca sfîrlezele, cu zîmbete mulțumite pe față. Umbra nucilor bătrîni de lîngă șură se întindea din ce în ce, subțire, cuprinzînd aproape toată ograda.

Cînd sosi grupul de domni, jocul se opri brusc, în semn de respect. Toți bătrînii se descoperiră, iar primarul cu bătrînii înconjurară pe Belciug și pe Herdelea, vorbind de solemnitatea sfințirii care a prilejuit aîta cinste satului întreg și îndeosebi preotului. Ilie Onu, care, de cînd s-a însurat și Nicolae Tătaru cu

fata lui Ștefan Hotnog, a rămas capul flăcăilor, se apropie de Zăgreanu și-l pofti să joace, oferindu-i pe cea mai frumușică fată din Pripas, pe Maria lui Trifon Tătaru, pe care și-o ochise dînsul s-o ia de nevastă în cîșlegi. Zăgreanu, nedezlipit de Ghighi, refuză zăpăcit. Atunci Ilie chemă pe domnișoara la joc, ceea ce pe doamna Herdelea o umplu de revoltă, iar pe Ghighi o făcu să zîmbească de rușine. În sfîrșit primarul, cu consimțămîntul preotului, porunci flăcăilor să continue jocul, să vadă și domnii cît sînt de frumoase petrecerile prostimii.

Toma Bulbuc izbuti curînd să ia deoparte pe Herdelea, să se mai sfătuiască cu dînsul despre George. Nevasta lui Toma, mai uscată, cu ochii mici, veseli, mai adînciți în cap și cu glasul mai plîngător, veni lîngă ei, își frînse mîinile și se jură că numai farmecele rele au putut face pe băiatul lor să cadă în asemenea năpastă. Herdelea îl încurajă să aibă deplină încredere în Grofșoru, căci nu-i avocat ca el nicăieri.

– Mi se pare că pînă să vie acasă George, nevastă-sa o să-l aștepte cu copilașul în brațe. Zice că-i grea... O fi, că asta-i menirea femeii, rosti mai tîrziu Toma, înseninat puțin.

Prin sat însă umbla zvonul că Florica ar fi rămas însărcinată cu Ion. Nimeni nu știa de unde a ieșit vorba aceasta, dar mulți o credeau. Unele babe mai lacome de bîrfeli ispiteau pe Savista, care acum se mutase înapoi la Trifon Tătaru și cerșea iar în Ulița Mare, deoarece Florica o vedea ca sarea în ochi. Oloaga

însă nu răspundea nimănui, era veşnic acră şi mînioasă, încît lumea spunea că trebuie să fi intrat în anul morţii.

Tocmai cînd se isprăvi jocul, veni gălăgios Vasile Baciu care, după ce încercase zadarnic să conrupă pe Cosma Ciocănaş, se dusese la cîrciumă să-şi potolească mai bine setea. Cum zări pe Belciug, se întunecă şi se îndreptă glonţ spre dînsul zicîndu-i :

– Şi aşa, domnule părinte, vrei să-mi iai moşia cu tot dinadinsul ?

Preotul încercă să nu-l bage în seamă, ca să nu-şi strice dispoziţia. Vasile însă nu-l slăbi şi se îndîrji tot mai rău. Atunci Belciug, supărat, îi zise tare, să audă întreg norodul :

– Ai ajuns ruşinea satului, măi Vasile, şi tot nu te mai saturi de blestemăţii ?... Pămînt mai mult îţi trebuie ca să poţi bea mai mult ?... N-ar fi păcat de Dumnezeu să încapă în mîinile tale moşia, s-o prăpădeşti prin cîrciumi ?... Apoi pămîntul nu-i pentru beţivi şi leneşi, Vasile ! Nu, nu ! Pămîntul aşteaptă muncă şi trudă, nu lenevie !... Ion, ginere-tău, fie iertat, da, merita moşia, că-i era dragă şi punea osul s-o muncească. Bine te-a cunoscut de n-a vrut în ruptul capului să o lase s-ajungă iar pe seama ta... Cînd vei vrea să munceşti omeneşte şi să te laşi de beţie, atunci să vii la mine să mai vorbim ! Deocamdată şi cît ai e prea mult... Aşa !... Pînă atunci însă să piei din ochii mei, satană afurisită !

Dojana preotului, mai ales fiind stăpînită, găsi aprobarea tuturor sătenilor. Chiar şi Vasile Baciu

parcă se dezmetici, căci îndată începu să se închine, mormăind :

– Apoi dacă-i așa, am să fac jurămînt în biserica cea nouă și n-am să mai iau în gură nici un strop de rachiu, cîte zile-oi mai trăi...

Belciug auzi făgăduința, mulțumit, dar totuși nu vru să mai întindă vorba cu dînsul, ci se întoarse spre un grup de țărani din Săscuța, care veniseră la sfințire dornici să poată muta cît mai degrabă biserica cea veche, să aibă și ei bisericuța lor ca toate satele creștine.

Fiindcă se însera și mai ales fiindcă Herdelea începuse să închine păhărele cu țăranii, doamna Herdelea hotărî că, fără a mai trece pe la școală, unde continua petrecerea domnească, e vremea să plece direct acasă, în Armadia. Zadarnice fură stăruințele preotului, care de-abia acuma voia să se așeze serios la chef cu Herdelea, zadarnice rugămințile lui Zăgreanu, care se jura că lipsa Ghighiței răpește tot farmecul balului – doamna Herdelea rămase neînduplecată. Belciug atunci le oferi brișca lui cea bună, regretînd însă mereu că doamna nu binevoiește să mai zăbovească baremi un ceas. Ca să-i arate că nu-i supărată, doamna Herdelea îl pofti să tragă totdeauna la dînșii, cînd va veni în Armadia, ceea ce preotul primi foarte bucuros.

– Mare păcat însă că nu vom mai lucra de-acuma împreună, dragă Zaharie ! adăogă Belciug cu duioșie în glas.

– Ce are a face, Ioane ?... N-ai colea pe prietenul Zăgreanu, care-i tot de-al nostru ?

– Aș !... Zăgreanu !... Noi doi anevoie o să ne înțelegem, mormăi Belciug, înnourîndu-se.

– Lasă că-i băiat bun, zău e bun, zise Herdelea învăluind pe Zăgreanu într-un zîmbet de încredere.

— Poate numai dac-ar avea norocul să-și găsească o nevestică bună, romîncă verde, uite-așa ca domnișoara Ghighi, poate că atunci ar pricepe care i-e chemarea în mijlocul nostru ! rosti preotul mai grav.

Ghighi era să leșine de rușine. Zăgreanu însă fu cuprins de o îndrăzneală extraordinară, încît zise repede :

– Dacă domnișoara m-ar vrea, eu... eu...

– Mă rog, mă rog, asemenea lucruri serioase nu se pun la cale în uliță ! îl întrerupse doamna Herdelea cu o blîndețe neobișnuită. Vino pe la noi, și te primim cu dragă inimă...

Totuși Zăgreanu, spre a-și potoli avîntul, apucă mîna Ghighiței și o sărută prelung.

Brișca porni la pas, căci Zăgreanu îi însoțea pe jos. În fața casei lor din capul satului se opriră puțin. Zenobia, care ședea posomorîtă pe prispă, veni la trăsură, vorbi despre Ion, plînse cu sughițuri și în cele din urmă afurisi pe George și tot neamul lui Toma.

– Bietul Ion ! zise doamna Herdelea. Iute s-a mai prăpădit... Se vede c-așa i-a fost scris !

Zenobia se întoarse acasă, lăsînd în urmă-i o dîră de jale. Pe urmă însă se uitară cu toții la casa lor mereu goală, mereu încuiată, cu ograda năpădită de buruieni.

– Casa vă aşteaptă s-o stăpîniţi, murmură Herdelea privind încrezător în ochii urmaşului său.

Peste drum, pe crucea de lemn, Hristosul de tinichea, cu faţa poleită de o rază întîrziată, parcă îi mîngîia, zuruindu-şi uşor trupul în adierea înserării de toamnă.

Zăgreanu rămase în mijlocul uliţei urmărind cu priviri drăgostoase trăsura ce se depărta în trapul cailor. Ghighi, şezînd pe scăunelul din faţă îl vedea şi-l găsea mai drăguţ ca orice alt bărbat din lume.

La Ripile Dracului bătrînii întoarseră capul. Pripasul de-abia îşi mai arăta cîteva case. Doar turnul bisericii noi, strălucitor, se înălţa ca un cap biruitor. Zăgreanu însă era tot în drum, în faţa crucii, cu capul gol şi, cum stătea acolo aşa, parcă făcea un jurămînt mare.

Apoi şoseaua coteşte, apoi se îndoaie, apoi se întinde iar dreaptă ca o panglică cenuşie în amurgul răcoros. În stînga rămîne în urmă Cişmeaua Mortului, pe cînd în dreapta, pe hotarul veşted, delniţele se urcă, se împart, se încurcă pînă sub pădurea Vărarei. Apoi Pădurea Domnească înghite uruitul trăsurii, vîltorindu-l în ecouri zgomotoase...

Satul a rămas înapoi acelaşi, parcă nimic nu s-ar fi schimbat. Cîţiva oameni s-au stins, alţii le-au luat locul. Peste zvîrcolirile vieţii, vremea vine nepăsătoare, ştergînd toate urmele. Suferinţele, patimile, năzuinţele, mari sau mici, se pierd într-o taină dureros de necuprinsă, ca nişte tremurări plăpînde într-un uragan uriaş.

Herdelenii tac toți trei. Numai gîndurile lor, aţîţate de speranța împodobitoare a tuturor sufletelor, aleargă neîncetat înainte. Copitele cailor bocănesc aspru pe drumul bătătorit şi roţile trăsurii uruie mereu, monoton, monoton ca însuşi mersul vremii.

Drumul trece prin Jidovița, pe podul de lemn, acoperit, de peste Someş, şi pe urmă se pierde în şoseaua cea mare şi fără început...

CELOR MULŢI UMILI I

Martie 1913–iulie 1920

CUPRINSUL

GLASUL IUBIRII

Vasile 5
Copilul 47
Sărutarea 94
Ştreangul 142
Blestemul 169
George 222
Sfîrşitul 163

Cărți din literatura romînă clasică
apărute în
Colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

Nicolae Bălcescu — ROMÎNII SUB MIHAI-VOIEVOD VITEAZUL
nr. 18 — XXVIII + 410 pag. — 5 lei

I. L. Caragiale — LA HANUL LUI MÎNJOALĂ, nuvele
nr. 39 — VIII + 272 pag. — 4 lei

Al. Davila — VLAICU-VODĂ, dramă în versuri
nr. 19 — XXVI + 230 pag. — 4 lei

Ion Ghica — DIN VREMEA LUI CARAGEA
nr. 34 — XXII + 314 pag. — 5 lei

Miron Costin — LETOPISEȚUL ȚĂRÎI MOLDOVEI DE NEAMUL MOLDOVENILOR
nr. 86 — XXVIII + 370 pag. — 5 lei

Ioan Slavici — NUVELE
(I. Moara cu noroc, II. Pădureanca)
nr. 31—32 — 2 vol. — XXX + 578 pag. — 9 lei

— MARA, roman
nr. 75 — XXIII + 312 pag. — 5 lei

Colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

MIHAIL SADOVEANU

Nicoară Potcoavă

roman

nr. 118 — XVIII+428 pag. — 5 lei

CAMIL PETRESCU

Un om intre oameni

roman

nr. 125—128 — 3 vol. XVI+2176 pag.

35 lei

AUREL MIHALE

Nopți fulgurate

nuvele

nr. 123 — XV+320 pag. — 5 lei

ASZTALOS ISTVÁN

Duminică cu dragoste

povestiri și nuvele

nr. 131 — XXVI+352 pag. — 5 lei

MARCEL BRESLAȘU

Dialectica poeziei și niște fabule

nr. 146 — X+344 pag. — 5 lei

RADU BOUREANU

Visare cosmică

versuri

nr. 132 — VIII+320 pag. — 5 lei

Vol. I-II lei 13